ΤΟΥ

ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ἀντιοχέων ἐπισκόπου πρὸς

ΑΥΤΟΛΥΚΟΝ

ΒΙΒΛΙΑ Γ'.

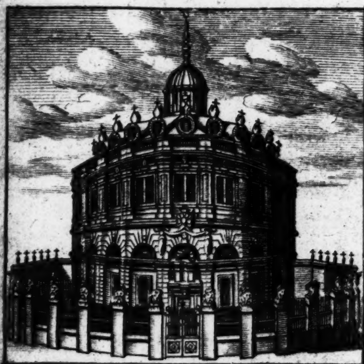
S. THEOPHILI

Episcopi Antiocheni ad

AUTOLYCUM

LIBRI III.

recogniti & notis illustrati.

OXONII

E THEATRO SHELDONIANO,

An. Dom. 1684.

PRÆFATIO.

DO tibi, candide lector, Theophilum, adeo antiquum ſcriptorem, ut non pauci illum eundem fuiſſe crediderint, ad quem S. Lucas evangelium ejus inſcripſerat: virum certe ita pium, & per omnia vere Chriſtianum; ut idem elogium ipſi debeatur quod divinus auctor amico ſuo impertiebat, & pariter χριςιανὸς Θεόφιλος *audiret. Poſt Petrum in Antiochena Cathedra ſextus ſediſſe dicitur; magnorum anteceſſorum, Evodii, Ignatii, Heronis, Cornelii, Erotis, non impar ſucceſſor. Ejus memoriam non tantum orientalis Eccleſia, grata veneratione proſequitur; ſed & occidenta-*

lis, quæ illius natalem die 13. Octobris concelebrat. Plurima summæ eruditionis & eximiæ pietatis monumenta eum post se reliquisse testantur Eusebius & Hieronymus; sed temporis injuria nihil ad nos salvum transmisit, saltem Græce perscriptum præter tres hosce ad Autolycum libros, quos coram exhibemus. Circumferuntur quidem commentaria quædam in Evangelia Latine, e quibus S. Hieronymus plurima descripsit, agnito quandoque Theophili nomine, sed sæpius dissimulato. Librum illum prorsus genuinum non esse indicio fuerint quæ e Cypriano ad verbum descripta reperiuntur; unde conficit Aubertinus, auctorem illum non modo Cypriani tempora subsecutum,

sed

ſed etiam Latine ſcripſiſſe ; i juſdem fortaſſe nominis cum Theophilo noſtro, ſed minoris ætatis pariter & dignationis in Eccleſia. Nec quidem novum eſt, a vulgari manu elaborata, ſub celebratioris artificis nomine venditari. Quod ad opus hoc Autolyco dicatum ſpectat, non eſt neceſſe illum encomiis cumulare ; neque enim panegyrin, ſed editionem molior. Satis fuerit dixiſſe, Theophilum noſtrum communem laudem partiri cum Juſtino, Athenagora, Tertulliano, aliiſque ex antiquiſſimis patribus, qui Apologiis ſuis Chriſtianam religionem tuebantur : ſed hoc ſibi tanquam ſuum vendicat, quod mundi æternitatem, & motum rebus inſitum, quæ Atheiſmi veteris validiſſima

dissimo propugnacula; & numinum Ethnicorum perpetuam deitatem, quæ superstitionis priscæ firmissimum fundamentum, rationibus Chronologicis elideret penitus & subrueret; atque hoc calculo, Davidis instar, immanem polytheismi Goliathum prosterneret. Hanc quidem partem attigerunt Irenæus, Clemens Alexandrinus, Cyprianus, Arnobius & Lactantius: sed primus Theophilus, & unus, si Africanum excipias, qui ante Eusebii seculum, & pacem Ecclesiæ redditam, omnium temporum spatia perpetuo filo evolverit: quare Lactantius lib. 1. de falsa relig. opus hoc appellat, librum de temporibus ad Autolycum. *Et Theophili concivis Joan. Antiochenus*

tiochenus passim eum laudet elogio σοφωτάτου χρονογράφου. *Et Clarissimus Vossius historicis Græcis adnumerat. Unde magis dolendum, hanc ejus lucubrationem, sive librariorum sive editorum incuria, laceram & hiulcam hucusq; jacuisse. In re fere conclamata, quod etiam inter medicos obtinet, non arte modo & cura, sed & audacia opus erat. Me itaque accinxi, & MS. Bodleiani præsidio, & ductu numerorum qui inviolati remanserant, (quorum hoc certum indicium, quod sibi invicem exacte responderint in supputatione proposita) me omnia in integrum restituisse confido. Olim sum professus, me non eum esse cui illorum placet institutum, se potius quam librum quem edendum susce-*

ſuſceperunt, in lucem emittere; quibus mos eſt, ſi qua ſphalmata in Auctore occurrunt, intacta ea relinquere, ut in adnotationibus ſuis magno cum verborum apparatu caſtigent. Itaque ſi quid luxatum aut corruptum deprehendi, rectiora quæ ſuppetebant repoſui. At ne fraus fieret lectori; & ſcriptoris, præſertim, veteris, & plurimis nominibus ſacri; fides, ex arbitrio aut conjecturis meis pendere periclitaretur, ubi quid immutaverim, lectorem admoneo, & lectionem veterem ſubjicio. Cum autem res ad incitas ſæpe redigeretur, admodum feliciter ceſſit quod in laudandis antiquis ſcriptoribus frequens erat Theophilus; illis enim conſultis, plurima alias immedi-

medi-

medicabilia restituebantur, & quæ in rivis limum hauserant, in fontibus limpida comparuere. Versionem licet sæpissime immutaverim, facti mei rationes minime reddo; cum e regione sit Græcus textus, ad quem lector omnia exiget. Plurima in hoc opere quod variis curis interpellatus absolvi, me fugisse haud sum nescius: satis mihi fuerit si in nonnullis medicam manum Theophilo attulerim, & hoc levi tentamine, aliorum severiora studia, & integros conatus excitaverim.

Euseb. l. 4. Hist. Eccl. c. 23.

Τοῦ Θεοφίλου ὃν τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ἐπίσκοπον δεδηλώκαμεν, τρία πρὸς Αὐτόλυκον στοιχειώδη φέρεται συγγράμματα.

Καὶ ἄλλο πρὸς τὴν αἵρεσιν Ἑρμογένους τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐν ᾧ ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως Ἰωάννου κέχρηται μαρτυρίαις.

Καὶ ἕτερα δέ τινα κατηχητικὰ αὐτοῦ βιβλία.

Ὁ γέ τοι Θεόφιλος σὺν τοῖς ἄλλοις κατὰ τούτων [αἱρετικῶν] στρατευσάμενος δῆλός ἐστιν ἀπό τινος οὐκ ἀγεννῶς αὐτῷ κατὰ Μαρκίωνος πεπονημένου λόγου, ὃς καὶ αὐτὸς μεθ' ὧν ἄλλων εἰρήκαμεν εἰσέτι νῦν διασέσωσται.

Euseb. in Chron.

Ἀντιοχείας ς' ἐπίσκοπος Θεόφιλος ἔτη ιγ'. Θεοφίλου τούτου συγγράμματα διάφορα εἰσὶ καὶ φέρονται.

S. Hieron. in Catal.

Theophilus ſextus Antiochenſis Eccleſiæ Epiſcopus ſub imperatore M. Aurelio Vero, librum contra Marcionem compoſuit, qui uſque hodie extat. Feruntur ejus ad Autolycum tria volumina. Et contra hæreſin Hermogenis liber unus. Et alii breves eleganteſque

ganteſque tractatus ad ædificationem Eccleſiæ pertinentes.

Legi ſub nomine ejus in Evangelium.

Et in proverbia Solomonis commentarios, qui mihi cum ſuperiorum voluminum elegantia & phraſi non videntur congruere.

Euſeb. in Chron.

Antiochiæ ſextus epiſcopus ordinatur Theophilus, cujus plurima ingenii opera extant.

ΤΟΥ

ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ἀντιοχέων ἐπισκόπου πρὸς

ΑΥΤΟΛΥΚΟΝ

ΒΙΒΛΙΑ Γ.

S. THEOPHILI

Episcopi Antiocheni

AD

AUTOLYCUM

LIBRI III.

ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΠΡΟΣ
ΑΥΤΟΛΥΚΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ΜΤΩΜΥΛΟΝ μὲν οὖν στόμα καὶ φράσις εὐεπὴς, τέρψιν παρέχει καὶ ἔπαινον πρὸς κενὴν δόξαν ἀθλίοις ἀνθρώποις ἔχουσι τὸν νοῦν κατεφθαρμένον. ὁ δὲ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς, οὐ προσέχει λόγοις μεμιασμένοις, ἀλλὰ ἐξετάζει τὸ ἔργον τοῦ λόγου, τί καὶ ὁποῖον ἐστίν. ἐπειδὰν οὖν, ὦ ἑταῖρε, [a] κατέπληξάς με λόγοις κενοῖς, καυχησάμενος ἐν τοῖς θεοῖς σου τοῖς λιθίνοις καὶ ξυλίνοις, ἐλατοῖς τε καὶ χωνευτοῖς καὶ πλαστοῖς καὶ γραπτοῖς· οἱ οὔτε βλέπουσιν, οὔτε ἀκούουσιν· εἰσὶ γὰρ εἴδωλα καὶ ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων.

Ετι δὲ φὴς με, καὶ Χριστιανὸν ὡς κακὸν τοὔνομα φοροῦντα. ἐγὼ μὲν οὖν ὁμολογῶ εἶναι Χριστιανὸς, καὶ φορῶ τὸ θεοφιλὲς ὄνο-

a Κατέπληξας. Imp.

S. THEOPHILI
AD
AUTOLYCUM
LIBER PRIMUS.

LINGUA quidem diſerta & dictio terſa delectationem & laudem afferunt, miſeris mortalibus, quorum animus vana gloria depravatus eſt. Ceterum veritatis ſtudioſus non animum adjicit ſermonibus corruptis; verum ſedulo inquirit, ſermonis inſtitutum quod & quale ſit. Tu me, o amice, obtundebas ſermonibus tuis, quibus declaras te multum gloriari & ſuperbire propter Deos tuos lapideos, ligneos, ſculptos, fuſos, fictos, & pictos, qui neque cernunt neque audiunt. Sunt enim idola & opera manuum hominum.

Præterea mihi crimini vertis, quod ſim Chriſtianus, & infame hoc nomen geram. At ego quidem libere confiteor me eſſe Chriſtianum, gaude-

oque istoc nomine, quod Deo gratum & acceptum est, appellari: & nihil æque in votis habeo quam ut sim a εὐχρηστος, id est, bonus erga Deum. Non enim, ut tibi videtur, odiosum & molestum nomen illud est. Verum enimvero tu fortassis ita sentis de Deo, siquidem ἄχρηστος, i. e. a Deo reprobus.

Sin autem objeceris, Age ergo ostende mihi Deum tuum: respondebo, Age ergo ostende mihi hominem tuum, [partem illam tui qua homo es] & quis meus sit Deus, ostendam. Animi tui oculos præbe videntes: cordis tui aures da operam ut audiant. Quemadmodum enim oculis carnalibus cernentes humanæ vitæ actionem comprehendunt, probantes ea quæ inter sese differunt, sive lucem sive tenebras, album aut atrum, turpe aut pulcrum, ordinatum & commensurabile aut inordinatum & incommensurabile, quod partibus excedit aut mutilum est; similiter quæ sub auditum cadunt, quemadmodum explorat auris, acutane sint, aut gravia, aut jucunda: sic se res habet quod attinet ad aures cordis & animi oculos, ut

a Auctor noster, quemadmodum veteres plerique, Domini Christi nomen perinde usurpat ac si

ματι τούτῳ, ἐλπίζων εὔχρηστος εἶναι τῷ θεῷ. οὐ γὰρ, ὡς σὺ ὑπολαμβάνεις, χαλεπὸν εἶναι τοὔνομα τοῦ θεοῦ, οὕτως ἔχει. ἴσως δὲ ἐπ' αὐτὸς σὺ ἄχρηστος ὢν τῷ θεῷ, περὶ τοῦ θεοῦ οὕτω φρονεῖς.

Ἀλλὰ καὶ ἐὰν φῇς· δεῖξόν μοι τὸν θεόν σου, κἀγώ σοι εἴποιμι ἂν, δεῖξόν μοι τὸν ἄνθρωπόν σου, κἀγώ σοι δείξω τὸν θεόν μου. ἐπεὶ δεῖξον βλέποντας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὰ ὦτα τῆς καρδίας σου ἀκούοντα. ὥσπερ γὰρ οἱ βλέποντες τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ σώματος κατανοοῦσι τὴν τοῦ βίου καὶ ἐπίγειον πραγματείαν, ἅμα δοκιμάζοντες τὰ διαφέροντα ἤτοι φῶς ἢ σκότος, ἢ λευκὸν ἢ μέλαν, ἢ ἀειδὲς. ἢ εὔμορφον, ἢ εὔρυθμον καὶ εὔμετρον, ἢ ἄῤῥυθμον καὶ ἄμετρον, ἢ ὑπέρμετρον ἢ κόλουρον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ὑπ' ἀκοὴν πίπτοντα, ἢ ὀξύφωνα, ἢ βαρύφωνα, ἢ ἡδύφωνα· οὕτως ἔχοι ἂν καὶ περὶ τὰ ὦτα τῆς καρδίας, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς,

---

si a χρηστῷ originem sumsisset pariter & χριστῷ. Nec enim inter loquendum promtum erit vocem alteram ab altera distinguere. Et utriusque nomenclaturæ ratio hic ex æquo redditur, cum utroque modo Dominus & illius sequaces passim appellarentur. Apud ethnicos magis obtinuit Chresti nomen, quod Romanis familiare & in marmoribus antiquis sæpius occurrit. Vid. Sueton. in Claud. c. 25.

δύνασθαι θεὸν θεάσασθαι. βλέπεται γὰρ θεὸς τοῖς δυναμένοις αὐτὸν ὁρᾶν, ἐπὰν ἔχωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνεῳγμένους τῆς ψυχῆς. πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ ἔνιοι ὑποκεχυμένους, καὶ μὴ βλέποντας τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. καὶ οὐ παρὰ τὸ μὴ βλέπειν τοὺς τυφλοὺς, ἤδη καὶ οὐκ [a] ἔστι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου φαῖνον· ἀλλ' ἑαυτοὺς αἰτιάσθωσαν οἱ τυφλοὶ, καὶ τοὺς ἑαυτῶν ὀφθαλμούς. οὕτω καὶ σὺ, ὦ ἄνθρωπε, ἔχεις ὑποκεχυμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς σου ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν πράξεών σου τῶν πονηρῶν. ὥσπερ ἔσοπτρον ἐπιλβωμένον, οὕτω δεῖ τὸν ἄνθρωπον ἔχειν καθαρὰν ψυχήν. [b] ἐπὰν οὖν ᾖ ἰὸς ἐν τῷ ἐσόπτρῳ, οὐ δύναται ὁρᾶσθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἐσόπτρῳ· οὕτω καὶ ὅταν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, οὐ δύναται ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος θεωρεῖν τὸν θεόν.

Δεῖξον οὖν καὶ σὺ σεαυτὸν, εἰ οὐκ εἶ μοιχὸς, εἰ οὐκ εἶ πόρνος, εἰ οὐκ εἶ κλέπτης, εἰ οὐκ εἶ ἅρπαξ, εἰ οὐκ εἶ ἀποστερητὴς, εἰ οὐκ εἶ ἀρσενοκοίτης, εἰ οὐκ εἶ ὑβριστὴς, εἰ οὐκ εἶ λοίδορος, εἰ οὐκ εἶ ὀργίλος, εἰ οὐ φθονερὸς, εἰ οὐκ ἀλαζὼν, εἰ οὐχ ὑπερόπτης, εἰ οὐ πλήκτης, εἰ οὐ φιλάρ-

a Επι par. *b* Hæc in impreſſis hactenus deſiderata codex Bodleianus MS. reſtituit.

γυρος,

ut Deum aſpicere poſſint. Nam Deus ab illis videtur, qui ipſum intueri poſſunt, iis nempe qui animi oculos habent apertos. Omnibus quidem ſunt oculi; at quorumdam adeo ſunt ſuffuſi, ut ſolis lucem intueri nequeant. Ceterum non propterea ſolares radii fulgore carent, quod a cæcis non videntur, imo ſeipſos & ſuos oculos potius culpent cæci. Pari ratione, o homo, animi tui oculi ſuffuſione laborant à peccatis & factis tuis nefariis. Ut ſpeculum ſplendidum, ſic hominis animum purum & mundum eſſe oportet. Si rubigo invaſerit ſpeculum, imago hominis in ſpeculo ſpectari non poteſt. Idem & tibi accidit, ubi peccatum te occupaverit. Talis Deum cernere nequaquam valebit.

Tu vero temetipſum mihi oſtendas, ſiſne adulter, ſcortator, fur, raptor, ſpoliator, cynœdus, contumelioſus, calumniator, iracundus, invidus, arrogans, ſuperbus, percuſſor, avarus, parentibus parum obtempe-

rans,

rans, plagiarius in tuos liberos. Illis qui hæc faciunt nequaquam apparet Deus, nisi prius ab omni inquinamento se repurgarint. Hæc omnia tenebras oculis tuis inducunt, non secus ac si humor aliquis in oculos exteriores influat, qui obstat, quo minus solis lucem contemplari queant. Haud dissimili ratione, o homo, impietas tua te occæcat, quo fit ut nequeas Deum videre.

Dices mihi igitur: Tu qui videns es, obsecro, Dei formam mihi enarrato. Audi, o homo: Dei quidem forma ineffabilis & inexplicabilis est, nec corporeis oculis cerni potest. Gloria enim infinitus est, magnitudine incomprehensibilis, sublimitate imperceptibilis, potentia super-excellens, sapientia inaccessibilis, bonitate inimitabilis, beneficentia inenarrabilis. Lumen si eum dixero, creaturam ejus dico: Sermonem si dixero, quod in principio cum eo erat dico: mentem si dixero, prudentiam ejus intelligo: spiritum si dixero, inspirationem ejus demonstro: sapientiam si dixero, filium ejus sentio: robur si dixero, potestatem ejus accipio: potentiam si dixero, operationem ejus efficacem intelligi volo: providentiam si dixero,

γυρος, εἰ οὐ γονεῦσιν ἀπειθὴς, εἰ οὐ τὰ τέκνα σου πωλεῖς. τοῖς γὰρ ταῦτα πράσσουσιν ὁ θεὸς οὐκ ἐμφανίζεται, ἐὰν μὴ πρῶτον ἑαυτοὺς καθαρίσωσιν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ. καὶ σοὶ οὖν ἅπαντα ἐπισκοτεῖ, καθάπερ ὕλης ἐκφορὰ ἐπὰν γένηται τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸ τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· οὕτω καὶ σοὶ, ὦ ἄνθρωπε, ἐπισκοτοῦσιν αἱ ἀσέβειαι πρὸς τὸ μὴ δύνασθαί σε ὁρᾷν τὸν θεόν.

Ἐρεῖς οὖν μοι· σὺ ὁ βλέπων, διήγησαί μοι τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ. ἄκουε, ὦ ἄνθρωπε· τὸ μὲν εἶδος τοῦ θεοῦ, ἄῤῥητον καὶ ἀνέκφραστον, καὶ μὴ δυνάμενον ὀφθαλμοῖς σαρκίνοις ὁραθῆναι. δόξῃ γάρ ἐστιν ἀχώρητος, μεγέθει ἀκατάληπτος, ὕψει ἀπερινόητος, ἰσχύϊ ἀσύγκριτος, σοφίᾳ ἀσυμβίβαστος, ἀγαθωσύνῃ ἀμίμητος, καλοποιΐᾳ ἀνεκδιήγητος. εἰ γὰρ φῶς αὐτὸν εἴπω, ποίημα αὐτοῦ λέγω· εἰ λόγον εἴπω, ἀρχὴν αὐτοῦ λέγω· νοῦν ἐὰν εἴπω, φρόνησιν αὐτοῦ λέγω· πνεῦμα ἐὰν εἴπω, ἀναπνοὴν ἑαυτοῦ λέγω· σοφίαν ἐὰν εἴπω, γέννημα αὐτοῦ λέγω· ἰσχὺν ἐὰν εἴπω, κράτος αὐτοῦ λέγω· δύναμιν ἐὰν εἴπω, ἐνέργειαν αὐτοῦ λέγω· πρόνοιαν ἐὰν

εἴπω,

εἴπω, ἀγαθωσύνην αὐτοῦ λέγω. βασιλείαν ἐὰν εἴπω, δόξαν αὐτοῦ λέγω· κύριον ἐὰν εἴπω, a ἑαυτὸν λέγω· κριτὴν ἐὰν εἴπω, δίκαιον αὐτὸν λέγω· πατέρα ἐὰν εἴπω, τὰ πάντα αὐτὸν λέγω· πῦρ ἐὰν εἴπω, τὴν ὀργὴν αὐτοῦ λέγω.

Ἐρεῖς οὖν μοι· ὀργίζεται θεός; μάλιστα ὀργίζεται τοῖς τὰ φαῦλα πράσσουσιν. ἀγαθὸς δὲ καὶ χρηστὸς καὶ οἰκτίρμων ἐστὶν ἐπὶ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ φοβουμένους αὐτόν. παιδευτὴς γάρ ἐστι τῶν θεοσεβῶν, καὶ πατὴρ τῶν δικαίων· κριτὴς δὲ καὶ κολαστὴς τῶν ἀσεβῶν. ἄναρχος δέ ἐστιν, ὅτι ἀγέννητός ἐστιν· ἀναλλοίωτος δέ, καθότι ἀθάνατός ἐστι. θεὸς δὲ λέγεται, διὰ τὸ τεθεικέναι τὰ πάντα ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀσφαλείᾳ, καὶ διὰ τὸ θέειν· τὸ δὲ θέειν ἐστὶ τὸ τρέχειν, καὶ κινεῖν, καὶ ἐνεργεῖν, καὶ τρέφειν, καὶ προνοεῖν, καὶ κυβερνᾷν, καὶ ζωοποιεῖν τὰ πάντα. κύριος δέ ἐστι, διὰ τὸ κυριεύειν αὐτὸν τῶν ὅλων. πατὴρ δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν πρὸ τῶν ὅλων. δημιουργὸς δὲ καὶ ποιητής,

a Lacunam hanc codex Bodleianus supplevit.

διὰ

dixero, bonitatem ejus in conſpectum produco: regnum ſi dixero, gloriam ejus profero: Dominum ſi dixero, illum ipſum dico: judicem ſi dixero, juſtum eum eſſe pronuncio: patrem ſi dixero, omnia eum eſſe determino: ignem ſi dixero, iram ejus indico.

At objicies mihi: Iraſcitur Deus? Maxime. Iram enim ſuam porrigit in omnes qui mala deſignant: bonitatem vero & manſuetudinem, nec non miſericordiam ſuam impertitur iis omnibus, à quibus timetur & amatur. Piorum enim præceptor eſt, & juſtorum pater; judex vero & vindex impiorum. Principio caret; eſt enim ingenitus: nulli mutationi ſubjacet; eſt enim immortalis. Deus nominatur διὰ τὸ τεθεικέναι, id eſt, ab eo quod omnia in ſuam firmitatem repoſuit. Idem nomen & à θέειν, id eſt, currendo ſortitus eſt; omnia enim movet, in operationem producit, nutrit, ſua providentia diſponit, gubernat & vivificat. Dominus nuncupatur, quia omnia ejus dominio ſunt ſubjecta. Pater appellatur, quia ante hoc univerſum extitit. Opifex & creator vo-

catur,

catur, quia condidit & creavit hanc Universi machinam. Altissimus perhibetur, quia super omnes sive omnia est. Omnipotens dicitur, quia omnia complectitur, suoque imperio temperat. Nam altitudines cœli, profunditates abyssi, & fines orbis in manu ejus sunt. Nec locus est aliquis in quo moretur & quiescat. Cœli sunt opus ejus: terra est ipsius creatura: mare prætereà ipse condidit. Homo figmentum & imago ejus est. Sol, luna, astraque, systemata ejus habentur, in signa, tempora, dies annosque comparata. Condita sunt hæc omnia ut ministrent & inserviant homini. Præterea Deus universa, ex nihilo fecit ut existerent; ut ex operibus suis, quam magnus, quam excellens sit, homini innotesceret.

Ut enim anima in humano corpore non videtur, invisibilis hominibus existens, verum illa ex corporis motu cognoscitur; sic nec Deus humanis & corporeis oculis videri potest: ceterum ex providentia, qua singula ordinat, suisque operibus aspicitur & apprehenditur. Quemadmodum si quis cernat navem suis armamentis instructam mare sulcare, & in

διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων. ὕψιστος δὲ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀνώτερον τῶν πάντων. παντοκράτωρ δὲ, ὅτι αὐτὸς τὰ πάντα κρατεῖ καὶ ἐμπεριέχει. τὰ γὰρ ὕψη τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ βάθη τῶν ἀβύσσων, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἐστιν, καὶ οὐκ ἔστι τόπος τῆς καταπαύσεως αὐτοῦ. οὐρανοὶ μὲν γὰρ ἔργον αὐτοῦ εἰσιν, γῆ ποίημα αὐτοῦ ἐστι· θάλασσα κλίσμα αὐτοῦ ἐστιν. ἄνθρωπος πλάσμα καὶ εἰκὼν αὐτοῦ ἐστιν. ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες στοιχεῖα αὐτοῦ εἰσιν, εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτοὺς γεγονότα, πρὸς ὑπηρεσίαν καὶ δουλείαν ἀνθρώπων, καὶ τὰ πάντα ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι· ἵνα διὰ τῶν ἔργων γινώσκηται, καὶ νοηθῇ τὸ μέγεθος αὐτοῦ.

Καθάπερ γὰρ ψυχὴ ἐν ἀνθρώπῳ οὐ βλέπεται, ἀόρατος οὖσα ἀνθρώποις, διὰ δὲ τῆς κινήσεως τοῦ σώματος νοεῖται ἡ ψυχή· οὕτως ἔχοι ἂν καὶ τὸν θεὸν μὴ δύνασθαι ὁρᾶσθαι ὑπὸ ὀφθαλμῶν ἀνθρωπίνων, διὰ δὲ τῆς προνοίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ βλέπεται καὶ νοεῖται. ὃν τρόπον γὰρ καὶ πλοῖον θεασάμενός τις ἐν θαλάσσῃ κατηρτισμένον, καὶ

περιέχον, καὶ κατερχόμενον εἰς λιμένα, δῆλον ὅτι ἡγήσεται εἶναι ἐν αὐτῷ κυβερνήτην τὸν κυβερνῶντα αὐτό· οὕτω δεῖ νοεῖν εἶναι τὸν θεὸν κυβερνήτην τῶν ὅλων, εἰ καὶ οὐ θεωρεῖται ὀφθαλμοῖς σαρκίνοις, διὰ τὸ αὐτὸν ἀχώρητον εἶναι. εἰ γὰρ τῷ ἡλίῳ ἐλαχίστῳ ὄντι στοιχείῳ οὐ δύναται ἄνθρωπος ἀτενίσαι, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν θέρμην καὶ δύναμιν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῇ τοῦ θεοῦ δόξῃ ἀνεκφράστῳ οὔσῃ, ἄνθρωπος θνητὸς οὐ δύναται ἀντωπῆσαι.

Ὃν τρόπον γὰρ ῥόα ἔχουσα φλοιὸν τὸν περιέχοντα αὐτήν, ἔνδον ἔχει μονὰς καὶ θήκας πολλὰς διαχωριζομένας διὰ ὑμένων, καὶ πολλοὺς κόκκους ἔχει τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας· οὕτως ἡ πᾶσα κτίσις περιέχεται ὑπὸ πνεύματος θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ περιέχον σὺν τῇ κτίσει περιέχεται ὑπὸ χειρὸς θεοῦ. ὥσπερ οὖν ὁ κόκκος τῆς ῥόας ἔνδον κατοικῶν οὐ δύναται ὁρᾶν τὰ ἔξω τοῦ λέπους αὐτὸς ὢν ἔνδον· οὕτως οὐδὲ ἄνθρωπος ἐμπεριεχόμενος μετὰ πάσης τῆς κτίσεως ὑπὸ χειρὸς θεοῦ, οὐ δύναται θεωρεῖν τὸν θεόν.

Εἶτα βασιλεὺς μὲν ὁ ἐπίγειος πιστεύεται εἶναι, καίπερ μὴ πᾶσι βλεπόμενος, διὰ

τὸ

in portum appellere, certe credit aliquem, à quo gubernetur, in ea esse gubernatorem. Pariter reputare oportet Deum esse gubernatorem omnium, quamvis oculis carnalibus non videatur, quandoquidem est incomprehensibilis. Nam si in solem, quod sane minimum est systema, homo oculos intendere nequit, propter caloris & potentiæ excellentiam: multo minus gloriam Dei, quæ ineffabilis est, homo mortalis contueri potest.

Quemadmodum malum Punicum cortice velatur, qui interiora continet: habet & mansiones loculosque complures pelliculis distinctos, & habet plurima grana intra sese recondita: sic universa natura à Dei continetur Spiritu, & Spiritus continens, una cum creatione ipsa, à Dei manu continetur. Quemadmodum itaque granum mali Punici, quod cortice exteriore includitur, quæ extra corticem sunt cernere haud potest: sic nemo mortalium qui continetur manu Dei, cum universi natura, Deum cernere valet.

Imperator terrestris esse præsumitur, quamvis non ab omnibus videatur:

tur: ex legibus ejus & ordinationibus, potentatu, imperiis & imaginibus cognoscitur. Et Deum ex potentia & operibus suis cognoscere detrectas? Opera Dei, ô homo, observato, statam temporum vicissitudinem, stellarum revolutiones, systematum ordinatum cursum, dierum, noctium, mensium, annorumque bene dispositum circuitum, seminum, plantarum fructuumque mirabilem pulcritudinem, variam quadrupedum, volatilium, reptilium, natatilium fluviatilium & marinorum genituram; necnon prudentiam animalibus inditam ad generandum & enutriendum fœtus; nec id faciunt respectu privatæ utilitatis, sed ut homo alimenta & necessaria capiat, sic procurante Divina providentia, dum omni carni alimenta parat: Pro subjectione qua jussit Deus ut omnia homini parerent: insuper fontium dulcium & fluviorum perennium fluxum, roris, pluviarum imbriumque qui statis temporibus fiunt, suppeditationem, corporum cœlestium multiplicem motum, Luciferum exorientem, & perfecti sideris adventum

τῶν νόμων καὶ διατάξεων αὐτοῦ, καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων καὶ εἰκόνων νοεῖται. τὸν δὲ θεὸν οὐ βούλει σὺ νοεῖσθαι διὰ ἔργων καὶ δυνάμεων; κατανόησον, ὦ ἄνθρωπε, τὰ ἔργα αὐτοῦ, καιρῶν μὲν κατὰ χρόνους ἀλλαγὴν, καὶ ἀέρων τροπὰς, στοιχείων τὸν εὔτακτον δρόμον, ἡμερῶν τε καὶ νυκτῶν, καὶ μηνῶν, καὶ ἐνιαυτῶν τὴν εὔτακτον πορείαν, σπερμάτων τε καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν τὴν διάφορον καλλονὴν, τὴν τὲ πολυποίκιλον γονὴν κτηνῶν τετραπόδων, καὶ πετεινῶν καὶ ἑρπετῶν καὶ νηκτῶν ἐνύδρων τε καὶ ἐναλίων, ἢ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ζώοις δεδομένην σύνεσιν πρὸς τὸ γεννᾶν καὶ ἐκτρέφειν οὐκ εἰς ἰδίαν χρῆσιν, ἀλλὰ εἰς τὸ ἔχειν τὸν ἄνθρωπον, τήν τε πρόνοιαν ἣν ποιεῖται ὁ θεὸς ἑτοιμάζων τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, ἢ τὴν ὑποταγὴν ἣν ὥρισεν ὑποτάσσεσθαι τὰ πάντα τῇ ἀνθρωπότητι· πηγῶν τε γλυκερῶν καὶ ποταμῶν ἀενάων ῥύσιν, δρόσων τὲ καὶ ὄμβρων καὶ ὑετῶν τὴν κατὰ καιροὺς γινομένην ἐπιχορηγίαν, τὴν οὐρανίων παμποίκιλον κίνησιν, ἑωσφόρον ἀνατέλλοντα μὲν καὶ προσημαίνοντα ἔρχεσθαι τὸν τέλειον φωστῆρα, σύν-

δεσμόν τε Πλειάδος καὶ Ὠρίωνος, ἀφ' κλη-ρόν τὸ καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἄστρων πορεί-αν γινομένην ἐν τῷ κύκλῳ τοῦ τοῦ οὐρανοῦ. οἷς ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ τοῦ θεοῦ πᾶσιν ἴδια ὀνόματα κέκληκεν.

Οὗτος θεὸς μόνος ὁ ποιήσας ἐκ σκότους φῶς· ὁ ἐξαγαγὼν φῶς ἐκ θησαυ-ρῶν αὐτοῦ, ταμεῖα τε νότου καὶ θησαυροὺς ἀβύσσου, καὶ ὅρια θαλασσῶν, χιόνων τε καὶ χαλαζῶν θησαυρούς· συνάγων ὕδατα ἐκ θησαυροῖς ἀβύσσου, καὶ συνάγων τὸ σκότος ἐν θησαυροῖς αὐτοῦ, καὶ ἐξάγων τὸ φῶς τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ποθεινὸν καὶ ἐπιτερπὲς ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. ἀνάγων νε-φέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἀστραπὰς πληθύνων εἰς ὑετὸν, ὁ ἀποστέλλων τὴν βρον-τὴν εἰς φόβον καὶ προκαταγγέλλων τὸν κτύπον τῆς βροντῆς διὰ τῆς ἀστραπῆς, ἵνα μὴ ψυχὴ αἰφνιδίως ταραχθεῖσα ἐκψύξῃ, ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς ἀστραπῆς τῆς κατερχο-μένης ἐκ τῶν οὐρανῶν τὴν αὐτάρκειαν ἐπι-μετρῶν πρὸς τὸ μὴ ἐκκαῦσαι τὴν γῆν. εἰ γὰρ λάβοι τὴν καθ' ἐξουσίαν ἡ ἀστραπὴ, ἐκ-καύσει τὴν γῆν· εἰ δὲ καὶ ἡ βροντὴ, κα-ταστρέψει τὰ ἐν αὐτῇ.

tum prænunciantem, Pleiadum & Orionis connexionem, Arcturum & reliquorum aſtrorum proceſſum, qui in cœli peragitur circulo; quibus omnibus excellens Dei ſapientia nomina propria impoſuit.

Hic ille Deus ſolus eſt, qui ex tenebris creavit lucem, qui ex theſauris ſuis lumen protulit: qui præparavit receptacula Auſtri, theſauros abyſſi, terminos marium, nivis & grandinis theſauros: quique congregat aquas ex abyſſi theſauris, & colligit in ſuos theſauros tenebras; & lucem, ſuavem deſiderabilem delectabilemque ex promtuariis ſuis depromit, nubes à terræ extremitate reducit, fulgura in imbrem multiplicat, mittit fulmen in terrorem, fulminiſque fragorem coruſcante fulgure prædicit, ne mens terrefacta ſubito deficiat: quinimo fulguris cœlo ruentis vim contemperat, ne terram comburat. Nam ſi fulgur libere feratur, orbem incenderet; ita etiam ſi tonitru ſibi permitteretur, quæ in orbe ſunt ſubverteret.

Hic

Hic meus Deus est universi dominus, qui cœlum extendit solus, terræ gyrum qui sub cœlo est statuit, qui concitat fluctus maris, resonare facit procellas ejus, maris potentiæ imperat, fluctuum æstum sedat : qui in aquis fundavit terram, Spiritum dans qui eam vegetat : cujus spiraculum vivificat hoc universum, quem si apud sese retineat, deficient omnia. Hunc, ô homo, loqueris, hunc Spiritum spiras, eumque ignoras; quod ideo tibi evenit, propter mentis occæcationem & cordis obstinationem. Ceterum, si voles, poteris sanari, medico temetipsum committens, & is oculos animi tui cordisque aperiet. At quis ille medicus? Deus qui sanat & vivificat per sermonem & sapientiam suam.

Deus per sermonem & sapientiam suam condidit universa : Nam sermone ejus firmati sunt cœli, & Spiritu ejus omnis exercitus eorum. Scientia ejus excellit, in sapientia fundavit Deus terram, prudentia præparavit cœlos, providentia ejus abyssi rupti sunt,

Οὗτός μου θεὸς ὁ τῶν ὅλων κύριος, ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ θεὶς τὸ γύρος τῆς ὑπ' οὐρανὸν, ὁ συνταράσσων τὸ κῦτος τῆς θαλάσσης, καὶ ἠχῶν τὰ κύματα αὐτῆς, ὁ δεσπόζων τοῦ κράτους αὐτῆς, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων καταπραΰνων· ὁ θεμελιώσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ δοὺς πνεῦμα τὸ τρέφον αὐτὴν, οὗ ἡ πνοὴ ζωογονεῖ τὸ πᾶν· ὃς ἐὰν συσχῇ τὸ πνεῦμα παρ' ἑαυτῷ, ἐκλείψει τὸ πᾶν. τοῦτον λαλεῖς, ἄνθρωπε, τοῦτο τὸ πνεῦμα ἀναπνεῖς, τοῦτον ἀγνοεῖς· τοῦτο δέ σοι συμβέβηκε διὰ τὴν τύφλωσιν τῆς ψυχῆς καὶ πήρωσιν τῆς καρδίας σου. ἀλλὰ εἰ βούλει, δύνασαι θεραπευθῆναι, ἐπίδος σεαυτὸν τῷ ἰατρῷ, καὶ παρακεντήσει σου τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας. τίς ἐστιν ὁ ἰατρός; ὁ θεὸς, ὁ θεραπεύων καὶ ζωοποιῶν διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας.

Ο θεὸς διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας ἐποίησε τὰ πάντα. τῷ γὰρ λόγῳ αὐτοῦ ἐστερεώθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. κρατίστη ἐστὶν ἡ σοφία αὐτοῦ, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρα-

a Ex MS. restituuntur ista.

νοῦς φρονήσει, ἐν αἰσθήσει ἄβυσσοι ἐῤῥάγησαν, νέφη δὲ ἐῤῥύησαν δρόσους. εἰ ταῦτα νοεῖς, ἄνθρωπε, ἁγνῶς καὶ ὁσίως καὶ δικαίως ζῶν, δύνασαι ὁρᾷν τὸν θεόν. πρὸ παντὸς δὲ προηγείσθω σου ἐν τῇ καρδίᾳ πίστις καὶ φόβος ὁ τοῦ θεοῦ, καὶ τότε συνήσεις ταῦτα ὅταν ἀπόθῃ τὸ θνητὸν, καὶ ἐνδύσῃ τὴν ἀφθαρσίαν, τότε ὄψει καὶ ἀξίαν τὸν θεόν. ἀνεγείρει γάρ σου τὴν σάρκα ἀθάνατον σὺν τῇ ψυχῇ ὁ θεός· καὶ τότε ὄψει γενόμενος ἀθάνατος [a] τὸν ἀθάνατον, ἐὰν νῦν πιστεύσῃς αὐτῷ, καὶ τότε ἐπιγνώσῃ ὅτι ἀδίκως κατελάλησας αὐτοῦ. ἀλλὰ ἀπιστεῖς νεκροὺς ἐγείρεσθαι, ὅτι ἔσται, τότε πιστεύσεις θέλων καὶ μὴ θέλων· καὶ ἡ πίστις σου εἰς ἀπιστίαν λογισθήσεται, ἐὰν μὴ νῦν πιστεύσῃς.

Πρός τι δὲ καὶ ἀπιστεῖς; ἢ οὐκ οἶδας ὅτι ἁπάντων πραγμάτων ἡ πίστις προηγεῖται; τίς γὰρ δύναται θερίσαι γεωργὸς, ἐὰν μὴ πρῶτον πιστεύσῃ τὸ σπέρμα τῇ γῇ· ἢ τίς δύναται διαπεράσαι τὴν θάλασσαν, ἐὰν μὴ πρῶτον ἑαυτὸν πιστεύσῃ τῷ πλοίῳ καὶ τῷ κυβερνήτῃ; τίς δὲ κάμνων δύναται θεραπευθῆναι, ἐὰν μὴ πρῶτον

a Hæc etiam MS. debentur.

ἑαυτὸν

ſunt, nubes deſtillarunt rores. Si hæc conſideres, caſte & pie & juſte vivens, Deum videre poteris. Inprimis tamen requiritur fides & timor Domini, quæ duo in animo tuo præcedere oportet. Hæc autem tum intelliges, ubi depoſueris mortale hoc corpus, & incorruptibilitatem indueris; tum demum condigne Dei conſpectu frui poteris. Nam Deus ſuſcitabit carnem tuam, eamque una cum anima immortalitate donabit. Tunc igitur, ſi nunc fidem in eum habueris, immortalis factus Deum conſpicabere qui immortalis eſt; tunc ſenties quæ impie contra ipſum es locutus. Si nunc parum credis mortuorum reſurrectionem, tunc nolens volens credere cogeris. Ceterum fides tua tunc temporis incredulitas reputabitur, niſi nunc credas.

Quid vero incredulus es? Non animadvertis actiones omnes antecedere fidem? Quis, cedo, agricola metere poteſt, niſi prius ſemen credat ſulcis? Quis mare poterit trajicere, niſi prius ſemetipſum credat navi & gubernatori? Quis febricitans ſanitatem recuperare poterit, niſi ſemetipſum

ipſum prius credat medico? Quam artem, quam ſcientiam quis diſcere poterit, niſi prius ſemetipſum tradiderit & crediderit præceptori? Si igitur agricola credat telluri, navigaturus navi, febricitans medico; tunc recuſas temetipſum credere Deo à quo tot fidei arrabones accepiſti? Primum quidem ex nihilo te creavit ut exiſteres. Niſi enim parentes tui fuiſſent, multo minus tu extitiſſes. Et te formavit ex humida & minima ſubſtantia, & ex minutiſſima guttula, quæ nec ipſa aliquando erat. Et in hanc vitam te produxit Deus.

Itane tandem quæſo credis ſimulacra quæ humana paravit manus, Deos eſſe, & virtutes operari, Deum autem conditorem tuum, te reſtituere poſſe dubitas? Nomina quidem eorum deorum, quos te colere ais, nomina ſunt mortuorum hominum. At qui & quales fuere homines? Saturnum perhibent proprios devoraſſe nàtos. Sin hujus filium Jovem dixeris, obſecro & hujus vide opera: ejuſque vitam & converſationem perpende. Primum quidem in Ida monte à caprea enutritus eſt. Hanc deinde mactans (ut fabulæ

ἑαυτὸν πιστεύσῃ τῷ ἰατρῷ; ποίαν δὲ τέχνην ἢ ἐπιστήμην δύναταί τις μαθεῖν, ἐὰν μὴ πρότερον ἐπιδῷ ἑαυτὸν καὶ πιστεύσῃ τῷ διδασκάλῳ; εἰ οὖν γεωργὸς πιστεύει τῇ γῇ, καὶ ὁ πλέων τῷ πλοίῳ, καὶ ὁ κάμνων τῷ ἰατρῷ· σὺ οὐ βούλει σεαυτὸν πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, τοσούτους ἀῤῥαβῶνας ἔχων παρ' αὐτοῦ; πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι ἐποίησέ σε ἐξ οὐκ ὄντος εἰς τὸ εἶναι· εἰ γὰρ ὁ πατήρ σου οὐκ ἦν, οὐδὲ ἡ μήτηρ, πολὺ μᾶλλον οὐδὲ σὺ ἦς ποτε. καὶ ἔπλασέ σε ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας μικρᾶς, καὶ ἐλαχίστης ῥανίδος, ἥτις οὐδὲ αὐτὴ ἦν ποτε. καὶ προήγαγέ σε ὁ Θεὸς εἰς τόνδε τὸν βίον.

Εἶτα πιστεύεις τὰ ὑπὸ ἀνθρώπων γινόμενα ἀγάλματα, θεοὺς εἶναι, καὶ ἀρετὰς ποιεῖν· τῷ δὲ ποιήσαντί σε Θεῷ ἀπιστεῖς δύνασθαί σε καὶ μεταξὺ ποιῆσαι; καὶ τὰ μὲν ὀνόματα ὧν φῂς σέβεσθαι θεῶν, ὀνόματά ἐστι νεκρῶν ἀνθρώπων. καὶ τούτων τίνων καὶ ποταπῶν; οὐχὶ Κρόνος μὲν τεκνοφάγος εὑρίσκεται, καὶ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα ἀναλίσκων; εἰ δὲ καὶ Δία τὸν παῖδα αὐτοῦ εἴποις, κατάμαθε κἀκείνου τὰς πράξεις, καὶ τὴν ἀναστροφήν. πρῶτον μὲν ὅτι ἐν Ἴδῃ ὑπὸ αἰγὸς ἀνετράφη, καὶ ταύτην σφάξας, κατὰ τοὺς

μύθοις, καὶ ἐκδείρας, ἐποίησεν ἑαυτῷ ἔνδυμα. τάς τε λοιπὰς πράξεις αὐτοῦ, περὶ τῆς ἀδελφοκοιτίας, καὶ μοιχείας, καὶ παιδοφθορίας, [a] ἃ μὲν Ὅμηρος καὶ οἱ λοιποὶ ποιηταὶ περὶ αὐτοῦ ἐξηγοῦνται. τί μοι τὸ λοιπὸν καταλέγειν περὶ τῶν υἱῶν; Ἡρακλέα μὲν ἑαυτὸν καύσαντα· Διόνυσον δὲ μεθύοντα καὶ μαινόμενον· καὶ Ἀπόλλωνα, τὸν Ἀχιλλέα δεδιότα καὶ φεύγοντα, καὶ τῆς Δάφνης ἐρῶντα, καὶ τὸν Ὑακίνθου μόρον ἀγνοοῦντα· ἢ Ἀφροδίτην τὴν τιτρωσκομένην· καὶ Ἄρεα τὸν βροτολοιγόν, ἔτι δὲ καὶ ἰχῶρα ῥέοντα τούτων τῶν λεγομένων θεῶν. καὶ ταῦτα μὲν μέτριον εἰπεῖν, ὅπου γε θεὸς εὑρίσκεται μεμελισμένος, ὁ καλούμενος Ὄσιρις· οὗ καὶ κατ' ἔτος γίνονται τελεταὶ ὡς ἀπολλυμένου, καὶ εὑρισκομένου, καὶ κατὰ μέλος ζητουμένου. οὔτε γὰρ εἰ ἀπόλλυται, νοεῖται· οὔτε εἰ εὑρίσκεται, δείκνυται. τί δέ μοι λέγειν Ἄττιν ἀποκοπτόμενον· ἢ Ἄδωνιν ἐν ὕλῃ ῥεμβόμενον, καὶ κυνηγετοῦντα, καὶ τιτρωσκόμενον ὑπὸ συός; ἢ Ἀσκληπιὸν κεραυνούμενον; καὶ Σέραπιν τὸν ἀπὸ Σινώπης φυγάδα εἰς Ἀλεξάνδρειαν γεγονότα; ἢ τὴν Σκυθίαν Ἄρτεμιν καὶ αὐτὴν φυγάδα γεγονυῖαν, καὶ ἀνδροφόνον,

a ἄμεινον MS. b Clauseri versio habet *Decantatus*. Sed omnis hic ceremoniarum apparatus Typhonis lanienam respicit.

καὶ

bulæ docent) ex pelle sibi vestem fecit. Reliqua ejus opera, quod cum sorore concumbit, adulteria committit, pueros corrumpit: quæ quidem de ipso Homerus aliique Poetæ commemorant. Quid filios ejus enumerare attinet? Herculem, qui seipsum concremavit; Bacchum, ebrium & furore percitum; Apollinem qui Achillem metuit & fugit, Daphnem amat, & Hyacinthum mortuum nescit; Venerem vulneratam; Martem hominum occisorem, & sanie deorum (qui sic appellantur) manantem. Hæc quidem modestius dicuntur, cum reperiatur Deus in frusta discerptus, Osyris nomine. In hujus honorem quotannis initiationes fiunt, ut perditi, & iterum inventi dum membratim quæritur. Nec, an interierit, intelligitur: nec, si inveniatur, ostenditur. Quid dicam Attim castratum? aut Adonim in sylvis errantem & venantem & ab apro vulneratum? aut Æsculapium fulmine ictum? Serapin Sinopa profugum Alexandriam advenientem? aut Dianam Scythicam & ipsam profu-

gam, homicidam, & venatricem, & Endymionis amore furentem? Hæc non à nobis literarum monumentis produntur: veſtri Scriptores & Poetæ ea deprædicant.

Quid refert recenſere numerum animalium reptilium, jumentorum, ferarum, volatilium, & in aquis natantium, quibus Divinum cultum præſtant Ægyptii? Præterea quid commemorem pelves & turpitudinis ſonos? Si dixeris Græcos & reliquas gentes; certe & hæ colunt lapides, ligna, & reliquam materiam, quemadmodum diximus, & imagines defunctorum hominum. Phidias in Piſa Elienſibus Olympium Jovem; Athenienſibus Minervam, quæ in arce locata eſt, elaboravit. Te interrogare lubet, ô homo, & quot inveniantur Joves. Jupiter primum quidem nominatur Olympius, deinde Latialis, Caſſius, fulminator, propater, pervigil, urbium defenſor, Capitolinus. Et quidem Jupiter Saturni filius Cretenſium rex, in Creta ſepultus eſt. Reliqui Joves, ut arbitror, ne quidem ſepultura digni habiti ſunt. Sin autem eam, quæ Deorum mater perhibetur dixeris; reſpondeo: Dii meliora, quam

καὶ κυνηγέτιν, καὶ τοῦ Ἐνδυμίωνος ἐρασθεῖσαν; ταῦτα γὰρ οὐχ ἡμεῖς φαμὲν, ἀλλὰ οἱ καθ' ὑμᾶς συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ κηρύσσουσιν.

Τί μοι λοιπὸν καταλέγειν τὸ πλῆθος ὧν σέβονται ζώων Αἰγύπτιοι, ἑρπετῶν τε, καὶ κτηνῶν, καὶ θηρίων, καὶ πετεινῶν, καὶ ἐνύδρων νηκτῶν· ἔτι δὲ καὶ ποδόνιπτρα καὶ ἤχους αἰσχύνης. εἰ δὲ καὶ Ἕλληνας εἴποις καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, σέβονται λίθους, καὶ ξύλα, καὶ τὴν λοιπὴν ὕλην, ὡς ἔφθημεν εἰρηκέναι, ἀπεικονίσματα νεκρῶν ἀνθρώπων. Φειδίας μὲν γὰρ εὑρίσκεται ἐν Πίσῃ ποιῶν [a] Ἠλείοις τὸν Ὀλύμπιον Δία, Ἀθηναίοις ἐν ἀκροπόλει τὴν Ἀθηνᾶν. πεύσομαι δέ σου κἀγὼ, ὦ ἄνθρωπε, πόσοι Ζῆνες εὑρίσκονται. Ζεὺς μὲν γὰρ ἐν πρώτοις προσαγορεύεται Ὀλύμπιος, καὶ Ζεὺς Λατεάριος, καὶ Ζεὺς Κάσσιος, καὶ Ζεὺς κεραύνιος, καὶ Ζεὺς προπάτωρ, καὶ Ζεὺς παννύχιος, καὶ Ζεὺς πολιοῦχος, καὶ Ζεὺς Καπετώλιος. καὶ ὁ μὲν Ζεὺς παῖς Κρόνου, βασιλεὺς Κρητῶν γενόμενος, ἔχει τάφον ἐν Κρήτῃ. οἱ δὲ λοιποὶ ἴσως οὐδὲ ταφῆς κατηξιώθησαν. εἰ δὲ καὶ εἴποις τὴν μητέρα τῶν λεγομένων θεῶν· μή μοι γένοιτο

a Παρ' Ἠλείους, MS.

διὰ σώματος τὰς πράξεις αὐτῆς ἐξειπεῖν· ἀθέμιτον γὰρ ἡμῖν τὰ τοιαῦτα καὶ ὀνομάζειν. ἢ τῶν θεραπόντων αὐτῆς τὰς πράξεις ὑφ' ὧν θεραπεύεται, ὁπόσα τε τέλη καὶ εἰσφορὰς παρέχει τῷ βασιλεῖ αὐτῆς τε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῆς. οὐ γάρ εἰσι θεοὶ, ἀλλὰ εἴδωλα, καθὼς προειρήκαμεν, [a] ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, καὶ δαιμόνια ἀκάθαρτα. γένοιντο δὲ τοιοῦτοι οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ οἱ ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτοῖς.

Τοιγαροῦν μᾶλλον τιμήσω τὸν βασιλέα, οὐ προσκυνῶν αὐτῷ, ἀλλὰ εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. θεῷ δὲ τῷ ὄντως θεῷ καὶ ἀληθεῖ προσκυνῶ, εἰδὼς ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ γέγονεν. ἐρεῖς οὖν μοι· διὰ τί οὐ προσκυνεῖς τὸν βασιλέα; ὅτι οὐκ εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι γέγονεν, ἀλλὰ εἰς τὸ τιμᾶσθαι τῇ νομίμῳ τιμῇ. θεὸς γὰρ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ἄνθρωπος ὑπὸ θεοῦ τεταγμένος, οὐκ εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ἀλλὰ εἰς τὸ δικαίως κρίνειν. τρόπῳ γάρ τινι παρὰ θεοῦ οἰκονομίαν πεπίστευται· καὶ γὰρ αὐτὸς, οὓς ἔχει ὑφ' ἑαυτὸν τεταγμένους, οὐ βούλεται βασιλεῖς καλεῖσθαι. τὸ γὰρ βασιλεὺς αὐτοῦ ἐστιν ὄνομα· καὶ οὐκ ἄλλῳ ἐξὸν ἐστι τοῦτο κα-

a Psal. 115, 4.

λεῖσθαι·

quam ut ore proferam opera ejus: talia enim nominare nobis haud fas est. Nec ejus ministrorum, à quibus colitur, opera recitabo; nec etiam vectigalia & stipendia quæ ipsa & filii ejus pendant regi. Nec enim Dii, sed idola sunt, quemadmodum supra docuimus. Opera sunt manuum hominum, & dæmonia impura. His similes reddantur quicunque ea fabricant, & in eis spem collocant.

Igitur potius honorabo regem, non eum adorans, verum pro eo orans. Deum autem, qui vere & verus Deus est, adorabo, sciens regem ab ipso esse ordinatum. Dicas ergo: Quare regem non adorabis? Quia non ad id institutus est ut adoretur, sed ut legitimo honoretur honore. Deus enim non est, sed homo à Deo ordinatus, non ut adoretur, sed ut juste judicet: quandam enim habet procurationem à Deo concreditam: & nec ipse subjectos suos vult reges appellari. Rex enim ejus titulus est: nec alteri licet illum assumere:

assumere: nec quisquam adorandus nisi solus Deus. Itaque, ô homo, omnino erras. Regem quidem honora, honora inquam, optima quæque ipsi cupiens, subjectus ei, & orans pro eo. Hæc faciens, Dei voluntatem exequeris. Nam Divina lex dicit: Honora, fili mi, Deum & regem; & neutro sis immoriger; subito enim hostes suos ulciscentur.

Quod vero tibi ludibrium debeo, dum me Christianum nuncupas, nescis quid dicas. Nam unctionis hoc nomen, in primis bonum suaveque est, nec risum meretur. Quæ etenim navis bona & salva esse potest, nisi prius ungatur? Quæ turris aut domus elegans & utilis est, nisi prius ungatur? Quis mortalium, qui progreditur in hanc vitam, aut pugilans, & non oleo inungitur? Quodnam opus nitidum esse potest, nisi perungatur, & lævigetur? Præterea aër, & omnis quæ sub cœlo est creatura quodammodo lumine & Spiritu inungitur; & tu recusas macerari Dei oleo? Certe nulla alia ex

λεῖσθαι· οὕτως οὐδὲ προσκυνεῖσθαι ἀλλ' ἢ μόνῳ θεῷ. ὥστε κατὰ πάντα πλανᾶσαι, ὦ ἄνθρωπε. τὸν δὲ βασιλέα τίμα, τίμα εὐνοῶν αὐτῷ, ὑποτασσόμενος αὐτῷ, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ ποιῶν, ποιεῖς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ· λέγει γὰρ ὁ [a] νόμος ὁ τοῦ θεοῦ· * τίμα υἱὲ θεὸν καὶ βασιλέα, καὶ [b] μηδενὶ αὐτῶν ἀπειθὴς ἧς. ἐξάφνης γὰρ τίσονται τοὺς [c] ἐχθροὺς αὐτῶν.

Περὶ δὲ τοῦ σε καταγελᾶν μου, καλοῦντά με χριστιανὸν, οὐκ οἶδας ὃ λέγεις. πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ χριστὸν ἡδὺ καὶ εὔχρηστον καὶ ἀκαταγέλαστόν ἐστι. ποῖον γὰρ πλοῖον δύναται εὔχρηστον εἶναι καὶ σώζεσθαι, ἐὰν μὴ πρῶτον χρισθῇ; ἢ ποῖος πύργος ἢ οἰκία εὔμορφος καὶ εὔχρηστός ἐστιν, ἐπὰν οὐ κέχρισται; τίς δὲ ἄνθρωπος εἰσελθὼν εἰς τόνδε τὸν βίον, ἢ ἀθλῶν, οὐ χρίεται ἐλαίῳ; ποῖον δὲ ἔργον ἢ κόσμιον δύναται εὐμορφίαν ἔχειν, ἐὰν μὴ χρισθῇ καὶ στιλβωθῇ; εἶτα ἀὴρ μὲν, καὶ πᾶσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν, τρόπῳ τινὶ χρίεται φωτὶ καὶ πνεύματι· σὺ δὲ οὐ βέλει χρισθῆναι ἔλαιον θεοῦ; τοι-

---

a Etiam hagiographa & prophetæ Lex 1 Cor. 14. 21. * Prov. 24. 22. b LXX Int. legunt μηδ' ἑτέρῳ. c Iidem leg. ἀσεβεῖς.

γαροῦν

γαφοῦ ἡμεῖς τούτου εἵνεκεν καλούμεθα χριστιανοί, ὅτι χριόμεθα ἔλαιον θεοῦ.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρνεῖσθαί σε νεκροὺς ἐγείρεσθαι· φὴς γὰρ, δεῖξόν μοι κᾂν ἕνα ἐγερθέντα ἐκ νεκρῶν, ἵνα ἰδὼν, πιστεύσω. πρῶτον μὲν, τί μέγα, εἰ θεασάμενος τὸ γεγονὸς πιστεύσεις; εἶτα πιστεύεις μὲν Ἡρακλέα καύσαντα ἑαυτὸν, ζῆν· καὶ Ἀσκληπιὸν κεραυνωθέντα ἐγηγέρθαι· τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ σοι λεγόμενα ἀπιστεῖς; ἴσως καὶ ἐπιδείξω σοι νεκρὸν ἐγερθέντα, καὶ ζῶντα, καὶ τοῦτο ἀπιστήσεις. ὁ μὲν οὖν θεός σοι πολλὰ τεκμήρια ἐπιδείκνυσιν εἰς τὸ πιστεύειν αὐτῷ. εἰ γὰρ βούλει, κατανόησον τὴν τῶν καιρῶν καὶ ἡμερῶν καὶ νυκτῶν τελευτὴν, πῶς καὶ αὐτὰ τελευτᾷ καὶ ἀνίσταται. τί δὲ καὶ οὐχὶ ἡ τῶν σπερμάτων καὶ καρπῶν γινομένη ἐξανάστασις, καὶ τοῦτο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων; εἰ γὰρ τύχοι εἰπεῖν κόκκος σίτου ἢ τῶν λοιπῶν σπερμάτων ἐπὰν βληθῇ εἰς τὴν γῆν, πρῶτον ἀποθνήσκει καὶ λύεται, εἶτα ἐγείρεται καὶ γίνεται στάχυς· ἡ δὲ τῶν δένδρων καὶ ἀκροδρύων φύσις, πῶς οὐχὶ κατὰ πρόσταγμα

θεοῦ

ex re Christianorum nomen traximus, quam quod Divino oléo perfundimur.

Præterea negas mortuorum resurrectionem. Ais namque, Ostende mihi saltem unum ex mortuis revocatum, ut cernens credam. Primo quid memorabile facis, si videas & credis? Tu vero credis Herculem, qui se flammis absumsit, vivere; Æsculapium fulmine tactum resurrexisse: tu autem non iis credis, quæ Deus loquitur? Certe si tibi præsentarem aliquem è mortuis evocatum, & vivum, nec hoc crederes. Ceterum Deus plurima tibi argumenta demonstrat, ut ipsi credatur. Observa, si placet, temporum, dierum & noctium interitum, ut ista & moriantur & resurgant? Præterea nonne est resurrectio fructuum & seminum, idque in usum hominum? Si enim granum, exempli gratia, tritici aut reliquorum fructuum in terram sparseris, primum quidem moritur & dissolvitur, & tum demum nascitur, & fit spica: arborum & quercuum natura secundum Domini imperium subita

&

& occulta quadam vi ſtato tempore fructus proferunt. Interdum paſſerculus aut alia avicula devorans ſemen mali, aut ficus aut alterius cujuſvis, avolat in locum aliquem editum, ſaxoſum vel foveam, & id egerit. Poſt hæc fit arbor quod modo devorabatur, licet per tantum calorem pertranſierit. At hæc omnia operatur Dei ſapientia, ut oſtendat per hæc quod potens eſt Deus, univerſalem reſurrectionem omnium hominum efficere.

Sin autem volueris mirabilius ſpectaculum cernere, ad reſurrectionis confirmationem; non ſolum rerum terreſtrium, ſed etiam cœleſtium; Lunæ reſurrectionem conſidera, quæ ſingulis menſibus & decreſcit & perit & renaſcitur. Præterea & in temetipſo, quamvis id ignores, reſurrectionis operationem agnoſce, ô homo. Forte aliquando adverſa valetudine afflictus amiſiſti carnes tuas & formam roburque. Ceterum Deus miſericordiam tibi impertiens, & medelam

θεοῦ ἐξ ἀφανοῦς καὶ ἀοράτου κατὰ καιροὺς προσφέρουσιν τοὺς καρπούς; ἔτι μὴν ἐνίοτε καὶ στρουθίον, ἢ τῶν λοιπῶν πετεινῶν, καταπιὸν σπέρμα μηλέας, ἢ συκῆς, ἢ τινος ἑτέρου, ἦλθεν ἐπί τινα λόφον πετρώδη, ἢ τάφον, καὶ ἀφώδευσε, κἀκεῖνο δραξάμενον ἀνέφυ δένδρον, τό ποτε καταποθὲν, καὶ διὰ τοσαύτης θερμασίας διελθόν. ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία, εἰς τὸ ἐπιδεῖξαι καὶ διὰ τούτων, ὅτι δυνατός ἐστιν ὁ θεὸς ποιῆσαι τὴν καθολικὴν ἀνάστασιν ἁπάντων ἀνθρώπων.

Εἰ δὲ καὶ θαυμασιώτερον θέαμα θέλεις θεάσασθαι γινόμενον πρὸς ἀπόδειξιν ἀναστάσεως, οὐ μόνον τῶν ἐπιγείων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ κατανόησον τὴν ἀνάστασιν τῆς σελήνης τῆς κατὰ μῆνα γινομένην, πῶς φθίνει καὶ [a] ἀποθνήσκει καὶ ἀνίσταται πάλιν. ἔτι ἄκουσον καὶ ἐν σοὶ αὐτῷ ἔργον ἀναστάσεως γινόμενον, κἂν ἀγνοῇς, ὦ ἄνθρωπε. ἴσως γάρ ποτε νόσῳ περιπεσὼν, ἀπώλεσάς σου τὰς σάρκας, καὶ τὴν ἰσχὺν, καὶ τὸ εἶδος, ἐλέοις δὲ τυχὼν παρὰ θεοῦ καὶ ἰάσεως,

a Tertium Lunæ ſtatum, cum ſilet, omiſerunt impreſſa, & reſtituit MS. Bod.

πάλιν ἀπέλαβές σου τὸ σῶμα καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν ἰσχύν. καὶ ὥσπερ οὐκ ἔγνως ποῦ ἐπορεύθησάν σου αἱ σάρκες ἀφανεῖς γενόμεναι· οὕτως οὐκ ἐπίστασαι οὐδὲ πόθεν ἐγένοντο, ἢ πόθεν ἦλθον. ἀλλὰ ἐρεῖς· ἐκ τροφῶν καὶ χυμῶν ἐξαιματουμένων καλῶς. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔργον θεοῦ τοῦ οὕτω δημιουργήσαντος, καὶ οὐκ ἄλλου τινός. μὴ οὖν ἀπίστει, ἀλλὰ πίστευε. καὶ γὰρ ἐγὼ ἠπίστουν τοῦτο ἔσεσθαι, ἀλλὰ νῦν κατανοήσας αὐτὰ πιστεύω, ἅμα καὶ ἐπιτυχὼν ἱεραῖς γραφαῖς τῶν ἁγίων προφητῶν, οἳ καὶ προεῖπον διὰ πνεύματος θεοῦ τὰ προγεγονότα ᾧ τρόπῳ γέγονε, καὶ τὰ ἐνεστῶτα τίνι τρόπῳ γίνεται, καὶ τὰ ἐπερχόμενα ποίᾳ τάξει ἀπαρτισθήσεται. ἀπόδειξιν οὖν λαβὼν τῶν γινομένων καὶ προαναπεφωνημένων, οὐκ ἀπιστῶ ἀλλὰ πιστεύω, πειθαρχῶν θεῷ· ᾧ, εἰ βούλει, καὶ σὺ ὑποτάγηθι, πιστεύων αὐτῷ, μὴ νῦν ἀπιστήσας, πεισθῇς ἀνιώμενος τότε ἐν αἰωνίοις τιμωρίαις. ὧν τιμωριῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν προφητῶν, μεταγενέστεροι γενόμενοι οἱ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, [a] ἔκλεψαν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, εἰς τὸ δόγματα αὐτῶν ἀξιόπιστα γενηθῆναι.

[a] Argumentum hoc late prosequitur Clem. Alex.

Πλὴν

lam tribuens effecit, ut carnes amiſſas formam roburque recuperares. Et quemadmodum ignoras quo te relicto carnes abierint: ſic te fugit unde redierint, & unde eas receperis. Verum enimvero, inquis, hoc fit ex alimento & ſuccis in ſanguinem converſis. Ceterum & Dei hoc opus eſt, id efficientis, nec alterius cujuſvis. Igitur ne ſis incredulus, ſed crede. Et ego quidem quondam minime credidi reſurrectionem futuram: at ea perpendens, credo, ſcilicet in ſacras Scripturas ſanctorum Prophetarum incidens qui per Spiritum ſanctum enunciarunt præterita non ſecus ac evenerunt, præſentia quomodo ſunt, & futura quo ordine ſuccedent. Confirmatus igitur ex iis quæ contigere & prædicta ſunt, non amplius hæſito, ſed Deo fidem habeo, ei obtemperans: cui, te adhortor quoque, obedias, in ipſum credens: ne, ſi nunc incredulus ſis, aliquando credere cogaris, ſubditus ſempiternis pœnis. Quarum pœnarum quæ à Prophetis prædictæ fuerant, ſuccedentes Poetæ & Philoſophi notitiam ſuffurati ſunt, ut ſua dogmata magis conſtabilirent.

Sed & illi prædixerant pœnas, quæ impios & incredulos manent, ut in testimonium cederet omnibus, ne dicant aliqui : Non audivimus, nec cognovimus. Verum tu ipse, si placet studiose legas Prophetarum scripta; etenim te certius dirigent, quo pacto possis evitare sempiternas pœnas, & nancisci perpetua Dei bona. Nam is qui dedit os ad loquendum, qui formavit aurem ad audiendum, qui finxit oculos ad videndum, exquiret omnia : & quod justum est judicabit, tribuens cuique mercedem condignam. His quidem, qui in patientia, per bona opera quærunt immortalitatem, donabit vitam perennem, gaudium, pacem, requiem, & abundantiam bonorum quæ oculus non vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt; at incredulis, contemtoribus, non obtemperantibus veritati, parentibus vero injustitiæ, & qui inquinantur adulteriis, scortatione, mascula Venere, avaritia, & nefario simulacrorum cultu, erit ira, furor, tribulatio & angustiæ;

Πλὴν καὶ αὐτοὶ προεῖπον περὶ τῶν κολάσεων τῶν μελλουσῶν ἔσεσθαι ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀπίστους, ὅπως ᾖ ἐμμάρτυρα πᾶσι, πρὸς τὸ μὴ εἰπεῖν τινὰς, ὅτι οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδὲ ἔγνωμεν. εἰ δὲ βούλει καὶ σὺ, ἔντυχε φιλοτίμως ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς· καὶ αὐταί σε τρανότερον ὁδηγήσουσι πρὸς τὸ ἐκφυγεῖν τὰς αἰωνίους κολάσεις, καὶ τυχεῖν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τοῦ θεοῦ. [a] ὁ γὰρ δοὺς στόμα εἰς τὸ λαλεῖν, καὶ πλάσας οὖς εἰς τὸ ἀκούειν, καὶ ποιήσας ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὁρᾷν, ἐξετάσει τὰ πάντα καὶ κρινεῖ τὸ δίκαιον, ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ ἀξίαν τῶν μισθῶν. [b] τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν διὰ ἔργων ἀγαθῶν ζητοῦσι τὴν ἀφθαρσίαν, δωρήσεται ζωὴν αἰώνιον, χαρὰν, εἰρήνην, ἀνάπαυσιν, καὶ πλήθη ἀγαθῶν, [c] ὧν οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη· τοῖς δὲ ἀπίστοις, καὶ καταφρονηταῖς, [d] καὶ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, ἐπὰν ἐμφύρωνται μοιχείαις, καὶ πορνείαις, καὶ ἀρσενοκοιτίαις, καὶ πλεονεξίαις, καὶ ταῖς ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις, ἔσται ὀργὴ καὶ θυμὸς, θλίψις καὶ

a Exod. 4. 11. Psal. 94 9. b Rom. 2. 6. c 1 Cor. 2. 9. d Rom. 2. 8.

στενοχωρείαι· καὶ τὸ τέλος τοὺς τοιούτους καθέξει πῦρ αἰώνιον. ἐπειδὴ προσέθηκας, ὦ ἑταῖρε, δεῖξόν μοι τὸν θεόν σου· ἐστὶ μου θεὸς, καὶ συμβουλεύω σοι φοβεῖσθαι αὐτὸν καὶ πιστεύειν αὐτῷ.

ΘΕΟ-

gustiæ; denique tales excipiet ignis æternus. Cum igitur tu mihi imperaris ut tibi ostenderem, ô amice, quis sit Deus meus; Deus hic meus est: & moneo ut eum timeas, & in eum credas.

S. THEOPHILI
AD
AUTOLYCUM
LIBER II.

QUANDOQUIDEM ante hosce aliquot dies, optime Autolyce, sermonem habuimus, te interrogante quis meus sit Deus; & aliquantum aures præberes sermoni nostro, cum de mea religione verba facerem: quibus peractis, mutua salutatione facta, singuli digressi sumus domos suas amici, quamvis antea graviter in me affectus: scis enim & recordaris sermonem nostrum pro stultitia à te habitum. Veruntamen cum me deinceps adhortatus sis, quamvis dicendi sim imperitus, volo tamen in præsenti libello accuratius demonstrare inutilem operam & vanum cultum in quo deti-

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΛΥΚΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Β΄.

ΕΠΕΙΔΗ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἐγένετο λόγος ἡμῖν, ὦ ἀγαθώτατε Αὐτόλυκε, πυθομένου σου τίς μου ὁ θεὸς, καὶ δι᾽ ὀλίγου παρασχόντος σου τὰ ὦτα τῇ ὁμιλίᾳ ἡμῶν, περὶ τῆς θεοσεβείας μου ἐξεθέμην σοι· ἔτι δὲ καὶ ἀποταξάμενοι ἑαυτοῖς, μετὰ πλείστης φιλίας ἐπορεύθημεν ἕκαστος εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, καίπερ σκληρῶς τὰ πρῶτα ἔχοντος πρὸς ἡμᾶς· οἶδας γὰρ καὶ μέμνησαι, ὅτι ὑπέλαβες μωρείαν εἶναι τὸν λόγον ἡμῶν. σοῦ οὖν μετὰ ταῦτα προτρεψαμένου με, κἂν ἰδιώτης ὦ τῷ λόγῳ, πλὴν βούλομαί σοι καὶ νῦν διὰ τοῦδε τοῦ συγγράμματος ἀκριβέστερον ἐπιδεῖξαι τὴν ματαιοπονίαν, καὶ ματαίαν θρησκείαν ἐν ᾗ κατέχῃ,

a ἀλλὰ

[a] ἀλλὰ καὶ δι' ὀλίγων τῶν κατὰ σὲ ἱστοριῶν ὧν ἀναγινώσκεις. ἴσως γὰρ οὐδέπω γινώσκεις τὸ ἀληθὲς φανερόν σοι ποιῆσαι. καὶ γὰρ γελοιόν μοι δοκεῖ, λιθοξόους μὲν καὶ πλάστας, ἢ ζωγράφοις, ἢ χωνευτὰς πλάσσειν τε καὶ γράφειν καὶ γλύφειν καὶ χωνεύειν, καὶ θεοὺς κατασκευάζειν, οἳ ἐπὰν γένωνται ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν, οὐδὲν αὐτοὺς ἡγοῦνται. ὅταν δὲ ἀγορασθῶσιν [b] ὑπὸ τινῶν καὶ ἀνατεθῶσιν εἰς ναὸν καλούμενον ἢ οἶκον τινὰ· τούτοις οὐ μόνον θύουσιν οἱ ὠνησάμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ποιήσαντες καὶ πωλήσαντες ἔρχονται μετὰ σπουδῆς καὶ παρατάξεως θυσιῶν τε καὶ σπονδῶν εἰς τὸ προσκυνεῖν αὐτοῖς, καὶ ἡγοῦνται θεοὺς αὐτοὺς, οὐκ εἰδότες ὅτι τοιοῦτοί εἰσιν, ὁποῖοι καὶ ὅτε ἐγένοντο ὑπ' αὐτῶν, ἤτοι λίθος ἢ χαλκὸς, ἢ ξύλον, ἢ χρῶμα, ἢ καὶ ἑτέρα τίς ὕλη.

Τοῦτο δὴ καὶ ὑμῖν συμβέβηκε τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰς ἱστορίας καὶ γενεαλογίας τῶν λεγομένων θεῶν· ὁπόταν γὰρ ἐντυγχάνητε ταῖς γενέσεσιν αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπους αὐτοὺς νοεῖτε. ὕστερον δὲ θεοὺς προσαγορεύετε,

a ἅμα MS. b Hæc MS. debentur.

καὶ

detineris, etiam ex paucis quæ apud te ſunt hiſtoriis, quas legis. Veriſimile enim eſt quod nondum poteris veritatem perſpicere. Verum enimvero mihi ridiculum videtur ſtatuarios, fictores, pictores fuſoreſque, fingere, pingere, ſculpere, fundere, deoſque parare, quos ubi abſolverint, flocci faciunt. Ubi autem Dii illi opera humanarum manuum fuerint ære redemti, & in templum aut in domum aliquam collocati; non ſolum iis emtores ſacrificant, ſed & qui fecerunt & vendiderunt, multo cum ſtudio & apparatu ſacrificiorum & libaminum veniunt ut eos adorent; & putant eos eſſe Deos, nec cogitant tales nunc eſſe, quales cum fabricarentur ab ipſis, fuerunt, aut ſaxum, aut æs, aut lignum, aut color, aut alia quævis materia.

Hoc quidem vobis accidit, qui hiſtorias & genealogias eorum legitis qui Dii dicuntur. Etenim dum genealogias eorum percurritis pro hominibus eos habetis, poſtmodum Deos appellatis, & colitis, nec ſcientes neque

que intelligentes eos tales esse, quales natos legitis. Et quidem Deorum, si modo nati fuere, fœcunda & copiosa reperitur generatio. At ubi nunc Deos gignere, ostendi potest? Nam si tum genuere & geniti sunt, manifestum est eorum generationem hucusque porrigi. Sin secus se res habet, certe infirmum Deorum genus reputabitur. Aut enim senio confecti generare desierunt, aut mortui sunt, & in nihilum redacti. Si enim Dii nati sunt, eorum generationem hucusque protendi necessarium erat, quemadmodum & homines generantur: imo oportet plures esse Deos quam homines, sicuti & Sibylla perhibet.

Nam si Dii generent, vita & sine morte fruantur;
Mortales numero superarent numina, nullus
Suppeteretque locus quo vir vestigia figat.

At si hominum mortalium & brevis ævi, quæ nascitur proles, etiamnum ostenditur, nec inter homines à generandi ordine cessatum est. Qua-

καὶ θρησκεύετε αὐτοῖς, οὐκ ἐφιστάνοντες οὐδὲ συνιέντες, ὅτι οἵους αὐτοὺς ἀνέγνωτε γεγονέναι, τοιοῦτοι καὶ ἐγεννήθησαν. καὶ τῶν μὲν τότε θεῶν εἴπερ ἐγεννῶντο, γένεσις πολλὴ ηὑρίσκετο. τὸ δὲ νῦν ποῦ θεῶν γένεσις δείκνυται; εἰ γὰρ τότε ἐγέννων καὶ ἐγεννῶντο, δῆλον ὅτι ἐχρῆν καὶ ἕως τοῦ δεῦρο γίνεσθαι θεοὺς γεννητούς. εἰ δὲ μή γε, ἀσθενὲς τὸ τοιοῦτο νοηθήσεται. ἢ γὰρ ἐγήρασαν, διὸ οὐκ ἔτι γεννῶσιν, ἢ ἀπέθανον, καὶ οὐκ ἔτι εἰσίν. εἰ γὰρ ἐγεννῶντο θεοί, ἐχρῆν καὶ ἕως τοῦ δεῦρο γεννᾶσθαι, καθάπερ γὰρ καὶ ἄνθρωποι γεννῶνται. μᾶλλον δὲ καὶ πλείονες θεοὶ ὤφειλον εἶναι τῶν ἀνθρώπων, ὥς φησι σίβυλλα·

Εἰ δέ γε γεννῶσι, καὶ ἀθάνατοί γε μένουσι,
Πλείονες ἀνθρώπων γεγενημένοι οἱ θεοὶ ἦσαν,
Οὐδὲ τόπος στῆναι θνητοῖς οὐκ ἄν ποθ' ὑπῆρξεν.

Εἰ γὰρ ἀνθρώπων θνητῶν καὶ ὀλιγοχρονίων ὄντων τὰ γεννώμενα τέκνα ἕως τοῦ δεῦρο δείκνυται, καὶ οὐ πέπαυται τὸ μὴ γεννᾶσθαι ἀνθρώποις· διὸ πληθύουσι πόλεις καὶ

κῶμαι, ἔτι μὴν καὶ χῶραι κατοικοῦνται· πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἐχρῆν θεοὺς τοὺς μὴ ἀποθνήσκοντας, κατὰ τοὺς ποιητάς, γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι, καθὼς φατὲ θεῶν γένεσιν γεγενῆσθαι;

Πρὸς τί δὲ μὲν τότε τὸ ὄρος τὸ καλούμενον [a] Ὄλυμπος ὑπὸ θεῶν κατῳκεῖτο, νυνὶ δὲ ἔρημον τυγχάνει; ἢ τίνος ἕνεκεν, τότε μὲν ὁ Ζεὺς ἐν τῇ Ἴδῃ κατῴκει, καὶ ἐγινώσκετο οἰκῶν ἐκεῖ κατὰ τὸν [a] Ὅμηρον καὶ τοὺς λοιποὺς ποιητάς, νυνὶ δὲ ἀγνοεῖται; διά τι δὲ καὶ οὐκ ἦν πανταχόσε, ἀλλ' ἐν μέρει γῆς εὑρίσκετο; ἢ γὰρ τῶν λοιπῶν ἠμέλει, ἢ ἀδύνατος ἦν τὸ πανταχόσε εἶναι, καὶ τῶν πάντων προνοεῖν; εἰ γὰρ ἦν, εἰ τύχοι εἰπεῖν, ἐν τόπῳ ἀνατολικῷ, οὐκ ἦν ἐν τόπῳ δυτικῷ· εἰ δὲ αὖ πάλιν ἐν τοῖς δυτικοῖς ἦν, οὐκ ἦν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς. Θεοῦ δὲ τοῦ ὑψίστου καὶ παντοκράτορος, καὶ τοῦ ὄντως θεοῦ, τοῦτό ἐστι μὴ μόνον τὸ πανταχόσε εἶναι, ἀλλὰ καὶ πάντα ἐφορᾶν, καὶ πάντων ἀκούειν· ὅτι μὴν μηδὲ τὸ ἐν τόπῳ χωρεῖσθαι· εἰ δὲ μή γε, μείζων ὁ χωρῶν τόπος αὐτοῦ εὑρεθήσε-

a Passim apud Homer.

ται·

Quapropter urbes & vici replentur, regiones utique inhabitantur: qui fit igitur quod non eadem ratione Dii, quos Poetæ immortales canunt, gignant & gignantur, cum dicatis, *Esse Deos genitos?*

Quare vero mons ille, quem Olympum nominant, olim habitatus à Diis, nunc desertus est? Quare etiam tunc Jupiter in Ida monte domicilium habebat, & constabat ex testimonio Homeri aliorumque Poetarum, eum ibi morari; nunc vero ubi sit, ignoratur? Qui fit autem quod non ubique erat, sed saltem in uno terræ angulo reperiebatur? Aut enim reliquos negligebat; aut non poterat simul ubique esse, & omnium providentiam agere. Nam si erat (exempli gratia) in loco orientali, non inveniebatur in occidentali: sin versabatur in occidente, desiderabatur in oriente. Ceterum Dei altissimi qui omnia regit reque vera existit, hoc quasi proprium est, ut non solum ubique sit, verum omnia præsens inspiciat & audiat. Præterea nec loco continetur: alioqui locus qui ipsum continet, eo major in-

 veniretur;

veniretur; nam continens majus est contento. Deus enim loco nequaquam circumscribitur, verum ipse est omnium locus. Quare autem Idam reliquit Jupiter, an morte præventus, aut quia mons ille non perinde placebat. At quo abiit? In cœlos? Nequaquam. Quo igitur? In Cretam? Recte, ubi sepulchrum ejus adhuc hodie visitur. Verum ais, Pisas concessit, ubi hucusque Phidiæ manum concelebrat.

I

Veniamus igitur ad Philosophorum & Poetarum scripta. Stoici quidam Deum esse in universum abnegant: aut si sit, asserunt eum nullius præterquam sui curam gerere. Et hæc quidem Epicurus & Chrysippus delirant. Alii astruunt omnia fortuito evenire, & mundum ingenitum, & naturam quandam peculiarem: & in summa, dicere ausi fuerunt Dei providentiam non esse, verum uniuscujusque conscientiam Deum constituunt. Quidam asseverant spiritum per omnia diffusum Deum esse. Plato cum suis asseclis Deum quidem confitetur ingenitum, patrem

præterea,

ται· μείζων γάρ ἐστι τὸ χωροῦν, τοῦ χωρουμένου. Θεὸς γὰρ οὐ χωρεῖται, ἀλλὰ αὐτός ἐστι τόπος τῶν ὅλων. πρὸς τί δὲ καὶ καταλέλοιπεν ὁ Ζεὺς τὴν Ἴδην, πότερον τελευτήσας, ἢ οὐκ ἔτι ἤρεσεν αὐτῷ ἐκεῖνο τὸ ὄρος; ποῦ δὲ καὶ ἐπορεύθη, εἰς οὐρανούς; οὐχί. ἀλλὰ ἐρεῖς εἰς Κρήτην; ναὶ, ὅπου καὶ τάφος αὐτοῦ ἕως τοῦ δεῦρο δείκνυται. πάλιν φήσεις, εἰς Πεῖσαν ὁ κλέων ἕως τοῦ δεῦρο τὰς χεῖρας [a] Φειδίου.

Ἔλθωμεν τοίνυν ἐπὶ τὰ συγγράμματα τῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν. ἔνιοι μὲν τῆς [b] Στοᾶς ἀρνοῦνται καὶ τὸ ἐξ ὅλου Θεὸν εἶναι· ἢ εἰ καί ἐστι, μηδενός φασι φροντίζειν τὸν Θεὸν, πλὴν ἑαυτοῦ. καὶ ταῦτα μὲν παντελῶς Ἐπικούρου καὶ Χρυσίππου ἡ ἄνοια ἀπεφήνατο. ἕτεροι δέ φασιν [c] αὐτοματισμὸν τῶν πάντων εἶναι, καὶ τὸν κόσμον [d] ἀγένητον, καὶ φύσιν ἰδίαν, καὶ τὸ σύνολον, πρόνοιαν μὴ εἶναι Θεοῦ, ἐτόλμησαν ἐξειπεῖν· ἀλλὰ Θεὸν εἶναι μόνον φασὶ, τὴν ἑκάστου συνείδησιν. ἄλλοι δ' αὐτὸ δι' ὅλου κεχωρηκὸς πνεῦμα Θεὸν δογματίζουσι. Πλάτων δὲ καὶ οἱ τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ, Θεὸν μὲν ὁμολογοῦσιν ἀγένη-

a Vid. Pausan. Eliac. 1. b Vid. Plutarch. περὶ τῆς Στοϊκ. ἐναντ. c Democrit. Epic. d Aristot.

τον, καὶ πατέρα, καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων εἶναι· εἶτα ὑποτίθενται θεοῦ καὶ ὕλην [a] ἀγένητον, καὶ ταύτην φασὶ συνηκμακέναι τῷ θεῷ.

Εἰ δὲ θεὸς ἀγένητος καὶ ὕλη ἀγένητος, οὐκέτι ὁ θεὸς ποιητὴς τῶν ὅλων ἐστὶ, κατὰ τοὺς Πλατωνικοὺς, οὐδὲ μὴν μοναρχία θεοῦ δείκνυται, ὅσον τὸ κατ' αὐτούς. ἔτι δὲ ὥσπερ ὁ θεὸς ἀγένητος ὢν, καὶ ἀναλλοίωτός ἐστιν· οὕτως εἰ καὶ ἡ ὕλη ἀγένητος ἦν, καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ ἰσόθεος ἦν. τὸ γὰρ γενητὸν, τρεπτὸν καὶ ἀλλοίωτον· τὸ δὲ ἀγένητον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον. τί δὲ μέγα εἰ ὁ θεὸς ἐξ ὑποκειμένης ὕλης ἐποίει τὸν κόσμον; καὶ γὰρ τεχνίτης ἄνθρωπος, ἐπὰν ὕλην λάβῃ ἀπό τινος, ἐξ αὐτῆς ὅσα βούλεται ποιεῖ. θεοῦ δὲ ἡ δύναμις ἐν τούτῳ φανεροῦται, ἵνα ἐξ οὐκ ὄντων ποιῇ ὅσα βούλεται. καθάπερ καὶ τὸ ψυχὴν δοῦναι καὶ κίνησιν, οὐχ ἑτέρου τινός ἐστιν, ἀλλ' ἢ μόνου θεοῦ. καὶ γὰρ ἄνθρωπος εἰκόνα μὲν ποιεῖ· λόγον δὲ καὶ πνοὴν, ἢ αἴσθησιν οὐ δύναται δοῦναι τῷ ὑπ' αὐτοῦ γινομένῳ. θεὸς δὲ

[a] Imo Ideam addidit Plato. Vid. Plat. in Tim. Plutarch. de placit. Apul. l. 1. de doct. Plat. Chalcid. in Tim. Alcin. c. 12.

τούτου

præterea & conditorem omnium: at deinde ſupponit Deo materiam quoque ingenitam, quæ ſimul cum Deo adolevit.

Verum ſi Deus ſit ingenitus & materia ingenita, jam nec amplius Deus conditor eſt omnium etiam ſecundum Platonicos: nec ejus Monarchia ab iis vere demonſtratur. Porro quemadmodum Deus qui ingenitus eſt, idem etiam eſt immutabilis; ita ſi materia ingenita foret, nulli mutationi obnoxia eſſet, nec quicquam differret à Deo. Nam id quod gignitur, mutabile eſt & alterabile: ceterum illud quod ingenitum eſt, nullam mutationem vel alterationem agnoſcit. Quid vero eximium foret, ſi Deus ex ſubjecta materia mundum creaſſet? Etenim & homo, qui artificium aliquod callet, ſi materiam ab aliquo accipiat, quæ vult, ex ea conficere poteſt. Dei autem potentia in hoc oſtenditur, dum abſque materia ſuppoſita, quæ vult, operatur. Quemadmodum etiam animam dare & motum, nullius alterius eſt, quam ſolius Dei. Homo quidem imaginem efficere poteſt; at operi ſuo vel rationem vel ſpiritum vel ſenſum ingenerare nequit.

At

At hac prærogativa gaudet Deus,ut rationale, ſpirans, ſenſitivum efficere poſſit. Quemadmodum igitur in his omnibus potentior oſtenditur Deus homine: ſic etiam in eo excellit, quod ex non-exiſtentibus producit, & produxit entia quotquot voluit, & quomodo voluit.

Adeo diſcordant Philoſophorum & ſcriptorum humanioris literaturæ ſententiæ: cum enim illi hæc aſſeruerint, reperitur Poeta Homerus hypotheſi longe diverſa non ſolum mundi, ſed & Deorum generationem introducens. Inquit enim alicubi:

Oceanumque Deum genitorem & Tethya matrem,
Unde omnes fluvii veniunt, atque æquora cuncta.

At hæc dicens nequaquam Deum conſtituit. Quis enim neſcit Oceanum eſſe aquam? At ſi aqua eſt, non igitur Deus. Si autem Deus, ut nemo it inficias, univerſorum eſt conditor; condidit ergo aquam & maria. Heſiodus quidem non ſolum Deorum generationem, verumetiam mundi enarravit. Cum autem diceret mundum eſſe genitum, adeo ſtupidus fuit, ut ejus conditorem nominare omiſerit. Inſuper

τούτου πλεῖον τοῦτο κέκληται, τὸ ποιεῖν λογικόν, ἔμπνουν, αἰσθητικόν. ὥσπερ οὖν ἐν τούτοις πᾶσιν δυνατώτερός ἐστιν ὁ θεὸς τοῦ ἀνθρώπου· οὕτω καὶ ἐν τῷ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν καὶ πεποιηκέναι τὰ ὄντα καὶ ὅσα βούλεται, καθὼς βούλεται.

Ὥστε ἀσύμφωνός ἐστιν ἡ γνώμη κατὰ τοὺς φιλοσόφους καὶ συγγραφεῖς· τούτων γὰρ ταῦτα ἀποφηναμένων, εὑρίσκεται ὁ ποιητὴς Ὅμηρος, ἑτέρᾳ ὑποθέσει εἰσάγων γένεσιν οὐ μόνον κόσμου, ἀλλὰ καὶ θεῶν. φησὶ γάρ που,

[a] Ὠκεανόν τε, θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν,

[b] Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα.

Ἃ δὴ λέγων οὐκέτι θεὸν συνιστᾷ. τίς γὰρ οὐκ ἐπίσταται τὸν Ὠκεανὸν ὕδωρ εἶναι; εἰ δὲ ὕδωρ, οὐκ ἄρα θεός. ὁ δὲ θεὸς εἰ τῶν ὅλων ποιητής ἐστι, καθὼς καὶ ἐστὶν· ἄρα καὶ τοῦ ὕδατος καὶ τῶν θαλασσῶν κτίστης ἐστίν. Ἡσίοδος δὲ καὶ αὐτὸς οὐ μόνον θεῶν γένεσιν ἐξεῖπεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ κόσμου. καὶ τὸν μὲν κόσμον γενητὸν εἰπών, ἠτόνησεν εἰπεῖν ὑφ' οὗ γέγονεν. ἔπι

a Iliad. ξ'. verſ. 101. b Iliad. φ'. verſ. 196.

μὴν

μίων καὶ θεοὺς ἔφησε Κρόνον καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ Δία, Ποσειδῶνά τε καὶ Πλούτωνα, καὶ τούτους μεταγενεστέροις εὑρίσκομεν τοῦ κόσμου. ἔτι δὲ καὶ τὸν Κρόνον πολεμεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ ἰδίου παιδὸς ἱστορεῖ. οὕτω γάρ φησι·

[a] Κάρτεϊ νικήσας πατέρα Κρόνον· εὖ δὲ ἕκαστα
Ἀθανάτοις διέταξεν ὅμως, καὶ ἐπέφραδε τιμάς.

Εἶτα ἐπιφέρει λέγων τὰς τοῦ Διὸς θυγατέρας, ἃς καὶ Μούσας προσαγορεύει, ὧν ἱκέτης εὑρίσκεται βουλόμενος μαθεῖν παρ' αὐτῶν, τίνι τρόπῳ τὰ πάντα γεγένηται. λέγει γάρ·

[b] Χαίρετε τέκνα Διὸς, δότε δ' ἱμερόεσσαν ἀοιδὴν,
Κλείετε δ' ἀθανάτων ἱερὸν γένος αἰὲν ἐόντων,
Οἳ γῆς ἐξεγένοντο, καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος,
Νυκτός τε δνοφερῆς, οὓς ἁλμυρὸς ἔτρεφε πόντος.
Εἴπατε δ' ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ καὶ γαῖα γένοντο,
Καὶ ποταμοὶ, καὶ πόντος ἀπείριτος οἴδματι θύων,

a Theogon. verſ. 74. b verſ. 104.

Ἄστρα-

per Deos appellaverit Saturnum, ejusque filium Jovem, necnon Neptunum & Plutonem, quos quidem juniores mundi generatione novimus. Tradit insuper Saturnum à Jove filio suo esse debellatum. Sic enim canit:

Saturnum valide expugnans, recte omnia cunctis
Cœlicolis dedit, & justos divisit honores.

Postea infert compellans Jovis filias quas & Musas nominat, quibus supplex fit, cupiens ex ipsis discere quo modo omnia facta sint. Ait enim:

Alma Jovis soboles, gratum concedite cantum,
Concelebrate sacrum genus immortale Deorum,
Quos peperit terra, & stellis radiantibus ardens
Cœlum, & nox tenebrosa; quibus dedit ubera pontus.
Dicite vos etiam Divum incunabula, terræ,
Lympharum, & maris immenso quod volvitur æstu;

Fulgen-

Fulgentes stellas, & cœlum super omnia latum:
His & prognatos superos, bona munera cunctis
Donantes; ut opes tribuant, & honoribus ornent;
Ut primum his cessit spatiosi regia olympi.
Dicite Pierides, nam vos habitatis in illo,
Ordine quæque suo, & quis magnus originis auctor.

Ceterum quomodo hæc norunt Musæ, cum multo juniores sint mundi creatione? Aut quomodo ista explicare potuere Hesiodo, cum pater earum nondum foret genitus? Verum Hesiodus quodammodo materiam subjicit, dum mundi creationem exponit. Ait enim:

Primum informe chaos fuerat, tunc pectora late
Extendens tellus, quæ Diis fundamina cunctis
Dat, quibus incoluisse datum est, juga candida olympi;
Tartara succedunt subtus penetralia terræ,

Atque

Ἄστρά τε λαμπετόωντα, καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθεν·
Οἵ τ' ἐκ τῶν ἐγένοντο θεοί, δωτῆρες ἐάων.
Ὥστ' ἄφενος δάσαντο, καὶ ὡς τιμὰς διέλοντο.
Ἠδὲ καὶ ὡς τὰ πρῶτα πολύπτυχον ἔσχον ὄλυμπον·
Ταῦτά μοι ἔσπετε μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι
Ἐξ ἀρχῆς, καὶ εἴπαθ' ὅ, τι πρῶτον γένετ' αὐτῶν.

Πῶς δὲ ταῦτα ἠπίσαντο αἱ μοῦσαι, μεταγενέστεραι οὖσαι τοῦ κόσμου; ἢ πῶς ἠδύναντο διηγήσασθαι τῷ Ἡσιόδῳ· ὅπου γε ὁ πατὴρ αὐτῶν οὔπω γεγένηται; καὶ ὕλην μὲν τρόπῳ τινὶ ὑποτίθεται καὶ κόσμου ποίησιν λέγων,

[a] Ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
Ἀθανάτων, οἳ ἔχουσι κάρη νιφόεντος ὀλύμπου,
Τάρταρά τ' ἠερόεντα μυχῷ χθονὸς εὐρυοδείης,

a Ibid.

Ἠδ' ἔρος, ὃς κάλλιςος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι,
Λυσιμελὴς πάντων τε θεῶν πάντων τε ἀν-
θρώπων,
Δάμναται ἐν ςήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.
Ἐκ χάεος δ' ἔρεβός τε, μέλαινά τε νὺξ
ἐγένοντο.
Νυκτὸς δ' αὖτ' αἰθήρ τε καὶ ἡμέρη ἐξεγένοντο,
Οὓς τέκε κυσσαμένη ἐρέβει φιλότητι μιγεῖσα.
Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀςερόενθ', ἵνα μιν περὶ πάντα κα-
λύπτοι,
Ὄφρ' εἴη μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί·
Γείνατο δ' οὔρεα μακρὰ, θεῶν χαρίεντας
ἐναύλους
Νυμφάων, αἳ ναίουσιν ἀν' οὔρεα βησσήεντα,
Ἡ καὶ ἀτρύγετον πέλαγος τέκεν οἴδματι θῦον
Πόντον, ἄτερ φιλότητος ἐφιμέρου· αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ εὐνηθεῖσα, τέκ' ὠκεανὸν βαθυδίνην.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, οὐδὲ οὕτως ἐδήλωσεν ὑπὸ τίνος ἐγένοντο. εἰ γὰρ ἐν πρώτοις ἦν χάος, καὶ ὕλη τις προϋπέκειτο ἀγένητος οὖσα· τίς ἄρα ἦν ὁ ταύτην μετασκευάζων, καὶ μεταρρυθμίζων, καὶ μεταμορφῶν; πότερον αὐτὴ ἑαυτὴν ἡ ὕλη τ' ἐσχημάτιζεν καὶ ἐκόσμει;

Atque Amor; hic inter divos pulcherrimus omnes,
Illorum solvit curas, hominumque recludit
Pectora, consiliumq; sagax avertit ab illis.
Triste chaos Erebum peperit, noctemque profundam:
Progenies noctis fuerant ætherq; diesque,
Quos tulerat postquam est Erebo conjuncta in amore,
At tellus cœlum genuit flammantibus astris
Distinctum, ut liquidis illam circundaret ulnis,
Numinibusque esset sedes æterna beatis;
Quin genuit montes altos, gratissima castra
Nympharum, quæ præruptis convallibus errant.
Atque etiam sterilis peperit freta turbida ponti,
Queis nunquam subrisit amor: post tempora longa
Cœlo concumbens, decumanos edidit alti
Oceani fluctus.

Quamvis autem Hesiodus hæc pronunciarit, nondum tamen demonstravit à quo condita sint. Si in principio erat chaos, liquet materiam quandam ingenitam ista antecessisse. Quem igitur, cedo, dabis qui hanc disposuit, temperavit formavitque? Num materia semetipsam & formavit & exornavit?

navit? Jupiter enim, tempore longo interjecto, non solum materiam, sed & mundum hominumque multitudinem sequutus est. Insuper Saturnus ejus pater, aut potius aliud quippiam erat majore virtute præditum, quod eam fecit. Deum autem dico, qui eam exornavit. Ad hæc manifestum est Hesiodum omnia illa ineptissime tradere, & sibi contraria proferre. Dum enim inquit, *Terram, cœlum & mare, &c.* quid aliud sentit, quam ex his prodiisse & natos esse Deos? Inde recenset homines potentissimos ex Diis prognatos, videlicet Titanum & Cyclopum prosapiam, necnon multitudinem Gigantum, qui quodammodo Deorum cognati reputantur, dæmonumque Ægyptiorum, necnon vanorum hominum, ut meminit Apollonides cognomento Horapius, in libro cui titulus est, Semenuthi. Præterea & in reliquis, quas scribit, historiis mentionem facit superstitionis circa cultum Divinum Ægyptiorum, deque eorum regibus, & vano eorum labore in operibus suis.

Quid necesse est Græcorum repetere fabulas? Plutonem videlicet tenebrarum regem, Neptunum sub mari incedentem, & Menalippæ in complexus

ἐκόσμει; ὁ γὰρ Ζεὺς μετὰ χρόνον πολὺν γεγένηται, οὐ μόνον τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου, καὶ πλήθοις ἀνθρώπων. ἔτι μὴν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κρόνος, ἢ μᾶλλον ἦν κύριον τὶ τὸ ποιῆσαν αὐτήν. λέγω δὲ θεὸς ὁ καὶ κατακοσμήσας αὐτήν. ἔτι μὴν κατὰ πάντα τρόπον φλυαρῶν εὑρίσκεται, καὶ ἐναντία ἑαυτῷ λέγων. εἰπὼν γὰρ γῆν καὶ οὐρανὸν καὶ θάλασσαν, ἐξ αὐτῶν τοὺς θεοὺς βούλεται γεγονέναι, καὶ ἐκ τούτων ἀνθρώπους δεινοτάτους τινὰς συγγενεῖς θεῶν καταγγέλλει, Τιτάνων γένος, καὶ Κυκλώπων, καὶ Γιγάντων πληθὺν, τῶν τε κατ' Αἴγυπτον δαιμόνων, ἢ ματαίων ἀνθρώπων, ὡς μέμνηται Απολλωνίδης ὁ καὶ [a] Ὡράπιος ἐπικληθεὶς, ἐν βίβλῳ τῇ ἐπιγραφομένῃ Σεμενουθὶ, καὶ ταῖς λοιπαῖς κατ' αὐτὸν ἱστορίαις, περί τε τῆς θρησκείας τῆς Αἰγυπτιακῆς, καὶ τῶν βασιλέων αὐτῶν καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς [b] ματαιοπονίαν.

Τί δέ μοι λέγειν τοὺς κατὰ Ἕλληνας μύθους; Πλούτωνα μὲν σκότους βασιλεύοντα, καὶ Ποσειδῶνα ὑπὸ πόντον δύνοντα, καὶ τῇ Μεναλίππῃ

---

a Crederet aliquis Apollonidem hunc Horapium Horapollinem fuisse, qui τεμενικὰ à Suida scripsisse dicitur: nisi idem Suidas illum Theodosii seculo assignasset. Semenouthi in lingua Ægyptiaca videtur Ⲭⲱⲙⲛ̄ⲛⲟⲩϯ sive *liber Deorum*. *b* In Pyramidum structura.

περιπλεκόμενον, καὶ υἱὸν ἀνθρωποβόρον γενήσαντα· ἢ περὶ τῶν τοῦ Διὸς παίδων ὁπόσα οἱ συγγραφεῖς ἐτραγῴδησαν, καὶ ὅτι οὗτοι ἄνθρωποι καὶ οὐ θεοὶ ἐγεννήθησαν, τὸ γένος αὐτῶν αὐτοὶ καταλέγουσιν. Ἀριστοφάνης δὲ ὁ κωμικὸς ἐν ἐπιγραφομέναις Ὄρνισιν ἐπιχειρήσας περὶ τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως, ἔφη, ἐν πρώτοις ᾠὸν γεγενῆσθαι τὴν σύστασιν τοῦ κόσμου, λέγων·

Τίκτει πρώτιστον [a] ὑπηνέμιον νὺξ μελανίπτερος ᾠόν.

ἀλλὰ καὶ [b] Σάτυρος ἱστορῶν τοὺς δήμους Ἀλεξανδρέων, ἀρξάμενος ἀπὸ Φιλοπάτορος τοῦ καὶ Πτολεμαίου προσαγορευθέντος· τούτου μηνύει Διόνυσον ἀρχηγέτην γεγονέναι. διὸ καὶ φυλὴν ὁ Πτολεμαῖος πρώτην κατέστησεν. λέγει οὖν ὁ Σάτυρος οὕτως· Διονύσου καὶ Ἀλθέας τῆς Θεστίου γεγενῆσθαι Δηϊάνειραν· τῆς δὲ καὶ Ἡρακλέους τοῦ Διός, οἶμαι Ὕλλον· τοῦ δὲ [c] Κλεόδημον, τοῦ δὲ Ἀριστόμαχον, τοῦ δὲ Τήμενον, τοῦ δὲ [d] Κεῖσον, τοῦ δὲ Μάρωνα, τοῦ δὲ

---

a Per ovum ſubventaneum, chaos intelligi videtur. b Quem laudant Athenæus, Laertius, Dion. Halicarnaſſeus, aliique. c Alii Cleodatum vocant. d Diodorus & Theopompus Κίσσιον appellant. Deſideratur in eorum catalogis Maron. & pro Acoo, ſubſtituitur Merops.

Θέστον,

plexus ruentem, ex quo congressu nascitur filius homines devorans? Quid commemorem Jovis filios, & quæ tragice admodum de his scriptores memoriæ prodidere? Ceterum ut constet eos non Deos sed homines fuisse, non abs re scriptores Ethnici prosapiam eorum pandunt. Aristophanes in ea Comœdia, quæ Aves inscribitur, exordiens sermonem de mundi creatione ait, in principio Ovum fuisse mundi compositionem, dicens:

Nox zephyrinum atris ovum exclusisse sub alis
Fertur.

Satyrus, qui composuit historiam populorum Alexandrinorum, initium faciens à Philopatre, qui & Ptolemæus nuncupatus est, ejus generis caput Bacchum extitisse indicat. Quamobrem eam tribum Ptolemæus primam esse voluit. Ceterum verba Satyri hæc sunt: Ex Baccho & Althea, quæ Thestii fuit filia, orta est Deianeira: ex hac & Hercule Jovis filio genitus est Hyllus: ex hoc Cleodemus, ex hoc Aristomachus, ex hoc Temenus, ex hoc Ceisus, ex hoc Maron, ex hoc The-

Theſtius, ex hoc Acous, ex hoc Ariſtomidas, ex hoc Caranus, ex hoc Cœnus, ex hoc Tyrimmas, ex hoc [a] Perdiccas, ex hoc Philippus, ex hoc Aeropus, ex hoc Alcetas, ex hoc Amyntas, ex hoc Bocrus, ex hoc Meleager, ex quo Arſinoë: hæc & Lagus procrearunt Ptolemæum cognomento Sotera, ex hoc & Berenice deſcendit Ptolemæus Philadelphus, ex quo & Arſinoë exortum habet Ptolemæus [b] Evergetes: ex quo, & Berenice quæ ſimul cum eo Cyrenem gubernavit, originem trahit Ptolemæus Philadelphus. Regum Alexandrinorum cum Baccho cognatio in hunc modum ſe habet; unde & in Dionyſiaca tribu populi inter ſeſe ſunt diſcreti. Althes, ab ea quæ juncta fuit Baccho, & extitit filia Theſtii. Althea, Deianeiræ ex filia Bacchi & Althea, uxore vero Herculis.

Hinc

---

a Hic ſuccedere debuit Argæus, quem Scriptores fere omnes agnoſcunt. *b* Nullum eſt offendiculum in quod certius impingunt librarii, quam in vocum ſimilium in eadem periodo concurſu, ubi oculo ab apographo ad exemplar reflexo, prima voce deſcripta, ad ſecundam intermediis omiſſis deſcenditur; id hic loci contigiſſe minime dubium, tres enim Ptolemæi qui inter Evergeten primum & ſecundum intercedere debuerant,

Θέσιον, τοῦ δὲ Ἀκοόν, τοῦ δὲ Ἀρισομίδαν, τοῦ δὲ Καρανόν, τοῦ δὲ Κοινόν, τοῦ δὲ Τυρίμμαν, τοῦ δὲ Περδίκκαν, τοῦ δὲ Φίλιππον, τοῦ δὲ Ἀέροπον, τοῦ δὲ Ἀλκέταν, τοῦ δὲ Ἀμύνταν, τοῦ δὲ Βόκρον, τοῦ δὲ Μελέαγρον, τοῦ δὲ Ἀρσινόην· τῆς δὲ καὶ Λάγου, Πτολεμαῖον τὸν καὶ Σωτῆρα, τῆς δὲ καὶ Βερενίκης Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον, τοῦ δὲ καὶ Ἀρσινόης Πτολεμαῖον τὸν Εὐεργέτην, τοῦ δὲ καὶ Βερενίκης τῆς μέγα τοῦ ἐν Κυρήνῃ βασιλεύσαντος Πτολεμαῖον τὸν [a] Φιλάδελφον. ἡ μὲν οὖν πρὸς Διόνυσον τοῖς Ἀλεξανδρείᾳ βασιλεύσασι συγγένεια οὕτω περιέχει. ὅθεν καὶ ἐν τῇ Διονυσίᾳ φυλῇ δῆμοι εἰσὶ κατακεχωρεισμένοι. Ἀλθηΐς, ἀπὸ τῆς γενομένης γυναικὸς Διονύσου, θυγατρὸς δὲ Θεστίου· Ἀλθέας, Δηϊανείρης ἀπὸ τῆς θυγατρὸς Διονύσου καὶ Ἀλθέας, γυναικὸς δὲ Ἡρακλέους.

debuerant, & quos Satyrus intermisisse non est putandus, hic desiderantur.. Strom. 1. Clemens qui in rebus Alexandrinis hospes non erat, ut & Euseb. in Chron. post Evergeten primum, Philopat. Epiphan. Philomet. numerant, & tum demum ad Evergeten secundum deveniunt. Pari compendio reges Macedonici recensentur; qui enim à Diodoro, Dexippo, Eusebio, & Syncello viginti quatuor numerantur, & quingentos fere annos exhauriunt; hic vix quatuordecim efficiunt. a Horum Ptolemæorum alter Phuscus & Lathyrus; alter Apion dicebatur.

Ὅθεν

Ὅθεν καὶ τὰς προσωνυμίας ἔχουσιν οἱ κατ' αὐτὰς δῆμοι. Ἀριάδνης ἀπὸ τῆς θυγατρὸς Μίνω, γυναικὸς δὲ Διονύσου παιδός, πατροφίλας τῆς μιχθείσης Διονύσῳ ἐν μορφῇ πρυμνίδι. Θεσὶς ἀπὸ Θεσίου τοῦ Ἀλθέας πατρός. Θοαντὶς ἀπὸ Θόαντος παιδὸς Διονύσου. Σταφυλὶς ἀπὸ Σταφύλου υἱοῦ Διονύσου. Εὐαινὶς ἀπὸ Εὐνόος υἱοῦ Διονύσου. Μαρωνὶς ἀπὸ Μάρωνος υἱοῦ Ἀριάδνης καὶ Διονύσου. οὗτοι γὰρ πάντες υἱοὶ Διονύσου. ἀλλὰ καὶ ἕτεραι πολλαὶ ὀνομασίαι γεγόνασιν καὶ εἰσὶν ἕως τοῦ δεῦρο. ἀπὸ Ἡρακλέους Ἡρακλεῖδαι καλούμενοι, καὶ ἀπὸ Ἀπόλλωνος Ἀπολλωνίδαι καὶ Ἀπολλώνιοι, καὶ ἀπὸ Ποσειδῶνος Ποσειδώνιοι, καὶ ἀπὸ Διὸς Δῖοι καὶ Διογένεαι.

Καὶ τί μοι τὸ λοιπὸν τὸ πλῆθος τῶν τοιούτων ὀνομασιῶν καὶ γενεαλογιῶν καταλέγειν; ὥστε κατὰ πάντα τρόπον ἐμπαίζονται οἱ συγγραφεῖς πάντες καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι λεγόμενοι. ἔτι μὴν καὶ οἱ προσέχοντες αὐτοῖς. μύθους γὰρ μᾶλλον καὶ μωρίας συνέταξαν περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς θεῶν. οὐ γὰρ ἀπέδειξαν αὐτοὺς θεούς, ἀλλὰ ἀνθρώπους, οὓς μὲν μεθύσους, ἑτέρους πόρνους καὶ φονεῖς. ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς κοσμογονίας,

Hinc tribus, quæ penes ipſos ſunt inſtitutæ, adhuc ea nomina retinent. Ariadne nomen habet à filia Minois, quæ fuit uxor Bacchi filii: quæ adamans patrem forma obverſa cum eo concubuit. Theſtis nominatur à Theſtio Altheæ parente. Thoantis dicitur à Thoante Bacchi filio. Staphulis nominatur in hunc modum à Staphulo Bacchi filio. Euænis vero ab Eunoe filio Bacchi appellatur. Maronis nomen tenet à Marone Ariadnes & Bacchi filio. Nam hi omnes traduntur eſſe filii Bacchi. Ceterum & aliæ plurimæ denominationes factæ ſunt, quæ adhuc durant. Ab Hercule, Heraclidæ: ab Apolline, Apollonidæ & Apollonii: à Neptuno, Neptunii: à Jove, Jovii & Jove geniti ſua nomina ſunt adepti.

At quid neceſſum eſt multitudinem hujuſcemodi nominum & genealogiarum repetere? Apparet igitur magnopere decipi ſcriptores omnes, Poëtas & Philoſophos: præterea illuduntur & falluntur illi omnes, qui hoſce audiunt. Nam neſcio quas fabulas & quæ deliramenta conſuerunt de ſuis Diis. Interim nos haud Deos eſſe docent, verum homines: quoſdam ebrios, alios ſcortatores, alios vero ut homicidas inducunt. Præterea & de mundi

mundi generatione pugnantia & prava tradidere. Primo quidam mundum ingenitum asserere ausi fuerunt, quemadmodum supra significavimus. Illi qui mundum ingenitum & peculiarem quandam dixere naturam, nequaquam consentiunt cum iis qui mundum genitum esse statuunt. Nam ex conjectura & proprio ingenio, non veritate, hujuscemodi sententias protulere. Sunt qui providentiam agnoscunt, at alii horum dogmata subruerunt. Aratus ait:

Ab Jove Musarum primordia: semper in ore
Plurimus ille hominum est, qui compita numine magno
Conciliumque virum complet, pelagusque profundum,
Et pelagi portus. Fruimur Jove & utimur omnes.
Nos genus illius, nobis ille omine læto
Dextera præsignat, populumque laboribus urget,
Consulat ut vitæ, quando sit terra ligoni
Aptiora ut bubus monet, & quo tempore par sit

Aut

μογονίας, ἀσύμφωνα ἀλλήλοις καὶ φαῦλα ἐξεῖπον. πρῶτον μὲν ὅτι τινὲς ἀγέννητον τὸν κόσμον ἀπεφήναντο, καθὼς ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν. καὶ οἱ μὲν ἀγέννητον αὐτὸν καὶ ἰδίαν φύσιν φάσκοντες, οὐκ ἀκόλουθα εἶπον τοῖς γεννητὸν αὐτὸν δογματίσασιν. εἰκασμῷ γὰρ ταῦτα καὶ ἀνθρωπίνῃ ἐννοίᾳ ἐφθέγξαντο, καὶ οὐ κατὰ ἀλήθειαν. ἕτεροι δὲ αὖ εἶπον, πρόνοιαν εἶναι, καὶ τὰ τούτων δόγματα ἀνέλυσαν. Ἄρατος μὲν οὖν φησιν·

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέποτ' ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄῤῥητον· μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί,
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα,
Καὶ λιμένες. πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες.
Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, ὁ δ' ἤπιος ἀνθρώποισι
Δεξιὰ σημαίνει· λαοὺς δὲ ἐπὶ ἔργον ἐγείρει,
Μιμνήσκων βιότοιο· λέγει δ' ὅτε βῶλος ἀρίστη
Βουσί τε καὶ μακέλῃσιν. λέγει δ' ὅτε δεξιαὶ ὧραι,

Καὶ φυτὰ γυρῶσαι, καὶ σπέρματα πάντα βάλλεσθαι.

Τίνι οὖν πιστεύσωμεν; πότερον Ἀράτῳ δὲ, ἢ Σοφοκλεῖ λέγοντι·

a ——— πρόνοια δ' ἐστὶν οὐδενὸς σαφής.
Εἰκῆ κράτιστον ζῆν, ὅπως δύναιτό τις.

Ὅμηρος δὲ πάλιν τούτῳ οὐ συνάδει· λέγει γὰρ,

b Ζεὺς δ' ἀρετὴν ἄνδρεσσιν ὀφέλλει τε μινύθει τε.

Καὶ Σιμωνίδης·

Οὔ τις ἄνευθε θεῶν ἀρετὴν λάβεν, οὐ πόλις, οὐ τις
Οὐ βροτὸς, οὐ θεὸς ὃς παμμῆτις. δ' ἔστιν ἐν αὐτοῖς
Οὐδὲν ἀπήμαντον.

Ὁμοίως καὶ Εὐριπίδης,

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν χωρὶς ἀνθρώποις θεοῦ.

Καὶ Μένανδρος,

Οὐκ ἄρα φροντίζει τις ἡμῶν, ἢ μόνος θεός.

Καὶ πάλιν Εὐριπίδης·

Σῶσαι γὰρ ὁπόταν τῷ θεῷ δοκῇ,
Πολλὰς προφάσεις δίδωσιν εἰς σωτηρίαν.

a Soph. Oedip. Tyran. b Iliad. υ'. v. 242. Carminum rationes, quæ hic subinde desiderabantur, transpositis leviter vocibus restituimus.

Καὶ

Aut ſerere, aut ſeptas lymphis aſpergere plantas.

Cui igitur fidem dabimus? Arato, an Sophocli qui clamat:

Non cura Superum eſt certa, vivere optimum
Extempore, ut ſors cæca miſcuit vices.

Huic præterea Homerus non concinit: inquit enim:

Jupiter, ut viſum, vires mortalibus addit
Et minuit.

Similiter & Simonides ait:

Virtutem accepit nemo ſine numine Divum,
Nulla urbs, mortalis nullus, quin nec Deus ipſe,
Sit licet hic ſapiens: nihil eſt ſine crimine in illis.

Similiter & Euripides:

Nil accidiſſe poterit, invito Deo,
Hominibus.

Menander:

Nos cura ſummi protegit ſolum Dei.

Euripides iterum:

Servare quando numini viſum eſt bono,
Prætextus illi fit ad ſalutem multiplex.

E. Thestius:

Tranabis æquor tegete, si id visum Deo,
Salvus.

Talia quidem multa canentes, pugnantia inter se pronunciarunt. Sophocles qui alibi aperte testatur citra providentiam omnia geri, alibi inquit:

Contra Dei ictum non data est homini fuga.

Sed & ii qui multitudinem Deorum induxerant, aut universum ab uno administrari docuerunt, & providentiam esse; illis qui providentiam è medio sustulerant, contraria asseruere. Quapropter Euripides aperte dicit:

Torquemur omnes, spe dum inani ducimur.

Nescii atque inviti agnoscunt se plane ignorare veritatem. Quæ vero dixerunt, id fecerunt à dæmonibus inspirati & agitati. Ergo Poetæ Homerus & Hesiodus, qui feruntur afflati à Musis impetu quodam rapti, & impostura locuti sunt, nec Spiritu puro sed erroneo; quod hinc constat, siquidem obsessi, interdum sanantur exorcismis quæ fiunt in hoc nostro seculo nomine revera existentis Dei. Et seductores

Καὶ Θέσπις·

Θεοῦ θέλοντος κἂν ἐπὶ ῥιπὸς πλέῃς,
Σώζῃ.

Καὶ τὰ τοιαῦτα μυρία εἰπόντες, ἀσύμφωνα ἑαυτοῖς ἐξεῖπον. ὁ γοῦν Σοφοκλῆς, ἀπρονοησίαν ἐν ἑτέρῳ λέγει·

Θεοῦ δὲ πληγὴν οὐχ ὑπερπηδᾷ βροτός.

Πλὴν καὶ πληθὺν εἰσήγαγον, ἢ μοναρχίαν εἶπον καὶ πρόνοιαν εἶναι, τοῖς λέγουσιν ἀπρονοησίαν τἀναντία εἰρήκασιν. ὅθεν Εὐριπίδης ὁμολογεῖ λέγων,

Σπουδάζομεν δὲ πολλὰ ὑπ' ἐλπίδων μάτην
Πόνους ἔχοντες.

Οὐδὲν εἰδότες καὶ μὴ θέλοντες ὁμολογοῦσι τὸ ἀληθὲς μὴ ἐπίστασθαι· ὑπὸ δαιμόνων δὲ ἐμπνευσθέντες, καὶ ὑπ' αὐτῶν φυσιωθέντες, ἃ εἶπον, δι' αὐτῶν εἶπον. ἤτοι γὰρ οἱ ποιηταὶ, Ὅμηρος δὴ καὶ Ἡσίοδος, ὥς φασιν, ὑπὸ Μουσῶν ἐμπνευσθέντες, φαντασίᾳ καὶ πλάνῃ ἐλάλησαν, καὶ οὐ καθαρῷ πνεύματι, ἀλλὰ πλάνῳ. ἐκ τούτου δὲ σαφῶς δείκνυται, εἰ καὶ οἱ δαιμονῶντες ἐνίοτε καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο [a] ἐξορκίζονται κατὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄντος Θεοῦ, καὶ

[a] Similia habent Tertul. in Apol. Cypr. ad Donat. aliique è Pat.

ὁμολογεῖ αὐτὰ τὰ πλάνα πνεύματα, εἶναι δαίμονες, οἳ καὶ τότε εἰς ἐκείνους ἐνεργήσαντες.

Πλὴν ἐνίοτέ τινες τῇ ψυχῇ ἐκνήψαντες ἐξ αὐτῆς, εἶπον ἀκόλουθα τοῖς προφήταις· ὅπως εἰς μαρτύριον αὐτοῖς τε καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, περί τε Θεοῦ μοναρχίας καὶ κρίσεως, καὶ τῶν λοιπῶν ὧν ἔφασαν· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι πνευματοφόροι πνεύματος ἁγίου, καὶ προφῆται γενόμενοι, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐμπνευσθέντες, καὶ σοφισθέντες ἐγένοντο θεοδίδακτοι, καὶ ὅσιοι καὶ δίκαιοι. διὸ καὶ κατηξιώθησαν τὴν ἀντιμισθίαν ταύτην λαβεῖν, ὄργανα Θεοῦ γενόμενοι, καὶ χωρήσαντες σοφίαν τὴν παρ' αὐτοῦ, δι' ἧς σοφίας εἶπον καὶ τὰ περὶ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων. καὶ γὰρ περὶ λοιμῶν καὶ λιμῶν καὶ πολέμων προεῖπον. καὶ οὐχ εἷς ἢ δύο, ἀλλὰ πλείονες κατὰ χρόνους καὶ καιροὺς ἐγενήθησαν παρὰ Ἑβραίοις· ἀλλὰ καὶ παρὰ Ἕλλησιν Σίβυλλα.

Καὶ πάντες φίλα ἀλλήλοις καὶ σύμφωνα εἰρήκασι, τά τε πρὸ αὐτῶν γεγενημένα, καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς γεγονότα, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς νυνὶ τελειούμενα· διὸ καὶ πεπείσμεθα

seductores illi spiritus confitentur se esse dæmones, qui eos tunc obsidebant.

Et licet quidam ex Poetarum cœtu, animum recolligentes, depromsere interdum & Prophetarum vocibus consona, videlicet de unitate Dei ejusque judicio: necnon de reliquis, de quibus sermonem habuerunt, quæ tum ipsis tum omnibus mortalibus in testimonium cedunt: ceterum Dei homines pleni Spiritu sancto, & à Deo inspirati institutique, Prophetæ ordinati sunt: proinde fuere à Deo docti, sancti justique. Quapropter digni habiti sunt hac mercede ut essent organa Dei, à quo accipientes sapientiam, locuti sunt de creatione mundi, & reliquis omnibus. Siquidem eorum Prophetiæ habentur de fame, de peste, & de bellis. Nec est ut quis putet unum solum aut duos fuisse: sed plurimi fuere suis temporibus & seculis apud Hebræos, ut & inter Græcos Sibylla.

Prophetæ profecto omnes consonantia inter se dixerunt; de præteritis, & quæ ipsis viventibus fierent, & quæ nunc apud nos efficiuntur:

tur: ut non dubitemus de futuris, quin ſint eventura, quemadmodum priora contigere omnia. Jam primum omnium, conſenſu magno nos docuerunt, Deum ex nihilo omnia creaſſe. Nihil enim ſimul cum Deo adolevit, ſed ipſe ſibi locus, nullius indigens, & ante ſecula ſubſiſtens, hominem, à quo cognoſceretur, condere voluit. Huic ergo præparavit mundum. Is enim genitus, proinde egens eſt: ipſe vero ingenitus, nullius rei eget.

Deus igitur habens verbum mentis ſuæ in ſuis viſceribus, genuit eum eructans illum ſua ſapientia, ante hæc univerſa. Hoc verbo uſus eſt in mundi creatione, & omnia per ipſum fecit. Hic principium dicitur, quia omnium principatum & dominium obtinet quæ per ipſum facta ſunt. Hic igitur exiſtens Spiritus Dei, principium & ſapientia, altiſſimique potentia, deſcendit in Prophetas, & per illos de mundi creatione & reliquis omnibus loquutus eſt. Non enim erant Prophetæ, cum mundus crearetur: ſed ſapientia Dei, quæ in ipſo eſt, & verbum

πείσμεθα καὶ περὶ τῶν μελλόντων οὕτως ἔσεσθαι, καθὼς καὶ τὰ πρῶτα ἀπήρτισαι. καὶ πρῶτον μὲν συμφώνως ἐδίδαξαν ἡμᾶς, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα ἐποίησεν. οὐ γάρ τι τῷ θεῷ συνήκμασεν, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ τόπος ὢν, καὶ ἀνενδεὴς ὢν, καὶ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, ἠθέλησεν ἄνθρωπον ποιῆσαι ᾧ γνωσθῇ. τούτῳ οὖν προητοίμασε τὸν κόσμον. ὁ γὰρ γενητὸς καὶ προσδεής ἐστιν· ὁ δὲ ἀγένητος, οὐδενὸς προσδεῖται.

Ἔχων οὖν ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐνδιάθετον ἐν τοῖς ἰδίοις σπλάγχνοις, ἐγέννησεν αὐτὸν μετὰ τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ἐξερευξάμενος πρὸ τῶν ὅλων. τοῦτον τὸν λόγον ἔσχεν ὑπουργὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκεν. οὗτος λέγεται ἀρχὴ, ὅτι ἄρχει καὶ κυριεύει πάντων τῶν δι' αὐτοῦ δεδημιουργημένων. οὗτος οὖν ὢν [a] πνεῦμα θεοῦ, καὶ ἀρχὴ καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὑψίστου κατήρχετο εἰς τοὺς προφήτας, καὶ δι' αὐτῶν ἐλάλει τὰ περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων. οὐ γὰρ ἦσαν οἱ προφῆται ὅτε ὁ κόσμος ἐγίνετο, ἀλλὰ ἡ σοφία ἡ ἐν αὐτῷ οὖσα ἡ τοῦ θεοῦ,

---

[a] Ita veteres loqui amant; ut filius sit Spiritus Patris, Spiritus sanctus vero, sit Patris & Filii Spiritus. Uterque autem per Prophetas sit locutus.
[b] Psal. 45. 1.

καὶ

καὶ ὁ λόγος ὁ ἅγιος αὐτοῦ ὁ ἀεὶ συμπαρὼν αὐτῷ. διὸ δὴ καὶ διὰ Σολομῶνος προφήτου οὕτω λέγει· [a] ἡνίκα δὲ ἡτοίμασε τὸν οὐρανὸν, συμπαρήμην αὐτῷ, [b] καὶ ὡς ἰσχυρὰ ἐποίει τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα. Μωσῆς δὲ ὁ καὶ Σολομῶνος πρὸ πολλῶν ἐτῶν γενόμενος, μᾶλλον δὲ ὁ λόγος ὁ τοῦ θεοῦ ὡς δι' ὀργάνου δι' αὐτοῦ φησιν, [c] ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. πρῶτον ἀρχὴν καὶ ποίησιν ὠνόμασεν· εἶθ' οὕτως τὸν θεὸν συνέστησεν. οὐ γὰρ ἀργῶς χρὴ καὶ ἐπὶ κενῷ θεὸν ὀνομάζειν. προῄδει γὰρ ἡ θεία σοφία μέλλειν φλυαρεῖν τινας, καὶ πληθὺν θεῶν ὀνομάζειν τῶν οὐκ ὄντων. ὅπως οὖν ὁ τῷ ὄντι θεὸς διὰ ἔργων νοηθῇ, καὶ ὅτι ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ὁ θεὸς πεποίηκε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ἔφη· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. εἶτα εἰπὼν τὴν ποίησιν αὐτῶν, δηλοῖ ἡμῖν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

Ταῦτα ἐν πρώτοις διδάσκει ἡ θεία

[a] Prov. 8. 27. [b] v. 29. [c] Gen. 1. 1.

γραφὴ

bum ejus ſanctum quod cum eo ſemper erat. Quapropter per Solomonem Prophetam ſic fatur: *Cum ipſe præpararet cœlos, aderam: & cum firmaret terræ fundamenta, aderam: ſimul cum eo ea diſponens.* Moſes vero, qui multis annis præceſſit Solomonem, imo verbum Dei per Moſen tanquam per organum, dixit: *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Primo quidem principium & ejus creationem nominavit: deinde ipſum Deum poſuit. Non enim fas eſt Deum temere & otioſe nominare. Nam Divina ſapientia prænoverat fore qui ineptias effutirent, & multitudinem Deorum falſorum introducerent: ut igitur Deus, qui vere eſt, ex operibus ſuis deprehenderetur, & conſtaret Deum verbo ſuo creaſſe cœlum & terram, ſcriptum eſt: *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Poſtea ut eorum creatio pateret, ait: *Terra autem erat informis & inanis, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Dei movebat ſe ſuper faciem aquarum.*

Hæc inprimis ſacra Scriptura docet

cet quomodo materia genita à Deo fuerit creata, ex qua mundum conſtituit & ordinavit. Ceterum principium creationis lux eſt. Siquidem exornata & in mundum producta, lux manifeſtat. Quapropter inquit Moſes: '& 'dixit Deus, Fiat lux, ut quæ plurimum eſſet profutura homini: '& diſtin-'xit Deus inter lucem & tenebras. Vo-'cavitque Deus lucem, diem, & tene-'bras vocavit noctem: & fuit veſpera, 'fuitque mane dies unus. Et dixit 'Deus, Fiat firmamentum in medio 'aquarum, & dividat aquas ab a-'quis. Et fecit Deus firmamentum, 'diſtinxitque inter aquas quæ e-'rant ſub firmamento, & inter aquas 'quæ erant ſupra firmamentum, 'factumque eſt ita. Et vocavit Deus 'firmamentum, cœlum: & fuit veſpe-'ra, fuitque mane dies ſecundus. Et 'dixit Deus, Congregentur aquæ ſub 'cœlis in locum unum, ut videri poſſit 'arida: factumque eſt ita. Et voca-'vit Deus aridam terram, & collectio-

'nem

γραφὴ τρόπῳ τινὶ ὕλην γενητὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονυῖαν, ἀφ᾽ ἧς πεποίηκε καὶ δεδημιούργηκεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον. ἀρχὴ δὲ τῆς ποιήσεως φῶς ἐστιν. ἐπειδὴ τὰ κοσμούμενα τὸ φῶς φανεροῖ. διὸ λέγει· [a] καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλὸν, δηλονότι καλὸν ἀνθρώπῳ γεγονός. καὶ διεχώρισεν ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους, καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος, καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ στερέωμα, καὶ διεχώρισεν ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὕδατος, τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος, καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ στερέωμα οὐρανὸν, καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα δευτέρα. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά, καὶ ἐγένετο οὕτω. καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρὰ, καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὴν ξηρὰν γῆν, καὶ τὰ

[a] Gen. 1. 3, 4, &c.

συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας· καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλὸν· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τρίτη. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ὥστε διαχωρείζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτὸς, καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτοὺς, καὶ ἔστωσαν εἰς φαῦσιν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, καὶ διαχωρείζειν ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους. καὶ εἶδεν ὁ

θεὸς

'nem aquarum vocavit maria, & vi-
'dit Deus quod esset bonum. Et di-
'xit Deus, germinet terra herbam vi-
'rentem, seminantem semen secundum
'genus & secundum similitudinem, &
'lignum frugiferum faciens fructum
'juxta speciem suam, cujus semen in se-
'metipso sit super terram: & factum est
'ita. Et prodire fecit terra herbam vi-
'rentem, seminantem semen juxta spe-
'ciem suam, & arborem facientem fru-
'ctum, cujus semen fuit in semetipsa
'juxta speciem suam in terra, & vidit
'Deus quod esset bonum, Factaque est
'vespera, & factum est mane dies ter-
'tius. Dixit vero Deus: Fiant luminaria
'in firmamento coeli ad illuminatio-
'nem super terram, & distinctionem
'faciant inter diem & inter noctem: &
'sint in signa, & in certa tempora, & in
'dies atque in annos: & sint ad illumi-
'nationem in firmamento cœli, ut lu-
'men præbeant super terram & factum
'est ita. Fecit autem Deus duo lumina-
'ria magna, luminare majus, in domini-
'um diei: & luminare minus, in domini-
'um noctis, & stellas. Posuitq; ea Deus
'in firmamento cœli, ut lucem præbe-
'rent super terram: & ut dominarentur
'in diem atq; noctem, & distinctionem
'facerent inter lucem & inter tenebras:

'& vidit Deus quod esset bonum: Et 'fuit vespera, fuitq; mane dies quartus. 'Et dixit Deus: Educant aquæ repti- 'le animæ viventis: & aves quæ voli- 'tent super terram, in facie firmamen- 'ti cœli: & factum est ita. Et creavit 'Deus cetos magnos: & omnem ani- 'mam reptilium animalium, quam e- 'duxerunt aquæ juxta speciem suam,& 'omnem avem pennatam, juxta speci- 'em suam: & vidit Deus quia bona sunt, '& benedixit illis, dicens: crescite & 'multiplicamini, & implete aquas in 'mari, & aves multiplicentur in terra. 'Et fuit vespera fuitq; mane dies quin- 'tus. Et dixit Deus: Producat terra a- 'nimam viventem secundum speciem 'suam, quadrupedia, reptilia & be- 'stias terræ secundum speciem suam: '& factum est ita. Et fecit Deus bestias 'terræ juxta speciem suam, & jumenta 'secundum speciem suam, & omne 'quod reptat juxta speciem suam; '& vidit Deus quod esset bonum. 'Dixitque Deus: Faciamus homi- 'nem in imagine nostra, secundum 'similitudinem nostram, & domi- 'netur in piscem maris, & in volu- 'crem cœli,& in jumentum,& in om- 'nem terram, & in omne reptile quod

'reptat

θεὸς ὅτι καλόν· καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τετάρτη. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἑρπετῶν, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος· καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλὰ, καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ θεὸς λέγων, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης· καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέτω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος, τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ, καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος· καὶ ἐγένετο οὕτως· καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν, καὶ πάντα τὰ ἑρπετὰ κατὰ γένος· καὶ εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλά. καὶ εἶπεν ὁ θεὸς, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρ-

πόντων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς, καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, λέγων, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἑρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον, σπεῖρον σπέρμα. ὅ ἐστιν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς, καὶ πᾶν ξύλον ὃ ἔχει ἐν αὐτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν, καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ παντὶ ἑρπετῷ ἕρποντι ἐπὶ τῆς γῆς, ὃ ἔχει ἐν αὐτῷ [a] πνοὴν ζωῆς, καὶ πάντα χόρτον χλωρὸν εἰς βρῶσιν, καὶ ἐγένετο οὕτως. καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν, καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα ἕκτη. καὶ συνετελέσθησαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν. καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἃ ἐποίησε, καὶ κατέπαυσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε. καὶ

[a] LXX. ψυχὴν.

εὐλό-

'reptat ſuper terram. Creavit itaque 'Deus hominem in imagine ſua, in 'imagine Dei creavit eum, maſculum '& fœminam creavit eos. Et benedi-'xit illis Deus, dixitque ad eos: creſci-'te & multiplicamini, implete terram, 'atque ſubjicite eam: & dominamini 'in piſcem maris, & in volucrem cœ-'li, & in omne jumentum, & in 'univerſam terram, & in omne repti-'le quod reptat ſuper terram. Et 'dixit Deus: Ecce dedi vobis om-'nem herbam ſeminalem ſeminan-'tem ſemen, quæ eſt in ſuperficie 'univerſæ terræ, & omnem arbo-'rem, in qua eſt fructus arboris,& quæ 'ſemen ſeminet,ut ſint vobis in eſcam. 'Sed & omni beſtiæ terræ, & cuncto 'volatili cœli, atque omni reptili quod 'reptat ſuper terram, in quo eſt anima 'vivens, dedi univerſum virorem her-'bæ in cibum: & factum eſt ita. Et 'vidit Deus omne quod fecerat, & ec-'ce erat valde bonum, & facta eſt ve-'ſpera, fuitque mane dies ſextus. Et 'perfecti ſunt cœli & terra, & omnis 'ornatus illorum. Conſummavitque 'Deus in die ſeptimo opus ſuum quod 'fecerat, & quievit in die ſeptimo 'ab omni opere ſuo quod fecerat. Et

'bene-

'benedixit Deus diei ſeptimo, & ſan-
'ctificavit eum, eo quod in eo quie-
'viſſet ab omni opere ſuo, quod Deus
'facere incepit.

Ceterum operis ſex dierum nullus homo poteſt vel ordinem, vel diſpoſitionem pro dignitate eloqui, nec ſi quis haberet mille ora, totidemque linguas: neque ſi totidem annis in hac vita peregrinans viveret, vel ſic quippiam tanta materia dignum profari poſſet. Tanta eſt excellentia, magnitudo & divitiæ Divinæ ſapientiæ in præſcripto ſex dierum opere. Plurimi igitur Scriptores imitati ſunt prædicta ſex dierum opera, & de iis ſermonem facere inſtituerunt; & accepta inde occaſione, diſſeruere de mundi creatione aut hominis natura: ſed eorum ſermo ne vel ſcintillulam quidem veritatis complectitur. Ea autem quæ Hiſtorici, aut Philoſophi & Poetæ tradidere, nonnihil probabilia videntur propter verborum lenocinium; ſtulta vero & vana eorum ſcripta ſunt; ſiquidem infinitas nugas continent, nec in iis vel particulam veritatis quis cernere poteſt. Præterea ſi quando credis aliquid quod veritate nititur, ab ipſis prolatum, attamen ſem-
per

εὐλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι.

Τῆς μὲν οὖν ἐξαημέρου οὐδεὶς ἀνθρώπων δυνατὸς κατ' ἀξίαν τὴν ἐξήγησιν, καὶ τὴν οἰκονομίαν πᾶσαν ἐξειπεῖν, οὐδὲ εἰ μυρία στόματα ἔχοι, καὶ μυρίας γλώσσας, ἀλλ' οὐδὲ εἰ μυρίοις ἔτεσι βιώσει τις, ἐπιδημῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, οὐδὲ οὕτως ἔσται ἱκανὸς πρὸς ταῦτα ἀξίως τι εἰπεῖν, διὰ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος καὶ τὸ πλοῦτον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, τῆς οὔσης ἐν ταύτῃ τῇ προγεγραμμένῃ ἐξαημέρῳ. πολλοὶ μὲν οὖν τῶν συγγραφέων ἐμιμήσαντο, καὶ ἠθέλησαν περὶ τούτων διήγησιν ποιήσασθαι, καίτοι λαβόντες ἐντεῦθεν τὰς ἀφορμάς, ἤτοι περὶ κόσμου κτίσεως, ἢ περὶ φύσεως ἀνθρώπου, καὶ οὐδὲ τὸ τυχὸν ἔναυσμα ἄξιόν τι τῆς ἀληθείας ἐξεῖπον. δοκεῖ δὲ τὰ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων ἢ συγγραφέων καὶ ποιητῶν εἰρημένα, ἀξιόπιστα μὲν εἶναι, παρὰ τὸ φράσει κεκαλλωπίσθαι· μωρὸς δὲ καὶ κενὸς ὁ λόγος αὐτῶν δείκνυται, ὅτι πολλὴ μὲν πληθὺς τῆς φλυαρίας αὐτῶν ἐστι, τὸ τυχὸν δὲ τῆς ἀληθείας ἐν αὐτοῖς οὐχ εὑρίσκεται. καὶ γὰρ εἴ τι δοκεῖ ἀληθὲς δι' αὐτῶν ἐκπεφωνῆσθαι,

πεφωνῆσθαι, σύγκρασιν ἔχει τῇ πλάνῃ. καθάπερ γὰρ φάρμακόν τι δηλητήριον συγκραθὲν μέλιτι, ἢ οἴνῳ, ἢ ἑτέρῳ τινι, τὸ πᾶν ποιεῖ βλαβερὸν καὶ ἄχρηστον· οὕτως καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς πολυλογία εὑρίσκεται ματαιοπονία, καὶ βλάβη μᾶλλον τοῖς πειθομένοις αὐτῇ.

Ετι μὴν καὶ περὶ τῆς ἑβδόμης ἡμέρας ἣν πάντες μὲν ἄνθρωποι ὀνομάζουσιν· οἱ δὲ πλείους ἀγνοοῦσιν ὅτι παρ' Εβραίοις ὃ καλεῖται σάββατον Ελληνιστὶ ἑρμηνεύεται ἑβδομὰς [a], ἥτις εἰς πᾶν γένος ἀνθρώπων ὀνομάζεται μὲν, δι' ἣν δὲ αἰτίαν καλοῦσιν αὐτὴν οὐκ ἐπίστανται. τὸ δὲ εἰπεῖν Ησίοδον τὸν ποιητὴν ἐκ χάους γεγενῆσθαι Ερεβον, καὶ τὴν γῆν καὶ ἔρωτα κυριεύοντα τῶν κατ' αὐτόν τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων, μάταιον καὶ ψυχρὸν τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, καὶ ἀλλότριον πάσης ἀληθείας δείκνυται. θεὸν γὰρ οὐ χρὴ ὑφ' ἡδονῆς νικᾶσθαι. ὅπου γε καὶ οἱ σώφρονες ἄνθρωποι ἀπέχονται πάσης αἰσχρᾶς ἡδονῆς, καὶ ἐπιθυμίας κακῆς.

Αλλὰ καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐπιγείων κάτωθεν ἄρξασθαι καὶ λέγειν τὴν ποίησιν τῶν γεγενη-

a Sic Luc. 18. 12.

μένων,

per errore corruptum eſt. Quemadmodum pharmacum aliquod mortiferum, ſi melle, vino, aut alio quodam liquore hujuſmodi temperetur, totum inutile & noxium redditur: ſic loquacitas, quæ in prædictis ſcriptis reperitur, vanus & irritus labor eſt, & maxima incommoda fert iis, qui garrulitati illorum fidem habent.

Præterea de die ſeptimo, qui inter omnes mortales celebris habetur, magna apud pleroſque ignorantia eſt. Quod enim ab Hebræis Sabbatum vocatur, Græce, ſiquis nomen interpretetur, ſeptimana dicitur. Hoc nomine mortales omnes eam appellant; at nominis cauſam neſciunt plerique. Quod Heſiodus Poeta canit ex Chao proceſſiſſe Erebum, Terram & Amorem, qui Diis quos affert hominibuſque imperat; quis neſcit ejus ſententiam eſſe vanam & frigidam, & à veritate prorſus alienam? Deum etenim voluptate vinci nequaquam oportet; ſiquidem homines ſobrii ab omni inhoneſta voluptate & mala cupidine abſtinent.

Præterea quod à terreſtribus & infimis telam creationis univerſorum exorditur,

orditur, humano more facit: ſiquidem ea omnia plane humilia & infirma ſunt reſpectu Dei. Nam homo qui in ima mundi regione eſt, ſuper terra ædificium ponere ſolet: nec niſi fundamento jacto, faſtigium ædificio imponere poteſt. Ceterum Dei potentia hinc innoteſcit, nam ex iis quæ non ſunt, facit, ut ipſi videtur, quæ facta ſunt. Quæ enim apud homines ſunt impoſſibilia, apud Deum poſſibilia habentur. Quapropter Propheta teſtatur, creationem cœli factam eſſe primo, non ut hominum more fit, ſed in modum faſtigii. Dicit enim: *In principio creavit Deus cœlum*, id eſt, per eum qui eſt principium, condidit cœlum, quemadmodum ſupra edocuimus. Terram dicens, intelligit fundamentum & quaſi pavimentum: Abyſſum nominans, aquarum multitudinem & abundantiam repræſentat. Tenebras pronuncians, ob oculos ponit caliginem, quæ cœlum creatum obſcurarunt & contexerunt, ac ſi opercula ſint aquæ cum terra. At ſpiritum, qui ferebatur ſuper aquas, largitus Deus creaturæ ut ejus opera poſſit producere viventia, non ſecus ac homini animam attribuit, tenue tenui commiſcens? Spiritus namque ſua natura tenuis eſt, itidem

μένων, ἀνθρώπινον καὶ ταπεινὸν καὶ πάνυ ἀσθενὲς τὸ ἐννόημα αὐτοῦ, ὡς πρὸς θεόν ἐστιν. Ἄνθρωπος γὰρ κάτω ὤν, ἄρχεται ἐκ τῆς γῆς οἰκοδομεῖν, καὶ οὐ πρὸς τάξιν δύναται καὶ τὸν ὄροφον ποιῆσαι, ἐὰν μὴ τὸν θεμέλιον ὑπόθηται, θεοῦ δὲ τὸ δυνατὸν ἐκ τούτου δείκνυται, ἵνα πρῶτον μὲν ἐξ οὐκ ὄντων ποιῇ τὰ γινόμενα, καθὼς βούλεται. τὰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατά ἐστι παρὰ θεῷ. διὸ καὶ ὁ προφήτης πρῶτον εἴρηκε τὴν ποίησιν τοῦ οὐρανοῦ γεγενῆσθαι, τρόπον ἐπέχοντα ὀροφῆς, λέγων, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν, τουτέστι διὰ τῆς ἀρχῆς γεγενῆσθαι τὸν οὐρανὸν, καθὼς ἔφθημεν δεδηλωκέναι. γῆν δὲ λέγει δυνάμει ἔδαφος καὶ θεμέλιον, ἄβυσσον δὲ τὸ πλῆθυν τῶν ὑδάτων· καὶ σκότος διὰ τὸ τὸν οὐρανὸν γεγονότα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐσκεπακέναι καθάπερ εἰ πώματα ὕδατα σὺν τῇ γῇ. πνεῦμα δὲ τὸ ἐπιφερόμενον ἐπάνω τοῦ ὕδατος ὃ ἔδωκεν ὁ θεὸς εἰς ζωογόνησιν τῇ κτίσει καθάπερ ἀνθρώπῳ ψυχὴν τῷ λεπτῷ τὸ λεπτὸν συγκεράσας. τὸ γὰρ πνεῦμα λεπτὸν καὶ τὸ ὕδωρ

λεπτὸν, ὅπως τὸ μὲν πνεῦμα τρέφῃ τὸ ὕδωρ· τὸ δὲ ὕδωρ σὺν τῷ πνεύματι τρέφῃ τὴν κτίσιν διϊκνούμενον πανταχόθεν. ἐν μὲν τὸ πνεῦμα φωτὸς τόπον ἐπέχον ἐμεσίτευε τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα τρόπῳ τινὶ μὴ κοινωνῇ τὸ σκότος τῷ οὐρανῷ ἐγγυτέρω ὄντι τοῦ θεοῦ, πρὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν θεόν· γενηθήτω φῶς. ὥσπερ ἐν καμάρα ὁ οὐρανὸς ὢν συνεῖχε τὴν ὕλην, βώλῳ ἐοικυῖαν. καὶ γὰρ εἴρηκεν περὶ τοῦ οὐρανοῦ ἕτερος προφήτης ὀνόματι Ησαιας λέγων· [a] θεός ἐστιν ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν, καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖσθαι. ἡ διάταξις οὖν τοῦ θεοῦ τοῦτό ἐστιν ὁ λόγος αὐτοῦ φαίνων ὥσπερ λύχνος [b] ἐν οἰκήματι συνεχομένῳ ἐφώτισε τὴν ὑπ' οὐρανόν. χωρὶς μὲν τὸν κόσμον ποιήσας καὶ τὸ μὲν φῶς ὁ θεὸς ἐκάλεσεν ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος νύκτα· ἐπεὶ τί γε ἄνθρωπος οὐκ ἂν ᾔδει καλεῖν τὸ φῶς ἡμέραν, ἢ τὸ σκότος νύκτα. ἀλλ' οὐδὲ μὲν τὰ λοιπὰ εἰ μὴ τὴν ὀνομασίαν εἰλήφει ἀπὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὰ θεοῦ.

Τῇ μὲν οὖν πρώτῃ ὑποθέσει τῆς ἱστορίας, καὶ γενέσεως τοῦ κόσμου εἴρηκεν ἡ ἁγία γραφὴ οὐ περὶ τούτου τοῦ στερεώματος, ἀλλὰ περὶ

a Esai. 40. 22. b 2 Pet. 1. 19.

ἑτέρου

dem & aqua ; ut Spritus nutriat aquam, & aqua addita ſpiritui nutriat creaturam univerſam, omnia permeans. Unum quidem ſpiritum qui lucis formam obtinet, inter aquam & cœlum conſtituit medium, ne tenebræ quodam modo communicarent cum cœlo quod proximum Deo eſt, antequam ipſe diceret, *Fiat lux*. Verum non ſecus ac fornix cœlum, terram glebæ aſſimilatam complectitur. Nam Propheta quidam, nomine Eſaias, de cœlo ad hunc modum fatur: *Deus qui fecit cœlum ut fornicem & extendit ut tabernaculum ad inhabitandum.* Hæc vero Dei ordinatio eſt, quaſi lucerna ſplendens in loco obſcuro, illuſtravit ſub cœlis regionem. Præterea in mundi creatione, *Lucem Deus vocavit, diem : tenebras vocavit noctem.* Nullus enim mortalis debuit lucem diem vocare, aut tenebras noctem : nec aliis quidem rebus nomina imponere; ſed nomenclaturam accepere à Deo qui eas creavit.

Primo autem loco, ubi Scriptura ſacra tractat mundi generationem, non loquitur de iſto firmamento viſibili, ſed de alio quodam cœ-

lo invisibili, secundum quod visibile hoc Firmamentum nuncupatum est, quod quidem aquæ dimidium sursum rapuit, ut in hominum usum, pluviam, imbres & rorem funderet. Reliquum aquarum dimidium relictum est terræ, ut sint flumina, fontes mariaque. Ceterum cum aqua adhuc tegeret terram, Deus per verbum suum cavernas effecit, ut aqua in unum abiret locum, & terra, quæ prius haud cernebatur, appareret.

Terra igitur quamvis oculis esset conspicua, adhuc tamen informis erat. Quapropter Deus eam instruxit & exornavit omnigenis seminibus, floribus plantisque. In his observa, ô homo, variam & diversam tum pulcritudinem tum multitudinem. Per hæc universalis hominum resurrectio demonstratur, quasi apertissimo & evidentissimo exemplo. Quis enim, si modo advertat animum, non miretur ex parvo ficus semine nasci arborem ficum; aut ex reliquis seminibus, & quidem minimis, arbores crescere maximas?

Ceterum

ἑτέρου οὐρανοῦ τοῦ ἀοράτου ἡμῖν ὄντος, μεθ' ὃν οὗτος ὁ ἀόρατος ἡμῖν οὐρανὸς κέκληται στερέωμα, ἐφ' ᾧ ἀνείληπται τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος, ὅπως ᾖ τῇ ἀνθρωπότητι εἰς ὑετοὺς καὶ ὄμβροις καὶ δρόσοις. τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ ὕδατος ὑπελείφθη ἐν τῇ γῇ εἰς ποταμοὺς, καὶ πηγὰς, καὶ θαλάσσας. ἔτι οὖν συνέχοντος τοῦ ὕδατος τὴν γῆν, μάλιστα κοίλοις τόποις ἐποίησεν ὁ θεὸς, διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὸ ὕδωρ συναχθῆναι εἰς συναγωγὴν μίαν, καὶ ὁρατὴν γενηθῆναι τὴν ξηρὰν, πρότερον γεγονυῖαν αὐτὴν ἀόρατον.

Ορατὴ οὖν ἡ γῆ γενομένη ἔτι ὑπῆρχεν ἀκατασκεύαστος. κατεσκεύασεν οὖν αὐτὴν καὶ κατεκόσμησεν ὁ θεὸς διὰ παντοδαπῶν χλοῶν καὶ σπερμάτων καὶ φυτῶν. σκόπει τὸ λοιπὸν τὴν ἐν τούτοις ποικιλίαν καὶ διάφορον καλλονὴν καὶ πληθὺν, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν δείκνυται ἡ ἀνάστασις, εἰς δεῖγμα τῆς μελλούσης ἔσεσθαι ἀναστάσεως ἁπάντων ἀνθρώπων. τίς γὰρ κατανοήσας οὐ θαυμάσει ἐκ συκῆς κεγχραμίδος γίνεσθαι συκῆν, ἢ τῶν λοιπῶν σπερμάτων ἐλαχίστων φύειν παμμεγέθη δένδρα;

Τὸν δὲ κόσμον ἐν ὁμοιώματι ἡμῖν λέγομεν εἶναι τῆς θαλάσσης. ὥσπερ γὰρ θάλασσα, εἰ μὴ εἶχε τὴν τῶν ποταμῶν καὶ πηγῶν ἐπίῤῥυσιν καὶ ἐπιχορηγίαν εἰς τροφὴν διὰ τὴν ἁλμυρότητα αὐτῆς, πάλαι ἂν ἐκπεφρυγμένη ἦν· οὕτω καὶ ὁ κόσμος, εἰ μὴ ἐσχήκει τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον καὶ τοὺς προφήτας βρύοντας καὶ πηγάζοντας τὴν γλυκύτητα καὶ εὐσπλαγχνίαν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ διδαχὴν τῶν ἁγίων ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν κακίαν καὶ ἁμαρτίαν τὴν πληθύουσαν ἐν αὐτῷ, ἤδη ἂν ἐκλελοίπει. καὶ καθάπερ ἐν θαλάσσῃ, νῆσοι εἰσιν αἱ μὲν οἰκηταὶ καὶ εὔυδροι καὶ καρποφόροι, ἔχουσαι ὅρμους καὶ λιμένας, πρὸς τὸ τοὺς χειμαζομένους ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς καταφυγάς· οὕτω δέδωκεν ὁ Θεὸς τῷ κόσμῳ κυμαινομένῳ καὶ χειμαζομένῳ ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων τὰς συναγωγάς, λεγομένας ἐκκλησίας ἁγίας, ἐν αἷς καθάπερ λιμέσιν εὐόρμοις ἐν νήσοις, αἱ διδασκαλίαι τῆς ἀληθείας εἰσί· πρὸς ἃς καταφεύγουσιν οἱ θέλοντες σώζεσθαι ἐρασταὶ γινόμενοι τῆς ἀληθείας, καὶ βουλόμενοι ἐκφυγεῖν τὴν ὀργὴν καὶ κρίσιν τοῦ Θεοῦ. καὶ ὥσπερ αὖ νῆσοι εἰσιν ἕτεραι πετρώδεις καὶ ἄνυδροι καὶ ἄκαρποι καὶ θηριώδεις

Ceterum mundus, si rem recte reputare volumus, comparatur verissima ratione, mari. Quemadmodum enim mare, nisi haberet fontium fluminumque influxum, quibus repararetur & nutriretur, ob salsuginem suam olim esset torrefactum: Sic & mundus, ni haberet legem Dei & prophetas manantes & subinde scaturientes dulcedinem, misericordiam, justitiam & doctrinam sanctorum Dei praeceptorum, propter peccatum & malitiam, quae duo in ipso abundant; certe jamdudum interiisset. Quemadmodum etiam in mari insulae quaedam prominent habitabiles, frugiferae & irriguae, quae navalia habent & portus commodos, quo se naufragi reciperent: sic Deus dedit mundo qui peccatorum tempestatibus & naufragiis jactatur, synagogas, quas sanctas Ecclesias nominamus, in quibus tanquam in navalibus insularum opportunis, veritatis doctrinae sunt: ad quas confugiunt veritatis studiosi omnes quotquot salvari, Deique judicium & iram evitare volunt. Ut vero & aliae sunt insulae saxosae, aqua potabili vacuae, steriles, efferatae & inhabita-

inhabitabiles, quæquè plurimum damni tum navigantibus, tum etiam naufragis afferunt; in quibus naves atteruntur, & quotquot ad eas appellunt, dispereunt: ita sunt doctrinæ erroris, dico autem hæreses, quæ suos sectatores perdunt. Non enim à veritatis verbo ducuntur; verum, quemadmodum piratæ, ubi impleverunt suas naves, penetrant ad prædicta loca usque dum eas obtriverint: sic accidit ut qui à veritate aberrarunt, eosdem error perdat.

Die quarto luminaria creata sunt. Deus etenim præsciverat nugas vanorum Philosophorum, quod dicturi essent, ut Deum submoverent, omnia quæ terra profundit, fieri ex elementis. Ut ergo veritas appareat, plantæ & semina creatione sua anteverterunt elementa; quæ enim succedebant, non potuerant efficere ea quæ præcessere.

Ceterum hæc typum magni mysterii præ se ferunt. Sol etenim Deum quodammodo repræsentat, Luna vero hominem. Et ut Sol plurimum antecellit lunam potentia & gloria: sic

δεις καὶ ἀνίκητοι ἐπὶ βλάβῃ τῶν πλεόντων καὶ χειμαζομένων, ἐν αἷς τείρεται τὰ πλοῖα, καὶ ἐξαπόλλυνται ἐν αὐταῖς οἱ κατερχόμενοι· οὕτως εἰσὶν αἱ διδασκαλίαι τῆς πλάνης, λέγω δὲ τῶν αἱρέσεων αἱ ἐξαπολλύουσι τοὺς προσιόντας αὐταῖς. οὐ γὰρ ὁδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ καθάπερ πειραταὶ ἐπὰν πληρώσωσι τὰς ναῦς, ἐπὶ τοὺς προειρημένους τόπους περιπείρουσιν ὅπως ἐξαπολέσωσιν αὐτάς, οὕτω συμβαίνει καὶ τοῖς πλανωμένοις ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξαπόλλυσθαι ὑπὸ τῆς πλάνης.

Τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐγένοντο οἱ φωστῆρες. ἐπειδὴ ὁ θεὸς προγνώστης ὤν, ἠπίστατο τὰς φλυαείας τῶν ματαίων φιλοσόφων, ὅτι ἔμελλον λέγειν ἀπὸ τῶν στοιχείων εἶναι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς φυόμενα, πρὸς τὸ ἀθετεῖν τὸν θεόν. ἵν' οὖν τὸ ἀληθὲς δειχθῇ, προγενέστερα γέγονεν τὰ φυτὰ καὶ τὰ σπέρματα τῶν στοιχείων [a]· τὰ γὰρ μεταγενέστερα οὐ δύναται ποιεῖν τὰ αὐτῶν προγενέστερα.

Ταῦτα δὲ δεῖγμα καὶ τύπον ἐπέχει μεγάλου μυστηρίου. ὁ γὰρ ἥλιος ἐν τύπῳ θεοῦ ἐστιν, ἡ δὲ σελήνη ἀνθρώπου. καὶ ὥσπερ ὁ ἥλιος πολὺ διαφέρει τῆς σελήνης δυνάμει

a Desiderabatur enim elementum ignis.

καὶ

καὶ δόξῃ· ἔτι πολὺ διαφέρει ὁ θεὸς τῆς ἀνθρωπότητος. καὶ καθάπερ ὁ ἥλιος πλήρης πάντοτε διαμένει μὴ ἐλάσσων γινόμενος· οὕτω πάντοτε ὁ θεὸς τέλειος διαμένει, πλήρης ὢν πάσης δυνάμεως καὶ συνέσεως, καὶ σοφίας, καὶ ἀθανασίας καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν. ἡ δὲ σελήνη κατὰ μῆνα φθίνει, καὶ δυνάμει ἀποθνήσκει, ἐν τύπῳ οὖσα ἀνθρώπου. ἔπειτα ἀναγεννᾶται καὶ αὔξει εἰς δεῖγμα τῆς μελλούσης ἔσεσθαι ἀναστάσεως. ὡσαύτως καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι τῶν φωστήρων γεγονυῖαι, τύποι εἰσὶν τῆς [a] τριάδος τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ, καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ. τετάρτη δὲ τύπος ἐστὶν ἀνθρώπου ὁ προσδεὴς τοῦ φωτὸς, ἵνα ᾖ θεὸς, λόγος, σοφία, ἄνθρωπος. διὰ τοῦτο καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐγενήθησαν φωστῆρες.

H

a Sapientiæ voce intelligit Theophilus Spiritum ſanctum; quemadmodum etiam locutus Irenæus l. 1. c. 19. l. 2. c. 55. l. 4. c. 7. l. 4. c. 37. Necnon Origen. contra Celſ. l. 6. Edit. Cant. p. 323. Nam ſecunda & tertia perſona, ob communem utrique tum naturam, tum deitatis participationem, porro ob conjunctam operam in novi fœderis oeconomia, & inibi chariſmatum largitione, nomina etiam acceperunt communia: ſcilicet quæ chariſmata ab ipſis conceſſa reſpiciunt. Sic alibi noſter Theophilus Filium, Spiritum Dei vocat. Si autem hic loci per ſapientiæ vocem,

ſic Deus plurimum excellit hominem. Et ut Sol plenus ſemper conſpicitur, nec unquam diminuitur: ſic Deus perpetuo perfectus exiſtit, plenus omni potentia, intellectu, ſapientia, immortalitate & reliquis bonis omnibus. Luna vero ſingulis menſibus decreſcit, ejuſque potentia emoritur, hominis conditionem oſtendens. Deinde reparatur & augetur ad deſignandam reſurrectionem futuram. Ita etiam tres dies, qui præceſſere creationem duorum luminarium, Trinitatis myſterium ſacroſanctum repræſentant, videlicet Deum, ſermonem, ſapientiam. Quartus dies, typus eſt hominis qui lumine indiget, nempe ut ſit Deus, ſermo, ſapientia, homo. Atque hæc eſt cauſa, quare quarto die luminaria ſint condita.

---

vocem, Filium intellexiſſet; non conſiſteret Trinitas perſonarum, quæ hic aperte deſignatur. Anagogica S. Scripturas interpretandi ratio, cui Theophilus noſter & alii veteres plurimum indulgent, ab Apoſtolis auctoramentum accipit, qui veteris inſtrumenti res geſtas, ad Evangelii myſteria paſſim transferunt. Cogitent hujus inſtituti irriſores, ut alia præteream, quæ Epiſt. ad Galat. c. 4. de Agare, & monte Sinai dicuntur, niſi præeunte Apoſtolo; de duplici fœdere à Deo inito, neminem facile intellecturum fuiſſe.

Verum

Verum astrorum positio & ordo, justos & pios qui servant legem Dei & præcepta, denotat. Nam illustriora astra suo splendore imitantur Prophetas. Quapropter nullo modo inclinantur, nec ex uno in alterum transcendunt locum. Astra, quæ secundum ab his locum dignitatis obtinent, referunt, quasi typus quidam, populum justum. Astra mobilia, quæ vaga ex uno in alterum locum abeunt, & Planetæ nominantur, ostendunt eos homines, qui à Deo deficiunt, ejusque legem & præcepta deserunt.

Die quinto animalia ex aqua procreata sunt, in quibus multiformis quoque Dei sapientia elucescit. Quis enim horum multitudinem variamque sobolem enumerare valet? Præterea animalia, quæ humor profert, benedictionem Dei consequuta sunt. Quare autem id fit? Ut notum sit mortalibus, fore ut pœnitentiam apprehendant & peccatorum remissionem nanciscantur per aquam & regenerationis lavacrum, quotquot accedunt ad veritatem, & regenerantur accipientes benedictionem à Deo. Ceti & volucres carnivoræ in memoriam nobis redigunt homines

avaros

Ἡ δὲ τῶν ἀστέρων θέσις, οἰκονομίαν καὶ τάξιν ἔχει τῶν δικαίων καὶ εὐσεβῶν καὶ τηρούντων τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ. οἱ γὰρ ἐπιφανεῖς ἀστέρες καὶ λαμπροί εἰσιν εἰς μίμησιν τῶν προφητῶν. διὰ τοῦτο καὶ μένουσιν ἀκλινεῖς μὴ μεταβαίνοντες εἰς τόπον ἐκ τόπου. οἱ δὲ ἑτέραν ἔχοντες τάξιν τῆς λαμπρότητος, τύποι εἰσὶν τοῦ λαοῦ τῶν δικαίων. οἱ δ' αὖ μεταβαίνοντες καὶ φεύγοντες εἰς τόπον ἐκ τόπου, οἱ καὶ πλάνητες καλούμενοι, καὶ αὐτοὶ τύπος τυγχάνουσι τῶν ἀφισταμένων ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ θεοῦ καταλιπόντων τὸν νόμον καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ.

Τῇ δὲ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τὰ ἐκ τῶν ὑδάτων ἐγενήθη ζῶα δι' ὧν καὶ ἐν τούτοις δείκνυται ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ. τίς γὰρ δύναιτ' ἂν τὸ ἐν αὐτοῖς πλῆθος καὶ γονὴν παμποίκιλον ἐξαριθμῆσαι; ἔτι μὴν καὶ εὐλογήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὰ ἐκ τῶν ὑδάτων γενόμενα, ὅπως ᾖ καὶ τοῦτο εἰς δεῖγμα τοῦ μέλλειν λαμβάνειν τοὺς ἀνθρώποις μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν διὰ ὕδατος καὶ λουτροῦ παλιγγενεσίας πάντας τοὺς προσιόντας τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀναγεννωμένους καὶ λαμβάνοντας εὐλογίαν παρὰ τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ καὶ τὰ κήτη καὶ τὰ πετεινὰ τὰ σαρκοβόρα ἐν ὁμοιώματι τυγχάνει

τὴν πλεονεξίαν καὶ παράβασιν. ὥσπερ γὰρ ἐκ μιᾶς φύσεως ὄντα τὰ ἔνυδρα καὶ τὰ πετεινά, ἔνια μὲν μένει τὸ κατὰ φύσιν μὴ ἀδικοῦντα τὰ ἑαυτῶν ἀσθενέστερα, ἀλλὰ τηρεῖ νόμον τοῦ θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς ἐσθίει· ἔνια δὲ ἐξ αὐτῶν παραβαίνει τὸν νόμον τοῦ θεοῦ σαρκοβοροῦντα, ἀδικεῖ τὰ ἑαυτῶν ἀσθενέστερα· οὕτως καὶ οἱ δίκαιοι φυλάσσοντες τὸν νόμον τοῦ θεοῦ, οὐδένα δάκνουσιν, ἢ ἀδικοῦσιν, ὁσίως καὶ δικαίως ζῶντες. οἱ δὲ ἅρπαγες καὶ φονεῖς καὶ ἄθεοι, ἐοίκασι κήτεσι, καὶ θηρείοις, καὶ πετεινοῖς τοῖς σαρκοβόροις. δυνάμει γὰρ καταπίνουσιν τοὺς ἀσθενεστέρους ἑαυτῶν. ἡ μὲν οὖν τῶν ἐνύδρων καὶ ἑρπετῶν γονὴ μετεσχηκυῖα τῆς εὐλογίας τοῦ θεοῦ οὐδὲν ἴδιον πλέον κέκτηται.

Εκτῃ δὲ ἡμέρᾳ ὁ θεὸς ποιήσας τὰ τετράποδα καὶ τὰ θηρία καὶ ἑρπετὰ τὰ χερσαῖα τὴν πρὸς αὐτὰ εὐλογίαν παρασιωπᾷ, τηρῶν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν εὐλογίαν, ὃν ἤμελλεν ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ποιεῖν. ἅμα καὶ εἰς τύπον ἐγένοντο τάτε τετράποδα καὶ θηρεία ἐνίων ἀνθρώπων τῶν τὸν θεὸν ἀγνοούντων καὶ ἀσεβούντων, καὶ τὰ ἐπίγεια φρονούντων, καὶ μὴ μετανοούντων. οἱ γὰρ ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν καὶ δικαίως ζῶντες, ὥσπερ πετει-

avaros & prævaricatores. Ut vero ex una radice aquatilia & volatilia procreata, quædam naturale jus observant nulli imbecilliori injuriam inferendo, verum legem Dei custodiunt, & victitant seminibus terræ; quædam vero ex illis transgrediuntur Dei legem, carnes vorant & infirmiora injuriis afficiunt: ad eundem modum justi qui legem Dei observant, neminem lædunt, neminique injuriam faciunt, sancte & juste vitam agentes. Ceterum raptores, homicidæ & impii nihil differunt à cetis [a], feris & carnivoris avibus; potenter enim devorant infirmiores. Et quidem aquatilium & reptilium soboles nacta benedictionem Dei, nihil omnino de proprio possidet.

Sexto die cum Deus conderet quadrupedia, bestias, & reptilia terrestria, reticet benedictionem, eamque reservat homini, quem sexto die creare instituerat. Ceterum quadrupedia & bestiæ exhibent homines quosdam qui Deum ignorant, impia patrant, terrena sapiunt, nec unquam pœnitentiam agunt. Nam qui convertuntur ab iniquitatibus & juste vivunt, animo quem-

---

a Ex hoc censu Balænæ eximendæ, quæ gramine vesci deprehenduntur.

admodum aves ſurſum volitant, ſuperna curantes, Deique voluntati obſequuntur. Qui vero Deum neſciunt, & impia facinora committunt, ſimiles ſunt avibus, quæ pennas quidem habent, ſed nequeunt ſurſum volare, nec verſus Deum aſſurgere: Sic & hi hominum titulo gaudentes, peccatorum ſaburra degravati, humilia & terreſtria cogitant.

Feras autem Græci nominant, θήρια, ἀπὸ τοῦ θηρεύεσθαι, id eſt, quod venando capiantur, non quod à rerum primordio noxiæ & exitiales creatæ ſunt, nam nihil noxium à Deo conditum eſt; ſed omnia bona, & valde bona; hominis vero delictum conditionem creaturarum deteriorem reddidit. Nam illæ, ſimulac homo deliquerit, prævaricatæ ſunt. Ut enim ſi paterfamilias ſapienter vitam inſtituit ſuam, omnino etiam domeſtici ordinate vivent. Sin autem herus peccarit, & ſervi pariter delinquent: pari ratione contigit, ut peccante homine rerum domino, etiam reliqua quæ in ejus miniſterium creata erant, prævaricarentur. Ubi autem homo ad naturalem ſtatum redierit, ceſſans malefacere, etiam illa in primitivam reſtituentur manſuetudinem.

Quod

ναι ἀνίπτανται τῇ ψυχῇ τὰ ἄνω φρονοῦντες καὶ εὐαρεστοῦντες τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ. οἱ δὲ τὸν θεὸν ἀγνοοῦντες καὶ ἀσεβοῦντες, ὅμοιοί εἰσιν ὀρνέοις τοῖς πτερὰ μὲν ἔχουσι, μὴ δυναμένοις δὲ ἀνίπτασθαι, καὶ τὰ ἄνω τρέχειν τῆς θειότητος· οὕτω καὶ οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι μὲν λέγονται, τὰ δὲ χαμαιφερῆ καὶ τὰ ἐπίγεια φρονοῦσι, καταβαρούμενοι ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν.

Θηρία δὲ ὠνόμασται τὰ ζῶα ἀπὸ τοῦ θηρεύεσθαι· οὐχ ὡς κακὰ ἀρχῆθεν γεγενημένα ἢ ἰοβόλα, οὐ γάρ τι κακὸν γέγονεν ἀπὸ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ πάντα καλά, καὶ καλὰ λίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἡ περὶ τὸν ἄνθρωπον κεκάκωκεν αὐτά. τοῦ γὰρ ἀνθρώπου παραβάντος καὶ αὐτὰ συμπαρέβη. ὥσπερ γὰρ δεσπότης οἰκίας ἐὰν αὐτὸς εὖ πράσσῃ, ἀναγκαίως καὶ οἱ οἰκέται εὐτάκτως ζῶσιν· ἐὰν δὲ ὁ κύριος ἁμαρτάνῃ, καὶ οἱ δοῦλοι συναμαρτάνουσι. τῷ αὐτῷ τρόπῳ γέγονε καὶ τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον κύριον ὄντα ἁμαρτῆσαι, καὶ τὰ δοῦλα συνήμαρτεν. ὁπόταν οὖν πάλιν ὁ ἄνθρωπος ἀναδράμῃ εἰς τὸ κατὰ φύσιν, μηκέτι κακοποιῶν· κἀκεῖνα ἀποκατασταθήσεται εἰς τὴν ἀρχῆθεν ἡμερότητα.

Τὰ δὲ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ποιήσεως ἀνέκφραστός ἐστιν ὡς πρὸς ἄνθρωπον ἡ κατ' αὐτὸν δημιουργία, καίπερ σύντομον ἔχει θεία γραφὴ τὴν κατ' αὐτὸν ἐκφώνησιν. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν θεόν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τὴν ἡμετέραν, πρῶτον μηνύει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου. πάντα γὰρ λόγῳ ποιήσας ὁ θεός, καὶ τὰ πάντα πάρεργα ἡγησάμενος, μόνον [a] ἀΐδιον καὶ ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ἄξιον ἡγεῖται τὴν ποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. ἔτι μὴν καὶ ὡς βοηθείας χρήζων ὁ θεὸς εὑρίσκεται λέγων· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. οὐκ ἄλλῳ δέ τινι εἴρηκε, ποιήσωμεν, ἀλλ' ἢ [b] τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ καὶ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ. ποιήσας δὲ αὐτὸν καὶ εὐλογήσας εἰς τὸ αὐξάνεσθαι καὶ πληρῶσαι τὴν γῆν, ὑπέταξεν αὐτῷ ὑποχείρια καὶ ὑπόδουλα τὰ πάντα· προσέταξε δὲ καὶ ἔχειν τὴν δίαιταν αὐτὸν ἀρχῆθεν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καὶ τῶν σπερμάτων, καὶ χλοῶν, καὶ ἀκροδρύων, ἅμα καὶ συνδίαιτα κελεύσας εἶναι τὰ ζῶα τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸ καὶ αὐτὰ ἐσθίειν ἀπὸ τῶν σπερμάτων ἁπάντων τῆς γῆς. οὕτω συν-

a Sic Clauseri exemplar videtur legisse, impressa habent ἰδίων ἔργον χειρῶν. b Supra osten-

τελέσας

Quod attinet ad hominis creationem, scias eam ab homine non posse sufficienter enarrari, quamvis paucis Scriptura sacra eam enunciet. Nam cum dicit Deus, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, hominis excellentiam prodit. Cum enim cetera omnia verbo constitueret Deus, & ea quasi obiter conderet, hominem existimavit solum esse opus sempiternum, suisque manibus dignum. Præterea, dum hæc loquitur, videtur ea proferre quasi auxilio aliquo egeat: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem, &c.* At has voces ad neminem alium, quam ad suum verbum, suamque sapientiam dixit. Creato homini benedictionem impertitus est, ut augesceret & impleret terram omniaque ejus manui & potestati subjecit: ordinavit quoque primitus, ut victum haberet à fructibus terræ, seminibus, herbis & glandibus, quibus una vesceretur cum reliquis animalibus, quibus eadem alimenta constituit. Cum in hunc modum consummasset

---

dimus Patrem Filium & Spiritum sanctum his verbis designari.

Deus

Deus creationem cœli & terræ, maris & omnium quæ in ipsis continentur, die sexto, ab omnibus operibus quæ fecit, die septimo conquievit.

Deinde Scriptura sacra omnia quasi in summam contrahit, dicens: [a] 'Hic est liber generationis cœli '& terræ, cum fuit dies qua fecit De'us cœlum & terram, & omne viri'dem agri, antequam germinaret, & 'omnem herbam agri, antequam esset 'in terra, quia non pluerat dominus 'Deus super terram, nec erat homo 'qui coleret humum. His verbis manifestissime docet universam terram primitus irrigatam esse à Divino fonte; neque postulabat ut ab homine coleretur, sed sua sponte ex præcepto Dei omnia proferebat terra, ne homo laborando lassaretur. Ne autem quæstio inter mortales moveretur impervestigabilis super hominis formatione, cum dixisset: *Faciamus hominem*, quia creatio ejus nondum patefacta erat, Scriptura nos docet, dicens: 'Fons ascendebat de terra, & irri'gabat universam faciem terræ. For'mavit quoque dominus Deus ho-

[a] Gen. 2. 4, 5, &c.

'minem,

τελέσας ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα ὅσα ἐν αὐτοῖς ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, κατέπαυσεν ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν.

Εἶθ' οὕτως ἀνακεφαλαιοῦται λέγουσα ἡ ἁγία γραφή, αὕτη βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτε ἐγένετο ἡμέρα ᾗ ἐποίησεν κύριος ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πᾶν χλωρὸν ἀγροῦ πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι, πάντα χόρτον ἀγροῦ πρὸ τοῦ γενέσθαι. οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. διὰ τούτου ἐμήνυσεν ἡμῖν ὅτι καὶ ἡ γῆ πᾶσα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐποτίζετο ὑπὸ πηγῆς θείας, καὶ οὐκ εἶχε χρείαν ἐργάζεσθαι αὐτὴν ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὰ πάντα αὐτοματισμῷ ἀνέφυεν ἡ γῆ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, πρὸς τὸ μὴ κοπιᾶν ἐργαζόμενον τὸν ἄνθρωπον. ὅπως δὲ καὶ ἡ πλάσις δειχθῇ, πρὸς τὸ μὴ δοκεῖν εἶναι ζήτημα ἐν ἀνθρώποις ἀνεύρετον, ἐπειδὰν εἴρητο ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ οὔπω ἡ ποίησις αὐτοῦ πεφανέρωται, διδάσκει ἡμᾶς ἡ γραφὴ λέγουσα, πηγὴ δὲ ἀνέβαινεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν

ἄνθρωπον

ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. ὅθεν καὶ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ὠνόμασται παρὰ τοῖς πλείοσι.

Μετὰ δὲ τὸ πλάσαι τὸν ἄνθρωπον, ὁ θεὸς ἐξελέξατο αὐτῷ χωρίον ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἀνατολικοῖς, διάφορον φωτὶ, διαυγὲς ἀέρι λαμπροτέρῳ, φυτοῖς παγκάλοις, ἐν ᾧ ἔθετο τὸν ἄνθρωπον. τὰ δὲ ῥητὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἱερᾶς, ἡ γραφὴ οὕτω περιέχει. καὶ ἐφύτευσεν ὁ θεὸς τὸν παράδεισον ἐν Εδὲμ κατὰ ἀνατολὰς, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε, καὶ ἐξανέτειλεν ὁ θεὸς ἐκ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὡραῖον εἰς ὅρασιν, καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν, καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ. ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Εδὲμ ποτίζειν τὸν παράδεισον, ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς. ὄνομα τῷ ἑνὶ Φεισὼν· οὗτος ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Εὐιλάτ· ἐκεῖ οὗ ἐστιν χρυσίον. τὸ δὲ χρυσίον τῆς γῆς ἐκείνης καλὸν, κἀκεῖ ἐστιν ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ λίθος ὁ πράσινος. καὶ ὄνομα τῷ ποταμῷ τῷ δευτέρῳ Γεών. οὗτος κυκλοῖ πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας·

'minem, pulverem de humo, & in-
'flavit in nares ejus flatum vitæ, fa-
'ctusque est homo in animam vi-
'ventem. Inde anima à plerisque dicitur immortalis.

Condito homine Deus ipsi elegit regionem in locis orientalibus, lumine coruscantem, splendido aëre illustrem, plantis variis fœcundam, in qua collocavit hominem. Verum verba sacræ historiæ sic habent :
'Plantavit insuper dominus Deus hor-
'tum in Eden ab oriente, & posuit
'illic hominem quem finxerat. Fecit
'etiam germinare dominus Deus de
'humo omnem arborem, quæ con-
'cupiscibilis erat visui, & commoda
'in cibum : & arbor vitæ erat in
'medio horti, atque arbor scientiæ
'boni & mali. Et fluvius egredie-
'batur de Eden ad irrigandum hor-
'tum, & inde dividebatur, in qua-
'tuor capita. Nomen unius Pison :
'ipse est qui circuit totam terram
'Havilath, ubi est aurum. Et aurum
'terræ illius est bonum, est quoque
'ibi Bdellium & lapis a Prasinus.
'Nomen vero fluvii secundi Gihon :
'ipse est qui circuit totam terram Æ-

a Sic LXX, Vulg. *Onychinus*.

'thiopiæ.

'thiopiæ. Porro nomen fluvii tertii 'Tigris, & hic vadit ad orientalem 'plagam Assyriæ: & quartus fluvius 'est Euphrates. Tulit itaque domi- 'nus Deus ipsum hominem quem fe- 'cit, & posuit eum in horto Eden, ut 'coleret & custodiret ipsum. Præ- 'cepitque dominus Deus ipsi Adam, 'dicens: De omni ligno horti come- 'dendo comedes: de arbore vero sci- 'entiæ boni & mali, nequaquam co- 'medes ex illa: alioqui quacunque 'die comederitis ex ea, moriendo mo- 'riemini. Et rursum dixit dominus 'Deus: Non est bonum ut sit homo 'solus, faciam illi adjutorium quod 'sit simile illi. Itaque formavit domi- 'nus Deus de humo omnem bestiam 'agri, & omne volatile cœli, adduxit- 'que ad Adam, ut videret quomodo 'appellaret illud: Omne enim quod 'ipse Adam vocabat de anima viven- 'te, illud nomen ejus erat. Igitur 'vocavit Adam nomina cuique ju- 'mento & omni volatili cœli, omni- 'que bestiæ agri: & pro Adam non 'inveniebatur adjutorium, quod esset 'coram eo. Et fecit illabi dominus 'Deus soporem in Adam, & obdor- 'mivit, tulitque unam ex costis illius,

'&

Αἰθιοπίας· καὶ ὁ ποταμὸς ὁ τρίτος, Τίγρις. οὗτος ὁ προπορευόμενος κατεναντίας Συρίων. ὁ δὲ ποταμὸς ὁ τέταρτος, Εὐφράτης. καὶ ἔλαβε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν, καὶ ἐνετείλατο ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ, λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγεῖ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς, οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς ἔτι ἐκ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδάμ. καὶ πᾶν ὃ ἂν ἐκάλεσεν αὐτὰ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι, καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ· τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐχ εὑρέθη βοηθὸς ὅμοιος αὐτῷ. καὶ ἐπέβαλεν ὁ θεὸς ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὕπνωσε· καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ,

καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς, καὶ ᾠκοδόμησε κύριος ὁ θεὸς τὴν πλευρὰν ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἰς γυναῖκα, καὶ ἤγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ εἶπεν Ἀδάμ· τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σάρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὕτη ἐλήφθη· ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ᾐσχύνοντο. ὁ δὲ ὄφις ἦν φρονιμώτερος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ἐποίησε κύριος ὁ θεός· καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί· τί ὅτι εἶπεν ὁ θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ παραδείσου; καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ παραδείσου φαγούμεθα, ἀπὸ δὲ καρποῦ τοῦ ξύλου, ὅ ἐστιν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, εἶπεν ὁ θεός· οὐ μὴ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ μὴ ἅψεσθε αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀποθάνητε. καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί, οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. ᾔδει γὰρ ὁ θεὸς ὅτι ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί,

γινώσκοντες

'& clausit carnem pro ea. Et ædificavit dominus Deus costam quam acceperat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Et ait Adam: hoc est os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, eo quod de viro sumta sit ipsa. Propterea deseret vir patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, eruntque duo in carnem unam. Erant autem ambo illi nudi, Adam inquam & uxor ejus, & non erubescebant. Serpens vero fuit callidior omnibus bestiis agri, quas fecit dominus Deus, & dixit ad mulierem: Quare dixit Deus, non comedetis de omni ligno horti? Et dixit mulier ad serpentem, De fructu ligni horti comedimus, de fructu vero arboris quæ est in medio horti, dixit Deus nequaquam comedetis ex ea, neque contingetis illam, ne forte moriamini. Et dixit serpens ad mulierem: Non moriendo moriemini. Sciebat enim Deus, quod ipso die quando comederitis ex ipsa, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii

'ſcientes bonum & malum. Videns 'itaque mulier quod bonum eſſet li-'gnum in cibum, & oculis gratum 'ad videndum, & ſpecioſum ad con-'ſiderandum, tulit de fructu illius & 'comedit, deditque viro ſuo exiſtenti 'ſecum, & comederunt. Et aperti ſunt 'oculi amborum,& cognoverunt quod 'nudi eſſent, & conſuerunt folia ficul-'nea, feceruntque ſibi cinctoria. Et 'audierunt vocem domini Dei deam-'bulantis in horto ad veſperam, & 'abſcondit ſe Adam & uxor illius à 'facie domini Dei inter arbores hor-'ti. Et vocavit dominus Deus ipſum 'Adam, & ait illi: Ubi es tu? Qui 'ait: Vocem tuam audivi in horto, '& extimui, quia nudus ego, & abſ-'conditus ſum. Et ille dixit: Quis 'indicavit tibi quod nudus eſſes? nun-'quid de ipſa arbore, de qua præcepi 'tibi ut non comederes ex ipſa, come-'diſti? Et dixit Adam: Mulier ipſa 'quam dediſti ut mecum eſſet, ipſa 'dedit mihi de arbore, & comedi: 'Et dixit dominus Deus ad mulierem, 'Cur hoc feciſti? Et dixit mulier: Ipſe 'ſerpens ſeduxit me, & comedi. Et di-'xit dominus Deus ad ſerpentem: 'Quia feciſti hoc, maledictus es præ

'omni

γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν. καὶ εἶδεν ἡ
γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι
ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, καὶ ὡραῖόν ἐστι
τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ καρποῦ
αὐτοῦ, ἔφαγε, καὶ ἔδωκε τῷ ἀνδρὶ αὐ-
τῆς μεθ' ἑαυτῆς, καὶ ἔφαγον. καὶ διηνοίχθη-
σαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι
γυμνοὶ ἦσαν· καὶ ἔῤῥαψαν φύλλα συκῆς,
καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα, καὶ ἤκουσαν
τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ, περιπατοῦντος ἐν
τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβησαν ὅ τε
Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου τοῦ
θεοῦ, ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου. καὶ
ἐκάλεσε κύριος ὁ θεὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ εἶπεν
αὐτῷ· ποῦ εἶ; καὶ εἶπεν αὐτῷ· τὴν φωνήν
σου ἤκουσα ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐφοβήθην,
ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην. καὶ εἶπεν αὐ-
τῷ· τίς ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνὸς εἶ, εἰ μὴ
ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μό-
νου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες; καὶ εἶ-
πεν Ἀδάμ· ἡ γυνὴ ἣν ἔδωκάς μοι, αὐτή
μοι ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγον. καὶ
εἶπεν ὁ θεὸς τῇ γυναικί· τί τοῦτο ἐποίη-
σας; καὶ εἶπεν ἡ γυνή· ὁ ὄφις ἠπάτησέ με,
καὶ ἔφαγον. καὶ εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ ὄφει·
ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ

πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλίᾳ σου πορεύσῃ, καὶ γῆν φαγῇ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· καὶ ἔχθραν ποιήσω ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικός, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῆς, αὐτό σου [a] τηρήσει τὴν κεφαλήν, καὶ σὺ αὐτοῦ τηρήσεις τὴν πτέρναν. καὶ τῇ γυναικὶ εἶπε· πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου, καὶ τὸν στεναγμόν σου, ἐν λύπῃ τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει. τῷ δὲ Ἀδὰμ εἶπεν, ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικός σου, καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι μόνου τούτου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου, ἐν λύπῃ φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι, καὶ φαγῇ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σου, ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου, ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. τῆς μὲν οὖν ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ παραδείσου, τὰ ῥητὰ τῆς ἁγίας γραφῆς οὕτω περιέχει.

---

a Alii rectius, τειρήσει.

Ἐρεῖς

'omni animali, & præ omni beſtia
'terræ: ſupra ventrem tuum gradie-
'ris, & pulverem comedes omnibus
'diebus vitæ tuæ. Et inimicitias po-
'nam inter te & inter ipſam mulie-
'rem, inter ſemen tuum, & inter ſe-
'men illius, ipſum obſervabit tibi ca-
'put, & tu obſervabis ejus calcaneum.
'Ad mulierem vero dixit: Multipli-
'cando multiplicabo dolorem tuum
'& gemitum tuum: in dolore pa-
'ries filios, & ad virum tuum erit de-
'ſiderium tuum, & ipſe dominabitur
'tibi. Ad Adam vero dixit: Quia
'audiſti vocem uxoris tuæ, & come-
'diſti de arbore, de qua præcepi tibi,
'dicens, non comedes ex ea; maledi-
'cta eſt humus in operibus tuis, in do-
'lore comedes eam omnibus diebus
'vitæ tuæ. Et ſpinam atque tribulum
'germinabit tibi, & manducabis
'herbam agri. In ſudore vultus tui
'veſceris pane tuo, donec revertaris
'in humum, ex qua ſumtus es,
'quandoquidem pulvis ſis, & in pul-
'verem reverſurus ſis. Verba ſacræ
Scripturæ, quantum attinet ad hiſto-
riam hominis & Paradiſi, ſic ſe ha-
bent.

Objicies

Objicies igitur mihi: Supra tradidiſti Deum loco non comprehendi poſſe, nunc vero ais eum in Paradiſo ambulare? Audi reſponſum: Deus quidem univerſorum Pater, loco nec includitur, neque in loco invenitur. Non enim eſt locus in quo ipſe quieſcat. Ceterum ſermo ejus per quem omnia creavit, exiſtens potentia & ſapientia Patris, aſſumit perſonam Patris & domini univerſorum, is venit in paradiſum ſub perſona Dei, & colloquebatur cum Adamo. Siquidem Scriptura ſacra diſerte ponit Adamum dixiſſe: *vocem tuam audivi.* At vocem quid aliud dixeris, quam verbum Dei, qui ejus filius eſt? Nec arbitreris, ut poëtæ & fabularum ſcriptores perhibent, Dei filios ex concubitu eſſe natos, ſed intellige hoc loco enarrari verbum perpetuo exiſtens & inſitum in corde Dei. Antequam enim quicquam eorum quæ facta ſunt, fieret, hunc conſiliarium habuit, ut qui mens & prudentia ejus foret. Cum vero jam condere, quæ deliberaverat, inſtituiſſet, hoc verbum genuit prolatum, primogenitum univerſæ creaturæ, nec interim Deus exinanitus eſt verbo, verbum gignens, & verbo alloquens ſemper. Unde nos docent ſacræ literæ omnes

Ἐρεῖς οὖν μοι· σὺ φὴς τὸν θεὸν ἐν τόπῳ μὴ δεῖν χωρεῖσθαι, καὶ πῶς νῦν λέγεις αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν; ἄκουε ὅ φημι· ὁ μὲν θεὸς καὶ πατὴρ τῶν ὅλων ἀχώρητός ἐστι, καὶ ἐν τόπῳ οὐχ εὑρίσκεται. οὐ γάρ ἐστι τόπος τῆς καταπαύσεως αὐτοῦ. ὁ δὲ λόγος αὐτοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκε, δύναμις ὢν καὶ σοφία αὐτοῦ, ἀναλαμβάνων τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς καὶ κυρίου τῶν ὅλων, οὗτος παρεγίνετο εἰς τὸν παράδεισον ἐν προσώπῳ τοῦ θεοῦ, καὶ ὡμίλει τῷ Ἀδάμ. καὶ γὰρ αὐτὴ ἡ θεῖα γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς τὸν Ἀδὰμ λέγοντα, τῆς φωνῆς ἀκηκοέναι· φωνὴ δὲ τί ἄλλό ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὁ λόγος ὁ τοῦ θεοῦ, ὅς ἐστι καὶ υἱὸς αὐτοῦ. οὐχ ὡς οἱ ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι λέγουσι υἱοὺς θεῶν ἐκ συνουσίας γεννωμένους, ἀλλὰ ὡς ἀληθεία διηγεῖται τὸν λόγον, τὸν ὄντα διαπαντὸς ἐνδιάθετον ἐν καρδίᾳ θεοῦ. πρὸ γάρ τι γίνεσθαι τοῦτον εἶχε σύμβουλον ἑαυτοῦ νοῦν, καὶ φρόνησιν ὄντα· ὁπότε δὲ ἠθέλησεν ὁ θεὸς ποιῆσαι ὅσα ἐβουλεύσατο, τοῦτον τὸν λόγον ἐγέννησε προφορικὸν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, οὐ κενωθεὶς αὐτὸς τοῦ λόγου, ἀλλὰ λόγον γεννήσας, καὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ διαπαντὸς ὁμιλῶν. ὅθεν διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ ἅγιαι γραφαὶ καὶ

πάντες

πάντες οἱ πνευματοφόροι, ἐξ ὧν Ἰωάννης λέγει· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· δεικνὺς ὅτι ἐν πρώτοις μόνος ἦν ὁ θεὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ὁ λόγος. ἔπειτα λέγει· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· θεὸς οὖν ὢν ὁ λόγος, καὶ ἐκ θεοῦ πεφυκὼς ὁπότ' ἂν βούληται ὁ πατὴρ τῶν ὅλων, πέμπει αὐτὸν εἴς τινα τόπον, ὃς παραγινόμενος καὶ ἀκούεται καὶ ὁρᾶται, πεμπόμενος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τόπῳ εὑρίσκεται. τὸν οὖν ἄνθρωπον ὁ θεὸς πεποίηκεν ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ, τὴν δὲ πλάσιν αὐτοῦ πεφανέρωκε μετὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, ὁπότε καὶ τὸν παράδεισον πεποίηκεν, εἰς τὸ ἐν κρείσσονι τόπῳ, καὶ χωρίῳ διαφόρῳ αὐτὸν εἶναι.

Καὶ ὅτι ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, αὐτὸ τὸ ἔργον δείκνυσι· πῶς γὰρ οὐκ ἔστι κατανοῆσαι τὴν μὲν ὠδῖνα, ἣν πάσχουσιν ἐν τῷ τοκετῷ αἱ γυναῖκες, καὶ μετὰ τοῦτο λήθην τοῦ πόνου ποιοῦνται, ὅπως πληρωθῇ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, εἰς τὸ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. τί δ' οὐχὶ καὶ τὴν τοῦ ὄφεως κατάκρισιν, πῶς στυγητὸς τυγχάνει ἕρπων ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἐσθίων γῆν;

ὅπως

omnes sancto Spiritu afflati, quorum de numero est Joannes ad hunc modum disserens: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, &c.* Significans in principio solum fuisse Deum & in eo verbum. Postea infert: *Deus erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil.* Deus itaque existens verbum, & ex Deo progenitum, quando vult pater universorum, mittit illud ad aliquem locum. Quod adveniens & auditur, & videtur ab eo missum, & in loco reperitur. Deus igitur, ut ex praemissis apparet, hominem die sexto creavit. Ejus tamen creationem patefecit post septimum demum diem, cum & paradisum parasset, in quo, ut in meliore & in excellentiore regione, homo degeret.

Ceterum eorum, quae tradidimus, veritatem res ipsa declarat. Annon animadvertimus gravissimos dolores, quos in partu perpetiuntur mulieres? Horum deinde levi momento obliviscuntur, ut impleatur quod à Deo dicitur & multiplicetur & incrementa sumat mortalium genus. Annon videmus condemnationem serpentis, quam exosus sit humi serpens & terram vorans?

a Joan. 1. 1. b Ibid. v. 3.

rans? Quæ quidem omnia plurimum faciunt ad comprobandam prædictorum veritatem. Præterea Deus exoriri *fecit ex terra omnem arborem visu pulcram & bonam ad comedendum.* Inprimis namque semina, plantæ, herbæque solæ habebantur, quas tertius produxerat dies. At quæ Paradisus proferebat, amœnissima & pulcherrima erant: siquidem eorum plantatio dicitur Deo peracta. Reliquas quidem plantas haud absimiles habuit mundus: at duas istas arbores, alteram vitæ, alteram cognitionis, nulla alia terra tenuit quam sola Paradisus.

Verum ut sciamus Paradisum esse terram, & super terra excultam, Scriptura sacra dicit: *Et plantavit Deus paradisum in Eden in regione Orientali, & in eo posuit hominem. Et prodire fecit Deus ex terra omnem arborem pulcram visu & bonam ad comedendum.* Quod igitur ait, *Ex terra, & in Orientali plaga, &c.* diserte nos docet Scriptura sacra Paradisum esse sub hoc cœlo, sub quo Oriens & terra conspiciuntur. Dictio Eden, quæ Hebraica est, si transferatur in nostram linguam, delicias significat. Præterea indicat Scriptura sacra fluvium procedere ex Eden ad irrigandum

ὅπως καὶ τοῦτο ᾖ εἰς ἀπόδειξιν ἡμῖν τῶν προειρημένων. ἐξανατεῖλαι γὰρ ὁ Θεὸς ἐκ τῆς γῆς ἔτι πᾶν ξύλον ὡραῖον εἰς ὅρασιν, καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν. ἐν γὰρ πρώτοις μόνα ἦν τὰ ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γεγεννημένα, φυτὰ καὶ σπέρματα καὶ χλόαι· τὰ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ ἐγενήθη διαφόρῳ καλλονῇ καὶ ὡραιότητι· ὅπου γε καὶ φυτεία ὀνόμασται ὑπὸ Θεοῦ πεφυτευμένη. καὶ τὰ μὲν λοιπὰ φυτὰ ὅμοια καὶ ὁ κόσμος ἔσχηκε· τὰ δὲ δύο ξύλα, τὸ τῆς ζωῆς, καὶ τὸ τῆς γνώσεως οὐκ ἔσχηκεν ἑτέρα γῆ, ἀλλ' ἢ ἐν μόνῳ τῷ παραδείσῳ.

Ὅτι δὲ καὶ ὁ παράδεισος γῆ ἐστι, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πεφύτευται, ἡ γραφὴ λέγει, καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἐξανέτειλεν ὁ Θεὸς ἔτι ἀπὸ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὡραῖον εἰς ὅρασιν, καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν. τὸ οὖν ἔτι ἐκ τῆς γῆς, καὶ κατὰ ἀνατολάς, σαφῶς διδάσκει ἡμᾶς ἡ θεία γραφὴ τὸν παράδεισον ὑπὸ τοῦτον τὸν οὐρανὸν, ὑφ' ὃν καὶ ἀνατολὴ καὶ γῆ εἰσιν. Ἐδὲμ δὲ Ἑβραϊστὶ τὸ εἰρημένον, ἑρμηνεύεται [a] τρυφή. ποταμὸν δὲ σεσήμακεν ἐκπορεύεσθαι ἐξ Ἐδὲμ, ποτί-

[a] Exemplaria habuere τροφή, errore manifesto.

ζειν τὸν παράδεισον, κἀκεῖθεν διαχωρίζεσθαι εἰς τέσσαρας ἀρχάς· ὧν δύο, οἱ καλούμενοι Φεισὼν καὶ Γεὼν, ποτίζουσι τὰ ἀνατολικὰ μέρη, μάλιστα ὁ Γεὼν, ὁ κυκλῶν πᾶσαν γῆν Αἰθιοπίας, ὃν φασιν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἀναφαίνεσθαι, τὸν καλούμενον Νεῖλον. οἱ δὲ ἄλλοι δύο ποταμοὶ φανερῶς γινώσκονται παρ' ἡμῖν, οἱ καλούμενοι Τίγρις καὶ Εὐφράτης· οὗτοι γὰρ γειτνιῶσιν ἕως τῶν ἡμετέρων κλιμάτων.

Θεὶς δὲ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καθὼς προειρήκαμεν, ἐν τῷ παραδείσῳ, εἰς τὸ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν αὐτὸν· ἐνετείλατο αὐτῷ, ἀπὸ πάντων τῶν καρπῶν ἐσθίειν, δηλονότι καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ζωῆς, μόνου δὲ ἐκ τοῦ ξύλου τοῦ τῆς γνώσεως ἐνετείλατο αὐτῷ μὴ γεύσασθαι. μετέθηκε δὲ αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ τῆς γῆς, ἐξ ἧς ἐγεγόνει, εἰς τὸν παράδεισον διδοὺς αὐτῷ ἀφορμὴν προκοπῆς, ὅπως αὐξάνων καὶ τέλειος γενόμενος, ἔτι δὲ καὶ θεὸς [a] ἀναδειχθεὶς, οὕτως καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῇ. μέσος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐγεγόνει, οὔτε θνητὸς ὁλοσχερῶς, οὔτε ἀθάνατος τὸ καθόλου, δεκτικὸς δὲ ἑκατέρων. οὕτω καὶ τὸ χωρίον, ὁ παράδεισος, ὡς πρὸς καλλονὴν, μέσος τοῦ κόσμου καὶ τοῦ οὐρανοῦ γεγένηται, ἔχων ἀϊδιότητα. τῷ

[a] Quantum ad immortalitatem Deo similem.

gandum paradiſum, qui inde in quatuor diſpeſcitur capita, quorum duo vocantur Phiſon & Geon, & humectant Orientales regiones, maxime tamen Geon, qui quaſi circulo, undique alluit univerſam Æthiopiæ regionem. Hunc perhibent apparere Nilum flumen in Ægypto. Reliqui duo fluvii manifeſto à nobis cognoſcuntur, & nominantur Tigris & Euphrates. Hi uſque ad noſtra climata accedunt.

Hominem autem, ut ante diximus, Deus perduxit in paradiſum, ut eum operaretur & cuſtodiret, eique præcepit ut ederet de omnibus fructibus, nec etiam arborem vitæ excepit: ceterum vetuit ne guſtaret quidem fructum arboris ſcientiæ. In hunc modum tranſtulit Deus hominem in paradiſum, ei undique occaſiones profectus ſuggerens, ut creſceret & perfectus redderetur, & declaratus tandem Deus, ita in cœlum aſcenderet. Mediam etenim conditionem obtinuit homo, nec totus mortalis, nec totus immortalis exiſtens, verum utriuſque particeps. Sic quoque paradiſus æternitate donatus in medio cœli & terræ conſtitit, quantum ad amœnitatem attinet. Quod

M 2 dicit,

dicit, *ut eum operaretur, &c.* nullum aliud opus præcipit, quam ut ſervaret mandatum Dei ne impingens ſeipſum perderet, quemadmodum accidit ei propter peccatum. Arbor quidem ſcientiæ erat bona, erat bonus & ejus fructus. Non enim, ut quidam opinantur, mortem habuit arbor, ſed inobedientia. Nam fructus nihil aliud habebat, quam cognitionem ſolam. Verum cognitio pulcra eſt, ſi quis ea recte utatur. Eo tempore adhuc infans erat Adam. Quapropter cognitionem digne percipere nequivit. Nam etiamnum infans recenter natus pane veſci nequit, ſed prius lacte nutritur, at provectiore ætate etiam ad ſolidiorem cibum procedit. Idem evenit & in Adamo.

Quapropter non invidens (ut quidam ſentiunt) Deus Adamo, eum ab arbore ſcientiæ abſtinere juſſit. Præterea hominem probare volebat Deus, an dicto audiens eſſe vellet. Ad hæc cupiebat ut homo tempore longo ſimplex & ſincerus maneret quaſi puer. Id enim ſanctum cenſetur, non ſolum apud Deum, ſed & apud homines, videlicet in ſimplicita-

te,

δὲ εἰπεῖν ἐργάζεσθαι· οὐκ ἄλλην τινὰ ἐργασίαν δηλοῖ, ἀλλ' ἢ τὸ φυλάττειν τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, ὅπως μὴ παρακούσας ἀπολέσῃ ἑαυτόν, καθὼς καὶ ἀπώλεσε διὰ ἁμαρτίας. τὸ μὲν ξύλον τὸ τῆς γνώσεως, αὐτὸ μὲν καλὸν, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ καλός. οὐ γὰρ ὡς οἴονταί τινες, θάνατον εἶχε τὸ ξύλον, ἀλλ' ἡ παρακοή. οὐ γάρ τι ἕτερον ἦν ἐν τῷ καρπῷ ἢ μόνον γνῶσις, ἡ δὲ γνῶσις καλὴ, ἐπὰν αὐτῇ οἰκείως τις χρήσηται. τῇ δὲ οὔσῃ ἡλικίᾳ ὁ Ἀδὰμ ἔτι νήπιος ἦν, διὸ οὔπω ἠδύνατο τὴν γνῶσιν κατ' ἀξίαν χωρεῖν. καὶ γὰρ νῦν, ἐπὰν γεννηθῇ παιδίον, οὐκ ἤδη δύναται ἄρτον ἐσθίειν, ἀλλὰ πρῶτον γάλακτι ἀνατρέφεται, ἔπειτα κατὰ πρόσβασιν τῆς ἡλικίας, καὶ ἐπὶ τὴν στερεὰν τροφὴν ἔρχεται· οὕτως ἂν ἐγεγόνει καὶ τῷ Ἀδάμ.

Διὸ οὐχ ὡς φθονῶν αὐτῷ ὁ θεὸς, ὡς οἴονταί τινες, ἐκέλευσε, μὴ ἐσθίειν ἀπὸ [a] τῆς γνώσεως· ἔτι μὴν καὶ ἐβούλετο δοκιμάσαι αὐτὸν, εἰ ὑπήκοος γίνεται τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ ἐπὶ πλείονα χρόνον, ἠβούλετο ἁπλοῦν καὶ ἀκέραιον διαμεῖναι τὸν ἄνθρωπον νηπιάζοντα. τοῦτο γὰρ ὅσιόν ἐστιν, οὐ μόνον παρὰ θεῷ, ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώποις, τὸ

a Forte addi deberet ξύλου.

ἐν ἁπλότητι, καὶ ἀκακίᾳ ὑποτάσσεσθαι τοῖς γονεῦσιν. ἔτι δὲ χρὴ τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν ὑποτάσσεσθαι· εἰ δὲ χρὴ τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν ὑποτάσσεσθαι, πόσῳ μᾶλλον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τῶν ὅλων; ἔτι μὴν καὶ ἄχημόν ἐστι τὰ παιδία τὰ νήπια ὑπὲρ ἡλικίαν φρονεῖν. καθάπερ γὰρ τῇ ἡλικίᾳ τις πρὸς τάξιν αὔξει, οὕτω καὶ ἐν τῷ φρονεῖν. ἀλλ' ὥστε ἐπ' ἂν νόμος κελεύσῃ ἀπέχεσθαι ἀπό τινος, καὶ μὴ ὑπακούῃ τις, δηλονότι οὐχ ὁ νόμος κόλασιν παρέχει, ἀλλὰ ἡ ἀπείθεια, καὶ ἡ παρακοή· καὶ γὰρ πατὴρ ἰδίῳ τέκνῳ ἐνίοτε προστάσσει ἀπέχεσθαί τινων, καὶ ἐπ' ἂν οὐχ ὑπακούῃ τῇ πατρικῇ ἐντολῇ, δέρεται, καὶ ἐπιτιμίας τυγχάνει διὰ τὴν παρακοήν. καὶ οὐκ ἤδη αὐτὰ τὰ πράγματα πληγαί εἰσιν, ἀλλ' ἡ παρακοὴ τῷ ἀπειθοῦντι ὕβρειν περιποιεῖται· οὕτω καὶ τῷ πρωτοπλάστῳ ἡ παρακοὴ περιεποιήσατο ἐκβληθῆναι αὐτὸν ἐκ τοῦ παραδείσου. οὐ μήν τοί γε ὡς κακοῦ τι ἔχοντος τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως, διὰ δὲ τῆς παρακοῆς ὁ ἄνθρωπος ἐξήντλησε πόνον, ὀδύνην, λύπην, καὶ τὸ τέλος ὑπὸ θάνατον ἔπεσε.

Καὶ τοῦτο δὲ ὁ θεὸς μεγάλην εὐεργεσίαν παρέσχε τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ μὴ διαμεῖναι

te, & absque omni malitia subjici parentibus. Præterea oportet, ut liberi sint parentibus subditi. Si autem liberis parentibus subjecti esse debent, quanto magis Deo patri omnium? Præterea indecorum est pueros, supra ætatem sapere. Quemadmodum enim ætas incrementum sumit paulatim, sic etiam prudentia. Cum lex aliquid vetat, nec homines legi positæ obtemperant, jam pœnam non lex, verum hominum inobedientia & contumacia gignit. Nam & pater interdum filio suo edicit, ut ab aliquibus abstineat: si paternum imperium respuit, virgis ceditur, pœnamque inobedientiæ luit. Nec res ipsæ, verbera audiunt, sed inobedientia immorigero contumeliam importat. Ad eum modum, hominem qui primus formatus est, inobedientia ex paradiso expelli fecit. Nec propterea, quasi aliquid mali scientiæ arbori inesset, verum propter inobedientiam homo labores, tormina, tristitiam subit, & postremo in mortem prolapsus est.

At Deus maximum beneficium homini præstitit, ne perpetuo in pecca-

torum

torum sordibus hæreret. Sed exilii specie eum ejecit paradiso, ut statuto tempore peccatum exolvens, & castigatus postremo revocaretur. Quapropter cum homo jam recens in hoc mundo conditus foret, mysterio quodam in Genesi scriptum reperitur, hominem bis in paradiso esse collocatum. Prima in paradisum inductio jam contigit: altera eveniet post resurrectionem & judicium. Quemadmodum vas aliquod, quando formatum est vitium aliquod habet, denuo fingitur & funditur ut sit novum & integrum, sic homini accidit per mortem. Nam ejus potentia confractus est ut inveniatur in resurrectione sanus, id est mundus, justus, immortalis.

Quod Deus vocat, & ait: *Ubi es Adam?* minime id factum, quasi rerum fuerit ignarus: sed longanimis existens, ei occasionem pœnitentiæ & confessionis subministrabat. Sed dicat quis: Mortalisne creatus est homo? Nequaquam. Quid igitur? Num immortalis? Ne hoc quidem

μεῖναι αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἐν ἁμαρτίᾳ ὄντα, ἀλλὰ τρόπῳ τινὶ ἐν ὁμοιώματι ἐξορισμοῦ ἐξέβαλεν αὐτὸν ἐκ τοῦ παραδείσου, ὅπως διὰ τῆς ἐπιτιμίας, τακτῷ ἀποτίσας χρόνῳ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ παιδευθεὶς ἐξ ὑστέρου ἀνακληθῇ. διὸ καὶ πλασθέντος ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, μυστηριωδῶς ἐν τῇ Γενέσει γέγραπται, ὡς δὶς αὐτοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ τεθέντος· ἵνα τὸ μὲν ἅπαξ ᾖ πεπληρωμένον ποτε ἐτέθη, τὸ δὲ δεύτερον μέλλει πληροῦσθαι μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθάπερ σκεῦός τι, ἐπὰν πλασθὲν αἰτίαν τινὰ σχῇ, ἀναχωνεύεται ἢ ἀναπλάσσεται, εἰς τὸ γενέσθαι καινὸν καὶ ὁλόκληρον· οὕτω γίνεται καὶ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ θανάτου· δυνάμει γὰρ τέθραυσται, ἵνα ἐν τῇ ἀναστάσει ὑγιὴς εὑρεθῇ· λέγω δὲ ἄσπιλος, καὶ δίκαιος, καὶ ἀθάνατος.

Τὸ δὲ καλέσαι, καὶ εἰπεῖν τὸν Θεὸν ποῦ εἶ Αδάμ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, τοῦτο ἐποίει ὁ Θεός· ἀλλὰ μακρόθυμος ὤν, ἀφορμὴν ἐδίδου αὐτῷ μετανοίας, καὶ ἐξομολογήσεως. ἀλλὰ φήσει ὅμιν τις ἡμῖν, θνητὸς φύσει ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος; οὐδαμῶς. τί οὖν ἀθάνατος; οὐδὲ τοῦτο φαμέν.

ἀλλὰ

ἀλλὰ ἐρεῖ τίς οὐδὲν οὖν ἐγένετο, οὐδὲ τοῦτο. ἐγὼ μὲν, οὔτε οὖν φύσει θνητὸς ἐγένετο οὔτε ἀθάνατος. εἰ γὰρ ἀθάνατον αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς ἐπεποιήκει, θεὸν αὐτὸν ἐπεποιήκει· πάλιν εἰ θνητὸν αὐτὸν πεποιήκει, ἐδόκει ἂν ὁ θεὸς αἴτιος εἶναι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. οὔτε οὖν ἀθάνατον αὐτὸν ἐποίησεν, οὔτε μὴν θνητόν, ἀλλά, καθὼς ἐπάνω προειρήκαμεν, δεκτικὸν ἀμφοτέρων· ἵνα ῥέψῃ ἐπὶ τὰ τῆς ἀθανασίας, τηρήσας τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ, μισθὸν κομίσηται παρ' αὐτοῦ τὴν ἀθανασίαν, καὶ γένηται θεός· εἰ δ' αὖ τραπῇ ἐπὶ τὰ τοῦ θανάτου πράγματα, παρακούσας τοῦ θεοῦ, αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος ᾖ τοῦ θανάτου. ἐλεύθερον γὰρ καὶ αὐτεξούσιον ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. ὃ οὖν ἑαυτῷ περιεποιήσατο δι' ἀμελείας καὶ παρακοῆς, τοῦτο ὁ θεὸς αὐτῷ νυνὶ δωρεῖται διὰ ἰδίας φιλανθρωπίας, καὶ ἐλεημοσύνης, ὑπακούοντας αὐτῷ ποιῶν [a] τοὺς ἀνθρώποις. καθάπερ γὰρ παρακούσας ἄνθρωπος θάνατον ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο· οὕτως ὑπακούσας τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, ὁ βουλόμενος δύναται περιποιήσασθαι ἑαυτῷ τὴν αἰώνιον ζωήν. ἔδωκε γὰρ ὁ θεὸς ἡμῖν νόμον καὶ ἐντολὰς

a Vox hæc in editis omissa, à Clausero in suo exemplari lecta videtur.

ἁγίας·

dem dicimus. Sed instabit aliquis, nihil ergo omnino factum est? Nec hoc ipsum. Aio ego, nec natura fuit mortalis nec immortalis. Si immortalem ab initio eum fecisset, Deum eum constituisset. Si mortalem eum formasset, Deus sane posset auctor mortis ejus videri. Igitur nec mortalem nec immortalem eum fecit, sed quemadmodum supra significavimus, utriusque capacem, ut ad immortalitatem vergeret, & servans mandatum Dei, mercedem acciperet immortalitatem & Deus fieret: Sin autem Deo inobediens ad mortis opera conversus fuerit, sibiipsi auctor foret mortis. Nam liberum & sui arbitrii creavit Deus hominem. Quod autem sibi per injuriam & inobedientiam accersiverat, id ei nunc donat Deus per suam humanitatem & misericordiam faciens homines sibi obedientes. Quemadmodum enim sua inobedientia mortem sibi contrahit homo: Sic qui Dei voluntati obtemperat, volendo sibi æternam poterit parare vitam. Nam legem & præcepta sancta communicavit

nobis

nobis Deus: quæ si homo servarit, salutem consequi, & resurgens, incorruptibilitatem nancisci valeat.

Porro Adam paradiso exactus *cognovit Evam uxorem suam*, quam ei formaverat Deus ex costa in uxorem, atque hoc non ideo, quasi ex alia materia mulierem fingere non potuerit; sed Deus prænoverat homines Deorum multitudinem introducturos. Ejus igitur rei præscius existens, & quasi certo sciens Serpentem, per multitudinem Deorum (qui non sunt) errorem allaturum (nam licet unus sit Deus, jam meditabatur error multitudinem deorum subserere, & dicere: Eritis ut dii) ne exsurgerent qui dicerent: Hic Deus virum, alius format mulierem, &c. Evam ex costa compegit, & duos fecit ambos. Simul per hæc, ut ostenderetur mysterium monarchiæ quæ est apud Deum, simul & Deus fecit uxorem ejus, *Et erunt duo in carnem unam*. Hoc quidem in nobis experimur completum. Quis enim legitimas nuptias contrahens, non contemnat matrem, patrem, universam cognationem, & omnes?

Et

ἀξίας· ἃς πᾶς ὁ ποιήσας δύναται σωθῆναι· καὶ τῆς ἀναστάσεως τυχὼν κληρονομῆσαι τὴν ἀφθαρσίαν.

Ἐκβληθεὶς δὲ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου, οὕτως ἔγνω Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἣν ὁ θεὸς ἐποίησεν αὐτῷ εἰς γυναῖκα, ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ὡς μὴ δυνάμενος κατ' ἰδίαν πλάσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἀλλὰ προηπίστατο ὁ θεὸς, ὅτι ἤμελλον οἱ ἄνθρωποι πληθὺν θεῶν ὀνομάζειν· προγνώστης οὖν ὤν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ πλάνη ἤμελλε διὰ τοῦ ὄφεως ὀνομάζειν πληθὺν θεῶν τῶν οὐκ ὄντων· ἑνὸς γὰρ ὄντος θεοῦ, ἐκτότε ἤδη ἐμελέτα ἡ πλάνη πληθὺν θεῶν ὑποσπείρειν, καὶ λέγειν, ἔσεσθε ὡς θεοί· μήπως οὖν ὑπονοηθῇ ὅτι ὅδε μὲν ὁ θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνδρα· ἕτερος δὲ τὴν γυναῖκα. διὰ τοῦτο οὖν ἐποίησε τοὺς δύο ἅμφω· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τούτου δειχθῇ τὸ μυστήριον τῆς μοναρχίας, τῆς κατὰ τὸν θεόν· ἅμα δ' ἐποίησεν ὁ θεὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὃ δὴ καὶ αὐτὸ δείκνυται τελειούμενον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. τίς γὰρ οὐχὶ ὁ νομίμως γαμῶν οὐ καταφρονεῖ μητρὸς, καὶ πατρὸς, καὶ συγγενείας πάσης καὶ πάντων τῶν οἰκείων, προσκολλώμενος καὶ ἑνούμενος τῇ ἑαυτοῦ γυναικί, εὐνοῶν μᾶλλον αὐτῇ; καὶ ἵνα

πλείων ᾖ ἡ εὔνοια εἰς αὐτούς, πρὸς μὲν οὖν τὴν Εὔαν ὁ Ἀδὰμ εἶπεν· τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. ἔτι καὶ προεφήτευσεν, λέγων· τούτου ἕνεκεν καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. διὸ καὶ μέχρι θανάτου πολλάκις ὑπεύθυνοι γίνονταί τινες διὰ τὰς ἑαυτῶν γαμετάς. ταύτην τὴν Εὔαν, διὰ τὸ ἀρχῆθεν πλανηθῆναι ὑπὸ τοῦ ὄφεως, καὶ ἀρχηγὸν ἁμαρτίας γεγονέναι, ὁ κακοποιὸς δαίμων, ὁ καὶ Σατὰν καλούμενος, ὁ τότε διὰ τοῦ ὄφεως λαλήσας αὐτῇ, ἕως καὶ τοῦ δεῦρο ἐνεργῶν ἐν τοῖς ἐνθουσιαζομένοις ὑπ' αὐτοῦ ἀνθρώποις, [a] Εὔαν ἐκκαλεῖται. δαίμων δὲ καὶ δράκων καλεῖται, διὰ τὸ ἀποδεδρακέναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ἄγγελος γὰρ ἦν ἐν πρώτοις. καὶ τὰ μὲν περὶ τούτου πολὺς ὁ λόγος. διὸ τανῦν παραπέμπομαι τὴν περὶ αὐτοῦ διήγησιν· καὶ γὰρ ἐν ἑτέροις ἡμῖν γεγένηται ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος.

Ἐν τῷ οὖν γνῶναι τὸν Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὔαν, συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱόν, ᾧ τοὔνομα Κάϊν, καὶ εἶπεν· ἐκτησάμην ἄν-

a Sensus est, siquidem per Evæ prævaricationem Satanæ auspiciis peccatum in mundum intravit; in Orgiis Bacchicis Evan ipsi acclamatur.

θρωπον

Et quo majore invicem devincirentur benevolentia, ad Evam dixit Adam: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.* Præterea vaticinatus est, dicens: *Hujus rei gratia deseret homo patrem suum & matrem, & adglutinabitur uxori suæ, eruntque duo in carnem unam.* Hinc videre est quosdam propter sponsas suas non cunctari extrema subire vitæ discrimina. Hæc Eva princeps erat & caput peccati (quia seducta est à serpente, per quem maleficus dæmon loquutus est, qui & Satan vocatur, & usque adhuc operatur in iis qui ipsius Spiritu aguntur) ideo ei *Evan* ingeminatur. Dæmon quoque draco nominatus est ἀπὸ τοῦ [a] δεδρακέναι, id est, quia fugitivus à Deo. Siquidem in principio angelus erat. Et hæc quidem de hoc abunde dictum. Quapropter jam eorum enarrationem omitto, de quibus alibi à nobis disceptatum.

Adam ubi cognovit uxorem suam, ea concipiens peperit tandem filium nomine Cain, & dixit: [b] *Acquisivi ho-*

---

[a] Non exclusa vulgari notatione à δέρκεσθαι.
[b] Gen. 4. 1, 2.

minem per Deum. Deinde & alterum filium enixa eſt, cujus nomen dixere Abel qui rem pecuariam exercebat: Cain autem erat agricola. Quod ad hos pertinet, hiſtoria ſacra complectitur plura, porro & œconomiæ myſticæ enarrationes ſuppeditat. Quapropter ſi quis cupit hæc exactius noviſſe, conſulat librum, qui inſcribitur, [a] Generatio mundi: & omnia perfectius addiſcet.

Satanas videns non ſolum Adamum & Evam vita frui, verum & liberos procreare, quos cum non poſſet perimere, invidia ſtimulatus inſtigavit Cain, ut fratrem ſuum Abel, qui acceptus erat Domino, enecaret. Hoc pacto diabolus mundo auctor fuit mortis quæ poſtmodum late uſque ad noſtra tempora in univerſum genus mortalium evagata eſt. Deus autem ductus miſericordia ſua voluit pœnitentiæ & confeſſionis Cain, ſicut & Adæ præbere occaſionem, & dixit: [b] *Ubi eſt Abel frater tuus?* Cain reſpondet, admodum præfracte inobediens exiſtens Deo & inquit, *neſcio, num ego cuſtos ſum fratris mei?* Hinc iratus Deus, dixit: *Quare*

a Forte à ſe conſcriptum librum deſignat.
b Gen. 4. 8.

feciſti

θρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. καὶ προσέθετο ἔτι τεκεῖν δεύτερον [a] υἱὸν, ᾧ ὄνομα Αβελ, ὃς ἤρξατο ποιμὴν εἶναι προβάτων· Καϊν δὲ εἰργάζετο τὴν γῆν. τὰ μὲν οὖν καθ' αὐτοὺς πλείω ἔχει τὴν ἱστορίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐξηγήσεως. διὸ τὰ τῆς ἱστορίας τοὺς φιλομαθεῖς δύναται ἀκριβέστερον διδάξαι αὐτὴ ἡ βίβλος, ἥτις ἐπιγράφεται, γένεσις κόσμου.

Οπότε οὖν ἐθεάσατο ὁ Σατανᾶς οὐ μόνον τὸν Αδὰμ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τέκνα πεποιηκότας, ἐφ' ᾧ οὐκ ἴσχυσε θανατῶσαι αὐτοὺς, φθόνῳ φερόμενος, ἡνίκα ἑώρα τὸν Αβελ εὐαρεστοῦντα τῷ θεῷ, ἐνεργήσας εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν καλούμενον Καϊν, ἐποίησεν ἀποκτεῖναι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Αβελ. καὶ οὕτως ἀρχὴ θανάτου ἐγένετο εἰς τόνδε τὸν κόσμον, ἐδοιπορεῖν ἕως τοῦ δεῦρο ἐπὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων. ὁ δὲ θεὸς ἐλεήμων ὢν, καὶ βουλόμενος ἀφορμὴν μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως παρασχεῖν τῷ Καϊν, καθάπερ καὶ τῷ Αδὰμ, εἶπε· ποῦ Αβελ ὁ ἀδελφός σου; ὁ δὲ Καϊν ἀπεκρίθη ἀπειθῶς τῷ θεῷ, εἰπὼν, οὐ γινώσκω· μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου; οὕτως ὀργισθεὶς αὐτῷ ὁ θεὸς, ἔφη, τί ἐποίησας τοῦτο; φωνὴ

[a] Vox ista videbatur desiderari.

αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με ἐκ τῆς γῆς, καὶ νῦν ἐπικατάρατός συ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣ ἔχανεν δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ χειρός σου· στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. διὸ ἐκτότε φοβηθεῖσα ἡ γῆ, οὐκέτι ἀνθρώπου αἷμα παραδέχεται, ἀλλ' [a] οὐδέ τινος ζώου, καὶ ἦ φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὴ αἰτία, ἀλλ' ὁ παραβὰς ἄνθρωπος.

Ο οὖν Κάϊν καὶ αὐτὸς ἔσχεν υἱὸν ᾧ ὄνομα Ενὼχ, καὶ ᾠκοδόμησεν πόλιν, ἣν ἐπωνόμασεν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ενώχ. ἀπὸ τότε ἀρχὴ ἐγένετο τοῦ οἰκοδομεῖσθαι πόλεις, καὶ τοῦτο πρὸ κατακλυσμοῦ. οὐχ ὡς Ὅμηρος ψεύδεται λέγων·

Οὐ γάρ πω πεπόλιστο πόλις μερόπων ἀνθρώπων.

Τῷ δὲ Ενὼχ ἐγεννήθη υἱὸς ὀνόματι [b] Γαϊδὰς, ὃς ἐγέννησε τὸν καλούμενον Μαλελεὴλ, καὶ Μαλελεὴλ τὸν Μαθουσάλα, καὶ Μαθουσάλα τὸν Λάμεχ. ὁ δὲ Λάμεχ ἔλαβεν ἑαυτῷ δύο γυναῖκας, αἷς ὀνόματα Αδᾶ καὶ Σελλᾶ· ἐκτότε ἀρχὴ ἐγένετο τῆς πολυμιξίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μουσικῆς· τῷ γὰρ Λάμεχ ἐγένοντο τρεῖς υἱοὶ, Ιωβὴλ, Ιουβὰλ, Θοβέλ. καὶ ὁ μὲν Ιωβὴλ ἐγένετο ἀνὴρ ἐν

[a] Sanguis ex animantium corporibus emissus statim coagulatur, ut terram non facile subeat.
[b] Rectius Γαϊράδ.

σκηναῖς

fecisti hoc? vox sanguinis fratris tui clamat ad me ex terra, quæ aperuit os suum ad suscipiendum sanguinem fratris tui de manu tua. Gemens & vagus eris in ipsa terra. Ex hoc tempore, terra timore perculsa non amplius hominis, nec etiam alterius animalis sanguinem suscipit. Unde dignoscitur homicidii culpam non hærere in terra, verum in homine transgressore.

Sed & Cain cui natus est filius, nomine Enoch, extruxit urbem, quam nomine filii sui appellavit Enoch. Eo tempore cœptæ sunt urbes condi, & quidem ante diluvium; non ut Homerus fingit, dicens:

Turba loquax hominum nondum construxerat urbes.

Enoch natus est filius nomine Gaidas, qui genuit Malaleel, qui genuit Mathusalem, qui genuit Lamech. Lamech accepit uxores duas, quarum nomina Ada & Sela. Eo enim demum tempore inolevit mos habendi plures uxores; & tunc musica inventa est. Nam Lamech nati sunt filii tres, Obel, Jubal, Thobel; & quidem Obel vir fuit jumenta nutriens

triens in casis. Jubal inventor Psalterii & Citharæ est. Thobel fuit faber æris & ferri.

Hucusque excurrit genealogiarum Cain catalogus: quæ sequuntur, oblivio abolevit, quoniam commisit fratricidium. At Deus, ut alius in locum Abel peremti substitueretur, dedit ut Eva conciperet & filium ederet, qui nominatus est Seth, à quo ad nostra usque tempora mortalium genus propagatum est. Discendi autem cupidis, de omnibus genealogiis facile est ex sacris Scripturis ostendere; nam nos alibi de iis quadatenus sermonem habuimus. Genealogiarum ordo est in primo sacræ historiæ libro. Hæc omnia, docet nos Spiritus sanctus per Mosen & reliquos Prophetas. Ex quibus constat, nostra scripta, qui Deum colimus, esse antiquiora, imo & veriora omnium poëtarum & auctorum scriptis.

Quod ad Musicam attinet, ejus inventorem

σκηναῖς κτηνοτρόφων. Ἰουβὰλ δέ ἐστιν ὁ καταδείξας ψαλτήριον καὶ κιθάραν. Θοβὲλ δὲ ἐγένετο σφυροκόπος, χαλκεὺς χαλκοῦ καὶ σιδήρου.

Ἕως μὲν οὖν τούτου ἔχει τὸν κατάλογον τὸ σπέρμα τοῦ Κάϊν· καὶ τὸ λοιπὸν εἰς λήθην αὐτοῦ γέγονε τὸ σπέρμα τῆς γενεαλογίας, διὰ τὸ ἀδελφοκτονῆσαι αὐτὸν τὸν ἀδελφόν. εἰς τὸν τόπον δὲ τοῦ Ἄβελ, ἔδωκεν ὁ θεὸς συλλαβεῖν τὴν Εὔαν καὶ τεκεῖν υἱὸν, ὃς κέκληται Σήθ· ἀφ' οὗ τὸ λοιπὸν γένος τῶν ἀνθρώπων ὁδεύει μέχρι τοῦ δεῦρο. τοῖς δὲ βουλομένοις φιλομαθέσι, καὶ περὶ πασῶν τῶν γενεῶν, εὔκολόν ἐστιν ἐπιδεῖξαι διὰ τῶν ἁγίων γραφῶν. καὶ γὰρ ἐκ μέρους ἡμῖν γεγένηται ἤδη λόγος ἐν ἑτέρῳ λόγῳ, ὡς ἐπάνω προειρήκαμεν, τῆς γενεαλογίας ἡ τάξις ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῇ περὶ ἱστοριῶν. ταῦτα δὲ πάντα ἡμᾶς διδάσκει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διὰ Μωσέως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν, ὥστε τὰ καθ' ἡμᾶς τοὺς θεοσεβεῖς ἀρχαιότερα γράμματα τυγχάνει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀληθέστερα πάντων συγγραφέων καὶ ποιητῶν δείκνυται ὄντα.

Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τῆς μουσικῆς,

ἔφλυα-

ἐφλυαρήσάν τινες εὑρετὴν Ἀπόλλωνα [a] γεγενῆσθαι· ἄλλοι δὲ Ὀρφέα ἀπὸ τῆς τῶν ὀρνέων ἡδυφωνίας φασὶν ἐξευρηκέναι τὴν μουσικήν. κενὸς δὲ καὶ μάταιος ὁ λόγος αὐτῶν δείκνυται· μετὰ γὰρ πολλὰ ἔτη τοῦ κατακλυσμοῦ οὗτοι ἐγένοντο.

Τὰ δὲ περὶ τοῦ Νῶε, ὃς κέκληται ὑπὸ ἐνίων [b] Δευκαλίων, ἐν τῇ βίβλῳ ᾗ προειρήκαμεν, ἡ διήγησις ἡμῖν γεγένηται, ἣν εἰ βούλει καὶ σὺ δύνασαι ἐντυχεῖν. μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἀρχὴ πάλιν ἐγένετο πόλεων καὶ βασιλέων, τὸν τρόπον τοῦτον· πρώτη πόλις Βαβυλὼν, καὶ Ὀρὲχ, καὶ Ἀρχὰθ, καὶ Χαλανὴ ἐν τῇ γῇ Σεναάρ. καὶ βασιλεὺς ἐγένετο αὐτῶν, ὀνόματι Νεβρώθ. ἐκ τούτων ἐξῆλθεν ἀνὴρ ὀνόματι Ἀσσοὺρ, ὅθεν καὶ Ἀσσύριοι προσαγορεύονται. Νεβρὼθ δὲ ᾠκοδόμησε πόλεις τὴν Νινευὶ, καὶ τὴν Ῥοβοὼμ, καὶ τὴν Καλὰχ, καὶ τὴν Δασὲν ἀνὰ μέσον Νινευὶ, καὶ ἀνὰ μέσον Καλάχ. ἡ δὲ Νινευὶ ἐγενήθη ἐν πρώτοις πόλις μεγάλη.

Ἕτερος

a Apollo Admeto dicitur inserviisse qui inter Argonautas numeratur; quemadmodum & Orpheus; plus mille vero anni à Diluvio ad Jasonis tempora intercedunt. *b* Deucalion non ante Mosis tempora vixit; 800 annis post diluvium, quem Strabo l. 9. refert Thessaliæ imperasse & Apollo-

torem quidam nugati sunt esse Apollinem. Alii hoc inventum Orpheo acceptum referunt, ut qui Musicam ex suavi avium concentu didicerit. Verum narrationes eorum vanæ & mendaces: nam hi longo demum post diluvium tempore vixerunt.

De Noë, quem nonnulli Deucalionem vocant, in libro quem supra ostendimus, loquuti sumus: quem si lubet, ipse inspicere potes. Post diluvium denuo urbes cœptæ sunt extrui, & regna distingui, idque hac ratione. Urbs prima fuit Babylon, Orech, Archat, & Chalanæ in regione Senaar. His rex præfuit Nembroth. Inde originem sumsit Assur, unde Assyrii suum nomen sunt adepti. Nembroth vero ædificavit urbes Nineven, Rhoboon, Calaë & Dasan, quæ in medio Ninives & Calaës sita est. Ninive primitus, urbs admodum fuit magna.

Apollodorus, Pyrrham Epimethei & Pandoræ filiam duxisse. Pari metachronismo in Clymeni designatione peccatum; nisi quod ille integro fere seculo in Græciam ex Creta venerit, post Deucalionis tempora, ut discimus à Pausania in Eliacis.

Alter

Alter filius Sem filii Noë, nomine Mesrain, genuit Laudonim, Enemigim, Labiim, Nephthalim, Patrosoniim & Chasloim, unde progressus est Philistim. Verum, quod attinet ad trium filiorum Noe mortes & genealogiam, brevem habemus catalogum in eo quem supra diximus libro? Nunc, quod superest, recordabimur urbium & Regum, qui eo tempore fuere, quo hominibus unum erat labium & lingua una. Urbes, quas modo diximus, ædificatæ sunt ante linguarum divisionem Cum autem tempus dividendarum linguarum instaret, homines consilium cepere, at non ex Deo, *extruendæ urbis & excitandæ turris, cujus fastigium cœlum attingeret.* Et hoc pacto sibi immortalitatis famam parare nitebantur. At quia præter Dei consilium, adeo temerarium exorsi sunt opus, factum est ut Deus eorum opus dissiparet, turrimque sterneret. Eo tempore hominum linguas Deus mutavit, dans singulis propriam dialectum. At hæc quidem Sibylla significavit, mundo iram futuram annuncians, & sic fatur:

Sed

[a] Ἕτερος δὲ υἱὸς τοῦ Σὴμ υἱοῦ τοῦ [a] Νῶε ὀνόματι Μεσραεὶμ ἐγέννησε τοὺς Λουδιεὶν, καὶ τοὺς καλουμένους Ενεμιγειὶν, καὶ τοὺς Λαβιεὶμ, καὶ τοὺς Νεφθαλεὶμ, καὶ τοὺς Πατρωσωνιεὶμ, καὶ τοὺς Χασμωνιεὶν, ὅθεν ἐξῆλθε Φυλιστιεὶμ. τῶν μὲν οὖν τριῶν υἱῶν τοῦ Νῶε, καὶ τῆς [b] συντελείας αὐτῶν καὶ γενεαλογίας, ἐγένετο ἡμῖν ὁ κατάλογος ἐν ἐπιτομῇ, ἐν ᾗ προειρήκαμεν βίβλῳ· καὶ νῦν δὲ τὰ παραλελειμμένα ἐπιμνησθησόμεθα περὶ τῶν πόλεων, καὶ βασιλέων τῶν τότε γεγενημένων, ὁπότε ἦν χεῖλος ἓν, καὶ μία γλῶσσα, πρὸ τοῦ τὰς διαλέκτους μερισθῆναι, αὗται αἱ προγεγραμμέναι ἐγενήθησαν πόλεις. ἐν δὲ τῷ μέλλειν αὐτοὺς διαμερίζεσθαι, συμβούλιον ἐποιήσαντο γνώμῃ ἰδίᾳ, καὶ οὐ διὰ θεοῦ, οἰκοδομῆσαι πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ ἄκρα φθάσῃ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀφικέσθαι, ὅπως ποιήσωσιν ἑαυτοῖς ὄνομα δόξης. ἐπειδὴ οὖν παρὰ προαίρεσιν θεοῦ βαρὺ ἔργον ἐτόλμησαν ποιῆσαι, κατέβαλεν αὐτῶν ὁ θεὸς τὴν πόλιν, καὶ τὸν πύργον [c] κατέστρωσεν. ἐκτότε ἐνήλλαξε τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων, δοὺς ἑκάστῳ διάφορον διάλεκτον. [d] Σίβυλλα μὲν οὕτω σεσήμαγκε καταγγέλλουσα ὀργὴν τῷ κόσμῳ μέλλειν ἔρχεσθαι. ἔφη δὲ οὕτως·

Ἀλλ’

a Gen. 10. 13. Omittit noſter γαφθοριείμ, quæ vox in ſacro textu additur. *b* Fort. συγγενείας. *c* Gen. 11. 5. *d* Sibyllam talia ceciniſſe auctor eſt

Ἀλλ' ὁπόταν μεγάλοιο θεοῦ τελέωνται
ἀπειλαί,
Ἅς ποτ' ἐπηπείλησε βροτοῖς, ὅτε πύργον ἔτευξαν
Χώρῃ ἐν Ἀσυρείῃ. ὁμόφωνοι δ' ἦσαν
ἅπαντες,
Καὶ βούλοντ' ἀναβῆναι ἐς οὐρανὸν ἀστερόεντα·
Αὐτίκα δ' ἀθάνατος μεγάλην ἐπέθηκεν ἀνάγκην
Πνεύμασιν· αὐτὰρ ἔπειτ' ἄνεμοι μέγαν
ὑψόθι πύργον
Ἔρριψαν, καὶ θνητοῖσιν ἐπ' ἀλλήλοις
ἔριν ὦρσαν.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργος τ' ἔπεσεν, γλῶσσαι τ' ἀνθρώπων
Εἰς πολλὰς θνητῶν ἐμερίσθησαν διαλέκτους,
Γαῖα βροτῶν πληροῦτο μεριζομένων βασιλέων.

Ταῦτα μὲν οὖν ἐγενήθη ἐν γῇ Χαλδαίων. ἐν δὲ τῇ γῇ Χανάαν, ἐγένετο πόλις,

etiam Josephus Antiqu. l. 1. c. 5. & Euseb. lib. 9. de præp. Evan. c. 4. *a* Carmina hæc inter Sibyllinos versus occurrunt l. 3. Edit. Opsop. p. 223. Unde

Sed postquam pœnas exegit vindice dextra
Omnipotens, quas prædixit mortalibus illis
Qui turrim Assyriis in finibus ædificarunt
Cum cunctis eadem vox esset, stelliferumque
In cœlum vellent ascendere, nam Deus ausis
Obstitit, immissoque illos cessare coegit
Turbine, dum venti magnam sublime ferentes
Turrim prosternunt, mutua & discordia fabros
Exagitat, sed cum cessit labor irritus, atque
Finditur in varias hominum vaga lingua loquelas,
Impletur late populis & regibus orbis.

Hæc quidem evenere in terra Chaldæorum. Ceterum in terra Chanaan

---

Unde ultimum versiculum addidi; quia non modo ad implendam periodum requiritur; sed etiam ad Theophili rationes conducit.

condita eſt urbs nomine [a] Charra. Sub idem tempus primus Ægypti rex fuit, Pharao, qui idem [b] Nechaoth ſecundum Ægyptios appellatus eſt, & ab hoc mutua ſucceſſione aliorum regum Ægyptus adminiſtrata eſt. In terra Senaar, quam tenebant qui vocabantur Chaldæi, rex primus extitit Arioch. Poſt hunc Ellaſar, poſt hunc Chodollagomor rex Ælan, poſt hunc Thargan rex gentium quæ dicebantur Aſſyriorum. Fuere & aliæ quinque urbes in ea terræ parte, quam ſibi vendicaverat Cham, filii Noë. Prima vocabatur Sodoma, alia Gomorrha, Adama, Seboim, & quæ Segor nuncupata eſt; & nomina regum, qui iſtis urbibus præfuere, ſic habent: Ballas rex Sodomorum, Barſas rex Gomorrhæ, Senaar rex Adamæ, Symobar rex Seboim, Balach rex Segor, quam urbem alio nomine vocarunt Balach. Hi tributarii fuere regi Aſſyrio Chodollagomor, annis 12. Anno vero

[a] Charræ Meſopot. urbs, terræ quidem Canaan vicina ſed penitus diſtincta; dicitur enim Abrahamus Gen. 12. 5. ἐξελθεῖν ἐκ Καῤῥὰν, πορευθῆναι εἰς γῆν Χαναάν. [b] Pharaonem qui Abrahami uxorem Saram ſurripuit Necoth cognominatum,

λις, ᾗ ὄνομα Ἀρχάν. καὶ ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνοις πρῶτος βασιλεὺς Αἰγύπτου ἐγένετο Φαραὼ, ὃς καὶ Νεχαὼθ κατὰ Αἰγυπτίους ὠνομάσθη, καὶ οὕτως οἱ καθεξῆς βασιλεῖς ἐγένοντο. ἐν δὲ τῇ γῇ [a] Σεναὰρ ἐν τοῖς καλουμένοις Χαλδαίοις, πρῶτος βασιλεὺς ἐγένετο Ἀρειώχ· μετὰ δὲ τοῦτον ἕτερος Ἐλλάσαρ. καὶ μετὰ τοῦτον Χοδολλαγόμορ βασιλεὺς Αἰλὰμ, καὶ μετὰ τοῦτον, [b] Θαργὰλ βασιλεὺς ἐθνῶν τῶν καλουμένων Ἀσυρείων. ἄλλαι δὲ πόλεις ἐγένοντο πέντε ἐν τῇ μερίδι τοῦ Χὰμ υἱοῦ Νῶε. πρώτη ἡ καλουμένη Σόδομα· ἔπειτα Γόμοῤῥα, Ἀδαμὰ, καὶ Σεβωείμ, καὶ ἡ Σηγὼρ ἐπικληθεῖσα· καὶ τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων αὐτῶν ἐστι ταῦτα· Βαλλὰς βασιλεὺς Σοδόμων, Βαρσὰς βασιλεὺς Γομόῤῥας, Σενναὰρ βασιλεὺς Ἀδάμας, Συμοβὸρ βασιλεὺς Σεβωείμ, Βαλὰχ βασιλεὺς Σηγὼρ, τῆς [c] Βαλὰκ κεκλημένης. οὗτοι ἐδούλευσαν τῷ Χοδολλαγόμορ βασιλεῖ τῶν Ἀσυρίων ἕως ἐτῶν δύο καὶ δέ-

tum, dicit Josephus de Bello Judaico l. 6 c. 26.
a Genes. 14. 1, 6. b Gentes istas quibus imperabat Chargal, Assyrios fuisse, est additamentum Theophili. Josephus omnes Assyrios dixisse satis habuit. Porro S. Script. ait eos simul imperasse & noster id agnoscit; μετὰ τοῦτον ergo non ætatem sed dignitatem denotat. c In editis erat Κεφαλάκ.

σαν. ἐν δὲ τῷ τρισκαιδεκάτῳ ἔτει ἀπὸ τοῦ Χοδολλαγόμορ ἀπέστησαν· καὶ οὕτως ἐγένετο τότε τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων συνάψαι πόλεμον πρὸς τοὺς πέντε βασιλεῖς. αὕτη ἀρχὴ ἐγένετο πρώτη τοῦ γίνεσθαι πολέμους ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ κατέκοψαν τοὺς γίγαντας Καραναεὶν, καὶ ἔθνη ἰσχυρὰ ἅμα αὐτοῖς, καὶ τοὺς Ὀμμαίους ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, καὶ τοὺς Χορραίους τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐπονομαζομένοις Σηείρ, ἕως τῆς καλουμένης Τερεβίνθου τῆς Φαρὰν, ἥ ἐστιν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐγένετο βασιλεὺς δίκαιος, ὀνόματι [a] Μελχισεδὲκ, ἐν πόλει Σαλὴμ, τῇ νῦν καλουμένῃ Ἱεροσόλυμα. οὗτος ἱερεὺς ἐγένετο πρῶτος πάντων ἱερέων τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἀπὸ τούτου ἡ πόλις ὠνομάσθη Ἱερουσαλὴμ, ἡ προειρημένη Ἱεροσόλυμα. ἀπὸ τούτου εὑρέθησαν καὶ ἱερεῖς γινόμενοι ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσεν [b] Ἀβιμέλεχ ἐν Γεράροις. μετὰ δὲ τοῦτον ἕτερος [c] Ἀβιμέλεχ. ἔπειτα ἐβασίλευσεν [d] Ἐφρὼν καὶ ὁ Χετταῖος ἐπικληθείς. τὰ μὲν οὖν περὶ τούτων πρότερον γεγενημένων βασιλέων οὕτω τὰ ὀνόματα περιέχει. τῶν δὲ κατὰ Ἀσσυρίοις πολ-

a Gen. 14. 18. b Gen. 20. 3. c Ibid. 28. 1. d Ibid. 23. 8.

λῶν

vero 13. defecerunt à Chodollagomor. Hæc defectio peperit bellum quod gestum est quatuor regibus Assyriorum cum istis quinque regibus. Hæc fuit origo bellorum in terris: & excisi sunt gigantes Caranain, & una cum illis gentes robustæ, & Ommæi in sua civitate, & Chorræi colentes montana Seir usque ad Terebinthum Pharam, quæ visitur in deserto.

Ea tempestate floruit rex justus, nomine Melchisedech, in urbe Salem, quæ nunc Jerosolyma dicitur. Hic primus omnium sacerdos Dei altissimi fuit. Ab hoc civitas Jerusalem dicta est, quæ ipsa Hierosolyma est quam diximus. Inde reperti sunt sacerdotes per omnem terram constituti. Post hunc Abimelech regnavit in Geraris. Hujus successor fuit alter Abimelech. Post hunc regnavit Ephron cognomento Chettæus. Nomina eorum regum qui illa tempestate viguerunt, sic se habent. Assyriorum reges,

reges, qui multis annis interjectis regnarunt, silentium oppressit, at omnes postremorum temporum memorantur. Assyriorum reges fuere Theglaphasar, [a] Selamanasar, deinde Senacherib. Hujus triarchus fuit [b] Adramelech Æthiops, qui etiam Ægypto præfuit, quamvis hæc, quod ad nostra scripta attinet, admodum sunt recentia. Hinc videre historiarum & antiquitatis studiosi possunt, an ea quæ à nobis traduntur per Prophetas sanctos, sint nupera. Nam cum primis temporibus pauci forent homines in Arabia & Chaldæa, post linguarum divisionem multiplicare cœperunt & terras implere. Hinc quidam abierunt versus Orientem, quidam concessere ad partes majoris continentis; alii ad Septentrionem. Nec prius desierunt terram ubique occupare, quam etiam Britannos in Arcticis climatibus accesserint. Fuere qui sibi subjicerent Chananæam & Judæam, Phœ-

---

a 2 Reg. 18. 9. *b* Adramalechum quendam Æthiopiæ fuisse regem, & ab Hoshea rege Israelis una cum Tarace Ægyptio solicitatum ut adversus Salmanasarem suppetias sibi ferret, au-ctor

λῶν ἐτῶν μεταξὺ οἱ λοιποὶ βασιλεῖς παρεσιγήθησαν τοῦ ἀναγράφεσθαι, πάντων ἐσχάτων καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀπομνημονευόντων· γεγονότες βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων. Θεγλαφάσαρ, μετὰ δὲ τοῦτον Σελαμανάσαρ, εἶτα Σενναχαρείμ. τούτου δὲ τετράρχος ἐγένετο Ἀδραμέλεχ Αἰθίοψ, ὃς καὶ Αἰγύπτου ἐβασίλευσε· καίτοι ταῦτα, ὡς πρὸς τὰ ἡμέτερα γράμματα, πάνυ νεώτερά ἐστιν. ἐντεῦθεν οὖν καταvoεῖν τὰς ἱστορίας ἔστι τοῖς φιλομαθέσι καὶ φιλαρχαίοις, ὅπως πρόσφατα ἐστὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν. ὀλίγων γὰρ ὄντων ἐν πρώτοις τῶν τότε ἀνθρώπων, ἐν τῇ Ἀραβικῇ γῇ καὶ Χαλδαϊκῇ, μετὰ τὸ διαμερισθῆναι τὰς γλώσσας αὐτῶν, πρὸς μέρος ἤρξαντο πολλοὶ γίνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι ἐπὶ πάσης τῆς γῆς· καὶ οἱ μὲν ἔκλιναν οἰκεῖν πρὸς ἀνατολάς, οἱ δὲ ἐπὶ τὰ μέρη τὰ τῆς μεγάλης ἠπείρου, καὶ τὰ πρὸς βόρειον. ὥστε διατείνειν μέχρι τῶν Βρεττανῶν ἐν τοῖς Ἀρκτικοῖς κλίμασιν. ἕτεροι δὲ γῆν Χαναναίαν, καὶ Ἰουδαίαν,

---

ctor est Syncellus. Hæc confudisse videtur Theophilus, & Adramelech Æthiopem, pro parricida filio supposuisse.

δίαν, καὶ Φοινίκην ἐπικληθεῖσαν, καὶ τὰ μέρη τῆς Αἰθιοπίας, καὶ Αἰγύπτου, καὶ Λιβύης, καὶ τὴν καλουμένην διακεκαυμένην, καὶ τὰ μέχρι δυσμῶν κλίματα παρατείνοντα. οἱ δὲ λοιποὶ, τὰ ἀπὸ τοῦ παραλίου, καὶ τῆς Παμφυλίας, καὶ τὴν Ἀσίαν, καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ τὸ λοιπὸν τὴν Ἰταλίαν, καὶ τὰς καλουμένας Γαλλίας, καὶ Σπανίας, καὶ Γερμανίας· ὥστε οὕτω τὰ νῦν ἐμπεπλῆσθαι τὴν σύμπασαν τῶν κατοικούντων αὐτήν.

Τριμεροῦς οὖν γεγενημένης τῆς κατοικήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καταρχὰς, ἔντε ἀνατολῇ καὶ μεσημβρείᾳ καὶ δύσει, ἔπειτα καὶ τὰ λοιπὰ μέρη κατῳκήθη τῆς γῆς, χυδέων τῶν ἀνθρώπων γινομένων. ταῦτα οὖν μὴ ἐπιστάμενοι οἱ συγγραφεῖς βούλονται τὸν κόσμον [a] σφαιροειδῆ λέγειν, καὶ ὥσπερ κύβῳ συγκρίνειν αὐτόν. πῶς δὲ δύνανται ταῦτα ἀληθῆ φάσκειν, μὴ ἐπιστάμενοι τὴν ποίησιν τοῦ κόσμου, μήτε τὴν κατοίκησιν αὐτοῦ, πρὸς μέρος αὐξανομένων τῶν ἀνθρώπων, καὶ πληθυνομένων ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς προειρήκαμεν; οὕτω κατῳκήθησαν καὶ αἱ νῆσοι τῆς θαλάσ-

a Alii difco, alii fundæ, alii Chlamydi expanfæ, alii ovo affimilabant.

σης,

Phœniciam & regiones Æthiopiæ, Ægypti, Libyæque, necnon eam regionem quæ torrida dicitur, & loca quæ in Occidentem porriguntur. Fuere qui incipientes à regione maritima & Pamphylia, Aſiam, Græciam, & Macedoniam ſibi aſſignarent. Reliqui porro Italia, Galliis, Hiſpaniis & Germania ſunt potiti. Atque adeo univerſa terræ ſuperficies abundat habitatoribus.

Tripliciter igitur diſtincta hominum habitatione in terra, primo quidem Oriente, Meridie & Occidente: poſtmodum etiam reliquæ orbis partes poſſeſſæ, hominibus numero auctis. Hæc dum ethnici ſcriptores neſciunt, attamen audent aſſerere mundi formam eſſe inſtar globi, & eam cubo comparare. At qua fronte audent horum veritatem adſtruere, cum mundi creationem ignorent, neque ejuſdem habitationem, hominibus, ut ante diximus, multiplicatis paulatim, & terram implentibus? Ad eum modum cœptæ ſunt habitari inſulæ

ſulæ maris, necnon reliqua orbis climata. Quis igitur ex iſto magno Philoſophorum, Poëtarum & hiſtoricorum grege potuit verum pronunciare, cum multo ſint creatione mundi juniores, & Deorum multitudinem docuerint, quos liquido elucet natos eſſe longo demum tempore poſt urbes conditas, regna diſtincta, gentes diviſas, & bellorum exortum? Si ſane voluiſſent veritatem rerum demonſtrare, oportebat eos quæ præceſſere diluvium, tradere: videlicet mundi & hominis creationem, deinde etiam reliqua quæ contigere, non ſilentio præterire. Ad hæc conveniebat, ut & Ægyptiorum & Chaldæorum vates & reliqui ſcriptores ſi modo Divino & puro ſpiritu illuminati fuiſſent, non ſolum præterita aut inſtantia dicerent veritate ſubnixi, ſed & futura quæ eſſent, mundo magna veritate prænunciarent. Ex quibus omnibus apparet omnes ſcriptores ceteros erraſſe, ſolos vero Chriſtianos veritatis factos eſſe compotes. Docemur etenim & inſtruimur à ſancto Spiritu, qui loquutus per Prophetas, & jam olim omnia quæ mundo eventura eſſent, prædemonſtravit.

Et

σης, καὶ τὰ λοιπὰ κλίματα. τίς οὖν πρὸς ταῦτα ἴσχυσε τῶν καλουμένων σοφῶν, καὶ ποιητῶν, ἢ ἱστοριογράφων τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, πολὺ μεταγενεστέρων αὐτῶν γεγενημένων, καὶ πληθὺν θεῶν εἰσαγαγόντων, οἵτινες μετὰ τοσαῦτα ἔτη αὐτοὶ ἐγεννήθησαν τῶν πόλεων, ἔσχατοι καὶ τῶν βασιλέων, καὶ ἐθνῶν καὶ πολέμων. ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς μεμνῆσθαι πάντων καὶ τῶν πρὸ κατακλυσμοῦ γεγονότων, περί τε κτίσεως κόσμου, καὶ ποιήσεως ἀνθρώπου, τά τε ἑξῆς συμβάντα ἀκριβῶς ἐξειπεῖν τοὺς παρ' Αἰγυπτίοις προφήτας ἢ Χαλδαίοις, τούς τε ἄλλους συγγραφεῖς· εἴπερ θείῳ καὶ καθαρῷ πνεύματι ἐλάλησαν, καὶ τὰ δι' αὐτῶν ῥηθέντα ἀληθῆ ἀνήγγειλαν· καὶ οὐ μόνον τὰ προγενόμενα, ἢ ἐνεστῶτα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπερχόμενα τῷ κόσμῳ ἐχρῆν αὐτοὺς προκαταγγεῖλαι. διὸ δείκνυται πάντας τοὺς λοιποὺς πεπλανῆσθαι· μόνους δὲ Χριστιανοὺς τὴν ἀλήθειαν κεχωρηκέναι, οἵτινες ὑπὸ πνεύματος ἁγίου διδασκόμεθα, τοῦ λαλήσαντος ἐν τοῖς ἁγίοις προφήταις, καὶ τὰ πάντα προκαταγγέλλοντος.

Καὶ τὸ λοιπὸν ἔςω σοι φιλοφρόνως ἐρευνᾶν τὰ τοῦ θεοῦ, λέγω δὲ τὰ διὰ τῶν προφητῶν ῥηθέντα, ὅπως συγκρίνας τά τε ὑπὸ ἡμῶν λεγόμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν λοιπῶν δυνήσει εὑρεῖν τὸ ἀληθές. τὰ μὲν οὖν ὀνόματα τῶν καλουμένων θεῶν, ὅτι παρ' αὐτοῖς ὀνόματα ἀνθρώπων εὑρίσκεται, καθὼς ἐν τοῖς ἐπάνω ἐδηλώσαμεν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱςοριῶν, ὧν συνέγραψαν, ἀπεδείξαμεν. αἱ δὲ εἰκόνες αὐτῶν, τὸ καθ' ἡμέραν ἕως τοῦ δεῦρο ἐκτυποῦνται εἴδωλα, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· καὶ τούτοις μὲν λατρεύει τὸ πλῆθος τῶν ματαίων ἀνθρώπων· τὸν δὲ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων, καὶ τροφέα πάσης πνοῆς ἀθετοῦσι, πειθόμενοι δόγμασι ματαίοις, διὰ πλάνης παραδεδότου γνώμης ἀσυνέτου.

Ὁ μέν τοί γε θεὸς καὶ πατὴρ καὶ κτίστης τῶν ὅλων, οὐκ ἐγκατέλιπε τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλὰ ἔδωκε νόμον, καὶ ἔπεμψε προφήτας ἁγίους, πρὸς τὸ καταγγεῖλαι καὶ δεῖξαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ ἕνα ἕκαςον ἡμῶν ἀνανῆψαι καὶ ἐπιγνῶναι, ὅτι εἷς ἐςὶ θεός· οἳ καὶ ἐδίδαξαν ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῆς ἀθεμίτου εἰδωλολατρείας, καὶ μοιχείας, καὶ φόνου, πορνείας, κλοπῆς, φιλαργυρίας, ὅρκου, ψεύδους,

ὀργῆς,

Et tibi quidem in facili eſt ſcrutari ea quæ ſunt Dei, id eſt, ea quæ per Prophetas jam olim dicta ſunt. Quæ ſi diligenter inſpexeris, collatione facta eorum quæ à vobis & ab aliis feruntur, veritatem facile aſſequi poteris. Nomina igitur eorum, quos deos dicitis, ſatis liquet ex illis quæ ſupra annotavimus, in hiſtoriis perſcripta, eſſe nomina hominum. Horum autem imagines ſubinde adhuc hodie finguntur, humanarum manuum opera. Iſta colit vanorum hominum multitudo: Ceterum creatorem & opificem univerſi, altoremque omnis ſpiritus vilipendunt, obtemperantes vanis dogmatibus, ſequuti ſtultam à patribus traditam ſententiam.

Verum Deus pater & conditor hujus univerſi non dereliquit humanum genus, ſed legem dedit, miſit & Prophetas ſanctos, ut annunciarent & demonſtrarent hominibus ut evigilemus ſinguli, atque unum ſolum eſſe Deum cognoſcamus. Prophetæ docuerunt abſtinere à nefario idolorum cultu, & adulterio, cæde, ſcortatione, furto, avaritia, perjurio, mendacio,

ira, necnon omni lascivia & immundicie. Præterea sedulo cavere præceperunt, ne quis faciat alteri, quæ sibi minime fieri velit. Ut ita homo opera bona faciens pœnas sempiternas effugiat, & dignus sempiterna vita à Deo pronuncietur.

Porro non solum idolorum cultum lex Divina prohibet, sed interdicit quoque, ne quis systemata, solem, lunam, & reliqua astra adoret. Præterea prohibet colere cœlum, terram, mare, fontes fluviosque : sed sedulo inculcat ut revera existens Deus, qui creator est universorum, in sanctitate cordis, puroque animo adoretur. Quapropter sancit sancta lex ; [a] *Non adulterium committas, Non occidas, Non furtum facias, Non falsum testimonium dicas, Non concupiscas uxorem proximi tui*. Idem docent & Prophetæ. [b] Solomon ita nos instruit, ut ne nutu quidem nos peccare velit, dicens : *Oculi tui in directum aspiciant, & palpebræ tuæ rectum teneant iter ante te.* Moses qui & ipse Propheta est, de unitate Dei dicit: *Hic Deus vester qui firmavit cœlum & creavit terram, cujus manus osten-*

[a] Exod. 20. 14, 15, 16, 17. [b] Prov. 4. 25.

derunt

ὀργῆς, καὶ πάσης ἀσελγείας, καὶ ἀκαθαρσίας· καὶ πάντα ὅσα ἂν μὴ βούλεται ἄνθρωπος ἑαυτῷ γίνεσθαι, ἵνα μηδὲ ἄλλῳ ποιῇ. καὶ οὕτως ὁ δικαιοπραγῶν ἐκφύγῃ τὰς αἰωνίους κολάσεις, καὶ καταξιωθῇ τῆς αἰωνίου ζωῆς παρὰ τοῦ θεοῦ.

Ο μὲν οὖν θεῖος νόμος οὐ μόνον κωλύει τὸ εἰδώλοις προσκυνεῖν· ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχείοις, ἡλίῳ, σελήνῃ ἢ τοῖς λοιποῖς ἄστροις· ἀλλ' οὔτε τῷ οὐρανῷ, οὔτε γῇ, οὔτε θαλάσσῃ, ἢ πηγαῖς, ἢ ποταμοῖς θρησκεύειν, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ ὄντως θεῷ, καὶ ποιητῇ τῶν ὅλων χρὴ λατρεύειν ἐν ὁσιότητι καρδίας, καὶ εἰλικρινεῖ γνώμῃ. διό φησιν ὁ ἅγιος νόμος· οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. ὁμοίως καὶ οἱ προφῆται. Σολομὼν μὲν οὖν καὶ τὸ διὰ νεύματος μὴ ἁμαρτάνειν διδάσκει ἡμᾶς, λέγων· οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν[c], τὰ δὲ βλέφαρά σου νευέτω δίκαια. καὶ [a] Μωσῆς δὲ καὶ αὐτὸς προφήτης περὶ μοναρχίας θεοῦ λέγει· ἐστὶν ὁ θεὸς ὑμῶν ὁ στερεῶν τὸν οὐρανὸν, καὶ κτίζων τὴν γῆν, οὗ αἱ

a Locum hunc frustra quæsivi, nec quo respiciat conjicere possum, nisi forte in animo habuerit Theophilus, Gen. 2. 1. & Deut. 4. 19.

χεῖρες κατέδειξαν πᾶσαν τὴν ϛρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ παρέδειξεν ὑμῖν αὐτὰ τοῦ ὀπίσω αὐτῶν πορεύεσθαι. Ἡσαΐας δὲ καὶ αὐτός φησιν· οὕτως λέγει κύριος ὁ θεὸς, ὁ ϛερεώσας τὸν οὐρανὸν, καὶ θεμελιώσας τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ διδοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ὑπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτὴν, οὗτος κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. καὶ πάλιν δι' αὐτοῦ· ἐγώ, φησιν, ἐποίησα γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐπ' αὐτῇ. ἐγὼ τῇ χειρί μου ἐϛερέωσα τὸν οὐρανόν. καὶ ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ· οὗτος ὁ θεὸς ὑμῶν ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ κοπιάσει, οὐδ' ἔϛιν ἐξεύρησις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· ὁμοίως καὶ Ἱερεμίας, καί φησιν· [a] ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐπὶ τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, ἀνορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινεν τὸν οὐρανὸν, καὶ πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς, ἀϛραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησε, καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. ὁρᾷν οὖν ἔςι πῶς φίλα καὶ σύμφωνα ἐλάλησαν πάντες οἱ προφῆται, ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πνεύματι ἐκφωνήσαντες, περὶ τῆς μοναρχίας θεοῦ, καὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, καὶ τῆς ἀνθρώπου ποιήσεως.

[a] Jerem. 10. 12. ὁ ἀνορθώσας apud LXX.

Ou

derunt universam militiam cœli, Non eam vobis monstravit ut post eam abiretis. Esaias inquit : [a] *Sic dicit Dominus Deus qui firmavit cœlum, & creavit terram, & ea quæ sunt in ipsa: qui dat spirationem populo super ea, & Spiritum iis qui calcant eam: Hic Dominus Deus vester.* Iterum per eundem ait: *Ego feci terram & hominem super ea. Ego manu mea firmavi cœlum.* Idem in alio capite : *Hic noster Deus, qui paravit extremitates terræ. Non esuriet nec fatigabitur, nec prudentia ejus vestigari potest.* Similiter & Hieremias dicit: *Qui fecit terram in virtute sua, & paravit orbem in sapientia sua, atque intelligentia sua extendit cœlos. Qui per vocem suam dat copiam aquarum in cœlis, & levat nubes ab extremitate terræ : ipse fulgura in pluviam facit, & educit ventum de thesauris suis.* Videre est quam consona loquuti sint omnes Prophetæ uno eodemque spiritu afflati explanantes unitatem Dei, mundi hominisque generationem.

---

a Isai. 42. 5. *b* Isai. 40. 28.

Præterea graviter doluere deplorantes impium mortalium genus: necnon objurgarunt,& reprehenderunt magna ſeveritate eos qui ſibi ſapientiam arrogabant, cum eſſent interim erroribus & tenebris immerſi: [a] Hieremias clamat: *Infatuatus eſt omnis homo à ſcientia, & confuſus eſt omnis conſlator propter ſculptile, eo quod conſlatile ejus mendacium ſit, & non ſit ſpiritus in eis, Vanitas ſunt & opus errorum in tempore viſitationis eorum peribunt.* Idem ſentit & [b] David, dicens: *Corrupti & abominabiles facti ſunt ſuis ſtudiis, Non eſt uſque ad unum. Omnes declinarunt ſimul & inutiles facti ſunt.* Aſſentitur his & Habacuc, inquiens: *Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud fictor ſuus ut eſſet conſlatile, & quod annunciat mendacium? Et tamen fiduciam habent in eo, fictor ſcilicet in figmento ſuo, ut faceret idola muta, Væ qui dicit lapidi, evigila: & ligno, excitare.* Similiter & reliqui veritatis vates dixerunt. Et quid neceſſe eſt multitudinem enumerare Prophetarum, qui plurimi extitere: & innumera inter ſe conſona, protulere. Qui ea ſcire geſtiunt, horum conſulentes eloquia poterint veritatem exacte cognoſcere, & non

[a] Jerem. 10. 13. & 51. 16, 17. [b] Pſal. 13. 2.

ſedu-

Οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ᾠδῆν, πενθοῦντες τὸ ἄθεον γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι σοφοὺς, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς πλάνην καὶ πήρωσιν τῆς καρδίας κατήσχυναν. ὁ μὲν Ἱερεμίας ἔφη· ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως αὐτοῦ· κατῃσχύνθη πᾶς χρυσοχόος ἀπὸ τῶν γλυπτῶν αὐτοῦ· εἰς μάτην ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ, οὐκ ἔστι πνεῦμα ἐν ἑαυτοῖς, ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀπολοῦνται. τὸ αὐτὸ ὁ Δαυὶδ λέγει· ἐφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν. ὁμοίως καὶ [a] Ἀββακούκ· τί ὠφελεῖ γλυπτὸν ἄνθρωπον, ὅτι ἔγλυψεν αὐτὸ φαντασίαν ψευδῆ. οὐαὶ τῷ λέγοντι τῷ λίθῳ, ἐξεγέρθητι, καὶ τῷ ξύλῳ, ὑψώθητι. ὁμοίως εἶπον καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἀληθείας προφῆται. καὶ τί μοι τὸ πλῆθος καταλέγειν τῶν προφητῶν πολλῶν ὄντων, καὶ μυρία φίλα καὶ σύμφωνα εἰρηκότων; οἱ γὰρ βουλόμενοι, δύνανται ἐντυχόντες τοῖς δι' αὐτῶν εἰρημένοις ἀκριβῶς γνῶναι τὸ ἀληθὲς, καὶ μὴ [b] παρά-

---

[a] Habac. 2. 18. hæc latius habentur in sacro textu. [b] In impressis erat, παραχθήσεσθαι.

γεσθαι

γεσθαι ὑπὸ διανοίας καὶ ματαιοπονίας. οὔτοι οὖν οὓς προειρήκαμεν προφῆται ἐγένοντο ἐν Ἑβραίοις ἀγράμματοι, καὶ ποιμένες καὶ ἰδιῶται.

Σίβυλλα δὲ ἐν Ἕλλησι, καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι γενομένη προφῆτις, ἐν ἀρχῇ τῆς προφητείας αὐτῆς ὀνειδίζει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσα·

[a] Ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ σάρκινοι, οὐδὲν ἐόντες,
Πῶς ταχέως ὑψοῦσθε, βίου τέλος οὐκ ἐσορῶντες;
Οὐ τρέμετ', οὐδὲ φοβεῖσθε θεὸν, τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν,
Ὕψιστον, γνώστην πανττόπτην, μάρτυρα πάντων,
Παντοτρόφον, κτιστὴν, ὅστις γλυκὺ πνεῦμ' ἐν ἅπασι
Κάτθετο, χ' ἡγητῆρα βροτῶν πάντων ἐποίησεν,

Εἰς

a Hæc non habentur in ſcriptis Sibyllinis libris; quædam vero à Clemente Alexand. laudantur, ſub titulo vatis hebræorum, quæ Chaldæa, & Sambethe dicta: alia à Lactantio adducuntur, Erythrææ aſſignata; his vero antiquior Juſtinus, verſum qui hic habetur ſeptimum una cum ſequentibus aliquot laudans, in Cohort. ad Græcos

ſeduci cogitatione, & inani opera. Ceterum Prophetæ illi, quorum mentio facta eſt, fuere in populo Iſraelitico illiterati, paſtores & idiotæ.

Verum etiam Sibylla Græcorum & reliquarum gentium prophetiſſa, in principio ſuæ prophetiæ invehitur in mortalium genus, dicens:

Mortales homines, viliſſima pondera carnis,
Cur vos effertis, neque finem cernitis ævi?
Non tremitis, ſummumque Deum (qui præſidet alte)
Non formidatis? qui conſpicit omnia, teſtis
Arbiter atque opifex rerum, ſuavemque benignus
Indidit afflatum, mortales qui regat omnes:

---

eos illam appellat τὴν ἀρχαίαν καὶ σφόδρα παλαιὰν Σίβυλλαν, ἧς καὶ Πλάτων, καὶ Ἀριστοφάνης, καὶ ἕτεροι πλείους ὡς χρησμῳδοῦ μέμνηνται. Primum hunc verſum citat Clemens Alex. l. 3. Stromat.

Unus

Unus qui ſolus regnat Deus, atque ſupremus,
Omnipotens, nunquam genitus, qui conſpicit ipſe
Omnia, mortali non aſpectabilis ulli.
Corporeis oculis etenim quis cernere verum,
Æternumque Deum poſſit, cœlumque colentem?
Cum neque ſplendentis radiantia lumina ſolis
Suſtineant homines mortales cernere contra.
Hunc colite, hunc unum, qui ſolus regnat in orbe,
Qui ſolus ſemperque fuit, ſemperque futurus,
Non genitus, per ſe conſtans, tenet omnia ſemper,
Et viget in cunctis, ſanctumque tribunal in imis
Pectoribus ſtatuit, communis luminis auctor.

Præmia

Εἷς θεὸς ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος,
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρῶν μόνος αὐτὸς ἅπαντα,
Αὐτὸς δ' οὐ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.
[b] Τίς γὰρ σὰρξ δύναται τὸν ἐπουράνιον καὶ ἀληθῆ
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἄμβροτον, ὃς πόλον οἰκεῖ;
Ἀλλ' οὐδ' ἀκτίνων κατεναντίον ἠελίοιο
Ἄνθρωποι στῆναι δυνατοὶ, θνητοὶ γεγαῶτες
Ἄνδρες, ἐν ὀστοῖσι φλέβες καὶ σάρκες ἐόντες.
[c] Αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα σέβεσθ' ἡγήτορα κόσμου,
Ὃς μόνος εἰς αἰῶνα καὶ ἐξ αἰῶνος ἐτύχθη,
Αὐτογενὴς, ἀγένητος, ἅπαντα κρατῶν διαπαντὸς,
Πᾶσι βροτοῖσιν ἐνὼν, τὸ κριτήριον ἐν φαῒ κοινῷ,

---

[a] Versum hunc apud Theophilum male consistentem, ex Lactantio restituimus, l. 1. c. 6. Justinus legit, Εἷς δὲ θεός. [b] Hos quatuor qui sequuntur versus etiam habet Clemens Alex. in protrept. ut etiam Stromat. 5. Sic & Euseb. præparat. Evang. l. 13. [c] Duo hi versus reperiuntur apud Lactant. l. 1. de Falsa relig. c. 6.

Τῆς

Τῆς κακοβουλοσύνης δὲ τὸν ἄξιον ἕξετε μισθὸν,
Ὅττι θεὸν προλιπόντες ἀληθινὸν, ἀέναον τὲ
Δοξάζειν, αὐτῷ τε θύειν ἱερὰς ἑκατόμβας,
Δαίμοσι τὰς θυσίας ἐποιήσατε, τοῖσιν ἐν ᾅδου,
[a] Τύφῳ καὶ μανίῃ δὲ βαδίζετε, καὶ τρίβον ὀρθὴν
Εὐθεῖαν προλιπόντες, ἀπήλθετε, καὶ δι' ἀκανθῶν
Καὶ σκολόπων ἐπλανᾶσθε. βροτοὶ παύσασθε μάταιοι
Ῥεμβόμενοι σκοτίῃ, καὶ ἀφεγγέι νυκτὶ μελαίνῃ·
Καὶ λίπετε σκοτίην νυκτὸς, φωτὸς δὲ λάβεσθε.
[b] Οὗτος ἰδοὺ πάντεσσι σαφὴς, ἀπλάνητος ὑπάρχει,
Ἔλθετε, μὴ σκοτίην δὲ διώκετε καὶ γνόφον αἰεὶ,
Ἠελίου γλυκυδερκὲς ἰδοὺ φάος ἔξοχα λάμπει.

Γνῶτε

---

[a] Quatuor ſequentes verſus apud Clem. Alex. Orat. protrept. occurrunt, aliquantum immutati.
[b] Idem Clemens octo ſequentes verſus laudat in

Præmia sed pravæ mentis digna accipietis:
Quandoquidem æternoque Deo, veroque relicto,
Cui decus & sacro debetur victima ritu,
Manibus infernis fecistis sacra superbi.
Insanique, via recta veraque relicta,
Erratis per iter scopulis & sentibus horrens.
Desinite in tetræ noctis titubare tenebris,
Vani mortales: noctisque nigrore relicto
Utimini (patet en cunctis errore sine ullo)
Solis luce, suo qui lumine cuncta serenat.

---

in prædicta orat. protrept. & eorundem primum, Stromat. 5.

Atque hoc pectoribus sapienter noscite vestris:
Hic Deus est pluvias mittens, terræque tremores,
Ventos, atque fames, pestes & tristia damna,
Atque nives, glaciemque; at quorsum singula pando?
Imperat hic cœlis, & terræ præsidet. Ipse est.

De iis autem qui generati dicuntur, ait:

Quod genitum est pariterque perit, femurque virile
Fœmineusque uterus nequeunt producere numen.
[a] *Sed Deus est unus solus, rerumque supremus,*
Qui cœlum, solem, stellas, lunamque creavit,

---

[a] Tres proximi versus habentur apud Lactantius l. 1. c. 6. de Falsa relig.

Frugife-

Γνῶτε δ' κατθέμενοι σοφίην ἐν στήθεσιν ὑμῶν.
Εἷς θεός ἐστι, βροχὰς, ἀνέμους, σεισμοὺς ἐπιπέμπων,
Ἀστεροπὰς, λιμοὺς, λοιμοὺς, καὶ κήδεα λυγρὰ,
Καὶ νιφετοὺς, κρύσταλλα. τί δὴ καθ' ἓν ἐξαγορεύω;
Οὐρανοῦ ἡγεῖται, γαίης κρατεῖ, αὐτὸς ὑπάρχει.

Καὶ πρὸς τοὺς γεννητοὺς λεγομένους ἔφη·

[a] Εἰ δὲ γεννητὸν ὅλως καὶ φθείρεται, οὐ δύνατ' ἀνδρὸς
Ἐκ μηρῶν, μήτρας τε θεὸς τετυπωμένος εἶναι.
Ἀλλὰ θεὸς μόνος εἷς, πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανὸν, ἠέλιόν τε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,

[a] Hæc præcessisse videntur carmina quæ supra laudavit Theoph. l. 2. p. 49. & hoc illud ipsum videtur esse quod ibidem ait, καὶ πρὸς τοὺς γεννητοὺς λεγομένους ἔφη. scil. Deos gentium, quorum genealogias describit Hesiodus.

Καρποφόρον γαῖάν τε, καὶ ὕδατος οἰδ-
μάτα πόντου,
Οὔρεά θ' ᵃ ὑψήεντα, καὶ ἀέναα χεύμα-
τα πηγῶν,
Τῶν τ' ἐνύδρων πάλι φυτᾷ ἀνήριθμον
πολὺ πλῆθος·
Ερπετὰ δ' ἐν γαίης κινεύμενα ψυχοτρο-
φεῖ τε,
Ποικίλα τε κτίνων λιγυρόθροα, τραυ-
λίζοντα,
Ξουθὰ, λιγυρόφωνα, ταράσσοντ' ἀέρα
ταρσοῖς·
Εν δὲ νάπαις ὀρέων ἀγρίαν φῦναν θέ-
το θηρῶν·
Ημῖν τὴν κτίσιν ὑπέταξαν πάντα βρο-
τοῖσιν·
Πάντων δ' ἡγήτηρα κατέστησεν θεό-
τευκτον,
Ανδρὶ δ' ὑπέταξεν παμποίκιλα κ' οὐ
καταληπτὰ.
Τίς γὰρ σὰρξ δύναται θνητῶν γνῶναι
τάδ' ἅπαντα.
Αλλ' αὐτὸς μόνος οἶδεν ὁ ποιήσας τὰ
δ' ἀπ' ἀρχῆς,

ᵃ Alii legunt ὑλήεντα.

ᵃ Αφθαρ-

Frugiferam terram, pontique fluenta tumentis,
Excelſos montes, fonteſque perenne ſcatentes,
Et ſub aquis degens genus innumerabile gignit,
Quæque premunt terram ſerpentia corpora nutrit,
Et varias volucres, ſeu balbas, ſive canoras,
Stridentes, teneras, ſulcantes aera plantis,
Et genus impoſuit ſylvis agreſte ferarum,
Subjecitque pecus nobis mortalibus omne,
Cunctorumque ducem fecit divinitus ortum,
Subjecitque viro quæ vel comprendere non ſit,
Nam quis hæc valeat mortalis noſcere cuncta?
Ipſe ſed hæc ſolus novit, qui condidit unus,

Auctor

[a] *Auctor inextinctus, æternus, in æthere degens,*

Et multo majora bonis bona præmia reddens;

Injustosque malosque, ira pœnisque coercens,

[b] *Immittens bellum, pestem, tristesque dolores.*

Stirpitus, ô homines, cur insurgendo peritis?

Non pudet in Divos, feles & bruta referre?

[c] *Annon est rabies, cæcæque insania mentis?*

Tauros furantur Divi, prædantur & ollas,

Quosque poli rutilas sedes habitare deceret;

Hos caries densisque infestat aranea telis.

Serpentes colitis stulti, felesque, canesque

---

a Tres qui sequuntur versus reperiuntur apud Lactant. de ira Dei, c. 22. *b* Versum hunc tanquam Orphei citat Justinus lib. de Monarch. & etiam Clem. Alex. Strom. 5. & Euseb. præpar. Evan. l. 13.

Et

Ἄφθαρτος, κτίστης, αἰώνιος, αἰθέρα ναίων·
Τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθὸν προφέρων πολὺ πλείονα μισθόν·
Τοῖς δὲ κακοῖς ἀδίκοις τε χόλον καὶ θυμὸν ἐγείρων,
Καὶ πόλεμον, καὶ λοιμὸν, δι' ἄλγεα δακρυόεντα.
Ἄνθρωποι τί μάτην ὑψούμενοι ἐκριζοῦσθε;
Αἰσχύνθητε γαλᾶς καὶ κνώδαλα θεοποιοῦντες.
Οὐ μανίη καὶ λύσσα φρενῶν, καὶ [a] ἐτήσια βάρη;
[b] Εἰλοπόδας κλέπτουσι θεοὶ, συλῶσι δὲ χύτρας,
Ἀντὶ δὲ χρυσήεντα πόλον κατ' [c] πίονα ναίειν,
Σητόβρωτα δέδορκε, πυκναῖς δ' ἀράχναις δεδίασι,
Προσκυνέοντες ὄφεις, κύνας, αἰλούροις ἀνόητοι,

a Turnebus legendum censet ἐπίσια φάρη, Aurat. καὶ αἴσθησις ἀφαυρή. *b* Ut respicere videatur Mercurium qui boves surripuit: quanquam esse possit εἰλαπινάδας; Lances, sive patinas; ut liguritores Deos derideat, & respondeat sequentibus συλῶσι δὲ χύτρας. *c* In aliis oraculis habetur πίονα νηον.

Καὶ

Καὶ πετεινὰ σέβεσθε, καὶ ἑρπετὰ θηρία γαίης,
Καὶ λίθινα ξόανα, καὶ ἀγάλματα χειροποίητα,
Κ' ἐν παρόδοισι λίθων συγχώματα· ταῦτα σέβεσθε,
Αλλά τε πολλὰ μάταια, ἃ δὴ κ' αἰσχρὸν ἀγορεύειν·
Εισὶ θεοὶ μερόπων δολεήτορες οὗτοι ἀβούλων,
Τῶν δὴ κ' ἐκ στόματος κεῖται θανατηφόρος ἰός.
Οὐδ' ἔστι ζωή τε, καὶ ἄφθιτον ἀέναον φῶς,
Καὶ μέλιτος γλυκεροῦ γλυκερώτερον ἀνδράσι [b] χάρμα,
Εκπροχέει· δεῖ τῷ δὲ μόνῳ τοὺς αὐχένα κάμπτειν,
Καὶ τρίβον αἰώνεσσιν ἐν εὐσεβέεσσ' ἀνακλίνειν.
Ταῦτα λιπόντες ἅπαντα, δίκης μεστὸν τὸ κύπελλον
Ζωρότερον, στιβαρὸν, βεβαρημένον, εὖ μάλα ἄκρητον,

a Intelligit acervos lapidum Mercurio sacros, quos Græci ἑρμαίους vocant. *b* Alii κρᾶμα, dilutam potionem.

Εἰλκύ-

Et volucres, & quæ serpunt animalia terræ;
Et fabricata manu simulacra & saxea signa:
Et passim lapidum moles. Hæc, vanaque multa
Præterea colitis, quæ sunt turpissima dictu.
Talia sunt hominum stultorum numina falsa,
Quorum mortiferum distillat ab ore venenum.
At cujus vita est, cujus lux illa perennis,
Lætitia unde viris dimanat dulcior omni
Melle: isti cervix omnis se subdere soli
Debet, quique piis ostendit qua sit eundum
In vitam, his inquam neglectis, insipienter
Ingentem, magnum calicem, plenumque meraco

Pœna-

Pœnarumque trahent furiosis mentibus haustam.

Nec vigilare juvat sanæque evadere mentis,

Et novisse Deum regem, qui cuncta tuetur.

Propterea fervens ignis vos opprimet ardor,

Semper & in flammis turpes ardebitis, omne

Sculptilium cultu teritis quod turpiter ævum.

At quibus æternus colitur Deus atque perennis,

Hi vitam degent quæ tempus in omne manebit,

Floriferos hortos paradisi semper habentes,

Et dulcem comedent panem stellantis Olympi.

Quod autem hæc vera, utilia, justa, grataque sint omnibus mortalibus, manifestum esse reor. Præterea quod malefactores necessario suorum scelerum pœnas persolvant, etiam Poetæ quasi

Εἵλκυσατ' ἀφροσύνῃσι μεμηνότι πνεύματι πάντες,
Κ' οὐ θέλετ' ἐκνῆψαι, καὶ σώφρονα πρὸς νόον ἐλθεῖν,
Καὶ γνῶναι βασιλῆα θεὸν, τὸν πάντ' ἐφορῶντα,
Τοὔνεκεν αἰθομένοιο πυρὸς σέλας ἔρχετ' ἐφ' ὑμᾶς,
Λαμπάσι καυθήσεσθε δι' αἰῶνος τὸ πανῆμαρ,
Ψεύδεσιν αἰσχυνθέντες ἐπ' εἰδώλοισιν ἀχρήστοις.
Οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινὸν ἀέναόν τε,
Ζωὴν κληρονομοῦσ' αἰῶνος τὸν χρόνον, αὐτοὶ
Οἰκοῦντες παραδείσου ὁμῶς ἐριθηλέα κῆπον,
Δαινύμενοι γλυκὺν ἄρτον ἀπ' οὐρανοῦ ἀστερόεντος.

Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα ἀληθῆ, καὶ ὠφέλιμα, καὶ δίκαια, καὶ προσφιλῆ πᾶσιν ἀνθρώποις τυγχάνει, δῆλόν ἐστιν, καὶ ὅτι οἱ κακῶς δράσαντες ἀναγκαίως ἔχουσι κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων κολασθῆναι. ἤδη δὲ καὶ ποιη-

τῶν τινες ὡς περὶ λόγια ἑαυτοῖς ἐξείποντο, καὶ εἰς μαρτύριον τοῖς τὰ ἄδικα πράσσουσι, λέγοντες ὅτι μέλλοιεν κολάζεσθαι. Αἰσχύλος ἔφη·

[a] Δράσαντι γάρ τοι καὶ παθεῖν ὀφείλεται.

Πίνδαρος δὲ καὶ αὐτὸς ἔφη,

[b] ἐπεὶ
Ῥέζοντά τι καὶ παθεῖν ἔοικε.

Ὡσαύτως καὶ Εὐριπίδης·

Πάσχων ἀνάσχου, δρῶν γὰρ ἔχαιρες·
νόμον
Τὸν ἐχθρὸν [ἤγου] δρᾶν ὅπου λάβῃ
κακῶς.

Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς,

Ἐχθροὺς κακῶς δρᾶν ἀνδρὸς ἡγοῦμαι
μέρος.

Ὁμοίως καὶ Ἀρχίλοχος·

Ἓν δ' ἐπίσταμαι μέγα, τὸν κακῶς
Τι δρῶντα, δεινοῖς ἀνταμείβεσθαι κακοῖς.

Καὶ

---

a Æschyli carmen exhibet Pindari Scholiastes, legit vero τὸ δρῶντα παθεῖν τι. b Occurrit apud Pind. Nem.

quasi oracula quædam cecinerunt. Sed ea in testimonium cedunt iis qui scelera committunt, ut qui propter ea sint pœnis subdendi. Nam Æschylus inquit:

Nam qui patravit aliquid, huic superest pati.

Pindarus ait:

Siquidem
Æquum est pati qui fecerit.

Euripides dicit:

Gaudens iniquis, æquus ultorem feras;
Tractare lex est hostem, ubi ceperis, male.

Idem,

* *Viri esse credo, plectere merentem male.*

Ab his non dissentit Archilochus, dicens:

Hoc grande novi, læserit ut quisquis prior,
Atrocioribus luat damnum malis.

Nem. Od. 4. In editis erat Ανάχυ πάχων, & in sequenti carmine pes desiderabatur.

Ad hæc Deum nihil latere, ſed omnia ipſius oculis eſſe ſubjecta, & eſſe longanimem, licet conniveat uſque dum judicaturus ſit univerſum mundum, Dionyſius docuit:

a Utcunque blando lumine renidet Themis;
Delator, hæc quæ viderit teſtabitur.

Quod Deus mundum ſit judicaturus, & mala ſubito ſint deinde impios apprehenſura, teſtatur Æſchylus:

Quid adeo ſubita damna mortales premunt?
Fas proterenti crimen impendet grave.
Juſtitia cerni ſe vetans, muta ut vides;
Sedentem, euntem, dormientem haud deſerit:
Obliqua ſequitur proxime, interdum eminus,
Et improborum facinorum celat nihil.
Quicquid agis, eſſe crede qui videant Deos.

---

a Minime affirmaverim me loci hujus ſenſum recte fuiſſe aſſecutum. Hoc tantum novi Athenæum lib. ult. docere παιὸν idem eſſe quod Φαιὸν & delatorem denotare, quod hominum genus jurejurando & teſtimoniis pugnare ſatis notum eſt. Clauſerus reddidit. *Juſtitiæ oculus placida forma veniens, ut fax ſplendens, quam proxime accedit ſi videat.* Quæ ſi potiora lector judicet, ſibi habeat. Fortaſſe legi deberet, ὁμόσε αἰεὶ βλέπει.

Nonne

Καὶ ὅτι ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐφορᾷ, καὶ οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει, μακρόθυμος δὲ ὢν ἀνέχεται ἕως οὗ μέλλει κρίνειν, καὶ περὶ τούτου Διονύσιος εἴρηκεν·

Ὁ τῆς δίκης ὀφθαλμὸς, ὡς δι' ἡσύχου
Λεύσων προσώπῳ, πανὸς ὁμόσαι εἰ
βλέπει.

Καὶ ὅτι μέλλει ἡ τοῦ θεοῦ κρίσις γίνεσθαι, καὶ τὰ κατὰ τοὺς πονηροὺς αἰφνιδίως καταλαμβάνειν, καὶ τοῦτο Αἰσχύλος ἐσήμανε, λέγων·

[a] Τό τοι κακὸν ποδῶκες ἔρχεται βροτοῖς
Κεῖτ' ἀμπλάκημα τῷ περῶντι τὴν θέμιν.
Ὁρᾷς δίκην ἄναυδον οὐχ ὁρωμένην
Εὕδοντι καὶ στείχοντι καὶ καθημένῳ
Ἑξῆς ὀπηδεῖ δόχμιον, ἄλλοθ' ὕστερον
Οὐδ' ἐν καλύπτει τῶν κακῶν εἰργασμένων,
Ὅτι δ' ἂν ποιεῖς, νόμιζ' ὁρᾶν θεούς τινας.

---

[a] Hæc ex Stobæo περὶ δίκης restituuntur: olim in impressis legebatur,
Τὸ κακὸν ποδῶκες ἔρχεται βροτοῖς.
Καὶ τὰ ἀμβλακήματα περῶντι τὴν θέμιν
Ὁρᾷς δίκην ἄναυδον, οὐκ ὁρωμένην,
Εὕδοντι καὶ σίχοντι, καθημένῳ
Ἑξῆς ὀπάζει δόγμιον, ἄλλο δὲ ὕστερον·
Οὐκ ἐγκαλύπτει νὺξ κακῶς εἰργασμένων
Ὅ, τι ἂν ποιῇς δεινὸν, νόμιζε ὁρᾷν τινά.

Τί δ' οὐχὶ καὶ ὁ Σιμωνίδης;

[a] Οὐκ ἔστιν ἀνεπιδόκητον ἀνθρώποις κακόν,
Ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ πάντα μεταῤῥίπτει θεός.

Πάλιν Εὐριπίδης,

[b] Οὐδέ ποτ' εὐτυχίαν
Κακοῦ ἀνδρὸς, ὑπέρφρονα δ' ὄλβον,
Βέβαιον εἰκάσαι χρεών·
[c] Οὐδ' ἀδίκων γονεάν·
Ὁ γὰρ οὐδενὸς ἐκφὺς χρόνος,
Δικαίους ἐπάγων κανόνας,
Δείκνυσιν ἀνθρώπων κακότητας ἐμοί.

Ἔτι ὁ Εὐριπίδης· [d] Ἀσύνετον
Οὐ γὰρ τὸ θεῖον, ἀλλ' ἔχει συνιέναι
Κακῶς παγέντας, καὶ συνηναγκασμένους.

Καὶ ὁ Σοφοκλῆς·

Εἰ δεῖνα ἔδρασας, δεινὰ καὶ παθεῖν σε δεῖ.

Ἤτοι οὖν περὶ ἀδίκου ὅρκου, ἢ καὶ περὶ ἄλλου τινὸς πταίσματος, ὅτι μέλλει ὁ θεὸς ἐξετάζειν, καὶ αὐτοὶ σχεδὸν προειρήκασιν.

---

a Ista Simonidis sic legebantur,
Ουκ ἔστι κακὸν ἀνεπιδόκητον ἀνθρώποις.

b In Bellepheronte versus hos male habitos, ex Stobæo περὶ κακίας restituimus. *c* In impressis erat,
Ουδὲ ἀδίκως τινέων,
Ο γὰρ οὐδενὸς ἐκσφὺς χρόνος
Δείκνυσιν ἀνθρώπων κακοτήτας.

d In impressis legebatur,

Οἰ

Nonne his & Simonides concinit, ſcribens?

Subitaneum nullum obvenit viris malum,
Nam tempore brevi cuncta reſtituit Deus.

Iterum Euripides:

Utcunque malis commodat auras
Fortuna ſuas, utcunque ferox
Partas ſubito cum ſpectat opes
Raptor, ſpreto jure ſuperbit:
Nihil huic ſtabile eſt, tutumque nihil.
Negat hæredem res rapta ſequi.
Tempus nullo genitore ſatum,
Æquat armis omnia rectis,
Tandemque malas detegit artes.

Idem iterum inquit: *Provida*
Non cura ceſſat Numinum: pariter notant,
Qui prava jurant, quosq; id impellit nefas.

Sophocles inquit:

Æquum eſt patrantem dira, tantundem pati.

Præterea quod Deus judicium ſit redditurus de perjurio & aliis peccatis, Poetæ quoque fere prædixerunt.

Ου γὰρ ἀσύνετον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἔχει συνιέναι τοὺς κακῶς παγέντας, καὶ κατηναγκασμένους.
Sed Euripidis Iphigen. in Aul. v. 395. legit
Κακῶς παγέντας ὅρκους καὶ συνηναγκασμένους.
Verba ſunt Menelai ad Agamemnonem. Prior verſus apud eundem Euripidem ſic habetur,
Ου γὰρ ἀσυνέτους τοὺς θεοὺς ἡγούμεθ' ἐγώ.

Quod

Quod pertinet ad conflagrationem mundi, nolentes volentes consentiunt cum Prophetis, qui multo quidem juniores, & ea ex Lege & Prophetis suffurati sunt. Sed quid refert priores vel posteriores fuerint Prophetis? In hoc negotii cardo vertitur, quod haud absimilia Prophetarum oraculis prædixere. De mundi conflagratione vaticinatus est Malachias Propheta: [a] *Ecce dies Domini venit ut clibanus ardens, & incendet omnes impios.* Similiter & Isaias: *veniet enim ira Dei veluti inundans grando, & turbo subvertens, veluti impetus aquarum validarum & inundantium qui omnia fortiter dejicit ad terram.*

Hæc quidem Sibylla & reliqui Prophetæ vaticinati sunt. Verum & Poetæ Philosophique scripserunt de justitia, de judicio, de æterna pœna, necnon de Providentia. Deus non solum, nos qui adhuc vita fruimur, sed & mortuos curat: quicquid alii dicant, à veritate enim redarguntur. Et inter Prophetas Solomon de mortuis dicit: [b] *Erit sanatio carnibus, & curatio ossium.* Idem

---

[a] Malac. 4. 1. [b] Prov. 3. 8.

testatur

Η καὶ περὶ ἐκπυρώσεως κόσμου, θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες, ἀκόλουθα ἐξεῖπον τοῖς προφήταις, καίπερ πολὺ μεταγενέστεροι γενόμενοι, καὶ κλέψαντες ταῦτα ἐκ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. καὶ τί γὰρ ἤτε ἔσχατοι, ἢ καὶ πρῶτοι ἐγένοντο; πλὴν ὅτι γοῦν καὶ αὐτοὶ ἀκόλουθα τοῖς προφήταις εἶπον. περὶ μὲν οὖν ἐκπυρώσεως Μαλαχίας ὁ προφήτης προείρηκεν· ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται κυρίου ὡς κλίβανος καιόμενος, καὶ ἀνάψει πάντας τοὺς ἀσεβεῖς. καὶ Ἡσαΐας· ἥξει γὰρ ὀργὴ θεοῦ ὡς χάλαζα, συγκαταφερομένη βίᾳ, καὶ ὡς ὕδωρ σῦρον ἐν φάραγγι.

Τοίνυν Σίβυλλα, καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται. ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ ποιηταὶ, καὶ φιλόσοφοι, καὶ δεδηλώκασιν περὶ δικαιοσύνης, καὶ κρίσεως, καὶ κολάσεως, ἔτι μὴν καὶ περὶ προνοίας· φροντίζει ὁ θεὸς οὐ μόνον τῶν ζώντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τεθνεώτων. καίπερ ἄκοντες ἔφασαν· ἠλέγχοντο γὰρ ὑπὸ τῆς ἀληθείας· καὶ τῶν μὲν προφητῶν, Σολομὼν περὶ τῶν τεθνηκότων εἶπεν· ἔσται ἴασις ταῖς σαρξὶ, καὶ ἐπιμέλεια τῶν ὀστέων. τὸ δ' αὐτὸ καὶ

a Isai. 28. 2. Interpret. 70. legunt θυμὸς κυρίου ὡς χάλαζα καταφερομένη οὐκ ἔχουσα σκέπην βίᾳ καταφερομένη ὡς ὕδατος πολὺ πλῆθος σύρον χώραν.

Δαυὶδ

Δαυΐδ· ἀγαλλιάσεται [a] ὀστέα τεταπεινωμένα. τούτοις ἀκόλουθα εἴρηκε καὶ Τιμοκλῆς, λέγων·

Τεθνεῶσιν ἔλεος ἐπιεικὴς θεός.

Καὶ περὶ πλήθους οὖν θεῶν οἱ συγγραφεῖς εἰπόντες, κατῆλθον εἰς μοναρχίαν, καὶ περὶ ἀπρονοησίας λέγοντες, εἶπον περὶ προνοίας, καὶ περὶ ἀκρισίας φάσκοντες, ὡμολόγησαν ἔσεσθαι κρίσιν, καὶ οἱ μετὰ θάνατον ἀρνούμενοι εἶναι αἴσθησιν, ὡμολόγησαν. Ὅμηρος μὲν οὖν εἰπών·

[b] Ψυχὴ ἠΰτ' ὄνειρος ἀποπταμένη πεπότηται,

Ἐν ἑτέρῳ λέγει·

[c] Ψυχὴ δὲ ἐκ ῥεθέων πταμένη, Ἄϊδόσδε βεβήκει.

Καὶ πάλιν,

[d] Θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας Ἀΐδαο περήσω.

---

a Psal. 50. 8. In impressis erat ὡς τα'. b Odyss. l. 11. v. 221. c Iliad. 16. v. 856. & 22, 362. d Iliad. 23. v. 71.

Τα'

testatur & David: *Exultabunt ossa quæ sunt humiliata.* His congrua pronunciavit Timocles dicens,

Urna repostos respicit clemens Deus.

Præterea scriptores, [a] qui tradidere deorum multitudinem, tandem ad Dei unitatem devenere: & qui docuere non esse providentiam Dei, tandem eam confessi sunt: qui voluere Deum non judicaturum orbem, tandem credidere judicium futurum; & qui negabant post mortem esse sensum, agnoscunt. Igitur Homerus dixit:

Cursum anima arripuit molli assimilata sopori.

Et alibi dicit:

Corporis exuvias linquens anima ibat in Orcum.

Et rursus:

Me sepeli ut liceat stygias tranare paludes.

[a] In hoc argumento multus est Tertullianus, præsertim in *Testimonio Animæ.*

De

De reliquis puto te melius noſſe, ut qui legeris auctores qui ea tradidere. Hæc autem omnia intelliget qui Dei ſapientiam exquirit, eique placet per fidem, juſtitiam, & bona opera. Nam quidam Prophetarum, quos ſupra oſtendimus, nomine Oſeas ait: *Quis ſapiens & intelliget iſta, & prudens cognoſcet ea? quoniam rectæ ſunt viæ Domini, & juſti ambulabunt in eis: iniqui autem corruent in eis.* Oportet igitur literarum amatorem diſcendi cupidum eſſe: Studeas ergo iſtis frequentius converſari ut vivas; & ſermonem exaudiens, perfecte addiſcas veritatem.

S. THEO-

Τὰ δὲ περὶ τῶν λοιπῶν οὓς ἀνέγνωκας, ἡγοῦμαί σε ἀκριβῶς ἐπίστασθαι ᾧ τρόπῳ εἰρήκασι. ταῦτα δὲ πάντα συνήσει πᾶς ὁ ζητῶν τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ εὐαρεστῶν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἀγαθοεργίας. καὶ γάρ τις εἶπεν προφήτης, ὧν προεγράψαμεν, ὀνόματι Ὠσηέ· τίς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα, συνετὸς, καὶ γνώσεται ὅτι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ κυρίου, καὶ δίκαιοι [a] εἰσελεύσονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. χρὴ οὖν τὸν φιλομαθῆ καὶ φιλομαθεῖν· πειράθητι οὖν πυκνότερον συμβαλεῖν, ὅπως καὶ ζώσης, ἀκούσας φωνῆς ἀκριβῶς μάθῃς τἀληθές.

---

a Osee 14. 10. Septuag. habent πορεύσονται, pro εἰσελεύσ.

ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΠΡΟΣ
ΑΥΤΟΛΥΚΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Αὐτολύκῳ χαίρειν. ἐπειδὴ οἱ συγγραφεῖς βούλονται πληθὺν βίβλων συγγράφειν, πρὸς κενὴν δόξαν, οἱ μὲν περὶ θεῶν, καὶ πολέμων, ἢ χρόνων, τινὲς δὲ καὶ μύθων ἀνωφελῶν, καὶ τῆς λοιπῆς ματαιοπονίας, ἧς ἤσκεις καὶ σὺ ἕως τοῦ δεῦρο, κἀκείνου μὲν τὸν κάματον οὐκ ὀκνεῖς ἀνεχόμενος· ἡμῖν δὲ συμβαλὼν, ἔτι λῆρον ἡγῇ τυγχάνειν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, οἰόμενος προσφάτους καὶ νεωτερικὰς εἶναι τὰς παρ' ἡμῖν γραφάς. διὸ δὴ κἀγὼ οὐκ ὀκνήσω ἀνακεφαλαιώσασθαί σοι, παρέχοντος θεοῦ, τὴν ἀρχαιότητα τῶν παρ' ἡμῖν γραμμάτων, ὑπόμνημά σοι ποιούμενος δι' ὀλίγων, ὅπως μὴ ὀκνήσῃς ἐντυγχάνειν αὐτῷ. ἐπιγνῷς δὲ τῶν λοιπῶν

συνταξάντων

S. THEOPHILI

AD

AUTOLYCUM

LIBER II.

THeophilus Autolyco ſalutem dicit. Scriptores ceteri avent multos libros conſcribere, quibus vanam venentur gloriam; alii quidem de diis, aut de bellis, aut de temporibus: alii de fabulis inutilibus & iſtiuſmodi deliramentis, quæ te hucuſque exercuerunt, nec nunc ab iſto labore recedis: & quamvis nobiſcum ſis congreſſus, attamen adhuc arbitraris veritatis ſermonem eſſe nugas. Nam exiſtimas noſtra ſcripta eſſe recentia & nupera. Proinde ego non gravabor (adſit modo Deus) à prima origine repetere noſtrarum litetarum antiquitatem, brevem tractatum conficiens, ne perlegere graveris: deprehendas autem

reliquorum ſcriptorum ineptias. Oportebat enim ſcriptores teſtes eſſe oculatos eorum quæ tradunt, aut rerum veritatem exacte didiciſſe ex iis qui rebus geſtis interfuere. Nam qui incerta quæ ipſi ignorant, ſcribunt, quodammodo (quod dicitur) aerem cædunt.

Quid Homero profuit bellum Iliacum deſcripſiſſe, & multis eo opere fucum feciſſe? Quid Heſiodo catalogus genealogiæ deorum, quos commentus eſt? Quid Orpheo trecenti & ſexaginta quinque dii: quos tandem rejecit in teſtamento ſuo cum obiret mortem, aſſerens unum eſſe Deum? Quid Arato ſua ſphærographia mundani cycli? Aut quem fructum ſenſere alii qui iiſdem incubuere ſtudiis, præter inanem apud homines gloriam, quam ne quidem prout digni erant, habuere? Sed quid veri dixerunt? Quid utilitatis Euripides, Sophocles, & reliqui Tragici ſcriptores ex ſuis cepere tragœdiis? Aut Menander, Ariſtophanes, aliique Comici ex ſuis comœdiis? aut Herodotus & Thucydides ex hiſtoriis, aut Pytha-

συνταξάντων τὴν φλυαρίαν. ἐχρῆν γὰρ τοὺς συγγράφοντας αὐτοὺς αὐτόπτας γεγενῆσθαι περὶ ὧν διαβεβαιοῦνται, ἢ ἀκριβῶς μεμαθηκέναι ὑπὸ τῶν τεθεαμένων αὐτά. τρόπῳ γάρ τινι οἱ τὰ ἄδηλα συγγράφοντες ἀέρα δέρουσι.

Τί γὰρ ὠφέλησεν Ομηρον συγγράψαι τὸν Ιλιακὸν πόλεμον, καὶ πολλοὺς ἐξαπατῆσαι, ἢ Ησίοδον ὁ κατάλογος τῆς θεογονίας τῶν παρ' αὐτῷ θεῶν ὀνομαζομένων, ἢ Ορφέα οἱ τριακόσιοι ἑξήκοντα πέντε θεοὶ, οὓς αὐτὸς ἐπὶ τέλει τοῦ βίου ἀθετεῖ, ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτοῦ λέγων ἕνα εἶναι θεόν; τί δὲ ὠφέλησεν Αρατον ἡ σφαιρογραφία τοῦ κοσμικοῦ κύκλου; ἢ τοὺς τὰ ὅμοια αὐτῷ εἰπόντας, πλὴν τῆς κατ' ἄνθρωπον δόξης, ἧς οὐδὲ αὐτῆς κατ' ἀξίαν ἔτυχον; τί δὲ καὶ ἀληθὲς εἰρήκασιν; ἢ τί ὠφέλησεν Εὐριπίδην καὶ Σοφοκλέα, ἢ τοὺς λοιποὺς τραγῳδιογράφους αἱ τραγῳδίαι; ἢ Μένανδρον καὶ Αριστοφάνην, καὶ τοὺς λοιποὺς κωμικοὺς αἱ κωμῳδίαι; ἢ Ηρόδοτον καὶ Θουκυδίδην αἱ ἱστορίαι αὐτῶν;

ἢ Πυθαγόραν τὰ [a] ἄδυτα καὶ Ἡρακλέους στῆλαι; ἢ Διογένην ἡ Κυνικὴ φιλοσοφία; ἢ Ἐπίκουρον τὸ δογματίζειν μὴ εἶναι πρόνοιαν; ἢ Ἐμπεδοκλέα τὸ διδάσκειν ἀθεότητα; ἢ Σωκράτην τὸ ὀμνύειν τὸν κύνα, καὶ τὸν χῆνα, καὶ τὴν πλάτανον, καὶ τὸν κεραυνωθέντα Ἀσκληπιὸν, καὶ τὰ δαιμόνια ἃ ἐπεκαλεῖτο; πρὸς τί δὲ καὶ ἑκὼν ἀπέθνησκεν; τίνα καὶ ὁποῖον μισθὸν μετὰ θάνατον ὑπολαβεῖν ἐλπίζων; τί δὲ ὠφέλησε Πλάτωνα ἡ κατ' αὐτὸν παιδεία; ἢ τοὺς λοιποὺς φιλοσόφους τὰ δόγματα αὐτῶν; ἵνα μὴ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν καταλέγω πολλῶν ὄντων. ταῦτα δὲ φαμὲν εἰς τὸ ἐπιδεῖξαι τὴν ἀνωφελῆ καὶ ἄθεον διάνοιαν αὐτῶν· δόξης γὰρ κενῆς καὶ ματαίου πάντες οὗτοι ἐρασθέντες, οὔτε αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν, οὔτε μὴν ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν προετρέψαντο. καὶ γὰρ ἃ ἔφασαν αὐτὰ ἐλέγχει αὐτοὺς, ἢ ἀσύμφωνα εἰρήκασι· καὶ τὰ ἴδια δόγματα οἱ πλείους αὐτῶν κατέλυσαν. οὐ γὰρ ἀλλήλους μόνον ἀνέτρεψαν, ἀλλ' ἤδη τινὲς καὶ

a Ab Ægypti sacerdotibus in adyta fuisse admissum, & ad occidentis fines peregrinasse. Vide Iambl. & Laert. in vita Pythag.

Pythagoras ex Adytis & Herculis columnis. Diogeni, quid Cynica philosophia: Epicuro, asserere non esse providentiam; Empedocli, docere non esse Deos contulit? Socrati quid commodi attulit jurare per canem, anserem, platanum, & Æsculapium fulmine tactum; quid etiam Genium suum, quem invocavit? Præterea quare ultro mortuus est, quam & qualem sperans post obitum mercedem nancisci? Quid Platoni profuit sua disciplina? Quid utilitatis pepererunt reliquis sua dogmata Philosophis? Nolo enim omnes nunc, quia plurimi fuerunt, recensere. Hæc quidem enumeramus, ut demonstremus impias & inutiles eorum esse sententias: omnes enim vanæ atque inanis gloriæ amore incensi, nec ipsi veritatem assequuti sunt, nec alios ad veritatem cohortati. Nam ex suis ipsorum, dum contraria sibi proferunt, scriptis, mendacii arguuntur. Quidam etiam sua destruxerunt placita. Nec solum invicem subverterunt, verum nonnulli Philo-

Philoſophi etiam propria dogmata irrita fecere. Itaque gloria eorum ceſſit in infamiam & ſtultitiam. Nam intellectu præditi facile eorum ſcripta condemnant. Aut enim loquuti ſunt de diis, & deinceps docuere non eſſe deos: aut ſi de mundi generatione diſſeruerunt, poſtremo omnia ferri ſua ſponte dixerunt: aut de providentia ſermocinantes, tandem ſtatuere mundum nulla providentia gubernari.

Porro annon dum conantur de morum gravitate ſcribere, docuere adulteria, ſcortationem atque omnem immunditiam perpetrare; imo & deteſtandam maſculam Venerem introduxerunt. Canunt etiam primarios eorum Deos uſos concubitu non dicendo, & cibis nefariis. Quis non memorat Saturnum ſuos liberos vorantem; & Jovem, hujus filium, Metin abſorpſiſſe, & ſcelerata convivia diis apparaſſe? Vulcanum quendam claudum fabrum diis miniſtrare docent. Proponunt Junonem germanam

τὰ ἑαυτῶν δόγματα ἄκυρα ἐποίησαν· ὥστε ἡ δόξα αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν καὶ μωρίαν ἐχώρησεν· ὑπὸ γὰρ τῶν συνετῶν καταγινώσκονται. ἤτοι γὰρ περὶ θεῶν ἔφασαν αὐτοί, ὕστερον ἀθεότητα ἐδίδαξαν· ἢ εἰ καὶ περὶ κόσμου γενέσεως, ἔσχατον αὐτοματισμὸν εἶπον εἶναι τῶν πάντων· ἀλλὰ καὶ περὶ προνοίας λέγοντες, πάλιν ἀπρονόητον εἶναι κόσμον ἐδογμάτιζον.

Τί δ' οὐχὶ καὶ περὶ σεμνότητος πειρώμενοι γράφειν, ἀσελγείας, καὶ πορνείας, καὶ μοιχείας ἐδίδαξαν ἐπιτελεῖσθαι, ἔτι μὴν καὶ τὰς στυγητὰς ἀῤῥητοποιίας εἰσηγήσαντο, καὶ πρώτους γε τοὺς θεοὺς αὐτῶν κηρύσσουσιν ἐν [a] ἀῤῥήτοις μίξεσι συγγίνεσθαι, ἔντε ἀθέσμοις βρώσεσι; τίς γὰρ οὐκ ᾄδει Κρόνον τεκνοφάγον· Δία δὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ τὴν Μῆτιν καταπίνειν; καὶ δεῖπνα μιαρὰ τοῖς θεοῖς ἑτοιμάζειν· ἔνθα καὶ χωλὸν Ἥφαιστόν τινα χαλκέα φασὶν διακονεῖν αὐτοῖς· τήν τε Ἥραν

[a] Ἀῤῥενοκοιτίας.

ἰδίαν

ἰδίᾳ ἀδελφῇ αὐτῆς μὴ μόνον τὸν διὰ γάμου, ἀλλὰ καὶ στόματος ἀνάγνου ἀῤῥητοποιεῖν. τάς τε λοιπὰς περὶ αὐτοῦ πράξεις, ὁπόσας ᾄδουσιν οἱ ποιηταὶ, εἰκὸς ἐπίστασαι. τί μοι λοιπὸν καταλέγειν τὰ περὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀπόλλωνος, ἢ Διονύσου, καὶ Ἡρακλέος, Ἀθηνᾶς τῆς φιλοκόλπου, καὶ Ἀφροδίτης τῆς ἀναισχύντου, ἀκριβέστερον πεποιηκότων ἡμῶν ἐν ἑτέρῳ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον. οὐδὲ γὰρ ἐχρῆν ἡμᾶς ταῦτα ἀνασκευάζειν, εἰ μὴ ὅτι σε θεωρῶ νυνὶ διστάζοντα περὶ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. φρόνιμος γὰρ ὢν ἡδέως μωρῶν ἀνέχῃ. ἔπειτα οὐκ ἂν ἐκινήθης ὑπὸ ἀνοήτων ἀνθρώπων κενοῖς λόγοις ἀπάγεσθαι, καὶ φήμῃ πείθεσθαι προκατεσχηκυίῃ, στομάτων ἀθέων ψευδῶς συκοφαντούντων ἡμᾶς, τοὺς θεοσεβεῖς καὶ Χριστιανοὺς καλουμένους. φασκόντων ὡς κοινὰς ἁπάντων οὔσας τὰς γυναῖκας ἡμῶν, καὶ διαφόρῳ μίξει ζῶντας, ἔτι μὴν καὶ ταῖς ἰδίαις ἀδελφαῖς συμμίγνυσθαι. καὶ τὸ ἀθεώτατον καὶ ὠμότατον, πασῶν σαρκῶν ἀνθρωπίνων

manam eorum non ſolum nuptiis inceſtis, ſed ore quoque impuro infanda patrare. Flagitia ejus reliqua, quæ poetæ celebrant, omitto commemorare. Siquidem ipſe ea pernoviſti. Quid attinet dicere Neptunum, Apollinem, Bacchum, Herculem, Minervam ſinus amantem, Veneremque impudicam, cum abunde de his loquuti ſimus in alia noſtra oratione? Nec oportebat ſane nos nunc iſta confutare, niſi quia te adhuc ambiguum, quod ſpectat ad veritatis ſermonem, video. Cum enim ſis prudens, æquo animo ſtultos pateris. Siquidem non moveris à ſtolidis hominibus, qui te à vera religione vanis verbis avertere moliuntur, neque eorum præjudiciis duceris, qui ore impio falſo nos Dei cultores accuſant, qui Chriſtiani nominamur; aiunt enim noſtras uxores eſſe communes, & promiſcuo concubitu nos uti criminantur. His accedit, quod impingunt nobis quaſi nec à propriis ſororibus temperemus, & quod impium & immaniſſimum eſt, humanis quibuſcunque veſcamur carnibus:

nibus: porro noſtram religionem eſſe nuperam, quam nos, ut veram tueri non poſſimus. Ad hæc noſtram doctrinam nihil aliud quam ſtultitiam eſſe cavillantur.

Verum enim vero maxime te admiror, qui præ reliquis ſtudioſus & omne ſcientiæ genus inquiris, nos tamen noſtraque negligentius audis. Nam libenter etiam noctu velis in bibliothecis morari. Cum igitur plurima perlegeris, cedo quid tibi videntur quæ Zenonis aut Diogenis aut Cleanthis continent & docent libri? Nam tradunt morem veſcendi carnibus humanis, & patres quidem à propriis filiis aſſari & devorari. Præterea ſi quis nolit aut abominetur deteſtandum illum cibum, aut abjiciat membrum oblatum, reliquis licere & hunc mactare & edere. At ſermo Diogenis magis impius eſſe deprehenditur, dum docet liberos interficere in ſacrificiis ſuos parentes, atque eorum carnes devorare. Herodotus quoque hiſtoricus annon fabulatur Aſtyagen Harpagi filios necaſſe, occiſos & coctos patri appoſuiſſe? Fabulatur, etiam

ἀνθρωπίνων ἐφάπτεσθαι ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ ὡς προσφάτου ὄντος τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, καὶ μηδὲν ἔχειν ἡμᾶς λέγειν εἰς ἀπόδειξιν ἀληθείας τῆς καθ' ἡμᾶς, καὶ διδασκαλίας· μωρίαν δὲ εἶναι τὸν λόγον ἡμῶν φασίν. ἐγὼ μὲν οὖν θαυμάζω μάλιστα ἐπί σοι, ὃς ἐν μὲν τοῖς λοιποῖς γινόμενος σπουδαῖος, καὶ ἐκζητητὴς ἁπάντων πραγμάτων, ἀμελέστερον ἡμῶν ἀκούεις. εἰ γάρ σοι δυνατὸν, καὶ νύκτωρ οὐκ ὀκνεῖς διατρίβειν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις. ἐπειδὴ οὖν πολλὰ ἀνέγνως, τί σοι ἔδοξε τὰ Ζήνωνος, ἢ τὰ Διογένους καὶ Κλεάνθους, ὁπόσα περιέχουσιν αἱ βίβλοι αὐτῶν, διδάσκουσαι ἀνθρωποβορείας, πατέρας μὲν ὑπὸ ἰδίων τέκνων ἕψεσθαι καὶ βιβρώσκεσθαι, καὶ εἴ τις οὐ βούλοιτο, ἢ μέλος τι τῆς μυσερᾶς τροφῆς [a] ἀναῤῥίψειεν, αὐτὸν κατεσθίεσθαι τὸν μὴ φαγόντα. πρὸς τούτοις ἀθεωτέρα τις φωνὴ εὑρίσκεται, ἡ τοῦ Διογένους, διδάσκοντος τὰ τέκνα τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς θυσίαν ἄγειν, καὶ τούτους κατεσθίειν. τί δ' οὐχὶ καὶ [b] Ἡρόδοτος ὁ ἱστοριογράφος μυθεύει, τὸν [c] Ἀστυάγη τὰ τοῦ Ἁρπάγου τέκνα σφάξαντα, καὶ ἑψήσαντα παρατεθεικέναι τῷ πατρὶ βοράν; ἔτι δὲ καὶ

---

a Ἀποῤῥίψειεν. b Herod. l. 1. p. 51. c Exemplaria contra historiæ fidem, Cambysen habuere.

παρὰ Ἰνδοῖς [a] μυθεύει κατεσθίεσθαι τοὺς πατέρας ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων. ὢ τῆς ἀθέου διδασκαλίας τῶν τὰ τοιαῦτα ἀναγραψάντων, μᾶλλον δὲ διδαξάντων· ὢ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθεότητος αὐτῶν· ὢ τῆς διανοίας τῶν οὕτως ἀκριβῶς φιλοσοφησάντων, καὶ φιλοσοφίαν ἐπαγγελλομένων. οἱ γὰρ ταῦτα δογματίσαντες, τὸν κόσμον ἀσεβείας ἐνέπλησαν; καὶ γὰρ περὶ ἀθέσμου πράξεως σχεδὸν πᾶσιν συμπεφώνηκε, τοῖς περὶ τὸ [b] ἄκρον τῆς φιλοσοφίας πεπλανημένοις. καὶ πρῶτός γε Πλάτων, ὁ δοκῶν ἐν αὐτοῖς σεμνότερον πεφιλοσοφηκέναι, διαῤῥήδην [c] ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τῶν πολιτειῶν ἐπιγραφομένῃ, τρόπῳ τινὶ νομοθετεῖν, χρὴ εἶναι κοινὰς ἁπάντων τὰς γυναῖκας, χρώμενος παραδείγματι τοῦ Διὸς καὶ Κρητῶν νομοθέτῃ, ὅπως διὰ προφάσεως παιδοποιΐα πολλὴ γίνηται ἐκ τῶν τοιούτων, καὶ ὡς δῆθεν τοὺς λυπουμένους διὰ τοιούτων ὁμιλιῶν χρὴ παραμυθεῖσθαι. Ἐπίκουρος δὲ καὶ αὐτὸς σὺν τῷ ἀθεότητα διδάσκειν, συμβουλεύει καὶ μητράσι καὶ ἀδελφαῖς συμμίγνυσθαι καίπερ τῶν νόμων τῶν τοῦτο κωλυόντων. ὁ γὰρ [d] Σολομῶν καὶ περὶ τούτου σαφῶς ἐνομοθέτησεν

a Lib. 3. b Exemplaria habent χρόνον c Rectius ἐν τῇ πέμπτῃ. d Prov. 5. 15.

etiam apud Indos esse morem, ut patres à suis comedantur liberis. O impiam (exclamare libet) doctrinam eorum qui talia scribunt, imo docent! O impietatem & scelera! O mentem perversam eorum qui ad hunc modum se perfecte philosophari putant, & philosophiam profitentur! Annon hæc docentes mundum impietate compleruut? Etenim quod ad impium adulterii & scortationis vitium attinet, summis Philosophis omnibus fere in errore convenit. Et primum, princeps Philosophorum habitus Plato, statim in primo libro, qui de Republica inscribitur, quodammodo lege sanciri vult, ut omnium uxores sint communes, sequutus nimirum exemplum Jovis, & Cretensium legislatorem, ut hoc sub prætextu abundantior proveniret soboles, & proinde tristitia affecti, consolationem ex tali consuetudine caperent. Epicurus etiam, qui impietatem docet, suadet ut quis cum matre & sorore coeat, quamvis leges prohibeant. Solomon enim super hac re manifestam legem tulit ut

ex matrimonio liberi legitime nascantur, ne ex adulterio sit proles. Quod si fieret, periculum esset, ne filius eum qui non est pater, ut patrem honoraret: aut verum patrem ignorans, ei nullam deferret reverentiam. Quod etiam Romanorum Græcorumque leges postulare videntur. Quare igitur Epicurus & Stoici introducunt incestus qui cum sororibus committuntur, & masculam Venerem, quibus omnibus bibliothecas compleverunt, ut pueri statim ab ineunte ætate addiscant impias conjunctiones.

Et quid attinet diutius hic immorari, cum & suis diis eadem flagitia adscribant? Etenim dum asserunt esse deos, continuo ad nihilum eos deducunt. Quidam enim tradidere, eos ex atomis consistere; quidam vero in atomos redire, & nihil amplius quam homines posse docuerunt. Plato, dum de diis loquitur, eos materiales perhibet. Pythagoras magno labore summa imaque perscrutatus, extremam naturam Deum autumat. Adstruit quoq; motum rebus insitum, & deos mortalium nullam curam gerere: nec non & illa quæ Clitomachus

ὅπως ἐκ τοῦ γήμαντος οἱ παῖδες νομίμως γίνονται, πρὸς τὸ μὴ ἐκ μοιχείας τοὺς γενομένους εἶναι· ἵνα μὴ τὸν οὐκ ὄντα πατέρα τιμήσῃ τις ὡς πατέρα, ἢ τὸν ὄντως πατέρα ἀτιμάσῃ τις, ἀγνοῶν ὡς μὴ πατέρα. ὁπόσα τε οἱ λοιποὶ νόμοι κωλύουσι Ῥωμαίων τε καὶ Ἑλλήνων τὰ τοιαῦτα πράσσεσθαι. πρὸς τί οὖν Ἐπίκουρος καὶ οἱ Στωϊκοὶ δογματίζουσιν ἀδελφοκοιτίας, καὶ ἀῤῥενοβασίας ἐπιτελεῖσθαι, ἐξ ὧν διδασκαλιῶν μεστὰς βιβλιοθήκας πεποιήκασιν, εἰς τὸ ἐκ παίδων μανθάνειν τὴν ἄθεσμον κοινωνίαν;

Καὶ τί μοι λοιπὸν κατατρίβεσθαι περὶ αὐτῶν, ὅπου γε καὶ περὶ τῶν θεῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων, τὰ ὅμοια κατηγγέλκασι; θεοὺς γὰρ φήσαντες εἶναι, πάλιν εἰς οὐδὲν αὐτοὺς ἡγήσαντο. οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἀτόμων αὐτοὺς ἔφασαν συνεστάναι· οἱ δὲ αὖ χωρεῖν εἰς ἀτόμους, καὶ μηδὲν πλεῖον ἀνθρώπων δύνασθαι τοὺς θεούς φασι. Πλάτων δὲ θεοὺς εἰπὼν, εἶναι ὑλικοὺς αὐτοὺς βούλεται συνιστᾶν. Πυθαγόρας δὲ τοσαῦτα μοχθήσας ὑπὸ θεῶν, καὶ τὴν ἄνω κάτω πορείαν ποιησάμενος, ἔσχατον ὁρίζει φύσιν καὶ αὐτοματισμὸν εἶναι. φησί τε τῶν πάντων θεοὺς ἀνθρώπων μηδὲν φροντίζειν, ὁπόσατε Κλιτόμαχος

ὁ Ἀκαδημικὸς περὶ ἀθεότητος εἰσηγήσατο. τί δ' οὐχὶ καὶ Κριτίας, καὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρείτης λέγων· „εἴτε „γὰρ εἰσὶ θεοί, οὐ δύναμαι περὶ αὐτῶν λέγειν, „οὔτε ὁποῖοί εἰσι δηλῶσαι. πολλὰ γάρ ἐστι „τὰ κωλύοντά με.“ τὰ γὰρ περὶ Εὐημέρου τοῦ ἀθεωτάτου περισσὸν ἡμῖν καὶ λέγειν. πολλὰ γὰρ περὶ θεῶν τολμήσας φθέγξασθαι, ἔσχατον καὶ τὸ ἐξόλου μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλὰ τὰ πάντα αὐτοματισμῷ διοικεῖσθαι βούλεται. Πλάτων δὲ ὁ τοσαῦτα εἰπὼν περὶ μοναρχίας θεοῦ, καὶ ψυχῆς ἀνθρώπου, φάσκων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, οὐκ αὐτὸς ὕστερον εὑρίσκεται ἐναντία ἑαυτῷ λέγων; τὰς μὲν ψυχὰς μετέρχεσθαι εἰς ἑτέρους ἀνθρώπους, ἐνίων δὲ καὶ εἰς ἄλογα ζῶα χωρεῖν, πῶς οὐ δεινὸν καὶ ἀθέμιτον δόγμα αὐτοῦ τοῖς γε νοῦν ἔχουσι φανήσεται; ἵνα ὁ ποτε ἄνθρωπος, πάλιν ἔσται λύκος, ἢ κύων, ἢ ὄνος, ἢ ἄλλο τι ἄλογον κτῆνος. τούτῳ ἀκόλουθα καὶ Πυθαγόρας εὑρίσκεται φλυαρῶν, πρὸς τῷ καὶ πρόνοιαν ἐκκόπτειν. τίνι οὖν αὐτῶν πιστεύσωμεν; Φιλήμονι τῷ Κωμικῷ λέγοντι·

Οἱ γὰρ θεὸν σέβοντες, ἐλπίδας καλὰς
Ἔχουσιν εἰς σωτηρίαν.

ἢ

chus Academicus protulit, dicens deos non esse. Annon & hæc Critias, & Protagoras Abderites qui dixit? *Si enim dii sunt, nequeo de iis differere, neque quales sint possum demonstrare. Nam multæ sunt causæ quæ me prohibent.* Nam quæ impurissimus Euemerus commemorat, ea supervacaneum reor in medium afferre. Cum enim plurima de diis ausus fuisset proponere, postremo deos prorsus è rerum natura tollit, & omnia per motum sibi insitum administrari statuit. Dum autem Plato de Unitate Dei & de hominis anima disputat, quam immortalem credit, annon rursum sibi contraria dicit? Ostendens etenim animas defunctorum in alios transire homines, quorundam etiam animas illabi in bruta animalia; quis mente sana præditus, horrendum & impium esse hoc dogma non videbit: nimirum, ut is qui quandoque fuit homo, nunc lupus, canis, asinus, aut aliud quodpiam sit irrationale jumentum? Huic haud dissimilia invenitur nugari Pythagoras, qui providentiam non agnoscit. Cui igitur istorum fidem dabimus? Num Philemoni Comico, qui ait?

Lætas colentes numina, reponunt sibi
Spes ad salutem.

An

An his quos prædiximus Euemero, Epicuro, Pythagoræ, & reliquis pietatem negantibus, & providentiam è medio tollentibus? De Deo quidem & providentia sic inquit Aristo:

Confide, dignis omnibus nam fert Deus
Opem benignus, larga & id præstat manu.
Si non reposta præmia manerent viros
Qui justa peragunt, irritus foret labor
Coluisse divos; quoquo at oculos torqueas,
Est cernere indignis habitos semper modis,
Queis vita sancta est: at suum qui commodum
Solum requirunt, & voluptates amant,
Feliciore transigunt semper dies
Tenore rerum. Sed futura cernere
Cautos oportet, fabulæ & quis exitus.
Opinio nec ut pessima invaluit, docens
Sub lege nulla vivere, sed ut accidit,
Dum fata versant omnia insano impetu,
Hæc commeatum namque suppeditant suis
Favere pravis moribus quotquot volunt.
Viventibus sancte at suus constat honor,
Et pœna tandem dira conficiet malos.
Nil providentiam effugit summi Dei.

Cæ-

ἢ οἷς προειρήκαμεν Εὐημέρῳ καὶ Ἐπικούρῳ, καὶ Πυθαγόρᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀρνουμένοις εἶναι θεοσέβειαν, καὶ πρόνοιαν ἀναιροῦσι. περὶ μὲν οὖν θεοῦ καὶ προνοίας Ἀρίστων ἔφη·

Θάρσει, βοηθεῖν πᾶσι γὰρ τοῖς ἀξίοις
Εἴωθεν ὁ θεὸς, τοῖς δὲ τοιούτοις σφόδρα.
Εἰ μὴ παρέσται προεδρία τις κειμένη
Τοῖς ζῶσιν ὡς δεῖ, τί πλέον ἐστὶν εὐσεβεῖν;
Εἴη γὰρ οὕτως, ἀλλὰ καὶ λίαν ὁρῶ
Τοὺς εὐσεβῶς μὲν ἑλομένους διεξάγειν,
Πράττοντας ἀτόπως· τοὺς δὲ μηδὲν
ἕτερον ἢ
Τὸ λυσιτελὲς καὶ τὸ κατ' αὐτοὺς μόνον,
Ἐντιμοτέραν ἔχοντας ἡμῶν διάθεσιν
Ἐπὶ τοῦ παρόντος. ἀλλὰ δεῖ πόῤῥω βλέπειν,
Καὶ τὴν ἁπάντων ἀναμένειν καταστροφήν.
Οὐχ' ὃν τρόπον γὰρ παρ' ἐνίοις ἴσχυκέ τις
Δόξα κακοήθης, τῷ βίῳ τ' ἀνωφελής,
[a] Φορά τις ἐστ' αὐτόματος, ἢ βραβεύεται
Ὡς ἔτυχε. ταῦτα κρίνουσι γὰρ ἅπαντ' ἔχειν
Ἐφόδια πρὸς τὸν ἴδιον οἱ φαῦλοι τρόπον.
Ἔστι δὲ καὶ τοῖς ζῶσιν ὁσίως προεδρία,
Καὶ τοῖς πονηροῖς, ὡς προσῆκ', ἐπιτιμία.
Χωρὶς προνοίας γίνεται οὐδέν.

a Versus iste debetur MS. Bodl.

ὁπό-

ὁπόσα τε καὶ ἄλλοι, καὶ σχεδόν γε οἱ πλείους εἶπον περὶ θεοῦ καὶ προνοίας, ὁρᾷν ἔστι πῶς ἀνακόλουθα ἀλλήλοις ἔφασαν. οἱ μὲν γὰρ τὸ ἐξ ὅλου θεὸν καὶ πρόνοιαν εἶναι ἀνεῖλον· οἱ δὲ αὖ συνέστησαν θεὸν, καὶ πάντα προνοίᾳ διοικεῖσθαι ὡμολόγησαν. τὸν οὖν συνετὸν ἀκροατὴν καὶ ἀναγινώσκοντα προσέχειν ἀκριβῶς τοῖς λεγομένοις, καθὼς καὶ ὁ Σίμυλος ἔφη,

Κοινῶς ποιητὰς ἔστι μὲν ἔθος καλεῖν
Καὶ τοὺς περιττοὺς τῇ φύσει, καὶ τοὺς
καλούς.
Ἔδει δὲ κρίνειν, καθάπερ, ἢ ἐξ οὗ τινι.

καὶ ὁ Φιλήμων·

Χαλεπὸν ἀκροατὴς ἀσύνετος καθήμενος.
Ὑπὸ γὰρ ἀνοίας οὐχ ἑαυτὸν μέμφεται.

Χρὴ οὖν προσέχειν καὶ νοεῖν τὰ λεγόμενα, κριτικῶς ἐξετάζοντα τὰ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν λοιπῶν ποιητῶν εἰρημένα. ἀρνούμενοι γὰρ θεοὺς εἶναι, πάλιν ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ, καὶ τούτους πράξεις ἀθέσμους ἐπιτελεῖν ἔφασαν. καὶ πρώτου γε τοῦ Διὸς, οἱ ποιηταὶ εὐφωνότερον ἄδουσι τὰς χαλεπὰς πράξεις. Χρύσιππος δὲ ὁ πολλὰ φλυαρήσας, πῶς οὐχὶ εὑρίσκεται σημαίνων τὴν Ἥραν στόματι μιαρῷ συγγίνεσθαι τῷ Διΐ; τί γάρ μοι καταλέγειν

Cæterum videre eſt, ut alii & fere quidem omnes qui verba fecerunt de Deo & providentia, inter ſeſe pugnantia dixerint. Quidam enim Deum & providentiam in univerſum è medio ſuſtulerunt. Quidam porro Deos conſtituerunt, & omnia providentia gubernari confeſſi ſunt. Intelligentem itaque lectorem & auditorem diligenter attendere oportet ea quæ dicuntur; quemadmodum & Simylus teſtatur.

Mos eſt poetis ſtudio ut ornarent pari,
Quæ laude nulla digna & quæ maxima:
Sed ſcire par eſt unde quid, vel quomodo.

Quemadmodum etiam Philemon:

Plena res moleſtiæ
Auditor ægræ mentis, ignavus ſedens;
Delirus ille remanet, & placet ſibi.

Proinde neceſſe eſt ut is qui Philoſophos & Poetas audit legitque, ſingula cum judicio examinet & perpendat. Nam dum negant deos eſſe, continuo eoſdem iterum eſſe confitentur, necnon eos impia facinora committere demonſtrant. Et primum quidem magna voce decantant Poetæ, Jovis flagitia. Chryſippus quomodo non invenitur multa ineptiens, ſignificans Jovem cum Junone impuro ore concumbere?

Quid

Quid enim opus est recensere lasciviam ejus quæ dicitur mater deorum, & Jovis Latiarii sitientis humanum sanguinem. Prætereo quoque Attim castratum, & Jovem cognomento Tragœdum, qui manum in pugnum contrahens (ut perhibent) nunc à Romanis divinos honores accipit. Taceo Antinoi delubra, & reliquorum quos Deos indigitant: etenim cum sint isthæc literarum monumentis prodita, intelligenti lectori risum movent: sive quis legat eos negare deos, & tandem sibi ipsis contraria dicere: aut promiscuos & illegitimos ipsorum cognoscat concubitus. Etiam ex ipsorum monumentis quis elicere potest, humanis carnibus vesci esse licitum: & deos, quos præcipuo cultu venerati sunt, id factitasse produnt.

Cæterum nos Deum confitemur, sed unum, conditorem, creatorem & opificem hujus universi mundi, & cognoscimus omnia administrari providentia, & ex ipso solo legem sacrosanctam didicimus. Imo nullum alium habemus legislatorem, quam illum qui revera Deus est: qui nos pie, juste & honeste vivere docet. Quod ad piam vitam attinet, sic præcipit: *Non erunt tibi dii alii præter me. Non*

λέγειν τὰς ἀσελγείας τῆς μητρὸς θεῶν λεγομένης, ἢ Διὸς τοῦ [a] Λατιαρίου διψῶντος αἵματος ἀνθρωπείου; ἢ Ἄπιν τὸν ἀποκοπτόμενον, ἢ ὅτι ὁ Ζεὺς ὁ καλούμενος [b] τραγῳδὸς [c] καλακλείσας τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα, ὥς φασι νῦν παρὰ Ῥωμαίοις θεὸς τιμᾶται. σιγῶ τὰ Ἀντινόου τεμένη, καὶ τὰ τῶν λοιπῶν καλουμένων θεῶν. καὶ γὰρ ἱστορούμενα τοῖς συνετοῖς καταγέλωτα φέρει. ἤτοι οὖν περὶ ἀθεότητος αὐτοὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων δογμάτων ἐλέγχονται οἱ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφήσαντες, ἢ καὶ περὶ πολυμιξίας καὶ ἀθέσμου κοινωνίας. ἔτι μὴν καὶ ἀνθρωποβορεία παρ' αὐτοῖς εὑρίσκεται, δι' ὧν συνέγραψαν γραφῶν, καὶ πρώτους γε οὓς τετιμήκασι θεοὺς, ταῦτα πεπραχότας ἀναγράφουσιν.

Ἡμεῖς δὲ καὶ θεὸν ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' ἕνα τὸν κτίστην, καὶ ποιητὴν, καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ προνοίᾳ τὰ πάντα διοικεῖσθαι ἐπιστάμεθα· ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μόνου καὶ νόμον ἅγιον μεμαθήκαμεν· ἀλλὰ ομοθέτην ἔχομεν τὸν ὄντως θεόν. ὃς καὶ διδάσκει ἡμᾶς, δικαιοπραγεῖν, καὶ εὐσεβεῖν, καὶ καλοποιεῖν. καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας λέγει, [d] οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι

---

a Tatianus Assyrius eum humanis victimis placari diserte dicit. *b* Hinc fortasse ansam arripuit Lucianus Jovem suum Tragœdum traducendi. *c* Exemplaria habent κατακλύσας. *d* Exod 20.

πλὴν ἐμοῦ. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ τῷ ἄνω, ἢ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, ἢ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ὁ θεός σου. περὶ δὲ τοῦ καλοποιεῖν ἔφη· τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἐγὼ δίδωμί σοι κύριος ὁ θεός. ἔτι περὶ δικαιοσύνης· οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρείαν ψευδῆ. οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ βοὸς αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὐδὲ παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα ἐστὶ τῷ πλησίον σου. οὐ διαστρέψεις κρίμα πένητος ἐν κρίσει αὐτοῦ, ἀπὸ παντὸς ῥήματος ἀδίκου διαποστήσει, ἀθῷον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς, οὐ δικαιώσεις τὸν ἀσεβῆ, καὶ δῶρα οὐ λήψῃ· τὰ γὰρ δῶρα ἀποτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλεπόντων, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δίκαια.

Τούτου μὲν οὖν τοῦ θείου νόμου διάκονος γεγένηται Μωσῆς, ὁ καὶ θεράπων τοῦ θεοῦ, παντὶ μὲν τῷ κόσμῳ, παντελῶς δὲ τοῖς

Ἑβραίοις

Non facies tibi sculptile, atque omnem similitudinem quæ est in cœlis desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles ea. Quia ego sum Dominus Deus tuus. Ut autem bona opera faciamus, sic inquit: *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut bene sit tibi, & prolongentur dies tui super terram, quam ego Dominus Deus do tibi.* Quod ad justitiam spectat, sic ait: *Non mœchaberis. Non occides. Non furaberis. Non respondebis contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces uxorem proximi tui, nec desiderabis domum ejus, aut agrum ejus, aut servum ejus, aut ancillam ejus, aut bovem ejus, aut asinum ejus, aut omne jumentum ejus, aut quodcunque fuerit proximo tuo.* [a] *Non evertes judicium pauperis in causa sua. Ab omni verbo falso longe aberis: nec innocentem & justum occides: nec impium justificabis. Munus ne acceperis, quia munus excæcat oculos eorum qui vident, & pervertit verba justa.*

Hujus divinæ Legis minister fuit Moses famulus Dei, universo quidem mundo, præcipue vero He-

a Exod. 23. 6.

bræis, qui & Judæi vocantur: quos primo in servitutem redegit rex Ægypti, semen justum piorum & sanctorum virorum, Abraham, Isaac, & Jacob. Horum Deus recordatus multis miraculis & prodigiis editis per Mosen, eos in libertatem asseruit, & ex Ægypto eduxit. His per desertum ductis restituit terram Chananæam, postmodum Judæam appellatam. Legem quoque iis dedit, & docuit eam. At Legis amplæ licet & mirabilis in omnem justitiam, decem capita, quæ supra dedimus, istiusmodi sunt.

Hebræi ex Chaldæa oriundi, advenæ in Ægypto fuere. Nam eo tempore, famis vehementia cogebantur transire in Ægyptum, ut frumentum coemerent, ubi & aliquanto tempore habitarunt. Ceterum id ipsis accidit quod jamdudum prædixisset Deus. Cum igitur morati fuissent in Ægypto annis quadringentis & triginta, eo anno quo eos inde ducere parabat Moses in desertum, Deus legem posuit,

ἑβραίοις τοῖς καὶ Ἰουδαίοις καλουμένοις, οὓς κατεδούλωσεν ἀρχῆθεν βασιλεὺς Αἰγύπτου, τυγχάνοντας σπέρμα δικαίων ἀνδρῶν θεοσεβῶν καὶ ὁσίων, Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ὁ θεὸς ποιήσας καὶ μνησθεὶς θαυμάσια καὶ τέρατα διὰ Μωσέως παράδοξα, ἐῤῥύσατο αὐτοὺς, καὶ ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ἀγαγὼν αὐτοὺς διὰ τῆς ἐρήμου καλουμένης· οὓς, καὶ ἀποκατέστησεν εἰς τὴν Χαναναίαν γῆν, μετέπειτα Ἰουδαίαν ἐπικληθεῖσαν, κατὰ νόμον παρέθετο, καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς ταῦτα. τοῦ μὲν οὖν νόμου μεγάλου καὶ θαυμασίου πρὸς πᾶσαν δικαιοσύνην ὑπάρχοντος, δέκα κεφάλαια ἃ προειρήκαμεν, τοιαῦτά ἐστιν.

Ἐπειδὴ οὖν προσήλυτοι ἐγενήθησαν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ ὄντες, τὸ γένος Ἑβραίων ἀπὸ γῆς τῆς Χαλδαϊκῆς· κατ' ἐκεῖνο καιροῦ λιμοῦ γενομένης ἀνάγκην ἔσχον μετελθεῖν εἰς Αἴγυπτον σιτίων ἐκεῖ πιπρασκομένων, ἔνθα καὶ χρόνῳ παρῴκησαν. ταῦτα δὲ αὐτοῖς συνέβη κατὰ προαναφώνησιν θεοῦ· παροικήσαντες οὖν ἐν Αἰγύπτῳ ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ τριάκοντα, ἐν τῷ τὸν Μωσῆν μέλλειν ἐξάγειν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον, ὁ θεὸς ἐδίδαξεν αὐτοὺς διὰ τοῦ νόμου λέγων·

[a] προσήλυτον οὐ θλίψετε. ὑμεῖς γὰρ οἴδατε τὴν ψυχὴν τοῦ προσηλύτου, αὐτοὶ γὰρ προσήλυτοι ἦτε ἐν τῇ γῇ Αἰγύπτῳ. τὸν μὲν οὖν νόμον τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεδομένον αὐτοῖς ἐν τῷ παραβῆναι τὸν λαὸν, ἀγαθὸς ὢν καὶ οἰκτίρμων ὁ θεὸς, μὴ βουλόμενος διαφθεῖραι αὐτοὺς πρὸς τὸ δεδωκέναι τὸν νόμον· ὕστερον δὲ καὶ προφήτας ἐξέπεμψεν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, πρὸς τὸ διδάσκειν καὶ ἀναμιμνήσκειν τὰ τοῦ νόμου αὐτοὺς, καὶ ἐπιστρέφειν εἰς μετάνοιαν, τοῦ μηκέτι ἁμαρτάνειν. εἰ δὲ ἐπιμένοιεν ταῖς φαύλαις πράξεσι, προανεφώνησαν ὑποχειρίους αὐτοὺς παραδοθῆναι πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς· καὶ ὅτι ταῦτα αὐτοῖς ἤδη ἀπέβη, φανερὸν μέν ἐστι.

Περὶ μὲν οὖν τῆς μετανοίας Ησαΐας ὁ προφήτης, κοινῶς μὲν πρὸς πάντας, διαῤῥήδην δὲ πρὸς τὸν λαὸν λέγει. [b] ζητήσατε τὸν κύριον, καὶ ἐν τῷ εὑρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε· ἡνίκα δ' ἂν ἐγγίζῃ ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὰς βουλὰς αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν αὐτοῦ, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφήσει τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. καὶ ἕτερος προφήτης Εζηκιὴλ φησιν·

a Exod. 23. 21. b Isa. 55. 6, 7.

a ἐὰν

ſuit, dicens: *Peregrinum ne afflixeritis. Vos enim noſtis animam peregrini, ipſi enim peregrini fuiſtis in terra Ægypti.* Cum vero Legem, quam Deus tulerat, prævaricati ſunt; Deus bonus & miſericors exiſtens, eos perdere noluit: & præterquam quod legem iis communicavit, etiam Prophetas ex eorum fratribus miſit, qui eos docerent, & in memoriam revocarent legem, & ad pœnitentiam converterent, ut deinceps non delinquerent. Sin autem in pravis factis perſeverarent, interminatus eſt fore, ut captivi ducerentur in omnia orbis regna. Hoc quidem iis eveniſſe, nemo eſt qui neſciat.

Ceterum de pœnitentia Iſaias Propheta communiter omnes, inprimis tamen Judæos compellat: *Quærite Dominum, & cum inveniri poteſt, invocate ipſum: cum vero vobis appropinquaverit, derelinquat impius vias ſuas, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum Deum ſuum, & miſerebitur ejus, quoniam multum remittet peccata noſtra.* Alius præterea Propheta, Ezechiel inquit: *Quod ſi*

impius

impius se averterit ab omnibus peccatis suis quæ fecit, & custodierit omnia statuta mea, feceritque justificationes meas, vivendo vivet, & non morietur. Omnes iniquitates ejus quas fecit non venient in recordationem, sed in justitia sua quam fecit, vivet: quia nolo mortem peccatoris, dicit Dominus, sed potius ut convertat se à viis suis pravis, & vivat. Isaias iterum: *Convertimini qui profundum consilium initis & iniquum, ut salvemini.* Similiter Hieremias: *Convertimini ad Dominum Deum vestrum quemadmodum vindemians ad cartallum, & misericordiam consequemini.* Plurima sunt, & numerum fere omnem excedunt, quæ in Scriptura sacra [de pœnitentia dicta sunt. Nam semper Deus hoc egit, ut humanum genus converteret ab omnibus peccatis.

Præterea de justitia, de qua lex loquitur, similia reperiuntur Prophetarum & Evangelistarum scripta continere; nam uno eodemq; Divino Spiritu inflati, loquuti sunt omnes. Esaias igitur sic dicit: *Auferte malitiam ex ani-*

[a] ἐὰν ἀποστραφῇ ὁ ἄνομος ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὧν ἐποίησεν, καὶ φυλάξῃ τὰς ἐντολάς μου, καὶ ποιήσῃ τὰ δικαιώματά μου, ζῶν ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ, πᾶσαι αἱ ἀδικίαι αὐτοῦ ἃς ἐποίησεν οὐ μὴ μνησθῶσιν, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ ᾗ ἐποίησε ζήσεται, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, λέγει κύριος, ἀλλ' ὡς ἐπιστρέψαι ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν αὐτόν. πάλιν ὁ Ἡσαΐας, [b] ἐπιστράφητε οἱ τὴν βαθεῖαν βουλὴν βουλευόμενοι καὶ ἄνομον, [c] ἵνα σωθήσεσθε. καὶ ἕτερος Ἱερεμίας· [d] ἐπιστράφητε ἐπὶ κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν, ὡς ὁ τρυγῶν ἐπὶ τὸν κάρτελλον αὐτοῦ, καὶ ἐλεηθήσεσθε. πολλὰ μὲν οὖν, μᾶλλον δὲ ἀναρίθμητά ἐστι τὰ ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς εἰρημένα περὶ μετανοίας, ἀεὶ τοῦ θεοῦ βουλομένου ἐπιστρέφειν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν.

Ἔτι μὴν καὶ περὶ δικαιοσύνης ἧς ὁ νόμος εἴρηκεν, ἀκόλουθα εὑρίσκεται καὶ τὰ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν εὐαγγελίων ἔχειν, διὰ τὸ τοὺς πάντας πνευματοφόρους ἑνὶ πνεύματι θεοῦ λελαληκέναι. ὁ γοῦν Ἡσαΐας οὕτως ἔφη· [e] ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν

[a] Ezech. 18. 21, 22, 23. [b] Iſa. 45. [c] Deeſt apud LXX. ἵνα σωθήσεσθε, & etiam καὶ ἐλεηθήσεσθε. [d] Hier. 6. 9. [e] Iſa. 1. 16, 17.

ψυχῶν

ψυχῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν. ἔτι ὁ αὐτὸς, διάλυε, φησὶν, πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, λύε στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἀπόστελλε τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, καὶ πᾶσαν συγγραφὴν ἄδικον διάσπα, διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἴσαγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνὸν, περίβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψῃ· τότε ῥαγήσεται πρώϊμον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ· καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου. ὁμοίως καὶ Ἱερεμίας, στῆτε, φησὶν, ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἴδετε, καὶ ἐπερωτήσατε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· κρίμα δίκαιον κρίνετε, ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ θέλημα κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν. ὡσαύτως καὶ Ἡσαΐας λέγει· φυλάσσεσθε κρίμα, καὶ ἐγγίζετε πρὸς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν, τὸν στερεώσαντα τὸν οὐρανὸν, καὶ κτίσαντα τὴν γῆν. καὶ ἕτερος Ἰωὴλ ἀκόλουθα τούτοις ἔφη. συναγάγετε λαὸν, ἁγιάσατε [a] ἐκκλησίας, εἰσδέξασθε πρεσβυτέρους, συναγάγετε νήπια θηλάζοντα

a Ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε, LXX.

μαστοὺς,

animabus vestris, discite benefacere, quærite judicium, liberate oppressum, judicate pupillo, & justificate viduam. Idem alibi dicit: [a] *Dissolve omnes colligationes iniquitais, solve voilentorum contractuum obligationes, dimitte confractos, liberos, & omnem scripturam iniquam conscinde, partire esurienti panem tuum, & pauperes vagos introduc in domum: si videris nudum, operi eum, & propinquos seminis tui ne despexeris. Tunc erumpet matutina lux tua, & sanitas tua velociter orietur, & ibit ante te justitia tua.* Similiter Jeremias: [b] *State juxta vias, & circumspicite, & interrogate quæ sit via Domini Dei nostri bona, & in ea ambulate, & invenietis requiem pro animabus vestris: judicium justum judicate, quia in his consistit voluntas Domini Dei vestri.* Huic consentit Esaias, qui ait: [c] *Custodite judicium, & appropinquate ad Dominum Deum vestrum* [d] *qui firmavit cœlum, & condidit terram.* Alius, Joel his consentanea dicit: [e] *Congregate populum, sactificate Ecclesiam, coadunate senes, colligite parvulos & eos qui sugunt*

---

a Isa. 58. 6, 7, 8. *b* Hier. 6. 16. *c* Isa. 56 1. Ibid. 41. 1. *d* Ibid. 45. 18. *e* Joel 2. 16, 17.

ubera;

ubera; egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo, & orate ad Dominum Deum veſtrum vehementer, ut miſereatur veſtri Deus, & delebit peccata veſtra. Similiter & alter, Zacharias, ita dicit: *Dominus omnipotens, judicate judicium veritatis, & facite pietatem atque miſericordiam, & miſerationem facite unuſquiſque cum proximo ſuo: viduam & pupillum, peregrinum & pauperem nolite calumniare: neque cogitate in corde veſtro unuſquiſque malum fratri ſuo, ait Dominus omnipotens.*

Quod ſpectat ad morum caſtitatem, atque adeo ad univerſam virtutem, docemur divinis oraculis non ſolum opere non peccare, ſed ne mente quidem. Similiter Scriptura ſacra vetat, ne vel animo aut cogitatione aliquod vitium concipiamus: præterea ne videntes alienam uxorem, eandem concupiſcamus. Nam Solomon, qui Rex & Propheta extitit, tradit: *Oculi tui in directum aſpiciant, & palpebræ tuæ annuant juſta; & rectas orbitas fac pedibus tuis.* Præterea Evangelica vox majore vehementia caſtitatem docet, in hunc modum ſonans: *Quicunque aſpexerit uxorem alterius ad concupiſcendum eam,* jam

μαςῶν, ἐξελθέτω νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς, καὶ εὔξασθε πρὸς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν ἐκτενῶς, ὅπως ἐλεήσῃ ὑμᾶς, καὶ ἐξαλείψει τὰ ἁμαρτήματα ὑμῶν. ὁμοίως καὶ ἕτερος Ζαχαρίας τάδε λέγει· [a] κύριος παντοκράτωρ· κρίμα ἀληθείας κρίνετε, καὶ ἔλεος καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ χήραν καὶ ὀρφανὸν, καὶ προσήλυτον μὴ καταδυναστεύσητε, καὶ κακίαν ἕκαστος μὴ μνησικακείτω τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Καὶ περὶ σεμνότητος οὐ μόνον διδάσκει ἡμᾶς ὁ ἅγιος λόγος, τὸ μὴ ἁμαρτάνειν ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ μέχρις ἐννοίας, τὸ μηδὲ τῇ καρδίᾳ ἐννοηθῆναι περί τινος κακοῦ, ἢ θεασάμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀλλοτρίαν γυναῖκα ἐπιθυμῆσαι. Σολομὼν μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης γενόμενος, ἔφη· [b] οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν· τὰ δὲ βλέφαρά σου νευέτω δίκαια· ὀρθὰς ποίει τροχιὰς σοῖς ποσίν. ἡ δὲ εὐαγγέλιος φωνὴ ἐπιτατικώτερον διδάσκει περὶ ἁγνείας λέγουσα· [c] πᾶς ὁ ἰδὼν γυναῖκα ἀλλοτρίαν πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη

a Zach. 7. 9, 10. b Prov. 4. 25, 26. c Matt. 5. 28, 432

ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ ὁ γαμῶν, φησιν, ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς, μοιχεύει· καὶ ὃς ἀπολύει γυναῖκα παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. ὅτι ὁ Σολομὼν φησιν· [a] ἀποδήσει τις πῦρ ἐν ἱματίῳ, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ οὐ κατακαύσει; ἢ περιπατήσει τὶς ἐπ' ἀνθράκων πυρὸς, τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσει; οὕτω ὁ εἰσπορευόμενος πρὸς γυναῖκα ὕπανδρον, οὐκ ἀθωωθήσεται.

Καὶ τοῦ μὴ μόνον ἡμᾶς εὐνοεῖν τοῖς ἀλλοφύλοις, ὡς οἴονταί τινες, Ἡσαΐας ὁ προφήτης ἔφη· [b] εἴπατε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ τοῖς βδελυσσομένοις, ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστε, ἵνα τὸ ὄνομα κυρίου δοξασθῇ, καὶ ὀφθῇ ἐν τῇ εὐφροσύνῃ αὐτῶν. τὸ δὲ εὐαγγέλιον, [c] ἀγαπᾶτε, φησι, τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. ἐὰν γὰρ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποῖον μισθὸν ἔχετε; τοῦτο καὶ οἱ [d] λῃσταὶ, καὶ οἱ τελῶναι ποιοῦσι. τοὺς δὲ ποιοῦντας τὸ ἀγαθὸν διδάσκει μὴ καυχᾶσθαι, ἵνα μὴ ἀνθρωπάρεσκοι

---

a Prov. 6. 27. LXX. ἐν κόλπῳ. b Is. 66. 5. εἴπατε ἀδελφοὶ ἡμῶν τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ βδελυσσομένοις, ἵνα τὸ ὄνομα κυρίου δοξασθῇ, LXX. c Matt. 5. 44. d Lectio hæc videtur pecu-

jam adulterium cum ea commisit in corde suo. Et quicunque repudiatam duxerit, adulterium committit. Et quicunque repudiaverit uxorem suam, nisi causa stupri, efficit ut illa sit adultera. Nam Solomon sic testatur: *Nunquid alligabit aliquis ignem in vestimento suo, & vestimenta sua non comburet? Aut si gradietur quis supra carbones, & pedes ejus non adurentur? Sic qui accedit ad uxorem proximi sui, non innoxius erit quisquis accesserit ad eam.*

Præterea quod non solum nostri generis homines, ut quidam existimant, amore complecti debeamus, Esaias Propheta inquit: *Dicite his qui oderunt vos, & his qui execrantur vos, fratres nostri estis, ut nomen Domini glorificetur & videatur in lætitia eorum.* Evangelium autem: *Diligite inimicos vestros, bene precemini devoventibus vos, benefacite his qui vos odio prosequuntur, orate pro his qui lædunt, & insectantur vos. Nam si dilexeritis eos qui diligunt vos, quod præmium habetis? nonne latrones & Publicani idem faciunt?* Docet autem eos qui bona opera faciunt, ut non glorientur, ne hominibus placeant:

---

peculiaris; aliquot codices habent ἐθνικοί.

Nesciat, inquit, *manus tua sinistra, quid faciat dextra.*

Divina etiam Scriptura monet, ut pareamus magistratibus & potestatibus, & pro illis preces fundamus ad Dominum, *ut tranquillam & quietam transigamus vitam.* Jubet etiam omnibus reddere omnia: *cui honorem, honorem: cui timorem, timorem: cui tributum, tributum: nemini quicquam debeatis, nisi ut vos mutuo diligatis.*

Nunc vide an hi qui talia discunt, possint promiscue vivere, & pollui nefariis commixtionibus: aut possint, quod quidem omnium immanissimum est, carnes humanas attingere? præsertim cum etiam monomachias spectare nobis interdictum sit, ne videlicet participes hujusmodi cædium reddamur. Nec cetera spectacula spectare audemus, ne oculi nostri inquinentur, & aures nostræ hauriant profana, quæ ibi decantantur, carmina nempe, dum Thyestis tragica facinora commemorant, & Terei liberos devoratos recitant. Nec fas nobis est audire adulteria deorum hominumque, quæ suavi verborum modulantur mercede & præmiis inducti celebrant. Verum absit, absit inquam

σκοὶ ὦσιν. [a] μὴ γνώτω γάρ, φησιν, ἡ χείρ σου ἡ ἀριστερά, τί ποιεῖ ἡ χείρ σου ἡ δεξιά.

Ἔτι μὴν καὶ περὶ τοῦ ὑποτάσσεσθαι ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, κελεύει ἡμᾶς ὁ θεῖος λόγος, [b] ὅπως ἔρημον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν. καὶ διδάσκει ἀποδιδόναι πᾶσι τὰ πάντα, [c] τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· μηδενὶ μηδὲν ὀφείλειν ἢ μόνον τὸ ἀγαπᾶν πάντας.

Σκόπει τοίνυν εἰ οἱ τὰ τοιαῦτα μανθάνοντες δύνανται ἀδιαφόρως ζῆν, καὶ συμφύρεσθαι ταῖς ἀθεμίτοις μίξεσιν, ἢ τὸ ἀθεώτατον πάντων, σαρκῶν ἀνθρωπείων ἐφάπτεσθαι· ὅπου γε καὶ τὰς θέας τῶν μονομάχων ἡμῖν ἀπείρηται ὁρᾶν, ἵνα μὴ κοινωνοὶ καὶ συνίστορες φόνων γινώμεθα. ἀλλ' οὐδὲ τὰς λοιπὰς θεωρίας ὁρᾶν χρή, ἵνα μὴ μολύνωνται ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ τὰ ὦτα γινόμενα συμμέτοχα τῶν ἐκεῖ φωνῶν ᾀδομένων. εἰ γὰρ εἴποι τις, περὶ ἀνθρωποβορείας ἐκεῖ τὰ Θυέστου, καὶ Τηρέως τέκνα ἐσθιόμενα· ἃ δὲ περὶ μοιχείας, οὐ μόνον περὶ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ περὶ θεῶν, ὧν καταγγέλλουσιν εὐφώνως, μετὰ τιμῆς καὶ ἄθλων παρ' αὐτοῖς τραγῳ-

[a] Matt. 6. 3. [b] 1 Tim. 2. 2. [c] Rom. 13. 7, 8.

δεῖται· μακρὰν δὲ ἀπείη Χριστιανοῖς ἐνθυμηθῆναί τι τοιοῦτο πρᾶξαι, παρ' οἷς σωφροσύνη πάρεστιν, ἐγκράτεια ἀσκεῖται, μονογαμία τηρεῖται, ἁγνεία φυλάσσεται, ἀδικία ἐκπορθεῖται, ἁμαρτία ἐκριζοῦται, δικαιοσύνη μελετᾶται, νόμος πολιτεύεται, θεοσέβεια πράσσεται, θεὸς ὁμολογεῖται, ἀλήθεια βραβεύει, χάρις συντηρεῖ, εἰρήνη περισκέπτει, λόγος ἅγιος ὁδηγεῖ, σοφία διδάσκει, ζωὴ βραβεύει, θεὸς βασιλεύει.

Πολλὰ μὲν οὖν ἔχοντες λέγειν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ θεοῦ, καὶ δημιουργοῦ πάσης κτίσεως, τὰ νῦν αὐτάρκως ἡγούμεθα ἐπιμεμνῆσθαι, εἰς τὸ καί σε ἐπιστῆσαι μάλιστα ἐξ ὧν ἀναγινώσκεις ἕως τοῦ δεῦρο, ἵνα ὡς φιλομαθὴς ἐγενήθης, οὕτω καὶ φιλομαθὴς ἔσῃ ἕως τοῦ δεῦρο.

Θέλω δέ σοι καὶ τὰ τῶν χρόνων, θεοῦ παρέχοντος, νῦν ἀκριβέστερον ἐπιδεῖξαι, ἵνα ἐπιγνῷς ὅτι οὐ πρόσφατος οὐδὲ μυθώδης ἐστὶν ὁ καθ' ἡμᾶς λόγος, ἀλλ' ἀρχαιότερος καὶ ἀληθέστερος ἁπάντων ποιητῶν καὶ συγγραφέων,

τῶν

inquam à Christianis, penes quos modestia & temperantia florent, continentia viget, unius uxoris legitimum matrimonium servatur, castitas colitur, injustitia expellitur, peccatum eradicatur, justitia exercetur, lex regnat divina, religio tractatur vera, Deus agnoscitur, veritas gubernat, gratia servat, pax protegit, divinum verbum ducit, sapientia docet, vita regit, Deusque imperio temperat, absit, inquam, ut talia facinora vel cogitemus, nedum faciamus.

Certe cum multa supersint nobis, quæ de nostra vivendi ratione, necnon de Dei justificationibus & mundi opificio, in medium adducere possemus, hæc sufficere putamus admonuisse, ut cognoscas ex iis præcipue quæ hucusque legisti, ut quemadmodum olim discendi eras cupidus, ita & deinceps discendi cupidus permaneas.

Ceterum nunc instituo, adsit modo Deus cœptis, exactius temporum computationem demonstrare, ut cognoscas non esse nuperum nec fabulosum nostrum sermonem, sed vetustiorem & veriorem Poetis & Historicis, qui omnes de incerto tempore

pore ſcripſere. Nam quidam eorum mundum ingenitum dicentes, in infinitum proceſſere: alii genitum affirmantes, dixerunt ab ejus creatione myriades annorum tranſiiſſe quindecim, & annos ter mille & ſeptuaginta quinque. Horum quidem auctor eſt Apollonius Ægyptius. Plato vero, qui videtur ſapientia Græcos omnes excelluiſſe, ad quas ineptias devolvitur? In libris enim, qui de Legibus inſcribuntur, diſerte ponit: *Qui enim, obſecro, ſi hæc conſtanter omni illo temporis antegreſſi intervallo permanſiſſent, novum quicquam cujuſlibet inventum eſſet? videlicet, quia innumerabilis quædam annorum multitudo ab illis ignorabatur. Mille autem anni aut duo millia interceſſere ex quo quicquam dicitur partim à Dædalo, partim ab Orpheo, partim à Palamede inventum.* Dum autem hæc ſcribit, teſtatur decies mille myriadas annorum interceſſiſſe à diluvio uſque ad Dædalum. Verum cum multa diſſeruiſſet de urbium exornatione, habitatione gentibuſque, tandem confitetur, ſe hæc ex conjectura quadam expoſuiſſe. Inquit enim: *Imo, hoſpes, quis polliceretur Deus fore ut ſecundam de legibus*

τῶν ἐπ' ἀλλήλῳ [a] συγγραψάντων. οἱ μὲν γὰρ τὸν κόσμον ἀγέννητον εἰπόντες, εἰς τὸ ἀπέραντον ἐχώρησαν· ἕτεροι δὲ γεννητὸν φήσαντες, εἶπον ὡς ἤδη μυριάδας ἐτῶν πεντεκαίδεκα ἐληλυθέναι καὶ τρισχίλια ἑβδομήκοντα πέντε ἔτη. ταῦτα μὲν οὖν Ἀπολλώνιος ὁ Αἰγύπτιος ἱστορεῖ. Πλάτων δὲ ὁ δοκῶν Ἑλλήνων σοφώτερος γεγενῆσθαι, εἰς πόσην φλυαρίαν ἐχώρησεν; ἐν γὰρ τῇ [b] περὶ νόμων αὐτοῦ ἐπιγραφομέναις ἐντῶς κεῖται λέγοντος· 'πῶς γὰρ ἂν εἴγε ἔμενε τὰ δὲ οὕτω τὸν πάντα 'χρόνον ὡς νῦν διακεκόσμηται καινὸν ἀνευρί- 'σκετό ποτε καὶ ὁτιοῦν τί; ὅ τι μὲν γὰρ μυριάκις 'μυρία ἔτη διελάνθανεν ἄρα τοὺς τότε; χίλια 'δὲ ἀφ' οὗ γέγονεν, ἢ δὶς τοσαῦτα ἔτη, τὰ μὲν 'Δαιδάλῳ καταφανῆ γέγονε, τὰ δὲ Ὀρφεῖ, τὰ 'δὲ Παλαμήδει.' καὶ ταῦτα εἰπὼν γεγενῆσθαι, τὰ μὲν μυριάκις μυρία ἔτη ἀπὸ κατακλυσμοῦ ἕως Δαιδάλου δηλοῖ. καὶ πολλὰ φήσας περὶ πόλεων κατακοσμήσεων, καὶ οἰκήσεων, καὶ ἐθνῶν, ὁμολογεῖ εἰκασμῷ ταῦτα εἰρηκέναι. λέγει γάρ· 'εἰ γοῦν, ὦ ξένε, τίς ὑμῖν ὑπόσχοιτο θεός, 'ὡς ἂν ἐπιχειρήσωμεν τὸ δεύτερον τῇ νομο-

a Tempus omne à Varrone divisum in ἄδηλον, μυθικὸν, & ἱστορικόν. b Plat. de Legibus l. 3. pag. 677. & ibid. pag. 683. Impressa habuere ἐν γὰρ τοῖς πολιτείας.

θεσίας

‘ θείας σκέψει ;’ τῶν νῦν εἰρημένων δηλονότι εἰκασμῷ ἔφη· εἰ δὲ εἰκασμῷ, οὐκ ἄρα ἀληθῆ ἐστι τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένα. δεῖ οὖν μᾶλλον μαθητὴν γίνεσθαι τῆς νομοθεσίας τοῦ θεοῦ, καθὼς καὶ αὐτὸς ὡμολόγηκεν, ἄλλως μὴ δύνασθαι τὸ ἀκριβὲς μαθεῖν, ἐὰν μὴ ὁ θεὸς διδάξῃ διὰ τοῦ νόμου. τί δ' οὐχὶ καὶ οἱ ποιηταί, Ὅμηρος, καὶ Ἡσίοδος, καὶ Ὀρφεὺς ἔφασαν ἑαυτοὺς ἀπὸ θείας προνοίας μεμαθηκέναι ; ἔτι μὴν μάντεις καὶ προγνώστας γεγενῆσθαι κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν μαθόντας ἀκριβῶς συγγεγραφέναι φασίν. πόσῳ οὖν μᾶλλον ἡμεῖς τὰ ἀληθῆ εἰσόμεθα, οἱ μανθάνοντες ἀπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, τῶν χωρησάντων τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ θεοῦ.’ διὸ σύμφωνα καὶ φίλα ἀλλήλοις οἱ πάντες προφῆται εἶπον, καὶ προεκήρυξαν τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι παντὶ τῷ κόσμῳ· τοὺς γὰρ φιλομαθεῖς, μᾶλλον δὲ φιλαληθεῖς δύναται αὐτὴ ἡ ἔκβασις τῶν προαναπεφωνημένων πραγμάτων, καὶ ἤδη ἀπηρτισμένων ἐκδιδάσκειν ὄντως ἀληθῆ εἶναι τὰ δι' αὐτῶν κεκηρυγμένα περί τε χρόνων καὶ καιρῶν τῶν πρὸ κατακλυσμοῦ, ἀφ' οὗ ἔκτισται ὁ κόσμος ἕως τοῦ δεῦ-

ρο,

gibus instituendis rationem ingrederemur? Si ex conjectura scripta fuerint quæ tradidit Plato, non ergo explorata sunt. Oportet igitur nos magis discipulos esse legislationis Divinæ, quemadmodum etiam Plato confitetur, non exacte posse disci, nisi Deus docuerit per legem. Quid? Non Homerus, Hesiodus, & Orpheus Poetæ testati sunt, se à divina præscientia didicisse? Perhibent quoque Vates & Prophetas priscis temporibus extitisse, ex quibus cognoverint scriptores, quæ literarum monumenta retulerunt. Quanto igitur magis nos ipsa veritate potimur, qui eam discimus ex oraculis Prophetarum sanctorum, qui Divino Spiritu afflati vaticinati sunt? Quapropter consona & nullo modo pugnantia omnes retulerunt, & prædixere quæ eventura sint mundo universo. Nam discendi cupidos, imo veritatis studiosos, certus rerum prædictarum eventus docere potest vera esse quæ per eos annunciata sunt de temporibus & seculis quæ præcessere diluvium. Nec cunctabor à condito mundo usque ad nostra tempora certam proponere temporum compu-

computationem, ut demonstrem ineptias scriptorum, qui de tempore incerto scripsere.

Plato enim, ut antea diximus, cum ostendisset diluvium fuisse, ait non universam terram, sed saltem campos inundatione aquarum esse coopertos: eos vero qui effugerint in summis montibus, esse salvatos. Alii loquuntur fuisse Deucalionem & Pyrrham, & illos in arca servatos. Deucalionem autem ferunt, postquam ex arca progressus est, retro jactasse lapides, ex quibus homines exorti sunt. Hinc aiunt multitudinem hominum λαὼς, id est populos esse dictam. Alii porro memoriæ prodiderunt Clymenum in secundo diluvio extitisse. Quod igitur miseri & prorsus impii stultique sint, qui talia commemorarunt, sive Philosophi sive alii scriptores, ex prædictis constare arbitror. At noster Propheta & minister Dei Moses, de mundi generatione historiam contexens, dilucide exposuit quo tempore terrarum diluvium acciderit: necnon enarrat, quo pacto aquæ universam terræ superficiem operuerint: nihil fabulosi vel de Pyrrha vel de Deucalione, vel de Clymeno tradens.

ρο, ὡς ἐνέστηκε τὰ ἔτη, εἰς τὸ ἐπιδεῖξαι τὴν φλυαρίαν τῶν ψευδῶν τῶν συγγραφέων, ὅτι οὐκ ἀληθῆ ἐστι τὰ δι' αὐτῶν ῥηθέντα.

Πλάτων γὰρ ὡς προειρήκαμεν, δηλώσας κατακλυσμὸν γεγενῆσθαι, ἔφη μὴ πάσης τῆς γῆς, ἀλλὰ τῶν πεδίων μόνον γεγενῆσθαι καὶ τοὺς διαφυγόντας ἐπὶ τοῖς ὑψηλοτάτοις ὄρεσιν αὐτοὺς διασεσῶσθαι. ἕτεροι δὲ λέγουσι γεγονέναι Δευκαλίωνα καὶ Πύῤῥαν, καὶ τούτους ἐν λάρνακι διασεσῶσθαι. καὶ τὸν Δευκαλίωνα μετὰ τὸ ἐλθεῖν ἐκ τῆς λάρνακος, λίθους εἰς τὰ ὀπίσω πεπομφέναι, καὶ ἀνθρώπους ἐκ τῶν λίθων γεγενῆσθαι· ὅθεν φασὶ λαοὺς προσαγορεύεσθαι τὸ πλῆθος ἀνθρώπων. ἄλλοι δ' αὖ Κλύμενον [a] εἶπον ἐν δευτέρῳ κατακλυσμῷ γεγονέναι. ὅτι μὲν οὖν ἄθλιοι, καὶ πάνυ δυσσεβεῖς, καὶ ἀνόητοι εὑρίσκονται οἱ τὰ τοιαῦτα συγγράψαντες, καὶ φιλοσοφήσαντες ματαίως, ἐκ τῶν προειρημένων δῆλόν ἐστιν. ὁ δὲ ἡμέτερος προφήτης καὶ θεράπων τοῦ θεοῦ Μωσῆς περὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου ἐξιστορῶν, διηγήσατο τίνι τρόπῳ γεγένηται ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ τῆς γῆς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ κατακλυσμοῦ ᾧ τρόπῳ γέγονεν, οὐ Πύῤῥαν, οὐδὲ Δευκαλίωνα ἢ Κλύμενον μυθολογῶν, οὐδὲ μὴν τὰ

τὰ

[a] Idem Dis pater sive Pluto dictus, qui & Chamus Saturni, id est, Noachi tertius filius. Cum

Jovi

τὰ πεδία μόνον κατακεκλύσθαι, καὶ τοὺς διαφυγόντας ἐπὶ τοῖς ὄρεσι μόνους διασεσῶσθαι· ἀλλ' οὐδὲ δεύτερον κατακλυσμὸν γεγονέναι δηλοῖ. ἀλλὰ μὴν οὖν ἔφη μηκέτι τῷ κόσμῳ κατακλυσμὸν ὕδατος ἔσεσθαι, ὃ δὴ οὔτε γέγονεν, οὔτε μὴν ἔσται· ὀκτὼ δέ φησι τὰς πάσας ψυχὰς ἀνθρώπων ἐν τῇ κιβωτῷ διασεσῶσθαι, ἐν τῇ κατασκευασθείσῃ προστάγματι θεοῦ, οὐχ ὑπὸ Δευκαλίωνος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Νῶε Ἑβραϊστὶ, ὃς διερμηνεύεται τῇ Ἑλλάδι γλώσσῃ ἀνάπαυσις· καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λόγῳ ἐδηλώσαμεν, ὡς Νῶε καταγγέλλων τοῖς τότε ἀνθρώποις, μέλλειν κατακλυσμὸν ἔσεσθαι, προεφήτευσεν αὐτοῖς, λέγων· δεῦτε, καλεῖ ὑμᾶς ὁ θεὸς εἰς μετάνοιαν, διὸ οἰκείως Δευκαλίων ἐκλήθη. τούτῳ δὲ τῷ Νῶε υἱοὶ τρεῖς ἦσαν, καθὼς καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ ἐδηλώσαμεν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐστι Σὴμ, καὶ Χὰμ, καὶ Ἰαφὴθ· οἷς καὶ γυναῖκες τρεῖς ἦσαν, τῷ καθ' ἕνα αὐτῶν καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ. τοῦτον τὸν ἄνδρα ἔνιοι Εὐνοῦχον

προση-

Jovi primogenito ſuperiores terrarum regiones obtigiſſent, & proinde cœli dominus audiret, Neptuno Inſulæ concederentur, unde Maris Deus habitus; ultimo in loco, Ora maritima uligine obſita, & nubibus tenebroſa, & aquarum inundationibus obnoxia, natu minimo in ſortem venerant; unde Inferni Rex dicebatur, & quidem

dens. Indicat præterea non ſolum campos, verum & montes diluvium ſenſiſſe, nec quenquam mortalium in his ſalutem eſſe conſequutum. Nullam quoque mentionem ſecundi diluvii facit: imo aperte ſignificat, nullum aliud quam prædictum fuiſſe; nec aliud mundo eventurum. Docet autem ſolos homines octo incolumes evaſiſſe, qui conſervabantur in arca, quæ Dei juſſu non à Deucalione, verum à Noe (cujus nomen ſi ex Hebræo interpreteris, requiem denotat) extructa fuerat, quemadmodum alibi memoravimus. Noe mortalibus illius ævi diluvium prædixit, dicens: Venite, Deus ad pœnitentiam vos vocat. Inde proprie Deucalion ἀπὸ τοῦ δεῦτε καλεῖν, dictus eſt. Huic Noe tres fuere filii, ut in ſecundo opere declaravimus, quorum nomina ſunt, Sem, Cham, Japhet, quibus totidem fuerunt uxores. Hunc virum quidam [a] Eunuchum

dem Clymenus iſte non in ſecundo diluvio, ſed primo extitit. Clymeni autem adhæſit nomen, ἀπὸ τοῦ κλύειν, quod ad omnes vocatus accedat.

a Noachum Saturni nomine ab Ethnicis in honore habitum magnus eſt Scriptorum conſenſus. Hunc vero Eunuchum Jupiter filius feciſſe dicitur, qui falce illum execuit; unde Lycophron

chum nominarunt. Omnes igitur homines in arca inventi, quos octonarius numerus comprehendit, abiere diluvio inviolati. Idem Moses manifestat diluvium quadraginta diebus totidemque noctibus sævisse, cœli cataractis abruptis, & fontibus abyssi fortiter manantibus, adeo ut aqua exaltata sit super omnem montem excelsum, cubitis quindecim. Hoc modo universum mortalium interiit genus. Octo tantum, quos arca tenebat, incolumes evaserunt. Arcæ hujus reliquiæ adhuc ostendi perhibentur in montibus Armenicis. Quæ igitur ad diluvii historiam spectant, summatim sic se habent.

Moses dux fuit, quemadmodum prædiximus, Judæorum, qui ejecti sunt ex terra Ægyptia à rege Pharaone, cujus nomen fuit Amases. Hic

---

cophron appellat falcem, Κρονοτόμον δρέπανον, de qua Scholiastes, τὸ δρέπανον ἐν ᾧ ὁ Ζεὺς Κρόνον ἐξέτεμεν. Plerique hæc ad Cœlum & Saturnum referunt, inter quos est Apollonius Argonaut. l. 4. ἀπὸ πατρὸς μήδεα νηλειῶς ἔταμε Κρόνος. Sed Scholiastes litem componit dicendo, ἐξέταμε τοῦ οὐρανοῦ τὰ αἰδοῖα ὁ Κρόνος, ἢ ὁ Ζεὺς τὰ τοῦ Κρόνου. Chamus qui patris pudenda violavit, fabulæ locum fecisse videtur. Nec admodum

προσηγορεύκασιν. ὀκτὼ οὖν αἱ πᾶσαι ψυχαὶ ἀνθρώπων διεσώθησαν, οἱ ἐν τῇ κιβωτῷ εὑρεθέντες. τὸν δὲ κατακλυσμὸν ἐσήμανεν ὁ Μωσῆς ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα γεγενῆσθαι, ἀπὸ τῶν οὐρανῶν τῶν καταρρακτῶν ῥυέντων, καὶ ἀπὸ τῶν πηγῶν τῆς ἀβύσσου κλυσάντων, ὥστε τὸ ὕδωρ ὑψωθῆναι ἐπάνω παντὸς ὄρους ὑψηλοῦ, πεντεκαίδεκα πήχεις. καὶ οὕτω διεφθάρη τὸ γένος πάντων τῶν τότε ἀνθρώπων· μόνοι δὲ διεσώθησαν οἱ φυλαχθέντες ἐν τῇ κιβωτῷ, οὓς προειρήκαμεν ὀκτώ· ἧς κιβωτοῦ τὰ λείψανα μέχρις τοῦ δεῦρο δείκνυται εἶναι ἐν τοῖς [a] Ἀρμενικοῖς ὄρεσιν. τὰ μὲν οὖν τοῦ κατακλυσμοῦ κεφαλαιωδῶς τοιαύτην ἔχει τὴν ἱστορίαν.

Ὁ δὲ Μωσῆς ὁδηγήσας τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἔφθημεν εἰρηκέναι, ἐκβεβλημένους ἀπὸ γῆς Αἰγύπτου ὑπὸ βασιλέως Φαραώ, οὗ τοὔνομα Ἄμασις,

---

modum gravi vocum permutatione à νωάχῳ in εὐνοῦχον tranſitur. Porro idem Noachus pro Baccho ob vitis ſationem habitus, & pari vocum flexu εὐὰν ἰακχὲν orgia celebrantes ſolenniter inclamabant: quam nomenclaturam metri cauſa invertit Ovidius, dicendo *Iacchus & Evan.*

a Sic reſtituendum pro Ἀραβικοῖς. Joſephus ex Beroſo ait, λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν κορδυαίων ἔτι μέρος τι εἶναι.

Ἄμασις ὅς, φασιν, μετὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λαοῦ ἐβασίλευσεν ἔτη εἰκοσιπέντε, καὶ μῆνας δ', ὡς ὑφήρηται Μαναιθῶς. καὶ μετὰ τοῦτον Χεβρῶν ἔτη ιγ'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἀμμένωφις ἔτη κ', μῆνας ἑπτά. μετὰ δὲ τοῦτον ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἀμέσση ἔτη κα', μῆνα α'. μετὰ δὲ ταύτην Μήφρης, ἔτη ιβ', μῆνας θ'. μετὰ δὲ τοῦτον Μηθραμμουθώσις, ἔτη κ', μῆνας ι'. καὶ μετὰ τοῦτον Τυθμώσης ἔτη θ', μῆνας η'. καὶ μετὰ τοῦτον Δαμφενόφις ἔτη λ', μῆνας ι'. μετὰ δὲ τοῦτον Ὧρος ἔτη λε', μῆνας πέντε. τούτου δὲ [a] θυγάτηρ ἔτη ι', μῆνας γ'. μετὰ δὲ ταύτην [b] Ἀθωρὶς ἔτη ιβ', μῆνας γ'. τοῦ δὲ [c] Χενχέρης ἔτη λ', μῆνα α'. μετὰ δὲ τοῦτον [d] Σέθως Μιαμμοῦ ἔτη ϛ'. καὶ μετὰ τοῦτον [e] Ἀρμαῖος ἔτη δ', καὶ μῆνας β'. καὶ μετὰ τοῦτον Σέθως ἔτη α'. καὶ μετὰ τοῦτον Ἀμμνωφὶς ἔτη ιθ', μῆνας ϛ'. [f] ὁ δὲ Σέθως καὶ Ῥαμέσσης λέγεται,

---

a Nomine Ἀχενχέρης. *b* In editis Μερχέρης. *c* In editis Ἀρμαῖς. *d* In editis Μεσσής. *e* In editis Ῥαμέσσης ἐνιαυτὸν, μῆνας δ'. καὶ μῆνας δ'. ubi quædam desiderari liquido constat. *f* In editis τοῦ δὲ Θοίσσος καὶ Ῥαμέσσης ἔτη ι'. Sed ex Josepho qui locum hunc ex Manæthone pariter descripsisse profitetur, l. 1. adv. Apion. constat Sethosum & Ramessem dictum, & copias istas terrestres & navales habuisse, cumque bello Asiatico intentus esset, fratrem Armæum sive

Hic, post exactum populum, regnavit annis 25. & mensibus 4. ut supputat Manæthos. Huic successit Chebron, qui regnavit annis 13. Huic successit Amenophis, qui regnavit annis 20. & mensibus 7. Huic successit soror ejus Amessa, quæ regnavit annis 21. & mense 1.. Huic successit Mephres, qui regnavit annis 12. & mensibus 9. Huic successit Methrammuthosis, qui regnavit annis 20. & mensibus 10. Huic successit Tythmoses, qui regnavit annis 9. & mensibus 8. Huic successit Damphenophis, qui regnavit annis 30. & mensibus 10. Huic successit Orus, qui regnavit annis 35. & mensibus 5. Huic successit filia, quæ regnavit annis 10. & mensibus 3. Huic successit Athoris, qui regnavit annis 12. & mensibus 3. Huic successit Chencheres annis 30. mense uno. Post hunc Sethus Miammi annis 6. post hunc Armæus annis 4. & mensibus 2. post hunc Sethus anno 1. & post hunc Amenophis annis 19. mensibus 6. Hic vero Sethus etiam Ramesses diceba-tur,

sive Danaum Ægypto præfecisse, qui cum res novas moliretur, à Sethoso victus, in Græciam fugit, ibidemque sedem posuit. Unde conjicere licet, recte Sethum à Theophilo, licet nomine aliquantum deformato, bis positum. Sed ut res hæc confusa melius distinguatur, tabellam ex veterum laterculis subjeci. Later-

Series ex collatione laterculorum veterum reſtituta.	Ordo Reg.	Syncellus ex Eratoſthene & Manæth.	Anni.
Amoſis.	33.	Αμωσις ὁ καὶ Τέθμωσις.	22.
Chebron.	34.	Χεβρῶν.	13.
Amenophis.	35.	Αμέφης.	15.
Ameſſes. Mephres.	36.	Αμενύσης.	11.
Miſphragmuthoſis.	37.	Μισφραγμουθωσις.	16.
	38.	Μισφρὴς	23.
Tuthmoſis.	39.	Τουθμωσις.	29.
Amenophis. Memnon.	40.	Αμενωφθις.	34.
Orus.	41.	Ὧρος.	48.
Achencherres	41.	Αχενχερσὴς.	5.
Athoris.	43.	Αθωρις.	29.
Chencherres	44.	Χενχερὴς.	26.
Acherres.	45.	Αχερὴς.	8.
Sethus Miammi.	46.	Αρμαῖος ϛ ὁ Δαναός.	9.
Sethus iterum qui & Rameſſes & Ægyptus: fratre Armais ſive Danao regno, quod per nefas invaſerat, depulſo.	47.	Ραμεσσῆς ὁ καὶ Αἰγύπτιος.	68.
	48.	Αμενοφίς.	8.
	49.	Θουωρίς.	17.
	50.	Νεχεψὼς	19.

Theoph l. ex Manæthone.	An. & Men.	Hieron.& Euseb. ex Africano.	An.	Josephus ex Manæthone.	An. & Men.
Φαραῶ ὁ Αμάσις	25. 4.	Amosis.	25	εθμωσις.	25. 4.
Χεβρῶν.	13.	Chebron.	13	Χέβρων.	13.
Αμένωφις.	20. 7.	Amenoph.	21.	Αμένωφις.	20. 7.
Αμέσση. Μήφρης.	21. 1. 12. 9.	Mephres.	12.	Αμεσσῆς. Μήφρης.	20. 9. 12. 9.
Μεθραμμουθωσις.	20.10.	Mispharagmuthosis.	26.	Μηφραμούθωσις.	25.10.
Τυθμώσης.	9. 8.	Tuthmosis.	9.	Θυθμῶσις.	9. 8.
Δαμφενόφις.	30.10.	Amenoph. sive Memn.	31.	Αμένωφις.	30.10.
Ωρος.	35. 5.	Orus.	38	Ωρος.	36. 5.
θυγάτηρ	12. 3.	Achench.	12	Αχεγχης.	12.
Μερχέρης.	12. 3.	Achoris.	7.	Ραθωτις ἀδ.	9.
Αρμαϊς.	30. 1.	Chencher.	18.	Ακεγχέρης.	12. 5.
Μέσσης Μιάμμου.	6.	Achorres. Cherres.	8. 15.	Ακεγχέρης ἕτερος.	12. 3.
Ραμεύσης	1. 4 2.	Armais qui & Danaus.	5.	Αρμαῖς.	4. 9.
Αμένωφις.	19. 6	Remesses.	68	Ραμέσσης.	1. 4.
Θοίσσος καὶ Ραμέσσης	10.	Menophes.	40.	Αρμέσσης Μιάμμου	66. 2.
				Αμένωφις.	19. 6.
				Σεθῶσις καὶ Ραμέσσης.	-

tur, quem ferunt habuisse suis tempo- poribus plurimas copias equestres & navales. Hebræi sub idem tempus incolentes Ægyptum in servitutem redacti sunt à rege, ut præmonuimus, Amase. Huic extruxere urbes munitas, Peitho videlicet & Rhamesen, & On, quæ est Heliopolis. Itaque constat Hebræos antiquiores esse urbibus, quæ apud Ægyptios tum erant famosissimæ. At his Hebræis, ut nostris majoribus gloriamur. Ab his accepimus sacros libros, qui vetustate superant omnes profanos scriptores; quemadmodum supra declaravimus. Ægyptus autem suum nomen sortita est à rege Sethos. Nam aiunt Sethos, etiam Ægyptum appellatum. Hujus, Sethos frater erat Armæn. Hic idem & Danaus vocatus est, qui relicta Ægypto Argos adveniens, ibi moratus est. Ejus meminere reliqui scriptores, ut qui fuerit antiquissimus pene omnium.

Manæthos plurima de Ægyptiis fabulatus est, etiam blasphemam linguam solvit in Mosen, & Hebræos qui cum ipso erant. Nam ait eos ex Ægypto propter lepram esse ejectos. Dum autem testatur eos fuisse pastores, & bellum gessisse cum Ægyptiis, nequit exactam tempo-

ται, ὅν φασιν ἐσχηκέναι πολλὴν δύναμιν ἱππικῆς καὶ παράταξιν ναυτικῆς μετὰ τοὺς ἰδίους χρόνους. οἱ μὲν Ἑβραῖοι κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ παροικήσαντες ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ καταδουλωθέντες ὑπὸ βασιλέως, ὡς προείρηται Ἄμασις, ᾠκοδόμησαν αὐτῷ πόλεις ὀχυρὰς, τήν τε Πειθὼ καὶ Ῥαμεσσῆ, καὶ [a] Ὢν, ἥτις ἐστὶν Ἡλιόπολις. ὥστε καὶ τῶν πόλεων τῶν τότε ὀνομαστῶν κατ᾽ Αἰγυπτίους δείκνυνται προγενέστεροι οἱ Ἑβραῖοι ὄντες, οἳ καὶ προπάτορες ἡμῶν, ἀφ᾽ ὧν καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους ἔχομεν ἀρχαιοτέρας οὔσας ἁπάντων συγγραφέων, καθὼς προειρήκαμεν. Αἴγυπτος δὲ ἡ χώρα ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως Σέθως. τὸ γὰρ Σέθως φασὶν Αἴγυπτος καλεῖται. τῷ δὲ Σέθως ἦν ἀδελφὸς ᾧ ὄνομα Ἀρμαῖν. οὗτος Δαναὸς κέκληται ὁ εἰς Ἄργος ἀπὸ Αἰγύπτου παραγενόμενος, οὗ μέμνηνται οἱ λοιποὶ συγγραφεῖς, ὡς πάνυ ἀρχαίου τυγχάνοντος.

Μαναιθῶς δὲ ὁ κατ᾽ Αἰγυπτίους πολλὰ φλυαρήσας, ἔτι μὴν καὶ βλάσφημα εἰπὼν, ὥστε Μωσέα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Ἑβραίους, ὡς δῆθεν διὰ λέπραν ἐκβληθέντας ἐκ τῆς Αἰγύπτου. ποιμένας μὲν γὰρ αὐτοὺς εἰπὼν, καὶ πολεμίους Αἰγυπτίων, ἐκ

[a] In exemplaribus erat ὦν, sed perperam. Vid. Gen. 41. 45.

εὗρεν

εὑρεῖν τὸ ἀκριβὲς τῶν χρόνων εἰπεῖν. τὸ μὲν γὰρ ποιμένας ἄκων εἶπεν, ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῆς ἀληθείας· ἦσαν γὰρ ὄντως ποιμένες οἱ προπάτορες ἡμῶν, οἱ παροικήσαντες ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλ' οὐ λεπροί. παραγενόμενοι γὰρ εἰς τὴν γῆν τὴν καλουμένην [a] Ἱεροσόλυμα, ἔνθα καὶ μεταξὺ κατῴκησαν. δηλοῦται ὃν τρόπῳ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, διὰ προστάγματος θεοῦ, προσκαρτεροῦντες τῷ ναῷ, τότε ἐθεράπευον πᾶσαν νόσον, ὥστε καὶ λεπρῶντας, καὶ πάντα μῶμον ἰῶντο. ναὸν ᾠκοδόμησε Σολομῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας. περὶ δὲ τοῦ πεπλανῆσθαι τὸν Μαναιθὼ περὶ τῶν χρόνων, ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων δῆλόν ἐστιν· ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἐκβαλόντος αὐτοὺς, Φαραὼ τοὔνομα· οὐκέτι γὰρ αὐτῶν ἐβασίλευσε. καταδιώξας γὰρ Ἑβραίους μετὰ τοῦ στρατεύματος, κατεποντίσθη εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν. ἔτι μὴν καὶ οὓς ἔφη ποιμένας πεπολεμηκέναι τοὺς Αἰγυπτίους, ψεύδεται. πρὸ ἐτῶν γὰρ τριακοσίων δεκατριῶν ἐξῆλθον ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ᾤκησαν ἐκ τότε τὴν χώραν, τὴν ἔτι καὶ νῦν καλουμένην Ἰουδαίαν, πρὸ τοῦ καὶ Δαναὸν εἰς Ἄργος ἀφικέσθαι. ὅτι δὲ τοῦτον ἀρχαιότερον ἡγοῦνται τῶν λοιπῶν κατὰ Ἕλληνας οἱ

a Hanc regionem, cujus metropolis Hierosolyma, Orinen appellat Plinius, l 5.c.14. S. Lucas l. 1. 65. ὀρεινὴν τῆς Ἰουδαίας.

πλείους,

temporum computationem assignare. Quod autem eos pastores fuisse dicit, præter voluntatem professus est veritatem. Nam majores nostri, cum incolerent Ægyptum, revera pastores fuere: non tamen leprosi. Cum enim venissent in terram quam appellant Jerusalem, & Judæam cœpissent inhabitare, satis constat quomodo eorum sacerdotes permanentes in templo, & exequentes cultum Divinum ex præscripto Dei, sanarint omnem morbum. Itaque non solum leprosos curarunt, verum omnem maculam. At templum excitavit Judææ rex Solomon. Quod autem Manæthos plurimum aberrarit in temporum computatione, ex prædictis apparet: nec non ex rege Pharaone, à quo sunt Ægypto pulsi: non enim amplius ipsis imperavit. Nam hic persequutus Hebræos, submersus est in mari rubro cum exercitu suo. Præterea quod scribit eos, quos ipse pastores nuncupat, debellasse Ægyptios, mentitur. Nam [a] trecentis & sexdecim annis ante egressi sunt Ægypto, & eam regionem occuparunt, quæ etiamnum Judæa appellatur; antequam ipse Danaus in Græciam pervenerit. Hunc quoque plurimi credunt, Græcorum esse antiquissimum,

[a] Josephus lib. 1. contra Apionem, unde

ſimum, ut manifeſtum eſt. Itaque Manæthos in ſuis ordinibus quos deſcripſit, invitus in duobus veritatem enunciavit. Primum quidem quod eos paſtores confeſſus eſt: deinde, quod poſtmodum inquit eos ex Ægypto abiiſſe. Quapropter etiam ex his ſcriptis liquet, Moſen & Hebræos nongentis aut mille annis vetuſtiores eſſe Iliaco bello.

Præterea Tyrii quoque annotarunt quomodo & quando ædificatum ſit templum à Solomone in Judæa, quingentis & ſexaginta ſex annis demum poſt exitum ex Ægypto. Et quidem in antiquitatibus eorum ſervantur monumenta, quæ aperte evincunt templum Solomonis eſſe poſitum centum & quadraginta annis & menſibus octo, antequam Carthago à Tyriis ſit condita: nec non ſcriptum eſt de Hieromo qui rex fuit Tyriorum & filius Abeimali, quod Hieromus amicus fuit & familiaris Solomoni propter paternam amicitiam: etiam propter ſapientiam, qua præditus fuit Solomon. Nam quæſtionibus

Theophilus iſta deſcripſit, 393 annos enumerat; ſed nihil muto, quoniam numeri nec ad latercula Regum Ægyptiorum ſuperius allata reſpondent, nec dantur temporum characteres quæ hypotheſin alterutram reſtituere poſſint; inſuper ea videatur

πλείους, σαφές ἐστιν. ὥστε ὁ Μαναιθὼς δύο πράξεις ἄκων τῆς ἀληθείας μεμήνυκεν ἡμῖν, διὰ τῶν αὐτοῦ γραμμάτων· πρῶτον μὲν ποιμένας αὐτοὺς ὁμολογήσας, δεύτερον εἰπὼν καὶ τὸ ἐξεληλυθέναι αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὥστε καὶ ἐκ τούτων τῶν ἀναγραφῶν δείκνυσθαι προγενέστερον εἶναι τὸν Μωσῆν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐννεακοσίοις ἢ καὶ χιλίοις, πρὸ τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς οἰκοδομῆς, τοῦ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὃν ᾠκοδόμησεν ὁ βασιλεὺς Σολομὼν μετ' ἔτη [a] πεντακόσια ἑξήκοντα ἓξ τῆς Αἰγύπτου ἐξοδίας τῶν Ἰουδαίων παρὰ Τυρίοις ἀναγέγραπται, ὡς ὁ ναὸς ᾠκοδόμηται, καὶ ἐν τοῖς ἀρχείοις αὐτῶν πεφύλακται τὰ γράμματα, ἐν αἷς ἀναγραφαῖς εὑρίσκεται γεγονὼς ὁ ναὸς, πρὸ τοῦ τοὺς Τυρίους τὴν Χαρχηδόνα κτίσαι, δῆλον ἔτεσιν ρμγ΄. καὶ μησὶν ὀκτώ. ἀνεγράφη δὲ περὶ Ἱερώμου βασιλέως Τυρίων, υἱοῦ δὲ Ἀβειμάλου, διὰ τὸ ἐκ πατρικῆς συνηθείας τὸν Ἱέρωμον γεγονέναι φίλον τοῦ Σολομῶντος, ἅμα καὶ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν σοφίαν, ἣν εἶχεν ὁ Σολομὼν, ἐν γὰρ περιβλή-

---

deatur ſupputatio veritati propius accedere quæ in medio conſiſtit.

a Numeros hoſce dat Joſephus in lib. ſæpe laudato, contra Apion. ſed narrationis aliquot capita præterit Theophilus.

προβλήμασιν ἀλλήλους συνεχῶς ἐγύμναζον. τεκμήριον δὲ τούτου καὶ ἀντίγραφα ἐπιστολῶν αὐτῶν φησι μέχρι τοῦ δεῦρο παρὰ τοῖς Τυρίοις πεφυλαγμένα. γράμματά τε ἀλλήλοις διέπεμπον, καθὼς μέμνηται Μένανδρος ὁ Ἐφέσιος, ἱστορῶν περὶ τῆς Τυρίων βασιλείας, λέγων οὕτως· τελευτήσαντος γὰρ Ἀβειμάλου βασιλέως Τυρίων, διεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ [a] Ἱέρωμος, βιώσας ἔτη νγ'. ἐβασίλευσεν ἔτη λδ'. τοῦτον δὲ διεδέξατο Βάζωρος βιώσας ἔτη μγ'. ἐβασίλευσεν ἔτη ιζ'. μετὰ δὲ τοῦτον Μεθουάσταρτος βιώσας ἔτη νδ', ἐβασίλευσεν ἔτη θ'. τοῦτον οἱ τῆς τροφοῦ αὐτοῦ υἱοὶ τέσσαρες ἐπιβουλεύσαντες ἀπώλεσαν, ὧν ὁ πρεσβύτερος ἐβασίλευσεν ἔτη δεκαδύο. μεθ' οὓς Ἀστάρτος ὁ Δελαιαστάρτου ὃς βιώσας ἔτη νδ'. ἐβασίλευσεν ἔτη ιβ'. μετὰ τοῦτον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀθάρυμος βιώσας ἔτη νη'. ἐβασίλευσεν ἔτη θ'. τοῦτον ἀνεῖλεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἕλλης τοὔνο-

μα,

a Annis 155. à principio regni Hieromi & 143. à structura templi Hierosolymitani Carthaginem fuisse conditam, ratum est apud Josephum, Theophilum, & Syncellum: ita ergo anni Regum Tyriorum qui per id temporis intervallum Tyro rerum potiebantur distribuendi sunt, ut summa prædicta constare poterit. Id vero fiet si Reges duo in Theophili exemplari huc usque desiderati, ex Josepho, *ἱστοριῶν συναγωγῇ*, & Syn-

cello

nibus propositis se frequenter exercuerunt. Ejus rei manifestum signum perhibent literarum exemplaria, quæ feruntur adhuc hodie apud Tyrios servari. Etiam mutuis literis se invicem compellarunt, quemadmodum meminit Menander Ephesius, qui conscripsit historiam Tyriorum regni, sic dicens: *Mortuo Abeimalo rege Tyriorum, regni gubernacula suscepit filius ejus Hieromus, qui vixit annis* 53. *regnavit annis* 34. *Huic successit Bazorus, qui vixit annis* 43. *regnavit annis* 17. *Post hunc Methuastartus, qui vixit annis* 54 *regnavit* 9. *Hunc nutricis ejus filii quatuor per insidias occidebant, quorum senior regnabat annis* 12. *Post hos Astartus Deliastarti filius qui vixit annis* 54. *regnavit* 12. *Post hunc frater ejus Atharymus, qui vixit annis* 58. *regnavit* 9. *Hunc peremit frater ejus Phelles, qui vixit*

---

cello restituantur, & Josephi numeri ubique obtineant, præterquam in Bazoro & Mettene, ubi Syncelli lectio potior videtur, siquidem illius numeris admissis, summa præstituta conficietur. Nisi magis libeat cum Syncello & Theophilo & *ἱϛοριῶν συναγωγῇ* Baleazaro 17. annos assignare & nutricis filio duos tantummodo permittere, quod spatium, per nefas & tyrannidem imperio adepto satis diuturnum: nam utrovis modo, numerorum ratio perinde subsistet.

Laterculum Regum

Series restituta ex veterum Laterculis.	An. & Men.	Ex Josepho & Ἱστορικῶν συναγωγῆ à Scal. edita.	An. & Men.
Hieromus.	34.	Ἱέρωμος.	34.
Baleazarus	7.	Βαλεάζαρος.	7.
Abdastartus.	9.	Ἀβδάσταρτος.	9.
Nutricis fil.	12.	Τροφοῦ υἱός.	12.
Astartus.	12.	Ἄσταρτος.	12.
Atharymus.	9.	Ἀσέρυμος.	9.
Phelles	0. 8.	Φέλλης.	0. 8.
Eithobalus.	32.	Εἰθώβαλος.	32.
Bazorus.	8.	Βαδίζωρος.	6.
Metten.	25.	Μάτγηνος.	9.
Pygmalion.	7.	Πυγμαλίων.	7.

Quæ de Tyriis à Theophilo dicuntur, omnino hausta sunt ex Josepho contra Apionem; quorum pleraque ex Dinone, qui Persica scripsit, videntur desumta. Notandum vero annos

Tyriorum.

Ex Syncello.	An. & Men.	Ex Theophilo.	An. & Men.
Σιρώμας.	34.	Ἱέρωμος.	
Βαλβάζερος.	17.	Βάζορος.	17.
Αὐδάσταρτος.	9.	Μεθουάσταρτος.	12.
Τρόφα υἱός.			
Ἀστάρτος.	12.		
Ἀθέρυμος.	9.	Ἀθαέρυμος.	9.
Φέλλης.	0. 8.	Ελλης.	0. 8,
Ειθώβαλος.	32.	Ιεθώβαλος.	12.
Βάλζερας.	8.	Βαάζωρος.	7.
Λετῆνος.	25.	Μέττην.	29.
Πυγμαλίων.	7.	Πυγμαλίων.	7.

ædificationis Templi Hierosolymitani apud Josephum male statui 612. cum ipse Theophili calculus 566, debitum modum excedat.

vixit annis 50. imperavit mensibus 8. Hunc interfecit Jouthobalus Astartæ sacerdos qui vixit annis 68. regnavit 32. Huic successit Bazorus filius, qui vixit annis 45. regnavit 8. Huic successit Metten filius, qui vixit annis 32. reggnavit 25. Huic successor factus est Pygmalion, qui vixit annis 56. regnavit 47. Hujus regni anno 7. soror Dido in Africam fugiens, urbem struxit quæ usque hodie Carthago appellatur. Decurrit igitur omne tempus ab Hieromi regno usque ad conditam Carthaginem ad annos 155. & menses 8. Duodecimo anno regis Hieromi ædificatum est templum Jerosolymitanum. Itaque universum tempus à constructo templo usque ad conditam Carthaginem complectitur annos 543. & menses octo.

Quod autem attinet ad Phœnicum & Ægyptiorum testimonium, sicuti scripsere de temporibus quæ ad nos spectant, Manæthos Ægyptius & Menander Ephesius, nec non Josippus, qui contexuit historiam belli Judaici cum Romanis gesti, ista sufficere in præsentiarum reor. Nam demonstratur ex istis antiquissimis monumentis, illa & reliquorum scripta posteriora esse

iis

μα, ὃς βιώσας ἔτη ν΄. ἐβασίλευσε μῆνας η΄. τοῦτον ἀνεῖλεν Ἰουθώβαλος, ἱερεὺς τῆς Ἀστάρτης, ὃς βιώσας ἔτη ξη΄. ἐβασίλευσεν ἔτη λβ΄. τοῦτον διεδέξατο ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαζωρὸς, ὃς βιώσας ἔτη με΄. ἐβασίλευσεν ἔτη η΄. υἱὸς δὲ τούτου Μεττὴν, ὃς βιώσας ἔτη λβ΄. ἐβασίλευσεν ἔτη κε΄. τούτου διάδοχος γέγονε Φυγμαλίων, βιώσας δὲ ἔτη νς΄. ἐβασίλευσεν ἔτη μζ΄. ἐν δὲ τῷ αὐτοῦ ζ΄. ἔτη, ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Διδὼ φυγοῦσα ἐν τῇ Λιβύῃ πόλιν ᾠκοδόμησε τὴν μέχρι τοῦ δεῦρο Καρχηδονίαν καλουμένην. συνάγεται οὖν πᾶς χρόνος ἀπὸ τῆς Ἱερώμου βασιλείας μέχρι Καρχηδόνος κτίσεως ἔτη ρνε΄. μῆνες η΄. τῷ δὲ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἱερώμου βασιλείας ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ ναὸς ᾠκοδομήθη, ὥς τε τὸν πάντα χρόνον γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς τοῦ ναοῦ οἰκοδομῆς, μέχρι Καρχηδόνος κτίσεως ἔτη φλγ΄, μῆνες η΄.

Τῆς μὲν οὖν Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων μαρτυρείας, ὡς ἱστορήκασι περὶ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων οἱ συγγράψαντες Μαναιθῶς ὁ Αἰγύπτιος, καὶ ὁ Μένανδρος ὁ Ἐφέσιος, ἔτι δὲ καὶ Ἰώσιππος ὁ ἀναγράψας τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον, τὸν γενόμενον αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀρκετῶς ἤτω ἡμῖν τὰ εἰρημένα· ἐκ γὰρ τούτων τῶν ἀρχαίων δείκνυται, καὶ τὰ τῶν λοιπῶν συγγράμματα,

ἔσχατα

ἔσχατα εἶναι τῶν διὰ Μωσέως ἡμῖν δεδομένων γραμμάτων, ἔτι μὴν καὶ τῶν μεταξὺ προφητῶν. ὁ γὰρ ὕστερος τῶν προφητῶν γενόμενος Ζαχαρίας ὀνόματι, ἤκμασε κατὰ τὴν Δαρείου βασιλείαν· ἀλλὰ καὶ οἱ νομοθέται πάντες μεταξὺ εὑρίσκονται νομοθετοῦντες. εἰ γάρ τις εἴποι Σόλωνα τὸν Ἀθηναῖον, οὗτος γέγονε κατὰ τοὺς χρόνους Κύρου καὶ Δαρείου τῶν βασιλέων, κατὰ τὸν χρόνον Ζαχαρίου τοῦ προειρημένου προφήτου, μεταξὺ γεγενημένου πάνυ πολλοῖς ἔτεσιν· ἤτοι καὶ περὶ Λυκούργου, ἢ Δράκοντος, ἢ Μίνω τῶν [a] νομοθετῶν, Ἰώσιππος γράφων λέγει ὅτι αὐτοὺς ἀρχαιότητι προάγουσιν αἱ ἱεραὶ βίβλοι. ὅπου γε καὶ τοῦ Διὸς τοῦ Κρητῶν βασιλεύσαντος, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου δείκνυται προάγοντα τὰ γράμματα τοῦ θείου νόμου, τοῦ διὰ Μωσέως ἡμῖν δεδομένου.

Ἵνα δὲ ἀκριβεστέραν ποιήσωμεν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καιρῶν καὶ χρόνων, θεοῦ ἡμῖν παρέχοντος, οὐ μόνον τὰ μετὰ κατακλυσμὸν ἱστοροῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸ κατακλυσμοῦ, εἰς τὸ καὶ τῶν ἁπάντων, κατὰ τὸ δυνατὸν εἰπεῖν ἡμῖν, τὸν ἀριθμὸν νυνὶ ποιησόμεθα ἀναδραμόντες ἐπὶ τὴν

ἀνέκαθεν

a In editis fuit νομοθετῶν, γράφων λέγει τοῖς προάγουσιν. Sed ut sphalma manifestum, ita

iis quæ Moſes edidit libris, nec non iis qui, ſucceſſerunt, Prophetis. Nam Zacharias, qui inter Prophetas noviſſimus cenſetur, attigit tempora regis Darii. Præterea ſatis conſtat, poſt Moſen & Prophetas, demum omnes reliquos legumlatores leges poſuiſſe. Si quis inſtet in Solone Athenienſi: reſpondeo eum extitiſſe temporibus Cyri & Darii regum, quo tempore & Zacharias prædictus floruit, qui Moſis temporibus poſterior fuit valde multis annis. Sin autem quis adjiciat Lycurgum, Draconem, aut Minoa legumlatores, ſane reperiet ſacros libros etiam his antiquiores eſſe, cum ſatis manifeſtum ſit ſcripta Divinæ Legis per Moſen oblata, præcedere Jovem Cretenſium regem & Trojanum bellum.

Attamen ut exactiorem temporum computationem edoceamus (auxiliante Deo) non ſolum quæ poſt diluvium acciderant enarrabimus, ſed & quæ diluvium præceſſere: ut, quatenus poſſibile eſt, omnium certum teneamus numerum, recurrentes ad primordia

ita emendatio perſpicua; nam apud Joſephum contra Apionem in lib. a. toties laudato, hæc ipſa occurrunt.

a Mani-

mordia conditi mundi, quæ descripsit Moses Dei famulus sancto Spiritu afflatus. Nam dum creationem mundi primique hominis, & cetera quæ sequuta sunt enarrat, indicavit etiam annos qui antecessere diluvium. Verumenimvero ego gratiam peto à solo Deo, ut secundum voluntatem ejus exactè rerum veritatem explanem: ut tu & quivis alius hæc nostra legens, à veritate Deique gratia ducatur. Principium autem sumam à generationis libro, initium faciens à primo homine.

[a] Adam natus annos 230. genuit filium nomine Seth. Seth natus annos 205. genuit filium nomine Enos. Enos vixit annis 190. & genuit filium nomine Cainan. Cainan natus annos 170. genuit filium nomine Malaleel. Malaleel natus annos 165. genuit filium nomine Jared. Jared natus annos 162. genuit filium nomine Enoch. Enoch natus annos 165. genuit filium nomine Mathusala. Mathusala natus annos 167. genuit filium nomine Lamech. Lamech natus annos 188. genuit filium nomine

a Manifestum est Theophilum, primæ rerum periodo, ab orbe condito ad diluvium 2242 annos

ἀνέκαθεν ἀρχὴν τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως, ἣν ἀνέγραψε Μωσῆς ὁ θεράπων τοῦ θεοῦ, διὰ πνεύματος ἁγίου. εἰπὼν γὰρ τὰ περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως κόσμου, τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου, καὶ τὰ τῆς ἑξῆς γεγενημένων, ἐσήμανε καὶ τὰ πρὸ κατακλυσμοῦ ἔτη γενόμενα. ἐγὼ δὲ αἰτοῦμαι χάριν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ, εἰς τὸ τἀληθῆ, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, πάντα ἀκριβῶς εἰπεῖν, ὅπως καὶ σὺ, καὶ πᾶς ὁ τούτοις ἐντυγχάνων, ὁδηγῆται ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ χάριτος αὐτοῦ. ἄρξομαι δὴ πρῶτον ἀπὸ τῶν ἀναγεγραμμένων γενεαλογιῶν, λέγω δὲ ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος.

[a] Ἀδὰμ ἕως οὗ ἐτέκνωσεν ἔζησεν ἔτη σλ'. υἱὸς δὲ τούτου Σὴθ ἔτη σε'. υἱὸς δὲ τούτου Ἐνῶς ἔτη ρϟ'. υἱὸς δὲ τούτου Καϊνὰν ἔτη ρο'. υἱὸς δὲ τούτου Μαλελεὴλ ἔτη ρξε'. υἱὸς δὲ τούτου Ἰάρεθ ἔτη ρξβ'. υἱὸς δὲ τούτου Ἐνὼχ ἔτη ρξε'. υἱὸς δὲ τούτου Μαθουσάλα ἔτη ρξζ'. υἱὸς δὲ τούτου Λάμεχ ἔτη ρπη'. τού-

nos assignasse; qui numerus Eusebio placuit. Cum vero in libris impressis omnia hucusque erant perturbatissima, nec rationibus Theophili, nec Hebraei codicis, nec LXX. Interpretum numeris responderint: Bodleiani MS. ope & periodi praescriptae ductu ea restituimus.

a Editi habuerunt in Adami annis τλ'. Enosi ρζ'. Methusalae ρπζ'. Gen. 4. &c.

τῷ δὲ υἱὸς ἐγεννήθη ὁ προειρημένος Νῶε, ὃς ἐτέκνωσε τὸν Σὴμ ὢν ἐτῶν φ'. ἐπὶ τούτου ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς ὄντος αὐτοῦ ἐτῶν χ'. τὰ πάντα οὖν μέχρι κατακλυσμοῦ γίνονται ἔτη [a] βσμβ'. μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν εὐθέως ὁ Σὴμ ὢν ἐτῶν ρ', ἐτέκνωσε τὸν Ἀρφαξάδ. Ἀρφαξὰδ δὲ ἐτέκνωσε Σαλὰ ὢν ἐτῶν ρλε'. ὁ δὲ Σαλὰ ἐτέκνωσεν ὢν ἐτῶν ρλ'. τούτου δὲ υἱὸς Ἔβερ ὢν ἐτῶν ρλδ'. ἀφ' οὗ καὶ τὸ γένος αὐτῶν Ἑβραῖοι προσηγορεύθησαν. τούτου δὲ υἱὸς Φαλὲγ ὢν ἐτῶν ρλ'. τούτου δὲ υἱὸς Ραγαῦ ὢν ἐτῶν ρλβ'. τούτου δὲ υἱὸς Σερούχ ὢν ἐτῶν ρλ'. τούτου δὲ υἱὸς Ναχὼρ ὢν ἐτῶν οε'. τούτου δὲ υἱὸς Θάῤῥα ὢν ἐτῶν ο'. τούτου δὲ υἱὸς Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης ἡμῶν ἐτέκνωσε τὸν Ἰσαὰκ ὢν ἐτῶν ρ'. γίνονται οὖν μέχρι Ἀβραὰμ [b] ἔτη, γσοη'. Ἰσαὰκ ὁ προειρημένος ἕως τεκνογονίας ἔζησεν ἔτη ξ', ὃς ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ, ἔζησεν ὁ Ἰακὼβ ἕως τῆς μετοικησίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ γενομένης, ἧς ἐπάνω προειρήκαμεν, ὢν ἐτῶν ρλ'. ἡ δὲ παροίκησις τῶν Ἑβραίων ἐν Αἰγύπτῳ ἐγενήθη ἔτη υλ'. καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐν τῇ ἐρήμῳ καλουμένῃ

---

a Gen. 11. &c. In editis ζπκδ'. & in annis nati Isaaci γφζβ'. Theophilum inter eos fuisse qui secundum Cainan non agnoscunt, res est compertissima. b Erat ἐτῶν. Gen. 21.

διέτριψαν

nomine Noe. Noe natus annos 500. genuit filium nomine Sem. Sub Noe, cum annos natus eſſet 600. contigit diluvium. Itaque à condito homine uſque ad diluvium ſunt anni 2242. Sem natus annos 100. genuit filium nomine Arphaxat ſtatim [a] poſt diluvium. Arphaxat natus annos 135. genuit filium nomine Sala. Sala natus annos 130. genuit filium nomine Heber: ab hoc univerſum ipſorum genus Hebræi dicuntur. Heber natus annos 134. genuit filium nomine Phaleg. Phaleg natus annos 130. genuit filium nomine Rhageu. Rhageu natus annos 132. genuit filium nomine Seruch. Seruch natus annos 130. genuit filium nomine Nachor. Nachor natus annos 75. genuit filium nomine Tharra. Tharra natus annos 70. genuit filium nomine Abraham. Abraham Patriarcha noſter natus annos 100. genuit filium nomine Iſaac. Itaque anni numerantur à condito homine uſque ad Abraham 3278. Iſaac prædictus natus annos 60. genuit Jacob. Ad Jacobi tranſitum in Ægyptum, de quo ſupra diximus, anni fuerunt 130. Hebræi in Ægypto morati ſunt annis [b] 430. Egreſſi Ægypto, hæſere in deſerto

[a] Scil. biennio. [b] Qui numerus Exod. 12. 40. ſignatus, altius videtur accerſendus.

annis 40. Hi anni, si addantur supra positis, faciunt 3938. annos, qui elapsi sunt usq; dum ingrederentur in terram promissam. Quo tempore cum decessisset Moses, imperii administrationem suscepit Jesus filius Nave, qui præfuit populo annis 27. Jesu defuncto cum Hebræi defecissent à præceptis Domini, servierunt regi Mesopotamiæ, cui nomen Chusarathon annis 8. Deinde ad pœnitentiam conversi, Judices à quibus gubernarentur, nácti sunt. Gothonoel judicavit Hebræos annis 40. Eglon judicavit Hebræos annis 18. Aoth judicavit Hebræos annis 8. Dehinc prævaricati legem Domini, alienigenis servierunt annis 20. Debbora postmodum judicavit Hebræos annis 40. Deinde servierunt Madianitis annis 7. Deinceps Gedeon redemtos judicavit an. 40. Abimelech Hebræos judicavit annis 3. Thola Hebræos judicavit annis 23. Jair Hebræos judicavit annis 22. Postea Hebræi servierunt Philistinis & Ammonitis annis 18. Jephte in libertatem antiquam assertos judicavit annis 6. Esbon Hebræos judicavit annis 7. Ailon Hebræos judicavit annis 10. Abdon Hebræos judicavit annis 8. Postea servierunt alienigenis annis 40. Samson deinde

διέτριψαν ἔτη μ'. γίνεται οὖν τὰ πάντα ἔτη γυλη'. ᾧ καιρῷ τοῦ Μωσέως τελευτήσαντος, διεδέξατο ἀρχὴν [a] Ἰησοῦς υἱὸς Ναυὴ ὃς προέστη αὐτῶν ἔτεσι κζ'. μετὰ δὲ τὸ Ἰησοῦν τοῦ λαοῦ παραβάντος ἀπὸ τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ, ἐδούλευσαν βασιλεῖ Μεσοποταμίας Χουσαράθων ὀνόματι ἔτεσιν ὀκτώ. εἶτα μετανοήσαντος τοῦ λαοῦ κριταὶ ἐγενήθησαν αὐτοῖς. Γοθονιὴλ ἔτεσιν τεσσαράκοντα. Εγλὼν ἔτεσιν ιη'. Αὼθ ἔτεσιν η'. ἔπειτα πλανησάντων αὐτῶν ἀλλόφυλοι ἐκράτησαν, ἔτεσιν κ'. ἔπειτα Δεββώρα ἔκρινεν αὐτοὺς ἔτεσι μ'. ἔπειτα Μαδιανῖται ἐκράτησαν αὐτῶν, ἔτεσιν ζ'. εἶτα Γεδεὼν ἔκρινεν αὐτοὺς ἔτεσιν μ'. Αβιμέλεχ ἔτεσιν γ'. Θωλὰ ἔτεσιν [b] κγ'. Ιαεὶρ ἔτεσιν κβ'. ἔπειτα Φυλιστιεὶμ, καὶ Αμμανῖται ἐκράτησαν αὐτῶν ἔτεσιν ιη'. εἶτα Ιεφθάε ἔκρινεν αὐτοὺς ἔτεσιν ἕξ. Εσβὼν ἔτεσιν ζ'. Αἰλὼν ἔτεσιν ι'. Αβδὼν ἔτεσιν η'. ἔπειτα ἀλλόφυλοι ἐκράτησαν αὐτῶν ἔτεσιν μ'. εἶτα Σαμψὼν

[a] Jud. 2. & ſic deinceps. Non eſt ut expectet quis, in vexatiſſima hac periodo, ubi Judicum ſucceſſio perpetuis interregnis fracta fuit & intercisa, & alii aliis ſubinde immiſcebantur, ut omnia liquido procederent: nec opus fuerit hariolari quibus de cauſis Theophilus eam quam ſibi propoſuit ſecutus eſt viam, ubi incerta & devia ſunt pleraque: ſuffecerit quod rationibus ſubductis conſtet, nos Theophili numeros rite propoſuiſſe.

[b] In editis habetur κδ'.

ἔκρινεν αὐτοὺς ἔτεσιν κ'. ἔπειτα εἰρήνη ἐν αὐτοῖς ἐγένετο ἔτεσιν μ'. εἶτα Σαμηρὰ ἔκρινεν αὐτοὺς ἐνιαυτόν, Ηλὶς ἔτεσιν κ'. Σαμουὴλ ἔτεσιν ιβ'. μετὰ δὲ τοὺς κριτὰς ἐγένοντο βασιλεῖς ἐν αὐτοῖς, πρῶτος ὀνόματι Σαοὺλ, ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη κ'. ἔπειτα Δαυὶδ ὁ πρόγονος ἡμῶν ἔτη μ'. γίνεται οὖν μέχρι τῆς τοῦ Δαυὶδ βασιλείας τὰ πάντα ἔτη [a] υζη'. μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσε Σολομὼν, ὁ καὶ τὸν ναὸν κατὰ βουλὴν Θεοῦ πρῶτος [b] ἐν Ἱεροσολύμοις ᾠκοδομήσας δι' ἐτῶν μ'. μετὰ δὲ τοῦτο Ῥοβοὰμ ἔτεσιν ιζ'. καὶ μετὰ τοῦτον Ἀβίας ἔτεσιν ζ'. καὶ μετὰ τοῦτον Ἀσὰ ἔτεσιν μα'. καὶ μετὰ τοῦτον Ἰωσαφὰτ ἔτεσιν κε'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἰωρὰμ ἔτη η'. μετὰ δὲ τοῦτον Ὀχοζίας ἐνιαυτόν. καὶ μετὰ τοῦτον Γοθολία ἔτεσιν ἕξ. μετὰ δὲ ταύτην Ἰωὰς ἔτεσιν μ'. καὶ μετὰ τοῦτον Ἀμασίας ἔτεσι λθ'. καὶ μετὰ τοῦτον Ὀζίας ἔτεσιν νβ'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἰωαθὰμ ἔτεσιν ιϛ'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἀχὰζ ἔτεσιν ιζ'. καὶ μετὰ τοῦτον Ἐζεκίας ἔτεσιν κθ'. μετὰ δὲ τοῦτον Μανασσῆς ἔτεσιν νε'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἀμὼς ἔτεσιν δυσί. μετὰ δὲ τοῦτον Ἰωσίας ἔτεσιν λα'. μετὰ δὲ τοῦτον Ὠχὰς μῆνας γ'. μετὰ δὲ τοῦτον Ἰωακεὶμ ἔτη ια'. ἔπειτα Ἰωακεὶμ ἕτερος μῆνας γ', ἡμέρας ι'. μετὰ δὲ τοῦτον Σεδεκίας ἔτη ια'.

[a] In editis υλη'. vid. 1 Sam. 4. &c. [b] In editis

Μετὰ

deinde judicavit Hebræos annis 20. Deinceps pax Hebræis fuit annis 40. Inde Samira judicavit Hebræos Anno 1. Elis judicavit Hebræos annis 20. Samuel judicavit Hebræos annis 12. Judicibus successere Reges, quorum primus fuit Saul, qui regnavit annis 20. David pater noster regnavit annis 40. Inveniuntur itaque anni 498. decurrere ab Isaac usque ad regnum Davidis. Solomon templi ex Dei præscripto in Hierosolymis conditor, regnavit annis 40. Roboam regnavit annis 17. Abias regnavit annis 7. Asa regnavit annis 41. Josaphat regnavit annis 25. Joram regnavit annis 8. Ochozias regnavit anno uno. Gotholia regnavit annis 6. Jehoas regnavit annis 40. Amasias regnavit annis 39. Ozias regnavit annis 52. Jotham regnavit annis 16. Achaz regnavit annis 17. Ezechias regnavit annis 29. Manasse regnavit annis 55. Amos regnavit annis 2. Josias regnavit 31. Ochas regnavit mensibus tribus. Joachim regnavit annis 11. Joachim alter regnavit mensibus tribus, & diebus decem. Sedechias regnavit annis 11.

---

bis ponebatur ἐν Ἱερσολύμοις. Deinde Εσίας, Ἐμί. Γοθονιήλ, Ἰωσίας, male scripta.

Post

Poſt iſtos reges cum populus perſeveraret in peccatis, nec pœnitentiam ageret, quamvis admonitus à Propheta Jeremia, venit Rex Babylonis in Judæam, nomine Nabuchodonoſor. Hic Judaicum populum in Babylona tranſtulit, & templum quod Solomon extruxerat, deſtruxit. In Babylonica tranſmigratione fuerunt Judæi annis 70. Tempus igitur univerſum à condito homine uſque ad tranſmigrationem Babylonicam complectitur annos 4954. menſes ſex & dies decem. Ut Deus per Jeremiam Prophetam prædixit captivitatem Babylonicam, ita etiam ſignificavit completis annis ſeptuaginta, eos ex captivitate in patriam reverſuros. Conſummatis igitur ſeptuaginta annis, PerſarumRex declaratur Cyrus, qui ſecundum Prophetam Jeremiam ſecundo ſui regni anno pronunciavit per præcones & reſcripta, ut omnes Judæi, qui in ipſius regno agerent, redirent in Judæam, & templum quod demolitus fuerat Nabuchodonoſor, rex Babylonis ſupra memoratus, Deo reædificarent. Præterea idem Cyrus (ſic enim ferebat Dei voluntas) imperavit ſuis ſatellitibus Sabeſſaro & Mithridati, ut vaſa ſacra quæ abſtulerat prædictus Nabucho-

Μετὰ δὲ τούτους βασιλεῖς, διαμαρτάνοντος τοῦ λαοῦ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ μὴ μετανοοῦντος, κατὰ προφητείαν Ἰερεμίου, ἀνέβη εἰς τὴν Ἰουδαίαν βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ὄνομα Ναβουχοδονόσορ. οὗτος μετῴκησε τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων εἰς Βαβυλῶνα· καὶ τὸν ναὸν κατέστρεψεν, ὃν ᾠκοδομήκει Σολομών. ἐν δὲ τῇ μετοικησίᾳ Βαβυλῶνος ὁ λαὸς ἐποίησεν ἔτη ο΄. γίνεται οὖν μέχρι τῆς παροικησίας ἐν γῇ Βαβυλῶνος τὰ πάντα ἔτη ͵δϡνδ΄, μῆνες ϛ΄, ἡμέραι ι΄. ὃν τρόπον δὲ ὁ θεὸς προεῖπε διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου, τὸν λαὸν αἰχμαλωτισθῆναι εἰς Βαβυλῶνα, οὕτως προεσήμανε καὶ τὸ πάλιν ἐπανελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῶν μετὰ ο΄. ἔτη. τελειωθέντων οὖν ο΄. ἐτῶν, γίνεται Κῦρος βασιλεὺς Περσῶν, ὃς κατὰ τὴν προφητείαν Ἰερεμίου, δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐκήρυξε, κελεύων δι' ἐγγράφων τοὺς Ἰουδαίους πάντας, τοὺς ὄντας ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἐπιστρέφειν εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν, καὶ τῷ θεῷ ἀνοικοδομεῖν τὸν ναὸν, ὃν καθῃρήκει βασιλεὺς Βαβυλῶνος ὁ προειρημένος. πρὸς τούτοις δὲ ὁ [a] Κῦρος, κατ' ἐγκέλευσιν τοῦ θεοῦ, προσέταξε Σαβεσσάρῳ καὶ Μιθριδάτῃ τοῖς ἰδίοις σωματοφύλαξι, τὰ σκεύη τὰ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἰουδαίας ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Ναβουχο-

a Esr. 1. 8.

Ναβουχο-

Ναβουχοδονόσορ, ἀποικισθῆναι καὶ ἀποτεθῆναι εἰς τὸν ναόν. ἐν τῷ οὖν δευτέρῳ ἔτει [a] Κύρου πληροῦται τὰ ο΄. ἔτη, τὰ προειρημένα ὑπὸ τοῦ Ἱερεμίου. ἐντεῦθεν ὁρᾶν ἔστι πῶς ἀρχαιότερα καὶ ἀληθέστερα δείκνυται τὰ ἱερὰ γράμματα τὰ καθ' ἡμᾶς, εἶναι τῶν καθ' Ἕλληνας καὶ Αἰγυπτίοις, ἢ εἰ καί τινας ἑτέρους ἱστοριογράφοις. ἤτοι γὰρ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης, ἢ καὶ Ξενοφῶν, ἢ ὅπως οἱ ἄλλοι ἱστοριογράφοι, οἱ πλείους ἤρξαντο σχεδὸν ἀπὸ τῆς Κύρου καὶ Δαρείου βασιλείας ἀναγράφειν, μὴ ἐξισχύσαντες τὴν παλαιῶν καὶ προτέρων χρόνων τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν· τί γὰρ μέγα ἔφασαν εἰ περὶ Δαρείου, καὶ Κύρου, τῶν κατὰ βαρβάρους βασιλέων, ἢ Ζωπύρου εἶπον, [b] ἢ κατὰ Ἕλληνας, [Πεισιστράτου] καὶ Ἱππίου, ἢ τοὺς Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων πολέμους, ἢ τὰς Ξέρξου πράξεις, ἢ Παυσανίου τοῦ ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς λιμῷ κινδυνεύσαντος διαφθαρῆναι, ἢ τὰ περὶ Θεμιστοκλέα, καὶ τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων, ἢ τὰ περὶ Ἀλκιβιάδην καὶ Θρασύβουλον. οὐ γὰρ πρόκειται ἡμῖν ὕλη πολυλογίας· ἀλλὰ εἰς τὸ φανερῶσαι τὴν τῶν χρόνων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ποσότητα, καὶ ἐλέγξαι

a In editis erat Δαρείου. b In editis habebatur ἢ κατ' Ἕλληνας, Ζωπύρου. Satis notum est Zopyrum ad barbaros in superiore parte periodi

Nabuchodonoſor, reportarent Jeruſalem, & in templum reponerent. Secundo Cyri anno complentur anni ſeptuaginta à Jeremia prædicti. Hinc videre licet antiquiora & veriora eſſe ſacra ſcripta, quibus nos innitimur, quam Græcorum & Ægyptiorum ſcriptorum monumenta. Herodotus, Thucydides, Xenophon, aliique ſcriptores complures, initium fere ſcribendi à Cyri & Darii regno fecerunt, attamen nequiverunt exacte antiqua & priora commemorare tempora. Quid enim magni de Cyro & Dario Barbarorum regibus aut Zopyro recenſuerunt, aut de Græcis, Piſiſtrato & Hippia, aut de Athenienſium & Spartanorum bellis, aut Xerxis rebus geſtis, aut de Pauſania, qui in Minervæ templo fame interire periclitabatur, aut de Themiſtoclis rebus, aut bello Peloponneſiaco, aut Alcibiade, aut Thraſybulo? At nolo nunc ſingula iſta enumerare: haud enim propoſuimus nobis multiloquio indulgere, ſed ſignificare numerum annorum à condito mundo, & redarguere

---

non ad Græcos pertinere; unde nomen ejus tranſpoſui, & quia videtur Græci alicujus hominis nomen deſiderari qui Hippiam præcederet, patrem ejus nominatiſſimum Piſiſtratum repoſui.

vaniſſi-

vaniſſimas profanorum ſcriptorum nugas. Nec enim ſunt, ut Plato perhibet, viginti mille myriades annorum à diluvio ad ſua uſque tempora. Nec intervenere quindecim myriades annorum & 375. anni, quemadmodum prædiximus annotaſſe Apollonium Ægyptium. Nec etiam mundus ingenitus eſt, & omnia motu inſito ferri, ſicuti Pythagoras & reliqui nugati ſunt: ſed genitus eſt, & providentia Dei qui omnia creavit, adminiſtratur. Univerſum etiam tempus & anni traduntur volentibus obtemperare veritati. At ne videamur ſaltem, tempora quæ ad Cyrum uſque excurrunt, enarraſſe, & reliquos annos qui intervenere, neglexiſſe, quaſi non potuerimus eos demonſtrare; conabimur nunc (adſit modo Deus) ſequentium temporum ordinem, quatenus poſſibile eſt, enucleare. Cyrus cum regno præfuiſſet annis 29. interfectus eſt à Tomyride in Maſſagetarum regione, Olympiade ſexageſima ſecunda.

Ea tempeſtate etiam Romanorum res creſcebant non citra auxilium Dei, condita urbe à Romulo, qui fuit filius (ut aiunt) Martis & Iliæ, Olympiade ſeptima, ante decimum ſeptimum

ἐλέγξαι τὴν ματαιοπονίαν, καὶ φλυαρίαν τῶν συγγραφέων, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐτῶν οὔτε δισμυρίαι μυριάδες, ὡς Πλάτων ἔφη, [a] ἀπὸ κατακλυσμοῦ ἕως τοῦ αὐτοῦ χρόνων, τοσαῦτα ἔτη γεγενῆσθαι δογματίζων. οὔτε μὴν ιε'. μυριάδες, καὶ τοε'. ἔτη, καθὼς προειρήκαμεν [b] Ἀπολλώνιον τὸν Αἰγύπτιον ἱστορεῖν. οὐδὲ ἀγέννητος ὁ κόσμος ἐστὶ, καὶ αὐτοματισμὸς τῶν πάντων, καθὼς Πυθαγόρας καὶ οἱ λοιποὶ πεφλυαρήκασιν. ἀλλὰ μὲν οὖν γενητός, καὶ προνοίᾳ διοικεῖται ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα Θεοῦ. καὶ ὁ πᾶς χρόνος καὶ τὰ ἔτη δείκνυται, τούτοις βουλομένοις πείθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ. μή πως οὖν δόξω μέχρι Κύρου δεδηλωκέναι, τὰ δὲ μεταξὺ χρόνων ἀμελεῖν· ὡς μὴ ἔχοντες ἀποδεῖξαι, Θεοῦ παρέχοντος, καὶ τῶν ἑξῆς χρόνων τὴν τάξιν πειράσομαι, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξηγήσασθαι.

Κύρου οὖν βασιλεύσαντος ἔτεσι [c] κθ'. καὶ ἀναιρεθέντος ὑπὸ Τομυρίδος ἐν Μασσαγετίᾳ, τότε οὔσης Ὀλυμπιάδος ἑξηκοστῆς δευτέρας. ἐκ τότε ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι ἐμεγαλύνοντο, τοῦ Θεοῦ κρατύνοντος αὐτοὺς, ἐκτισμένης τῆς Ῥώμης ὑπὸ Ῥωμύλου, τοῦ παιδὸς ἱστορουμένου Ἄρεως καὶ Ἰλίας, Ὀλυμπιάδι ζ', τῇ πρὸ ι'. καλ-

a In imp. ταῦτα ἀπό. b Vid. p. 237. c Codd. huc usque Cyro assignabant 38 annos, contra om-

καὶ [a] α΄. καλανδῶν Μαΐων, τοῦ ἐνιαυτοῦ τότε δεκαμήνου ἀριθμουμένου. τοῦ οὖν Κύρου τελευτήσαντος, ὡς ἔφθημεν εἰρηκέναι, Ὀλυμπιάδι ἑξηκοστῇ καὶ δευτέρᾳ, γίνεται καιρὸς ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἔτη σκ΄. [b] τῷ καιρῷ Ῥωμαίων ἦρξε Ταρκύνιος Σούπερβος τοὔνομα, ὃς πρῶτος ἐξώρισε Ῥωμαίους τινὰς, καὶ παῖδας διέφθειρε, καὶ σπάδοντας ἐγχωρίους ἐποίησεν. ἔτι μὴν καὶ τὰς παρθένους διαφθείρων πρὸς γάμον ἐδίδου. διὸ οἰκείως Σούπερβος ἐκλήθη τῇ Ῥωμαϊκῇ γλώσσῃ, ἑρμηνεύεται δὲ ὑπερήφανος. αὐτὸς γὰρ πρῶτος ἐδογμάτισε τοὺς ἀσπαζομένους αὐτὸν, ὑπὸ ἑτέρου ἀντασπάζεσθαι. ὃς ἐβασίλευσεν ἔτεσιν κε΄. μεθ᾽ ὃν ἦρξαν ἐνιαύσιοι ὕπατοι, χιλίαρχοι, ἢ ἀγορανόμοι ἔτεσιν υνγ΄. ὧν τὰ ὀνόματα καταλέγειν πολὺ καὶ περιοσσὸν ἡγούμεθα. εἰ γάρ τις βούλεται μαθεῖν, ἐκ τῶν ἀναγραφῶν εὑρήσει

ὧν

---

nem historiæ fidem. Nos Herodoti numeros sequimur, ex quo Theoph. sua descripsisse deprehenditur. Porro numerum istum exigit Theophili supputatio, quæ aliter non consistit. Revera Ctesias & Dionys. Persicarum rerum Scriptores; Trogus, Cic. Clemens Alexand. Euseb. Hieron. Orosius & alii, magno consensu 30 annos Cyro assignant: sed cum non ante secundum imperii ejus annum, captivitatem Babylonicam solvisset Cyrus; rectissime à solenni illa Epocha, tantum 29 anni ad ejus mortem erant numerandi.

[a] Edita habuerunt ζ. sed de Paliliis Plutarchus in vita Romuli ait, ὅτι μὲν οὖν ἡ κτίσις γένοιτο τῇ

περὶ

ſeptimum calendas Maii, ejus anni qui tum decem numerabatur menſibus. Cyro igitur defuncto, ſicuti prædiximus, Olympiade 62. fuit conditæ urbis annus 220. Eo tempore regnavit Tarquinius cognomento Superbus. Is primus in exilium quoſdam Romanos relegavit, & pueros corrupit, & ſpadones fecit quoſdam Romani ſoli incolas, & virgines quas vitiaverat, elocabat aliis. Quapropter merito vocatus eſt Superbus. Id enim nomen, Romanorum lingua, faſtuoſum ſignificat. Ille enim primum decrevit, ut ſi à quo ſalutatus foret, ab alio reſalutaretur. Regale ſceptrum tenuit annis 25. Huic ſucceſſit annuus magiſtratus, Conſules, Tribuni vel Ædiles, quorum nomina recenſere ſupervacaneum reor. Sub annuis magiſtratibus fuere Romani annis quadringentis quinquaginta & tribus. Nam ſi quis horum nomina ſcire avet,

---

πρὸ ἕνδεκα καλενδῶν Μαΐων, ὁμολογεῖται. Et Julius Solinus cap. 2. *Romulum auſpicato fundamenta murorum jeciſſe undecimo calendas Maias, hora poſt ſecundam, ante tertiam, ſicut Lucius Taruttius prodidit*: cujus rationibus accedit Cicero de Divinat. l. 2. Temporum ſupputatio iſta, recepto calculo bene reſpondet: de Tarquinio Rom. hiſt. ſcriptores ſimilia referunt. *b* Pro ᾧ καιρῷ impreſſa habuerunt ᾧ καὶ.

legat Chryſerotem nomenclatorem libertum M. Aurelii Veri, qui à condita urbe uſque ad obitum patroni ſui Veri, manifeſte annotavit cum nomina, tum tempora. Annui igitur magiſtratus, ut modo diximus, præfuere Romanis annis 453. His ſucceſſere Cæſares ſeu Imperatores.

Caius Julius ordine primus eſt, qui imperavit annis 3. menſibus 4. diebus 6. Auguſtus imperavit annis 56. menſibus 4. & die uno. Tiberius imperavit annis 22. Caius alter imperavit annis 3. menſibus 8. diebus 7. Claudius imperavit annis 23. menſibus 8. diebus 24. Nero imperavit annis 13. menſibus 6. diebus 28. Galba imperavit annis 2. menſibus 7. diebus 6. Otho imperavit menſibus 3. diebus 5. Vitellius imperavit menſibus 6. diebus 22. Veſpaſianus imperavit annis 9. menſibus 11. diebus 22. Titus imperavit annis 2. diebus 22. Domitianus imperavit annis 15. menſibus 5. diebus 6. Nerva imperavit anno uno, menſibus 4 diebus 10. Trajanus imperavit annis 19. menſibus 6. diebus 16. Adrianus imperavit annis 20. menſibus 10. diebus 28. Antoninus imperavit annis 22. menſibus 7. diebus

ὧν ἀνέγραψε [a] Χρύσερως ὁ νομενκλάτωρ, ἀπελεύθερος γενόμενος Μ. Αὐρηλίου Οὐήρου· ὃς ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, μέχρι τελευτῆς τοῦ ἰδίου πάτρωνος αὐτοκράτορος Οὐήρου, σαφῶς πάντα ἀνέγραψε, καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ τοὺς χρόνους. ἐκράτησαν οὖν Ῥωμαίων ἐνιαύσιοι, ὡς φαμὲν, ἔτεσιν υνγ΄. ἔπειτα οὕτως ἦρξαν οἱ αὐτοκράτορες καλούμενοι.

Πρῶτος Γάϊος Ἰούλιος ὃς ἐβασίλευσεν ἔτη γ΄, μῆνας δ΄, ἡμέρας ἕξ. ἔπειτα Αὔγουστος ἔτη νς΄, μῆνας δ΄, ἡμέραν μίαν. Τιβέριος ἔτη κβ΄. εἶτα Γάϊος ἕτερος ἔτη γ΄, μῆνας η΄, ἡμέρας ζ΄. Κλαύδιος ἔτη κγ΄, μῆνας η΄, ἡμέρας κδ΄. Νέρων ἔτη ιγ΄, μῆνας ς΄, ἡμέρας κη΄. Γάλβας ἔτη β΄, μῆνας ζ΄, ἡμέρας ς΄. Ὄθων μῆνας γ΄, ἡμέρας ε΄. Οὐϊτέλλιος μῆνας ς΄, ἡμέρας κβ΄. Οὐεσπασιανὸς ἔτη θ΄, μῆνας ια΄, ἡμέρας κβ΄. Τίτος ἔτη β΄, ἡμέρας κβ΄. Δομετιανὸς ἔτη ιε΄, μῆνας ε΄, ἡμέρας ς΄. Νερούας ἐνιαυτὸν, μῆνας δ΄, ἡμέρας ι΄. Τραϊανὸς ἔτη ιθ΄, μῆνας ἕξ, ἡμέρας ις΄. Ἀδριανὸς ἔτη κ΄, μῆνας ι΄, ἡμέρας κη΄. Ἀντωνῖνος ἔτη κβ΄, μῆνας ζ΄,

---

[a] Impressa habuerunt Χρύσερος, ὃν ὁ μὲν Κρατώρ, ἀπελεύθερος, quæ quid sibi velint non est facile

ζ', ἡμέρας ϛ'. Οὐῆρος ἔτη ιθ', ἡμέρας ι'. γίνεται οὖν ὁ χρόνος τῶν Καισάρων μέχρις Οὐήρου αὐτοκράτορος τελευτῆς, ἔτη σλζ', ἡμέραι ε'. ἀπὸ οὖν τῆς Κύρου τελευτῆς, Ρωμαίων δὲ ἀρχῆς Ταρκυνίου Σουπέρβου, μέχρι τελευτῆς αὐτοκράτορος Οὐήρου, ὃ προειρήκαμεν, ὁ πᾶς χρόνος συνάγεται ἔτη ψμδ'. ἀπὸ δὲ καταβολῆς κόσμου, ὁ πᾶς χρόνος κεφαλαιωδῶς οὕτω κατάγεται.

Ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἕως κατακλυσμοῦ, ἐγένοντο ἔτη ͵βσμβ'. ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἕως τεκνογονίας Ἀβραὰμ τοῦ προπάτορος ἡμῶν, ἔτη ͵αλϛ'. ἀπὸ δὲ Ἰσαὰκ τοῦ παιδὸς Ἀβραὰμ, ἕως οὗ ὁ λαὸς σὺν Μωσῇ ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἔτη χξ'. ἀπὸ δὲ τῆς Μωυσέως τελευτῆς, ἀρχῆς δὲ Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυὴ, μέχρι τελευτῆς Δαυὶδ τοῦ πατριάρχου, ἔτη υζη'. ἀπὸ δὲ τῆς τελευτῆς Δαυὶδ, βασιλέως δὲ Σολομῶντος, μέχρι τῆς παροικίας τοῦ λαοῦ ἐν γῇ Βαβυλῶνος,

---

facile conjicere. Eruditissimus Jo. Gerhardus Vossius, in utilissimo ejus libro de Historicis Græcis ex hoc Theophili loco, non tantum Chryserotem, sed Cratorem etiam inter Historicos recenset. Sed procul dubio quod in Theophili textu legitur,

bus 6. Verus imperavit annis 19. diebus 10. Tempus igitur universum Cæsarum, qui imperarunt à Julio usque ad mortem Veri imperatoris continet annos 237. & 5. dies. Universum tempus, quod decurrit à morte Cyri, & à regno Tarquinii Superbi usque ad obitum Imperatoris Veri, contrahitur in annos 744. At omne tempus à condito mundo usque ad mortem Imperatoris Veri, summatim in hunc supputatur modum.

A condito mundo usque ad diluvium numerantur anni 2242. A diluvio usque dum gigneret liberos Abraham Patriarcha noster, decurrunt anni 1036. Ab Isaac filio Abrahæ quousque populus cum Mose in deserto commoratus est, computantur anni 660. A Mosis morte & Jesu filii Nave imperio, usque ad obitum Patriarchæ nostri Davidis, inveniuntur anni 498. A morte Davidis & regno Solomonis usque ad transmigrationem Babylonicam, reperiuntur

---

ὁ μετ' Κράτωρ, νομιμοκλάτωρ esse debuit. Sic enim expresse legit Auctor *συναγωγῆς ἱστορίας*, qui laterculum hoc Imperatorum Romanorum, paulo accuratius quam à nostro habetur, exhibuit. Hanc porro emendationem certam esse, fidem facit MS. Bodl. qui legit ὁ μετ' Κλάτωρ.

anni

anni 518. menses 6. dies 10. A Cyri regno usque ad mortem Imperatoris Aurelii Veri sunt anni 744. At universum tempus à condito mundo usque ad mortem Imperatoris Veri habet annos 5698. & menses diesque qui excurrunt.

Ex temporum itaque computatione, & ex reliquis quæ prædiximus, videre est antiquitatem propheticorum librorum, & nostræ religionis Divinitatem, ejusque doctrinam non esse nuperam, nec nostra dogmata, ut quidam opinantur, fabulosa & falsa esse: sed illorum placitis veriora & antiquiora. Meminit enim Thallus Beli Assyriorum regis & Croni Titanis filii, dicens, Belum bellum gessisse adversus Titanes, adjunctum cum Jove & cum reliquis diis, qui stetere à Jovis partibus. Aiunt hoc in bello [a] Gygem extensum, fuga evasisse in Tartessum. Hæc regio tum temporis Acte nominabatur, nunc Attica dicitur, cui Gyges præfuit ea tempestate. At reliquæ regiones & urbes unde nomen sint sortitæ, nunc dicere non est nostri instituti, inprimis cum ad te scribam qui historias calles.

[a] Hunc centimanum Gygen appellat Ovidius; Apollodorus vero Γύην, quod videtur rectius.

Apparet

ϐυλῶνος, ἔτη φιη', μῆνες ϛ', ἡμέραι ι'. ἀπὸ δὲ τῆς Κύρου ἀρχῆς, μέχρι αὐτοκράτορος Αὐρηλίου Οὐήρου τελευτῆς, ἔτη ψμδ'. ὁμοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου συνάγονται τὰ πάντα ἔτη ,εχϞη'. καὶ οἱ ἐπιτρέχοντες μῆνες καὶ ἡμέραι.

Τῶν οὖν χρόνων, καὶ τῶν εἰρημένων ἁπάντων [a] συνηριθμένων, ὁρᾶν ἔστι τὴν ἀρχαιότητα τῶν προφητικῶν γραμμάτων καὶ τὴν θειότητα τοῦ παρ' ἡμῖν λόγου, ὅτι οὐ πρόσφατος ὁ λόγος, οὔτε μὴν τὰ καθ' ἡμᾶς, ὡς οἴονταί τινες, μυθώδη καὶ ψευδῆ ἐστιν· ἀλλὰ μὲν οὖν ἀρχαιότερα καὶ ἀληθέστερα. καὶ γὰρ Βήλου τοῦ Ἀσσυρείων βασιλεύσαντος, καὶ Κρόνου τοῦ Τιτᾶνος [b] Θάλλος μέμνηται, φάσκων τὸν Βῆλον πεπολεμηκέναι σὺν τοῖς Τιτᾶσι πρὸς τὸν Δία, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ θεοὺς λεγομένους, ἔνθα φησὶν, καὶ ὁ Γύγος ἡττηθεὶς ἔφυγεν εἰς Ταρτησσόν. τότε μὲν τῆς χώρας ἐκείνης Ἀκτῆς κληθείσης, νῦν δὲ Ἀττικῆς προσαγορευομένης, ἧς ὁ Γύγος τότε ἦρξε, καὶ τὰς λοιπὰς δὲ χώρας καὶ πόλεις, ἀφ' ὧν τὰς προσωνυμίας ἔσχον, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγούμεθα καταλέγειν μάλιστα πρός σε τὸν ἐπιστάμενον τὰς ἱστορίας.

---

[a] Edita habuerunt συνηρασμένων. [b] Tertull. & Minut. Fel. in Aploget. & Lactantius l. 1. de Falsa Religione, de Saturno agentes, cum Diodoro Thallum laudant, nec non Nepotem, Cassium & Varronem.

Ὅτι

Ὅτι μὲν οὖν ἀρχαιότερος ὁ Μωσῆς δείκνυται ἁπάντων συγγραφέων, οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ πλείους μετ' αὐτὸν προφῆται γενόμενοι, καὶ Κρόνου, καὶ Βήλου, καὶ τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου. κατὰ γὰρ τὴν Θάλλου ἱστορίαν, [a] ὁ Βῆλος προγενέστερος εὑρίσκεται τοῦ Ἰλιακοῦ πολέμου, ἔτεσι τκβ΄. ὅτι δὲ πρὸς τοῖς ἔτεσι ϡ΄ καὶ λ΄. προάγει ὁ Μωσῆς τῆς τοῦ Ἰλίου ἁλώσεως, ἐν τοῖς ἐπάνω δεδηλώκαμεν. τοῦ δὲ Κρόνου, καὶ τοῦ Βήλου συνακμασάντων ὁμόσε, οἱ πλείους οὐκ ἐπίστανται τίς ἐστιν ὁ Κρόνος, ἢ τίς ὁ Βῆλος· ἔνιοι μὲν σέβονται τὸν Κρόνον, καὶ τοῦτον αὐτὸν ὀνομάζουσι Βὴλ, καὶ Βάλ, μάλιστα οἱ οἰκοῦντες ἀνατολικὰ κλίματα, μὴ γινώσκοντες μήτε τίς ἐστιν ὁ Κρόνος, μήτε τίς ἐστιν ὁ Βῆλος. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις Σατοῦρνος ὀνομάζεται· οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ γινώσκουσι τίς ἐστιν αὐτῶν πρότερος, ὁ Κρόνος ἢ ὁ Βήλ. ὅτι μὲν οὖν ἀρχὴ τῶν Ὀλυμπιάδων ἀπὸ [b] Ἰφίτου φασὶν ἔσχηκε τὴν θρησκείαν, κατὰ δέ τινας ἀπὸ Λίνου ὃς καὶ Ἴλιος ἐπεκλήθη.

ὁ

---

a Lactant. l. 1. de Falsa Relig. c. 23. hunc locum citat. Theophili numeros, qui prius erant η΄ καὶ λ΄. ex MS. Bodl. restituimus, quæ prorsus consentiunt cum superius dictis pag. 253.

b Iphitus, testibus Plut. in Lycurgo, & Pausania in Eliac. vixit Lycurgi tempore. Julius Solinus

Apparet quoque non ſolum Moſen, ſed & reliquos Prophetas vetuſtiores eſſe omnibus profanis ſcriptoribus, & Crono, & Belo, & Iliaco bello. Nam etiam Thalli hiſtoria edocet Belum antiquiorem eſſe Trojano bello annis 322. At Moſen præcedere Trojanum bellum maxime annis 930. ſatis ſupra oſtenſum eſſe arbitror. Plurimi præterea ignorant Belum & Cronum contemporaneos extitiſſe: etiam plurimi neſciunt quis Cronus, quiſve Belus fuerit. Quidam divinos honores Crono deferunt, eumque Belum & Bal nominant, maxime tamen id factitant homines qui orientalia climata inhabitant, neſcii quis Cronus, & quis ſit Belus. Cronus à Romanis Saturnus appellatur, qui nec ipſi ſatis novere uter antiquior ſit, Cronus, an Belus: Si quis reſpiciat Olympiadum initium, facile aſſequetur Cronum ab Iphito primitus cœptum coli. Sunt qui perhibent à Lino introductum eſſe cultum qui defertur Crono, qui & cognomen Ilii nactus eſt. Quis

linus ait Iphitum ludos Olympicos inſtauraſſe, *poſt excidium Trojæ anno* 408. Linum Herculis ſeculo vixiſſe omnes norunt. An. 79. ante Trojam captam.

vero

vero ſit ordo & quantus numerus annorum & Olympiadum ſatis ſupra, quam exactiſſime dabatur, oſtendimus.

Quantum igitur pertinet ad refellendas calumnias, quibus nos hactenus Chriſtiani ſumus impetiti, & quantum pertinet ad computationem annorum, ſatis vobis dictum pro ingenii noſtri viribus opinor. Nam etiamſi nos latuit tempus forte annorum 50. aut 100. aut 200. non tamen myriades aut chiliades annorum, quemadmodum Plato & Apollonius, nec non reliqui profani ſcriptores falſo commentati ſunt. Nec nos forſitan exacte omnium annorum numerum tenemus. Nam in ſacris libris non annotati ſunt excurrentes menſes & dies. Verum quod attinet ad noſtram computationem, bene nobis convenit cum Beroſo, qui apud Chaldæos philoſophatus eſt, & Chaldæas literas Græcis oſtendit. Hic quoque quædam Moſi conſona dixit de diluvio & de reliquis multis. Etiam quædam tradidit in quibus ex parte non diſſentit à Prophetis Jeremia & Daniele. Nam conſcripſit ea quoque, quæ Judæi perpeſſi ſunt à Babyloniorum rege

quem

ὁ μὲν οὖν ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν, καὶ Ὀλυμπιάδων, ὡς ἔχει τὴν τάξιν ἐν τοῖς ἐπάνω δεδηλώκαμεν.

Τῆς μὲν οὖν ἀθεότητος τῶν παρ' ὑμῶν πραγμάτων, καὶ τῶν χρόνων, τὸν πάντα ἀριθμὸν, κατὰ τὸ δυνατὸν, οἶμαι τὰ νῦν ἀκριβῶς εἰρῆσθαι. εἰ γὰρ καὶ ἔλαθεν ἡμῶν χρόνος, εἰ τύχοι εἰπεῖν, ἔτη ν', ἢ ρ' καὶ σ'. οὐ μέντοι μυριάδες ἢ χιλιάδες ἐτῶν, καθὼς προειρήκασι Πλάτων καὶ Ἀπολλώνιος, καὶ οἱ λοιποὶ, ψευδῶς ἀναγράψαντες· ὑπὲρ ἡμεῖς τὸ ἀκριβὲς ἴσως ἀγνοοῦμεν ἁπάντων τῶν ἐτῶν τὸν ἀριθμὸν, διὰ τὸ μὴ ἀναγεγράφθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις τοὺς ὑπερέχοντας μῆνας καὶ ἡμέρας· ὅτι δὲ περὶ ὧν φαμὲν χρόνων συνάδει καὶ Βήροσσος, ὁ παρὰ Χαλδαίοις φιλοσοφήσας, καὶ μηνύσας Ἕλλησι τὰ Χαλδαϊκὰ γράμματα, ὃς ἀκολούθως τινὰ εἴρηκε τῷ Μωσεῖ, περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ ἑτέρων πολλῶν ἐξιστορῶν. ἔτι μὴν καὶ τοῖς προφήταις Ἱερεμίᾳ καὶ Δανιὴλ σύμφωνα ἐκ μέρους εἴρηκε. τὰ γὰρ συμβάντα τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ τοῦ βασιλέως Βαβυλωνίων, ὃν αὐτὸς ὀνομάζει

Αβοβάσαρον, κέκληται δὲ παρὰ Ἑβραίοις Ναβουχοδονόσορ, μέμνηται. καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς ἠρημῶσθαι ὑπὸ τοῦ Χαλδαίων βασιλέος. καὶ ὅτι Κύρου τὸ δεύτερον ἔτος βασιλεύσαντος, τοῦ ναοῦ τῶν θεμελίων τεθέντων, Δαρείου πάλιν βασιλεύσαντος τὸ δεύτερον ἔτος, ὁ ναὸς ἐπετελέσθη. τῶν δὲ τῆς ἀληθείας ἱστοριῶν Ἕλληνες μέμνηνται· πρῶτον μὲν, διὰ τὸ νεωστὶ αὐτοὺς τῆς γραμμάτων τῆς ἐμπειρίας μετόχους γεγονέναι, καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι, φάσκοντες τὰ γράμματα εὑρῆσθαι, οἱ μὲν παρὰ Χαλδαίων, οἱ δὲ παρ' Αἰγυπτίων, ἄλλοι δ' αὖ ἀπὸ Φοινίκων. δεύτερον ὅτι ἔπταιον καὶ πταίουσι, περὶ θεοῦ μὴ ποιούμενοι τὴν μνείαν, ἀλλὰ περὶ ματαίων καὶ ἀνωφελῶν πραγμάτων. οὕτω μὲν γὰρ καὶ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, καὶ τῶν λοιπῶν ποιητῶν φιλίμως μέμνηνται· τῆς δὲ τοῦ ἀφθάρτου καὶ μόνου θεοῦ δόξης, οὐ μόνον ἐπελάθοντο, ἀλλὰ καὶ κατελάλησαν· ἔτι μὴν καὶ τοὺς σεβομένους αὐτὸν ἐδίωξαν, καὶ τὸ καθ' ἡμέραν διώκουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐφώνως

quem ipſi Abobaſſarum vocant, Hebræi eum Nabuchodonoſor nuncupant. Idem declaravit quomodo Chaldæorum rex ſolo æquaverit Jeroſolymitanum templum: præterea ut ſecundo Cyri regis anno novi templi fundamenta ſint jacta, & ut ſecundo Darii regis anno, templum conſummatum ſit. Ceterum ſacrarum literarum veritatis haud meminere Græci ſcriptores. Ejus rei cauſa prima eſt, quod nuper admodum literarum ſcientiam aſſequuti ſunt. Nam & ipſi confitentur literas quidam eſſe Chaldæorum, quidam Ægyptiorum, quidam Phœnicum inventum. Secundam cauſam aſſigno, quod aberrarnnt & aberrant, de Deo nullam mentionem facientes, ſed de rebus vanis & inutilibus. Et quidem Homeri Heſiodique, & reliquorum Poetarum magna voluptate recordantur: at Dei, qui unus, & nulli corruptioni obnoxius eſt, gloriam non ſolum ſilentio prætereunt, ſed etiam convitiis lacerant. Præterea eos, qui verum Deum venerantur, hactenus perſequuti ſunt, nec adhuc hodie perſequi ceſſant, imo iis qui

aperte Deum convitiantur, præmia & honores decernunt: eorum vero qui festinant ad virtutem capessendam, & sanctam vitam agunt, quosdam lapidibus obruere, quosdam interfecere: adhuc hodie non cessant Christianos crudelissime & immanissime cruciatibus subjicere. Quapropter necessario amiserunt sapientiam Dei, nec veritatem ipsam invenerunt. Tu vero, si modo velis, hæc diligenter consideres, ut [a] symbolum & arrabonem veritatis assequaris.

---

a Baptismum intelligit, sic lib. 2. dicit, μέλλειν ἀνθρώπους λαμβάνειν μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν διὰ ὕδατος καὶ λουτροῦ παλιγγενεσίας πάντας τοὺς προσιόντας τῇ ἀληθείᾳ. Isid. Pelusiota Epist. 37. lib. 2. de Bapt. ait, ὁ τελειούμενος οὐδὲν παραβλάπτεται εἰς τὰ συντελούμενα σύμβολα, εἰ ὁ ἱερεὺς μὴ εὐβιὼς εἴη. Sic etiam Athanas. in concil Nicæn. εἰ οὐκ ἔστι τῆς τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον πνεῦμα τίνος ἕνεκεν συνηρίθμησεν αὐτὸ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν τῷ

εὐφώνως ὑβρίζουσι τὸν θεόν, ἆθλα καὶ τιμὰς τιθέασι· τοὺς δὲ σπουδάζοντας πρὸς ἀρετὴν καὶ ἀσκοῦντας βίον ὅσιον, οὓς μὲν ἐλιθοβόλησαν, οὓς δὲ ἐθανάτωσαν. καὶ ἕως τοῦ δεῦρο ὠμοῖς αἰκισμοῖς περιβάλλουσι. διὸ οἱ τοιοῦτοι ἀναγκαίως ἀπώλεσαν τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν οὐχ εὗρον. εἰ οὖν βούλει ἀκριβῶς ἔντυχε τούτοις, ὅπως σχῇς [a] σύμβολον καὶ ἀρραβῶνα τῆς ἀληθείας.

τῷ συμβόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ. Pariter per Baptiſmum dicit Baſilius Homil. de Bapt. nos participare τῆς αἰωνίου κληρονομίας ἀρραβῶνα. Eodem ſenſu Baptiſma à Tertulliano dicitur, lib. de Spectac. c. 24. *Signaculum fidei.* Clem. Alex. Quis dives ſalv. σφραγὶς τοῦ κυρίου. Et Conſtant. M. apud Euſeb. ὥρα ἡμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς ἀθανατοποιοῦ σφραγῖδος, ὥρα τοῦ σωτηρίου σφραγίσματος μετασχεῖν.

Synopsis supputationis Theophili Antiocheni, ab orbe condito, ad mortem Aurelii Imperatoris.

Filios genuit	An.
Adam	230.
Seth	205.
Enos	190.
Cainan	170.
Maleleel	165.
Jared	162.
Enoch	165.
Methusala	167.
Lamech	188.
Diluvium Noe	600.
	2242.

Post Diluvium.

Arphaxad	135.
Sala	130.
Heber	134.
Phaleg	130.
Ragau	132.
Serug	130.
Nahor	75.
Thara.	70.
Abraham	100.
A Diluvio	1236.

Anni ante diluv.	2242.
A diluv. ad Isaac	1036.

A condito mundo ad Isaac	3278.

	An.
Isaac genuit Jacob	60.
Transitus Jacobi in Ægyptum	130.
Mora Israelitarum in Ægypto	430.
Mora in deserto	40.
Ab Isaaco nato ad Mosis mortem	660.

A condito mundo ad Isaacum	3278.
Ad mortem Mosis	660.
A condito mundo ad mort. Mos.	3938.

Josue præfuit pop.	27.
Servit. regi Mesopot.	8.
Othoniel	40.
Servit. Eglon	18.
Ehud	8.
Servit. Alienig.	20.
Debora	40.
Servit. Midian.	7.
Gideon	40.
Abimelech	3.
Thola	23.
Jair.	22.
Serv. Philist. & Am.	18.
Jeptha	6.

	An.
Ibſan	7.
Elon	10.
Abdon.	8.
Servit. Philiſt.	40.
Samſon	20.
Pax.	40.
Shamir	1.
Eli	20.
Samuel	12.
Saul	20.
David	40.
A morte Moſis ad mortem David	498.

A condito mundo ad Moſis mortem	3938.
A Moſe ad Dav.	498.
A condito m. ad fin. reg. Dav.	4436.

Solomon regnavit	40.
Roboam	17.
Abias	7.
Aſa	41.
Jehoſaphat	25.
Joram	8.
Ochaſias	1.
Athalia	6.
Jehoas	40.
Amaſias	29.
Ozias	52.
Jotham	16.
Achas	17.
Ezechias	29.
Manaſſes	55.
Amos	2.
Joſias	31.
Ochas	menſ. 3.
Joachim	11.

		An.
Joachim	m. 3. d.	10.
Sedechias		11.
Capt. Babyl.		70.
A Dav. ad fin. Capt.	518	m. d. 6. 10.

A cond. mundo ad fin. regni Davidis	4436.
A Dav. ad f. Capt.	518.

A cond. m. ad fin. capt.	4954. m. d. 6. 10.

Cyrus qui tempore Tarquinii Superbi vixit, regnavit	29.
Tarquinius Sup.	25.
Conſules	453.
A captiv. ad fin. Conſ.	507.

	An.	m.	d.
Jul. Cæſar imper.	03	04	06.
Auguſtus	56	4	1.
Tiberius	22	0	0.
Caius	3	8	7.
Claudius	23	8	24.
Nero	13	6	28.
Galba	2	7	6.
Otho	0	3	5.
Vitellius	0	6	22.
Veſpaſianus	9	11	22.
Titus	2	0	22.
Domitianus	15	5	6.
Nerva	1	4	10.
Trajanus	19	6	16.
Adrianus	20	10	28.
Antoninus	22	7	6.
Aurelianus	19	0	10.
	229.	89.	219.

89.

	An. m. d.
89. menses conficiunt	7 5 0.
219 dies, si eorum tribus 39 dies, reliquis 31 assignemus, conficiunt	0 7 5.
Menses isti & dies conficiunt annos	8 0 5.
A Consulibus ad Aurelii mortem	237 0. 5.
A Captivitate ad finem Consf.	537.
A Conf. ad M. Aurelii mortem	237.
A Captivitate ad mortem Aurelii	744.
A condito mundo ad restitut. Captivit.	4954.
A restitut. Captiv. ad mort. Aurelii	744.
A condito mundo ad mortem Aurel. Veri	5698.

Si ergo ex sententia recepta, Æræ Julianæ an. 46. pro Epocha Domini nostri Jesu Christi habeamus; anni à condito mundo ad natum Christum, secundum Theophili calculum, ad hunc modum statuentur.

A condito mundo ad finem. Captiv. Bab.	3954.
Anni Cyri	29.
Anni Tarquinii	25.
Anni Conf.	453.
Æræ Julianæ	46.
A condito mundo ad Christum	5507.

Ricciolus quidem ait Theophilum statuisse æram Christi an. mundi 5515. satis enim habuit annis quos in libris impressis perperam positos legerat, annos 180, qui à Christo nato ad Aurelii Veri mortem præterierunt, amputasse: minime considerans numeros in Theophili exemplaribus ma-

rat,

le esse collectos; & etiam decem annos in Claudii imperio, in Galbæ duos redundare. Interim observasse non pigebit, quod ex Septuaginta variis calculis temporum à condito mundo, ad Christum natum, quos Ricciolus enumerat, Theophilum extremas partes evitasse. Imo illius rationes fere coincidere cum calculo Orientalis Ecclesiæ, quæ 5508 annos numerat: nec longe discedere à LXX. Interpretibus, Josepho, Theophane, Syncello, Hilarione & Ecclesia Alexandrina. Sed meum est Theophili numeros vere exhibere, non autem veros esse ostendere.

Index Scripturarum.

Index Auctorum.